

**T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRK İNKİLÂP TARİHİ ENSTİTÜSÜ**

**YENİ TÜRK ALFABESİNİN KABULÜ VE ÖĞRETİMİNDE
KULLANILAN YÖNTEMLER-ARAÇLAR**

Doktora Tezi

Fahri KILIÇ

Ankara-2011

**T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRK İNKİLÂP TARİHİ ENSTİTÜSÜ**

**YENİ TÜRK ALFABESİNİN KABULÜ VE ÖĞRETİMİNDE
KULLANILAN YÖNTEMLER-ARAÇLAR**

Doktora Tezi

Öğrencinin Adı

Fahri KILIÇ

Tez Danışmanı

Prof. Dr. Temuçin Faik ERTAN

Ankara-2011

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRK İNKİLÂP TARİHİ ENSTİTÜSÜ

YENİ TÜRK ALFABESİNİN KABULÜ VE ÖĞRETİMİNDE KULLANILAN
YÖNTEMLER-ARAÇLAR

Doktora Tezi

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Temuçin Faik ERTAN

Tez Jürisi Üyeleri

<u>Adı ve Soyadı</u>	<u>İmzası</u>
.....	.....
.....	.....
.....	.....
.....	.....
.....	.....

Tez Sınav Tarihi:.....

Prof. Dr. Temuçin Faik ERTAN

Enstitü Müdürü

ÖZET

Türkler, tarihleri boyunca yaşadıkları coğrafyaların ve kültürlerin etkisiyle pek çok farklı alfabeler kullanmışlardır. X. yüzyılda kabul edilen Arap alfabesinin uzun süre kullanılmasından sonra Osmanlı Devleti'nde Tanzimat Döneminde artan bürokratik ihtiyaçlar ve eğitimin yaygınlaştırılmaması sorunu üzerine dönemin aydınları arasında bir reform yapılmasına dair tartışmalar başlamıştır.

Meşrutiyet Döneminde de alfabe ile ilgili tartışmalar büyük bir ilgiyle devam etmiş, bu konuda ileri sürülen bir kısım çözüm önerileri kısmen uygulanmaya başlamıştır. Mevcut alfabenin daha kolay ve hızlı okunmasını sağlamak için bazı ders kitapları, gazete ve dergiler yayımlanmıştır. Yine bu dönemde Enver Paşa tarafından askeri yazışmalar için bir alfabe reformu denenmiş, fakat olumlu bir sonuç alınamamıştır.

Cumhuriyet Döneminde ise alfabe tartışmaları, sadece aydınların ele aldığı bir konu olmaktan çıkmış, devletin bir eğitim sorunu olarak görülmüştür. Tevhid-i Tedrisat Kanunu ve Beynelmilel Rakamların kabulü ile başlayan gelişmeler ve hazırlık aşamasının sonunda, eğitim sorununun alfabe boyutuna köklü bir çözüm olacak olan Latin alfabesi esasına dayalı yeni Türk alfabesi kabul edilmiştir.

Yeni Türk alfabesinin halka benimsetilmesi, tanıtılması ve öğretilmesi için Mustafa Kemal Atatürk'ün öncülüğünde pek çok görsel, işitsel yöntemler-araçlar kullanılmış, başta Millet Mektepleri olmak üzere çeşitli yaygın halk eğitim kursları açılmıştır. Millet Mekteplerinde yaklaşık iki buçuk milyon kişiye yeni harflerle okuma yazma öğretilmiş, eski alfabeye iki yüz yılda basılan otuz bin kitap, yeni alfabeye on beş yılda basılmış, beş yüz civarında kütüphane açılmış, gazetelerin tirajları kısa sürede artmıştır. Ayrıca, kullanılan yeni yazı devlet bürokrasisinin standartlaşmasını, ortak bir lehçenin ve dilin oluşmasını da sağlamıştır.

Bu tez çalışmasında yeni Türk alfabesinin öğretimi için yapılan uygulamaların neler olduğu ve bu uygulama sırasında kullanılan yöntem ve araçların toplumun eğitim ve kültür hayatına yansımaları ele alınmıştır.

ABSTRACT

Throughout history, the Turks have used different alphabets under the influence of the geography where they live and the culture they have. After using the Arabic alphabet adopted in the X. century for a long time, an alphabet debate to have an alphabet reform began among the intellectuals of the Ottoman Empire to deal with the increasing need to disseminate education and the increasing bureaucratic needs of the Tanzimat Period.

The debates regarding the alphabet have also continued up to the Constitutional Periods, and some of the solutions proposed with regards to the alphabet debate were partly put into practice. Some course books, newspapers and magazines were published so that the existing alphabet can more easily be read and understood. Besides, an alphabet reform was tried by Enver Pasha for military correspondence. However, this attempt did not end up with success.

On the other hand, during the Republican Era, the alphabet debate was regarded as an educational problem of the government, not only an issue focused on by the intellectuals. Developments like the Unification of Education Law and the adoption of the international numbers resulted in the adoption of a new Turkish alphabet based on Latin alphabet following a long time of preparation period.

In order to get people to accept the new alphabet, to introduce and to teach the new alphabet; many visual, auditory methods and materials were used and widespread public training courses, such as National Schools were opened under the leadership of Mustafa Kemal Atatürk. Around two million people were taught how to read and write using the new alphabet in these schools. Thirty thousand books were written in the new alphabet in fifteen years, approximately five hundred libraries were opened and the circulation of the newspapers has increased in a short time. Also, the new alphabet led to the standardization of the government bureaucracy and to the creation of a common dialect and language.

This research focuses on the activities carried out to teach the new Turkish alphabet and on the reflections of the method and instruments used in the adoption of the new Turkish alphabet on the education and culture of the society.

ÖN SÖZ

Bu araştırmada, kapsamlı bir hazırlık aşamasından sonra belirlenen yeni Türk harflerinin topluma benimsetilmesi ve öğretilmesi sürecinde kullanılan yöntem ve araçlar incelenmiştir. Mustafa Kemal Atatürk'ün öncülüğünde yeni Türk alfabesinin tanıtılması için yapılan bu uygulamaların eğitime, kültüre ve gündelik hayata olan yansımaları araştırılmıştır. Ayrıca Türk modernleşme tarihi açısından alfabe değişikliğinin önemi ve bu değişimin ulus kimliğinin oluşumuna sağladığı katkı ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Tez konusu hakkında birinci dereceden kaynaklara ulaşılmış, döneme ilişkin arşiv belgeleri ve süreli yayınların ayrıntılı bir incelemesi yapılmıştır. Araştırma çerçevesinde Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Cumhuriyet Arşivi (BCA), Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi (BOA), Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Arşivi (TİTE), Cumhurbaşkanlığı Arşivi (CA), arşivleri taranarak konu ile ilgili dokümanlara ulaşılmıştır. Sınırlı düzeyde de olsa Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Arşivi (ATASE) ile Milli Eğitim Bakanlığı arşivinde bulunan belgelerden de yararlanılmıştır.

ATASE Arşivinden tespit edilen belgelerin bir kısmının kendi kurumunca yayımlanmak istenmesi, Milli Eğitim Bakanlığı Arşivindeki belgelerin ise tasnifinin bitirilememesi nedeniyle bu arşivlerden yeterince yararlanılamamıştır. Eğitim Tarihi açısından son derece önemli olan Milli Eğitim Bakanlığı arşivindeki 30.000 belgenin ve 1926 yılında kurulan Mektep Müzesinin zengin koleksiyonunun tasnifinin bir an önce bitirilerek hizmete sunulmasında yarar vardır.

Araştırma kapsamında Türkiye Büyük Millet Meclisi Kütüphanesi, Türk İnkılâp Tarihi Kütüphanesi, Milli Kütüphane, Beyazıt Devlet Kütüphanesi, Taksim Atatürk Kitaplığı, Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi Kütüphanesi, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Kütüphanesinde konu ile ilgili yayınlara ulaşılmıştır. Ayrıca yurt içi ve yurt dışında yayımlanmış kitaplar, doktora ve yüksek lisans tezleri incelenmiştir. Ayrıca alfabe değişikliği sürecine ilişkin satışa sunulan çeşitli kitap, alfabe, diploma, levha, poster, pul, zarf ve benzeri dokümanlar temin edilmiştir.

Yapılan araştırmalar sonrasında toplanan bütün dokümanlar analiz edilmiş, çalışma planında belirtilen takvime uygun olarak tez yazım aşamasına geçilmiştir. Araştırmanın giriş bölümünde, insan iletişiminin en temel unsuru olan sesin yazıya dönüşümünden başlayarak ilk alfabenin kullanılması ile gelişen evrensel alfabe kültürünün tarihsel süreci ele alınmış, bu çerçevede Türklerin kullandığı alfabelerin niteliklerine değinilmiştir. Daha sonra araştırmanın birinci bölümünde Osmanlı Devleti'nden Türkiye Cumhuriyeti'ne alfabe tartışmaları, ikinci bölümünde yeni Türk alfabesinin halka tanıtım faaliyetleri, üçüncü bölümünde yeni Türk alfabesinin yaygın eğitim yoluyla öğretimi, dördüncü bölümünde yeni Türk alfabesinin kullanımının gündelik hayata ve yabancı kamuoyuna yansımaları ele alınmıştır. Sonuç kısmında ise Cumhuriyet dönemiyle birlikte başlayan modernleşme sürecinde alfabe değişikliğinin toplum ve devlet hayatına yansımaları siyasal, sosyal ve kültürel boyutları ile değerlendirilmiştir.

Bu çalışmaya beni yönlendirerek, çalışmamın başından sonuna kadar büyük bir sabır ve titizlikle bana yol gösteren, bilgi ve tecrübelerinden yararlandığım değerli danışman hocam, Prof. Dr. Temuçin Faik Ertan'a, Tez İzleme Kurulu'nda bulunan ve önerileriyle yön veren Prof. Dr. Oğuz Aytepe ve Prof. Dr. İzzet Öztoprak'a, desteklerini esirgemeyen Prof. Dr. Bige Sükan, Prof. Dr. Neşe Özden, Prof. Dr. Mustafa Yılmaz, Prof. Dr. Yaşar Akbıyık ve Doç. Dr. Bahri Ata'ya, tezin oluşmasında katkıları olan arkadaşlarım Nuray Özdemir, Yasemin Doğaner, Yonca Anzerlioğlu, Neslihan Yılmaz, Mehmet Süme, Hakan Yaman, Bayram Bıçak ve Metin Akyüz'e, kaynaklara ulaşmamı sağlayan Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Başbakanlık Osmanlı Arşivi, TBMM Arşivi ve Kütüphanesi, Milli Kütüphane, Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi, TİTE Arşivi ve Kütüphanesi çalışanlarına çok teşekkür ederim. Tezin hazırlanması sırasında sabır ve anlayışlarını her an yanımda hissettiğim ve sadece teşekkürün yetmeyeceğini bildiğim eşim Nermin, oğlum Kutluhan ve kızım Nihan olmak üzere bütün aileme sonsuz şükranlarımı sunuyorum.

Ankara, 2011

Fahri KILIÇ

İÇİNDEKİLER

ÖZET	İV
ABSTRACT	V
ÖN SÖZ.....	VI
İÇİNDEKİLER.....	VIII
KISALTMALAR	XI
GİRİŞ	1
A. Yazı Kültürünün Tarihsel Gelişimi.....	1
B. Türklerin Kullandığı Alfabeler.....	6

I. BÖLÜM

OSMANLI'NIN SON DÖNEMİNDEN CUMHURİYET'İN İLK YILLARINA ALFABE TARTIŞMALARI

1.1. OSMANLI DEVLETİ'NDE ALFABE TARTIŞMALARI.....	18
1.1.1. Tanzimat Döneminde Alfabe Tartışmaları	18
1.1.2. İkinci Meşrutiyet Döneminde Alfabe Tartışmaları.....	24
1.2. ORTA ASYA TÜRK TOPLULUKLARININ LATİN ALFABESİNE GEÇİŞLERİ.....	31
1.2.1. Azerbaycan'daki Alfabe Tartışmaları	31
1.2.2. Diğer Türk Topluluklarının Alfabe Tartışmaları	33
1.3. CUMHURİYET DÖNEMİNDE ALFABE TARTIŞMALARI	37
1.3.1. Cumhuriyet Döneminde Alfabe Tartışmalarının Başlaması.....	37
1.3.2. Alfabe Tartışmalarının Kamuoyuna Yansımaları	46
1.3.3. Beynelmilel Rakamların Kabulü.....	51
1.3.4. Yeni Türk Alfabesinin Kabulü İçin Yapılan Hazırlıklar	61
1.3.5. Mustafa Kemal Paşa'da Latin Alfabesi Düşüncesinin Oluşumu	67
1.3.6. Mustafa Kemal Paşa'nın Tarihi Sarayburnu Nutku	75

II. BÖLÜM

YENİ TÜRK ALFABESİNİ HALKA TANITIM ÇALIŞMALARI

2.1. MUSTAFA KEMAL PAŞA'NIN YENİ TÜRK ALFABESİNİ HALKA YURT GEZİLERİYLE TANITIMI.....	78
2.1.1. Dolmabahçe Sarayı'nda Tanıtım Konferansları	78
2.1.2. Tekirdağ Gezisi	81
2.1.3. Bursa Gezisi	84
2.1.4. Çanakkale Gezisi.....	87
2.1.5. Sinop Gezisi	89
2.1.6. Samsun Gezisi.....	91
2.1.7. Amasya Gezisi	92
2.1.8. Tokat Gezisi	93
2.1.9. Sivas Gezisi.....	93

2.1.10. Kayseri Gezisi	95
2.1.11. Mustafa Kemal Paşa'nın Ankara'ya Dönüşü.....	96
2.1.12. Yeni Türk Harflerine Dair Kanun'un Kabulünden Önce Alfabe Üzerinde Yapılan Bazı Değişiklikler	99
2.2.MECLİS BAŞKANI, BAŞVEKİL, MAARİF VEKİLİ VE MİLLETVEKİLLERİNİN FAALİYETLERİ.....	106
2.2.1. TBMM Başkanı Kazım Paşa'nın Yeni Türk Alfabeti İle İlgili Faaliyetleri	106
2.2.2. Başvekil İsmet Paşa'nın Yeni Türk Alfabeti ile İlgili Faaliyetleri.....	108
2.2.3. Maarif Vekili Mustafa Necati Bey'in Yeni Türk Alfabeti ile İlgili Faaliyetleri.....	113
2.2.4. Milletvekillerinin Yeni Türk Alfabetini Tanıtım Faaliyetleri	119
2.3. TBMM'DE YENİ TÜRK ALFABESİ KANUNU'NUN KABUL EDİLMESİ	122
2.3.1. Mustafa Kemal Paşa'nın III. Dönem TBMM Açış Konuşması	122
2.3.2. Türk Harflerinin Kabul ve Tatbiki Hakkında Kanun Tasarısı.....	124
2.3.3. Türk Harflerinin Kabul ve Tatbiki Hakkında Kanun Tasarısı Müzakereleri	126
2.3.4. Türk Harflerinin Kabul ve Tatbiki Hakkında Kanun'un Kabulü.....	132
2.3.5. Türk Harflerinin Kabul ve Tatbiki Hakkında Kanun'un Mali Kaynağı.....	135

III. BÖLÜM

YENİ TÜRK ALFABESİNİN YAYGIN EĞİTİM YOLUYLA ÖĞRETİLMESİ

3.1. MİLLET MEKTEPLERİNİN KURULMASI.....	138
3.1.1. Millet Mektepleri Açılmadan Önce Halk Eğitimi Uygulamaları.....	138
3.1.2. Millet Mekteplerinin Açılması.....	142
3.1.3. Millet Mektepleri Kurulları ve İdari Yapısı.....	144
3.1.4. Millet Mekteplerinin Çeşitleri ve Eğitim Öğretim Yapısı.....	147
3.1.5. Millet Mekteplerinin Öğretim Kadrosunun Yapısı	152
3.1.6. Millet Mekteplerinde Okutulan Dersler	158
3.1.7. Millet Mekteplerinin Gelir ve Gider Kaynakları	162
3.1.8. Millet Mektepleri Uygulamaları ve Elde Edilen Sonuçlar	165
3.2. ÖRGÜN EĞİTİM KURUMLARININ DIŞINDA DÜZENLENEN OKUMA YAZMA KURSLARI	171
3.2.1. Kamu ve Özel Kurumlar Tarafından Açılan Okuma Yazma Kursları.....	171
3.2.2. Türk Ocaklarında Açılan Okuma Yazma Kursları.....	177
3.2.3. Halkevlerinde Yürütülen Vatandaşlık Eğitimi ve Okuma Yazma Kursları.....	184
3.3. YENİ TÜRK ALFABESİNİN SEMBOLLERLE ÖĞRETİMİ.....	194
3.3.1. Gazetelerin Yeni Türk Alfabetini Tanıtmaya Yönelik Yayınları.....	194
3.3.2. Levhalar, Pullar ve Mühürlerle Yeni Türk Alfabetinin Tanıtımı	197
3.3.3. Bir Yaygın Halk Eğitim Aracı Olarak Harfler Marşı.....	200

IV. BÖLÜM
YENİ TÜRK ALFABESİNİN KULLANIMININ GÜNDELİK HAYATA
YANSIMALARI

4.1. KAMUSAL ALANLARDA YENİ TÜRK ALFABESİNİN KULLANIMI	203
4.1.1. Cadde, Sokak ve Ulaşım Araçlarının İsimlerinin Değiştirilmesi ve Uygulamada Ortaya Çıkan Sorunlara Karşı Alınan Tedbirler	203
4.1.2. Makam Adlarının Değiştirilmesi.....	207
4.1.3. Yeni Türk Stenografisinin Hazırlanması.....	209
4.2. YENİ TÜRK ALFABESİNİN EĞİTİM ÖĞRETİME YANSIMALARI ..	211
4.2.1. Yeni Türk Alfabesinin Örgün Eğitim Kurumlarına Yansımaları.....	211
4.2.2. Yeni Türk Alfabesinin Okuma Yazma Oranına Yansımaları	213
4.3. YENİ TÜRK ALFABESİNİN BASIM YAYIMA YANSIMALARI.....	215
4.3.1. Yeni Türk Alfabesinin Gazete Tirajlarına Yansımaları.....	215
4.3.2. Yeni Türk Alfabesinin Kitap Basım Yayımına Yansımaları	221
4.3.3. Yeni Türk Alfabesinin Kütüphanelere Yansımaları	224
4.3.4. Yeni Türk Alfabesinin Yabancı Kamuoyundaki Yansımaları.....	226
SONUÇ.....	235
KAYNAKÇA.....	243
EKLER.....	259
ÖZGEÇMİŞ.....	302

KISALTMALAR

a.g.e.	: Adı Geçen Eser
a.g.m.	: Adı Geçen Makale
a.g.t.	: Adı Geçen Tez
AKDITYK	: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu
ATASE	: Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı
BCA	: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Cumhuriyet Arşivi Daire Başkanlığı
BOA	: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı
BİUM	: Başbakanlık İstatistik Umum Müdürlüğü
Bkz.	: Bakınız
C.	: Cilt
CA	: Cumhurbaşkanlığı Arşivi
CHF	: Cumhuriyet Halk Fırkası
Çev.	: Çeviri-Çeviren
MMT	: Millet Mektepleri Talimatnamesi
MÖ	: Milattan Önce
PTT	: Posta ve Telgraf Teşkilatı
s.	: Sayfa
S.	: Sayı
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
T.C.	: Türkiye Cumhuriyeti
TİTE	: Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü
TDK	: Türk Dil Kurumu
TTK	: Türk Tarih Kurumu
vb.	: ve benzeri

GİRİŞ

A. Yazı Kültürünün Tarihsel Gelişimi

Yazı, seslerin, sözcüklerin ifade edilebilmesi için çeşitli kültürler tarafından farklı biçimlerde geliştirilmiş, gözle görülebilen ya da elle dokunulabilen işaretler halinde biçimlendirilmesidir. Dilin anlatımını sağlama aracı olan yazı, kültürlerin korunmasının ve geliştirilerek gelecek kuşaklara aktarılmasının en önemli unsurudur. Birçok eski çağ uygarlıklarında insanlık tarihinin bu en önemli bulgusunun, tanrısal güçlerce meydana getirilip kendilerine armağan edildiği kanısı oldukça yaygındır.

Uygarlıkların birçoğu yazının kaynağını doğaüstü mitler ve efsaneler ile açıklamaya çalışmıştır. Eski Mısırlılar, yazının kökenini tanrı Tot (Thoht) veya tanrıça İsis'e bağlamıştır. Babil'de Narduk'un oğlu tanrı Nebu, antik İbrani geleneğinde Musa, Yunan Mitolojisinde Hermes, Eski Roma'da Merkür yazının mucidi olan tanrılar olarak bilinir.¹ Antik Çin, Hint ve diğer kültürlerle de yazının ilahi bir geçmişi olduğuna inanılır. Bu bakımdan yazı, yazıyı bilmeyen insanların zihninde, büyülü bir güç, dini bir kudret ve siyasi bir erk aracı olarak yer bulmuştur.

Yazı kültürünün ilk izlerine, Asya ve Afrika'da Paleolitik çağda mağara duvarlarına kazınmış insan ve hayvan figürleri, geometrik şekiller, çeşitli nesnelere ait resimlerde rastlanılmıştır. Resim yazısı (pictography, picturewriting) olarak adlandırılan yazı zaman içinde gelişerek fikir yazısına (ideogram) dönüşmüştür.² Ancak zamanla, resim ile sadece maddî varlıklar gösterilebildiği, düşünceyi tam olarak ifade edebilmek mümkün olmadığı için, yazının geliştirilerek daha işlevsel hale getirilebilmesi gereği doğmuştur. Bu nedenle yazının icadından itibaren Sümer Çivi yazısı ya da Mısır Hiyeroglif yazısı sürekli bir gelişme içinde bulunmuştur. Bu gelişme sürecinde, bir nesnenin resimle gösterilmesiyle nesne arasında bir eşdeğerlik kurmak amacıyla ideografik yazıya ulaşılmıştır.³ İdeografik yazı ile kullanılan işaretlere kelimelerin anlamlarından farklı olarak kendi başına fonetik bir değer veren yazı çeşidi ortaya çıkmıştır.

¹ Hatice Şirin User, **Başlangıçtan Günümüze Türk Yazı Sistemleri**, Akçağ Yayınları, Ankara, 2006, s. 15.

² Bahadır Alkım, "Yazının Başlangıcı", **Harf Devrimi'nin 50. Yılı Sempozyumu**, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1991, s. 3.

³ Sabahattin Payzın, **Tarihte Dil, Yazı, Bilim ve Toplum**, Doğruluk Matbaacılık, İzmir, 1992, s. 1.

Yazı, bugünkü harf yazısı şekline, dildeki seslerin yazı ve çizgi türü semboller ile ifade edildiği biçime, yüzyıllarla ifade edilebilecek gelişme evreleri sonunda alfabe yazısı şekline dönüşmüştür. Bürokratik örgütlerde temel bir kayıt aracı olarak, mal ve hizmet akımlarının kontrolüne yarayan yazı, aynı zamanda üretimde kontrolü sağlayan, bir teknik altyapısal unsurdur.⁴ Bu teknik aygıtın bürokratik işlerliği sağlayacak şekilde mükemmelleşmesi ise, toplumsal modernleşme için büyük öneme sahip olmuştur.

İlk çağlarda Mezopotamya’da rahipler, insanların mabede getirdiği malı unutmamak veya teslimatı belgelendirmek için kil tabletlerin üzerine sadece kendilerinin anlayabileceği her şahıs için belli bir işaret, onun karşısına da getirdiği malın resmini yapmaya başlamışlardır. Fakat bu sistemin birtakım karışıklıklara yol açtığı anlaşılınca, bunu önlemek için işaretleri ve resimleri belirli bir sistem halinde şifre gibi kullanmışlardır. Bu konuda ilk adım, her işarete bir ses değeri vermekle atılmış, her işaret bir hece olarak kabul edilmiştir. Ancak bu sefer de telaffuzu aynı, anlamı farklı olan kelimelerde karışıklıklar çıkmış, bunu önlemek için de sisteme, belirleyici, açıklayıcı bazı işaretler ilave etmişlerdir.⁵

Bu sisteme göre bir işaretin erkek adı olduğunu belirlemek için tek bir dikey çivi, kadın isminin önüne de bir üçgen işareti, tanrı adları önüne ise tanrıyı ifade eden “an” (gök) işareti konmuştur. Daha sonraları rahipler de, gelirleri ve harcamaları, tüm meslektaşları ve kendilerinden sonra gelenler tarafından anlaşılacak ortak bir kayıt yöntemi uygulanması üzerinde uzlaşmaya varmışlardır. Bu gelişmeler sonucunda Sümerler, başlangıçta işaretler ya da resimlerle anlattıkları fikirlerini zamanla daha anlaşılır hale getirmişler, MÖ 3200’lerde Uruk şehrinde Çivi yazısını icat ederek kullanmaya başlamışlardır. Başlangıçta yaklaşık iki bin işaretin kullanıldığı Sümerlilerin çivi yazısında, giderek işaretlerin sayısı azaltılmış ve MÖ 2500’lerde altı yüze kadar indirilmiştir.⁶

---

⁴ İlber Ortaylı, “*Harf Devrimi Üzerine Bir Değerlendirme*”, **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, C.5, İletişim Yayınları, İstanbul, 1983, s. 1296-1304.

⁵ Firuzan Kınal, **Eski Mezopotamya Tarihi**, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Yayınları, Ankara, 1983, s. 38.

⁶ Altay Gündüz, **Mezopotamya ve Eski Mısır**, Buke Yayınları, İstanbul, 2002, s. 20.

Çivi yazısı, fonetik yazının bilinen ilk şeklidir. Latince “çivi şekilli” anlamına gelen, *cuneus forma* sözleriyle tanımlanan çivi yazısı, sembollerden, ideogramlardan, fonetik işaretlerden ve determinatiflerden oluşmuştur.⁷

Tarih biliminin de başlangıcı kabul edilen yazının bulunuşu ile insanlar, medeniyetin gelişmesi yolunda önemli bir adım atmışlardır. Daha da önemlisi, ilk defa aralarındaki her türlü ilişkiyi ifade edebilecekleri bir sistemi geliştirmenin yanında, onu kalıcı kılacak ve gelecek kuşaklara aktaracak bir araca sahip olmuşlardır.⁸ İlk yazılı belgeler, mabet ve rahiplerin pratik gereksinimlerini karşılamak için düzenlenmiş olsa da, yazının icadı, insan bilgisinin aktarılmasında bir devrim yapmış ve insanlığın gelişimini hızlandırmıştır. Böylece yazı aracılığıyla insanlar deneyimlerini ölümsüzleştirebilmiş ve birikimlerini gelecek kuşaklara aktarabilmişlerdir.

Başlangıçta yaş kil üzerine üçgen uçlu bir kamışla yazılan, daha sonra ise, madeni uçla yazılmış olan ve işaretleri de çivilere benzeyen bu yazıya, Çivi yazısı denilmiştir. Çivi yazısı, bir hece yazısı olarak ortaya çıkmış ve doğuda İran’dan batıda Anadolu ve Akdeniz’e kadar bütün Ön Asya’ya yayılarak, MÖ I. yüzyıla kadar uzanan üç bin yıllık zaman dilimi içerisinde çeşitli kavimler tarafından öğrenilerek uygulanmıştır. İlk defa Sümerler tarafından MÖ 3200 yılında icat edilen yazı, daha sonra Mezopotamya’ya gelip yerleşen ve devlet kuran diğer uygarlıklar, (Akkadlar MÖ 2350-2150, Babililer MÖ 1800-1600, Asurlular MÖ 2000-620) tarafından da kullanılmıştır. Mezopotamya dışında ise, yazı, en başta Mısırlılar ve Persliler ile Eski Anadolu uygarlıklarında (Hitit, Frig, Lidya, İon, Urartu) yaygın olarak görülmektedir.⁹

Sümerlerin bulduğu Çivi yazısından sonra Mısırlılar, Hiyeroglif (Resim Yazısı) denilen yazıyı bulmuşlardır. Grekçe hieroglyphika hieros “kutsal” gluphein “kazımak” anlamına gelen Mısır Hiyeroglif yazısı, linguistik işaretler ve resimlerden oluşan ikili karakteri nedeniyle, karmaşık bir yapıya sahiptir. MÖ 4000-MS 400 arasında kullanılan Kutsal resimler olarak da adlandırılan Mısır yazısı yaklaşık 700 işaretten meydana gelmiştir. Mısır Hiyeroglif yazısı, hem resimli hem sembolik ve

⁷ User, a.g.e., s.16.

⁸ Samuel Noah Kramer, **Tarih Sümer’de Başlar**, Çev. Muazzez İlmiye Çığ, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 2000, s. 1.

⁹ Ekrem Memiş, **Eskiçağ Medeniyetleri Tarihi**, Ekin Kitabevi, Bursa, 2006, s. 30-31.

hem de fonetik yapısıyla karmaşık bir yazıdır. Hiyeroglif yazı, zamanla sadeleştirilerek Hiyeratic yazıya, bu yazı da daha işlekleşerek Demotik yazıya dönüşmüştür. Mısırlılar yazıyı, papirüs, çanak, çömlek, yassı kireçtaşı gibi çeşitli malzemelerin üzerine yazmışlardır.¹⁰

Mısırlılar 24 adet harfi de icat etmişler ve kısmen yazının daha kolay öğrenilmesine katkıda bulunmuşlardır. Daha sonra Hiyeroglif yazının yerini, içinde bazı fonetik işaretlerin, hatta harflerin bulunduğu yazılar almışsa da, Hiyeroglif yazı hiçbir zaman bir alfabe şekline dönüşmemiştir. Çünkü Mısırlılar, yazı içerisinde harfleri tespit ettikleri halde, Fenikeliler gibi bir alfabe oluşturup, tüm sözcükleri bu harflerle yazmayı başaramamışlardır.¹¹

Coğrafi konum olarak Mezopotamya'ya yakın olan Anadolu, Eskiçağ'da zengin bakır yataklarına sahip bir bölgedir. Bakır madenlerinin çıkartılarak işlenmesi ve diğer pazarlara sunulmasından sonra Anadolu, özellikle MÖ 1950-1750 yılları arasında Mezopotamya'dan gelen Asurlu tüccarların istilasına uğramıştır. Asurlular, zamanla Anadolu'da büyük şehirlerde Karum, küçük şehirlerde de Vabartum denilen ticaret kolonileri kurmuşlardır.¹² Bu sayede Anadolu ve Mezopotamya kavimleri arasında ilişkiler başlamış ve bu dönemde Anadolu uygarlıkları (Hitit, Urartu, Frig, Lidya, İon) Asurlu tüccarlardan çivi yazısı denilen yazı sistemini öğrenmişlerdir.

Asurlu tüccarların Anadolu'da yaşayan kavimlere yazıyı öğretmeleriyle birlikte, zaman içerisinde burada Hititler dışındaki diğer kavimler de yazıyı kullanmaya başlamışlardır. Bu uygarlıklar; önceleri Çivi yazısıyla, daha sonra da Hiyeroglif yazı ile tanışmış ve yazmaya başlamışlardır. Böylelikle Anadolu'da bu dönemlerde Hiyeroglif ya da Çivi yazılarının kullanıldığı, Hitit Urartu, Frig, Lidya, Karya, eski Yunan ve Roma yazıları ortaya çıkmıştır.¹³

İlkçağlarda Sümerlilerin icat ettiği Çivi yazısı ve Mısırlıların bulduğu Hiyeroglif yazının dışında, Kıbrıs ve Grit Adalarındaki resim ve hece yazıları,

---

¹⁰ Gündüz, **a.g.e.**, s. 84.

¹¹ A. Afet İnan, **Eski Mısır Tarihi ve Medeniyeti**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1992, s. 250.

¹² Firuzan Kmal, **Eski Anadolu Tarihi**, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1991, s. 62.

¹³ Sedat Alp, "*Eski Anadolu'da Yazı*", **Harf Devrimi'nin 50. Yılı Sempozyumu**, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1991, s. 19-22.

Hindistan'daki ideografik, çivi ve hece yazı sistemleri, Anadolu'daki Hitit Hiyeroglif yazısı, Amerika kıtasındaki Mayalar ve Aztekler'in resim ve fikir yazıları, Çin ve Japon hece yazı sistemleri bulunmaktadır. Bu yazı sistemleri zamanla geliştirilerek bir alfabeye dönüştürülemediği.¹⁴

Alfabe kelimesi Grek alfabesinin ilk iki harfi *alpha* ve *beta*'dan gelmektedir (Alphabet). Benzer bir şekilde Arap alfabesi de elifba adını ilk harfleri olan elif, ba seslerinden almaktadır. Alfabe, içerdiği sembollerin her biri bir ses birimini veya birimlerini karşılayan yazılı işaretlerden oluşur. Fenike dilindeki *alpha* “öküz”, *beta*, “ev”, gibi sözleri karşılayan resimler zamanla sadeleşerek fikir yazısı ve hece yazısı basamaklarından geçip alfabe dizisinin ilk harflerini meydana getirmiştir. Alfabe yazısının ilk örneklerine kutsal dinlerin doğduğu topraklarda rastlanılır. Bu bölgelerde doğan Proto Sami alfabesi, MÖ 1000'e doğru üç ana kola ayrılarak Güney Sami, Kuzey Sami ve Grek alfabelerine kaynaklık etmiştir. Güney Sami kolu Arabistan yarımadasında sınırlı kalırken, Kuzey Sami kolundan türeyen yazı ise, Asya kıtasında bugün kullanılan birçok alfabenin temelini oluşturmuştur.¹⁵

Tarihte ilk defa (MÖ 1250'lerde) Fenikeliler, Sümer ve Mısır kökenli kelime ve heceye dayanan yazı sisteminin yerine harf esaslı yazıyı (alfabe) bulup kullanmaya başladılar. Tamamı sessiz 22 harften oluşan Fenike alfabesi, kolayca öğretilen ve öğrenilebilen basit yazı sistemi olan fonetik alfabe sistemine dayanır. Bu alfabe kısa sürede denizci tüccar bir kavim olan Fenikeliler aracılığıyla bütün dünyaya yayılmaya başlamıştır. Fenikeliler, toplumlarla ticari ilişki kurmanın yanı sıra, kültürel alışveriş de yapmışlardır. Mısır ve Mezopotamya'dan aldıkları Resim, Hiyeroglif ve Çivi yazılarını geliştirerek harflere dönüştürmüşlerdir.¹⁶ Bu harflerden oluşturdukları alfabe, önce ticari kontrolleri altında bulundukları Akdeniz'e sonra da ticaret yaptıkları bütün bölgelere tanıtmışlardır.

Fenikeliler, gittikleri her limanda tuttıkları hesap sistemini pratik olarak yazabilmek için geliştirdikleri alfabe, Yunanlılara öğretmişlerdir. Fenike alfabesini kullanmaya başlayan Yunanlılar, MÖ VIII. yüzyılın ortalarında da Fenikelilerin

---

¹⁴ Georges Jean, **Yazı İnsanlığın Belleği**, Çev. Nami Başer, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2010, s. 27.

¹⁵ Rekin Ertem, **Elifbe'den Alfabe'ye, Türkiye'de Harf ve Yazı Meselesi**, Dergah Yayınları, İstanbul, 1991, s. 19.

¹⁶ Muhammet Şahin, **Uygarlık Tarihi**, Gündüz Eğitim Yayıncılık Yayınları, Ankara, 2002, s. 161.

sadece sessiz harflerden oluşan alfabelerine sesli harfler ekleyerek, Grek alfabesini meydana getirmişlerdir. Grek yazısından da Slav yazısı doğmuştur. Fenike alfabesi, Greklerden Etrüsklere geçmiş ve İtalya’da kullanılmaya başlanılmıştır. Buradan da Latin alfabesi doğmuştur. Grek alfabesinden türeyen Nebati yazısından da, Arap alfabesi doğmuştur.¹⁷ Böylece modern dünyada kullanılan iki alfabe olan Arap ve Latin alfabelerine, Fenike alfabesi kaynaklık etmiş ve yeryüzünün en çok kullanılan alfabelerin kaynağı durumuna gelmiştir.

B.Türklerin Kullandığı Alfabeler

Tarih boyunca Türkler kadar çok alfabe değiştirmiş başka bir ulus ya da Türk dili kadar değişik alfabelerle yazılmış başka bir dil yoktur denilebilir. Avrupa dilleri Latin alfabesiyle, Grekçe Grek alfabesiyle, Slav dilleri Kiril alfabesiyle, Ermenice Ermeni alfabesiyle, Arapça baştan beri Arap alfabesiyle yazılmış ve yazılmaktadır. Türk dilinin bu kadar farklı alfabe ile yazılmış ve yazılmakta olması Türk halklarının göçler ve fetihler nedeniyle çok geniş coğrafi alana yayılmış, türlü uygarlık çevrelerine girip çıkmış, değişik din ve kültürleri benimsemiş ve kabul etmiş olmaları ile açıklanabilir. Günümüzde de Türk dilleri, yaygın olarak Latin alfabesi, Kiril alfabesi ve Arap alfabesi olmak üzere üç ayrı alfabe yazılmaktadır.¹⁸

Türklerde yazı kavramı muhtemelen Çin’den yani Doğu Asya’dan alınmış olmasına rağmen Türkçenin yazılması için kullanılan ilk yazı Batı kaynaklı, Runik Türk yazısıdır.¹⁹ Türkler, tarihleri boyunca çeşitli alfabe ya da yazılardan etkilenerek, kendi yazı ve alfabelerini geliştirmişler, sırasıyla Göktürk alfabesi, Mani alfabesi, Soğut alfabesi, Uygur alfabesi, Brahmi yazısı, Tibet yazısı, Süryani alfabesi, İbrani alfabesi, Kiril alfabesi, Arap ve Latin alfabeleri ile okuyup yazmışlardır.²⁰ Bu alfabeler arasında belirli tarihî dönem ve çevrelerde sınırlı ölçüde kalmış olan Soğut, Mani, Tibet, Brahmi, Süryani ve İbrani alfabeleri bir yana bırakılırsa, yaygın olarak Göktürk, Uygur, Arap, Kiril ve Latin alfabelerini kullanmışlardır.

¹⁷ Nazmi Özçelik, **İlkçağ Tarihi ve Uygarlığı**, Nobel Yayınları, Ankara, 2002, s. 92.

¹⁸ Talat Tekin, **Tarih Boyunca Türkçenin Yazımı**, Simurg Yayıncılık, Ankara, 1997, s. 7.

¹⁹ Semih Tezcan, “*Türklerde Yazı Kültürünün Başlangıcı ve Gelişimi*”, **Harf Devrimi’nin 50. Yılı Sempozyumu**, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1991, s. 41.

²⁰ Tuncer Gülensoy, **Türkçe El Kitabı**, Akçağ Yayınları, İstanbul, 2000, s. 286.

Göktürk Alfabeti: Türkler tarafından kullanılan ilk yazı sistemidir. Eski İskandinav yazıtlarında kullanılmış Runik Gotça esrar, giz, sır anlamlarına gelen yazıya benzediği için Türk Run yazısı veya “Göktürk alfabeti, Orhun alfabeti gibi terimlerle adlandırılmaktadır.²¹ Göktürk alfabeti, 38 harften oluşur. Harflerin 25’i sessiz, 4’ü sesli, 5’i çift sessiz, 4 harf de bir sesli ile bir sessizi gösterir. Sesli harfler bakımından yetersiz, ancak sessiz ve hece işaretleri bakımından zengin bir alfabe olan Göktürk alfabeti ile üç tip yazı yazılmıştır. Birincisi Bilge Kağan, Kül Tigin, Tonyukuk yazıtları, ikincisi, kesme yazı veya çizme yazı, üçüncü yazı tipi ise, duvara taşa boya ile yazılan yazı tipidir.²²

Göktürk yazısının sağdan sola doğru yazılmasından dolayı Arami kökenli bir alfabe olduğuna dair görüşlerin yanı sıra, eski Türk damgalarının esas alınarak oluşturulduğu görüşü de oldukça yaygındır. Göktürk alfabeti, Göktürkler dışında bazı Türk kavimleri tarafından da kullanılmıştır. Göktürk alfabeti ile Bulgar Türkleri, Avarlar, Uygurlar, Kırgızlar, Türgişler, Oğuzlar, Peçenekler ve Kıpçak-Kumanlardan kalan metinler bulunmaktadır.²³

Göktürk alfabeti, Vilhelm Thomsen²⁴ tarafından 25 Kasım 1892 yılında ilk defa deşifre edilmiş ve 15 Aralık 1893’te Danimarka Kraliyet Akademisindeki bildirisi ile bilim dünyasına duyurulmuş, Orta Avrupa’nın batısından Pasifik Okyanusu’na, Orta Afganistan’dan kuzey Sibiryaya’ya kadar yaklaşık 30 milyon kilometrekarelik bir alanda, MÖ IV. yüzyıldan, MS XI. yüzyıla kadar uzanan sürede kullanılmıştır. Avrasya olarak da nitelendirilen bu bölgede, Göktürk alfabeti ile yazılmış 360’tan fazla yazıt ve “İrk Bitik” adlı bir fal kitabı da bulunmuştur.²⁵

---

²¹ İsmail Doğan, *Milli Alfabemiz Göktürk (Runik) Yazısı Doğu Avrupa İle Kuzey Kafkasya’daki Örnekleri ve Yeni Buluntular, Atatürk’ün Harf Devrimi Ve Türk Dünyasına Yansımaları Sempozyumu*, Karadeniz Teknik Üniversitesi Kafkasya ve Orta Asya Ülkeleri Uygulama Ve Araştırma Merkezi Yayını, Trabzon, 1999, s. 81-108.

²² Talat Tekin, “*Göktürk Alfabeti*”, *Harf Devrimi’nin 50. Yılı Sempozyumu*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1991, s. 27-29.

²³ Ahmet Bican Ercilasun, *Başlangıçtan Yirminci Yüzyıla Türk Dili Tarihi*, I. Baskı, Akçağ Yayınları, Ankara, 2004, s. 168-169.

²⁴ Vilhelm Ludwig Peter Thomsen ya da Vilhelm Thomsen (25 Ocak 1842-12 Mayıs) Danimarkalı dilbilimci. Danca’da Vilhelm olarak yazılmasına karşın Türkçe pek çok kitap ve çalışmada adı Wilhelm olarak geçmektedir. 1893 yılında, Rus Türkolog Friedrich Wilhelm Radloff (Vasili Vasilyeviç Radlof)’un yardımları ile Orhun Kitabelerini çözümlenmiştir. Bkz. Ercilasun, *a.g.e.*, s.154.

²⁵ Halil Açıkgöz, “*Türklerin Kullandığı Alfabelerden Göktürk Alfabeti*”, *Yeni Türkiye Dergisi*, S.15, Yeni Türkiye Medya Yayınları, Ankara, 1997, s. 234-250.

Göktürk alfabesiyle yazılmış en önemli yazı örnekleri Orhun Anıtlarıdır. Orhun Anıtları, Türk adı ve Türk milleti ibaresinin geçtiği ilk Türkçe metinlerdir. Ayrıca bu anıtlar, tarih, edebiyat, hitabet sanatı, devlet yönetimi, askerlik gibi konular içermesi bakımından Türk kültür tarihi açısından son derece önemlidir.²⁶

Mani Alfabeti: Türklerin kullanmış olduğu yazılardan birisi de Mani yazısıdır. Uygur hükümdarı Böğü Kağan (759-780), Maniheizmi devletin resmî dini olarak kabul edince, Mani alfabesi de kullanılmaya başlanır. VIII. yüzyılın ilk yarısından IX. yüzyıl ortalarına kadar Moğolistan ve Doğu Türkistan bölgelerinde Uygur yazısıyla beraber, Maniheizm Uygurlar ve bazı Türk toplulukları tarafından kullanılmıştır. Mani alfabesi, Arami kaynaklı Süryani alfabesinin Estrangelo kolundan doğmuştur.²⁷

Mani yazısının imla bakımından Uygur alfabesinden pek farklı olmadığı görülmektedir. Ancak Mani alfabesinde, Soğut ve Uygur alfabelerine göre sesteş işaretleri daha fazladır. Sağdan sola yazılan Mani alfabesiyle yazılmış eski Türkçe metinler oldukça azdır.²⁸ Fakat bu alfabe yine de tarihî süreçteki rolüyle, Türk yazı tarihi ve dilbilimi açısından önemlidir.

Soğut Alfabeti: Orta Asya'da IV-X. yüzyıllar arasında ortak bir iletişim dili (lingua Franca) olan Soğutça ve alfabesi Türkler arasında sınırlı ölçüde kullanılmıştır. Farsçanın Soğut dili için uyarlanması sonucu ortaya çıkmış olan Soğut alfabesi, toplam 22 harften oluşmuştur. Türkçenin ses yapısını karşılamaktan uzak olan bu alfabe sağdan sola yazılan karmaşık bir imla sistemine sahiptir.²⁹

Türkçenin seslerini karşılaması bakımından yetersiz kalan bu yazının, Türkler tarafından kullanılmasının nedeni, ticari ve dini ilişkilerin yoğunluğu ile açıklanabilir. Soğutlular, VI. yüzyıldan başlayarak Türklerle sıkı ticari, dini ve kültürel ilişkiler kurmuş, ayrıca başka kavim ve ülkelerle olan ilişkilerinde Türklerle yardımcı olmuşlardır. Akraba ve komşuları Harizmliler gibi Zerdüştlüğü kabul eden Soğutdular, daha sonra Maniheizmi, Budizmi ve Hıristiyanlığı da benimsemişler ve Türk topluluklarına yaymaya çalışmışlardır. Antik Çağda Soğut ülkesi olarak bilinen,

---

²⁶ Muharrem Ergin, **Orhun Abideleri**, Boğaziçi Yayınları, 11. Baskı, İstanbul, 1986, s. 7.

²⁷ Tezcan, *a.g.m.* s. 42.

²⁸ Gülensoy, **a.g.e.**, s. 287.

²⁹ Fuat Bozkurt, **Türklerin Dili**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2005, s. 112.

Amu-Derya ile Sır-Derya nehirleri arasında Semerkand-Buhara bölgesinde İrani bir kavim olan Soğutlar, devletleri olmadığı halde Orta Asya ticaret yolları üzerinde birçok koloni kurarak Türklerle de önemli ticarî faaliyetlerde bulunmuşlardır. Aynı zamanda Soğutların kullandıkları dil ve yazı Türkler üzerinde de kültürel etki yaratmıştır. Bu nedenle Türklerin Çinlilerden sonra en çok temas ettikleri ve kültürel bakımdan tesirleri altında kaldıkları kavim, Soğutlar olmuştur. Soğut alfabesi, Türkler arasına VIII. yüzyılda girdikten sonra zaman içerisinde Türkleştirilerek Uygur alfabesi adını almıştır.³⁰

Uygur Alfabesi: Uygurlar, dini ve kültürel sebeplerle, Run, Tibet, Süryani, Soğut, Mani gibi birçok alfabe sistemleri kullanmışlardı. Göktürk Devleti'nin yıkılmasından sonra 745 yılında yeni bir Türk devleti olarak kurulan Uygurlar, ilk zamanlarında Göktürk alfabesini kullanmışlardır. Uygur Türkleri, VIII. yüzyıldan sonra değişik dinleri benimsemelerinin de etkisiyle, farklı yazılar kullanmaya başlamışlardır. Göktürk yazısının yanında, bir süre İran kökenli Mani ve Soğut ile Süryani yazılarını kullanmışlardır. Uygur Türklerinin, VIII-XVII. yüzyılları arasında kullandığı Uygur alfabesi; Göktürk alfabesinden sonra kendi dilleri için oluşturarak kullandıkları ikinci önemli alfabedir.³¹

Soğut alfabesinin üzerinde bazı değişiklikler yaptıktan sonra Türkçeye uyarlanan Uygur alfabesi, 18 harften oluşmuştur. Alfabe, bazı harflerin birleştirilmesi veya altına üstüne noktalar koymak suretiyle 23 sesi karşılayacak şekle getirilmiştir. Bu alfabede, “a, i, u” olmak üzere sadece 3 sesli harf bulunmaktadır.³² Özellikle sesli harfler bakımından çok yetersizdir. Ünlüler bakımından zengin bir dil olan Türkçenin tüm gereksinimlerini karşılamaktan uzaktır. Buna rağmen bu kadar uzun süre ve yaygın olarak kullanılmasının nedeni: VIII-XVII. yüzyıllar arasında Doğu Türkistan, Harezmi ve Altın Ordu bölgelerinden İstanbul'a kadar uzanan geniş bir coğrafyada muazzam kültür birikiminin taşıyıcısı olmasıdır.

Uygur yazısı, önce sağdan sola yazılırken, XIV. yüzyıldan sonra, Çin yazısının etkisiyle yukarıdan aşağıya yazılmaya başlanmıştır. Türkler arasında çok

³⁰ Tekin, **a.g.e.**, s. 41-44.

³¹ Ahmet Caferoğlu, **Türk Dili Tarihi**, Enderun Yayınevi, İstanbul, 1984, s. 162.

³² User, **a.g.e.**, s. 61.

uzun süre kullanılmış olan bu alfabe, Arap alfabesinin kullanıldığı dönemlerde bile varlığını birkaç yüzyıl sürdürmüş, hatta Budist Uygurlar, bu yazıyı XVIII. yüzyıla kadar kullanmışlardır. Ayrıca Orta Asya’da Moğol hâkimiyetinin kuruluşundan sonra bu yazının kullanımı yaygınlaşmıştır. Orta Asya’nın ortak alfabesi durumuna gelen Uygur alfabesi, bu bölgede bilimin, sanatın, edebiyatın gelişmesinin en önemli unsuru olmuştur. Türk tarihine ait en önemli eserler de bu alfabe ile yazılmıştır. Uygur alfabesi ile Kutadgu Bilig, Atabet’ül Hakayık, Bahtiyarname, Miraçname, Tezkiret’ül Evliya, Mahzeni Mir Haydar ve Muhabbetname gibi kitaplar basılmıştır.³³ Uygur alfabesi Göktürk alfabesinden sonra Türklerin ikinci milli yazısı haline gelmiştir. Sayısı binleri bulan Uygur Türkçesi, yazma mirasının kaydedildiği alfabe olması bakımından büyük önem ve değer taşımaktadır.

Brahmi Yazısı: Türklerin kullandıkları yazılardan birisi de Hindistan’daki iki yazı sisteminden birisi olan Brahmi yazısıdır. Türkler, yarı alfabetik yarı hece yazısı olan bu yazıyı Hindistan’dan gelen Budist misyonerlerden öğrenmişlerdir.³⁴ Yazı konusunda koşullara göre pragmatik davranışlar sergileyen Türkler, sınırlı bir çerçevede de olsa bu alfabeyi de kullanmışlardır.

Koço Uygur Hanlığı döneminde, Budist Uygurlar tarafından kullanılan bu yazı Toharcadan alınmıştır. Ancak Brahmi yazısı, eski Türk yazıları içinde o ile u, ö ile ü, i ile e seslilerini ayıran tek yazı olma özelliğine sahiptir. Türkler arasında XI. yüzyılda kullanıldığı tahmin edilen bu yazı ile yazılmış 100 metin parçası bulunmaktadır. Bunlar da Budizm, tıp ve takvimle ilgilidir.³⁵

Brahmi yazısı, işaretlerinin çokluğu nedeniyle, eski Türkçenin söylenişini gerçeğe en uygun biçimde kaydeden yazı durumundadır. Ayrıca bu yazı, Türklerin kullanmış oldukları Göktürk, Soğut, Uygur ve Mani yazılarının tersine, soldan sağa yazılma gibi farklı bir özelliğe de sahip bir hece yazısıdır.³⁶

Tibet yazısı: Budizm’in Uygurlar arasında yayılmasında etkili olan Tibetli Budist misyonerler bu yazı sistemini de Türklere aktarmışlardır. Brahmi alfabesi gibi, bir hece yazısı olan Tibet yazısı, Türkçenin ses yapısına uygun olmayan tarihi

---

³³ Tekin, **a.g.e.**, s. 49.

³⁴ Gülensoy, **a.g.e.**, s. 294.

³⁵ Bozkurt, **a.g.e.**, s. 113.

³⁶ Tezcan, *a.g.m.*, s. 42.

yazı sistemlerinden birisidir. Bu nedenle Tibet yazısı, Türkler tarafından sınırlı düzeyde kullanılmıştır.³⁷ Bunlar da Uygurca Budizm öğretisi olan küçük dini metinlerden ibarettir.

Ayrıca bu metinler üzerindeki yarı Sanskritçe sözcüklerin tamamı da okunabilmiş değildir. Tibet yazısında da, tıpkı Brahmi yazısında olduğu gibi kelimeler müstakil olarak yazılmaz. Tibet yazısı, Doğu Türkistan'da Tibetli Budist rahiplerin çabasıyla yaygınlaştırılmaya çalışılmışsa da, Uygur alfabesinin coğrafyadaki hâkimiyeti nedeniyle, yaygınlaşmamıştır.³⁸

Süryani Alfabeti: Nasturi misyonerlerin etkisiyle Hıristiyanlığı kabul etmiş olan Doğu Türkistan'daki Uygurlar ile diğer Türk toplulukları arasında, kullanılmış olan bir yazıdır. Süryani alfabesi, Arami alfabesinin en önemli halkalarından birisini oluşturur. Özellikle doğu Türkistan'da Turfan dolaylarında yazılan Hıristiyan metinleri arasında, Süryanice ile kaleme alınmış vesikalara da rastlanılmıştır. Ayrıca Moğolistan'da Öngüt Türklerine ait mezar taşlarında da Süryanice yazılar görülmektedir. Bu alfabe, sağdan sola yazılmakta ve 22 harften oluşmaktadır.³⁹ Süryani yazısı, bünyesinde vav, ye, ve elif'den oluşan üç sesli harf bulundurur.

Aynı zamanda Sami yazısı özellikleri taşıyan Süryani alfabesi, doğal olarak Mani alfabesine de benzemektedir. Süryani alfabesinin en önemli kolu Estrangelo yazısıdır. Bu yazı ile de Türkçe yazılmış sınırlı sayıda eserler bulunmaktadır. Hıristiyanlığı benimseyen Uygurlar tarafından sınırlı alanlarda ve sadece dini metinlerde kullanılan bu yazıya ait örnekler, özellikle XIII. yüzyılda İncil ve Hıristiyan azizlerle ilgili menkıbelerden oluşmaktadır.⁴⁰

İbrani Alfabeti: IX. yüzyılda Museviliğin Karay mezhebine giren Hazar Türkleri, Sami yazısının bir kolu olan İbrani alfabesini kullanmışlardır. Karadeniz'in kuzeyindeki Hazarlar ile Kafkasya'daki Kıpçaklar ve Ukrayna ve Litvanya'da yaşayan Türk asıllı Karaylıların (Karayimler) kullandığı İbrani alfabesine ait eserler bulunmaktadır. Siyasi ve ticari nedenlerle Museviliği tercih eden Hazarlar, özellikle dini metinler için İbrani alfabesini kullanmışlardır. Aynı zamanda XVI. yüzyıla ait

---

³⁷ User, **a.g.e.**, s. 77.

³⁸ Tekin, **a.g.e.**, s. 63-64.

³⁹ Carl Fulman, **Yazı Kitabı: Tüm Yerkürenin, Tüm Zamanların Yazı Göstergeleri ve Alfabetleri**, Çev. İtir Arda, Türkiye İş Bankası Yayınları, Ankara, 2009, s. 85-87.

⁴⁰ Gülensoy, **a.g.e.**, s. 298.

İbrani alfabesi ile Karay Türkçesiyle yazılmış Tevarih-i Âl-i Osman gibi transkripsiyon tarzı eserler ve çeşitli halk edebiyatıyla ilgili örneklere de rastlanılır.⁴¹

Grek Alfabeti: Grek alfabesi, kuzey Sami yazısından gelişen yazı sistemlerinden biridir. Yunanlılar, ticari ilişkiler içinde buldukları Fenikelilerden MÖ 100 yıllarında aldıkları bu alfabeden Grek yazısını türetmişlerdir. Grek alfabesi, Anadolu coğrafyasında Hıristiyanlığın Ortodoks mezhebine bağlı Karamanlı Türkler ve Türkçe konuşan Rumlar tarafından XVIII-XX. yüzyıllarda kullanılmıştır. Bu alfabeyi ayrıca, Anadolu dışında yaşayan Suriye, Balkanlar, Baserabya ve Kırım bölgelerinde dağınık olarak yaşayan Ortodoks Hıristiyan Türkleri de kullanmışlardır. Grek alfabesiyle, genellikle dinle ilgili kitaplar basılmakla birlikte, Tanzimat Döneminde gazete, dergi, tarih, coğrafya, hukuk, sözlük, ders kitabı, çeviri roman ve hikâyeler de basılmıştır. İstanbul'da 1850'de Gazata-yı Anatoli adıyla E. Misailidis tarafından bir gazete de çıkartılmıştır.⁴² Ayrıca Anadolu'nun çeşitli yerlerinde Grek harfleri ile Karamanlı Türkçesiyle yazılmış kitabeler de bulunmaktadır.

Grek yazısı veya Yunan yazısı olarak bilinen yazı sistemi; Oğuz boylarından önce Anadolu'ya gelen ve Bizans'ın hâkimiyetine girerek Hıristiyanlığı kabul etmiş olan Karamanlı Türkleri tarafından kullanılmıştır. Hıristiyan olmakla birlikte dillerini korumuş olan Karamanlılar, Türkçeyi Yunan harflerini kullanarak yazmışlardır. Ancak Lozan Antlaşması'ndan sonra uygulanan Mübadele ile Türkler ve Türkçe konuşan Rumlar tarafından kullanılması sona ermiştir. Bu alfabelerin yanı sıra Türklerin, (Kıpçak Türklerinin) Ermeni alfabesini kullandıklarını gösteren sınırlı sayıda da olsa belgeler bulunmaktadır. Ayrıca misyonerlerin XIV. yüzyıl başlarında Türklere Hıristiyanlığı öğretmek için Codex Cumanicus adlı eseri Latin, Got ve Yunan alfabeleriyle yazmışlardır.⁴³

Kiril Alfabeti: Hıristiyanlığın yayılması ve mesajlarının kitlelere ulaştırılabilmesi amacıyla, IX. yüzyıl sonlarında Selanikli Aziz Cyrill ve kardeşi Methodius tarafından Slav kavimleri için Grek alfabesinden Kiril yazısını düzenlemişlerdir. Kiril alfabesi, zamanla Bizans devletinin etkisiyle Hıristiyanlaşan Slav halklarının milli yazısı haline gelmiştir. St. Cyrill ve Methodius'un düzenlediği

---

⁴¹ Tekin, *a.g.e.*, s. 83-86.

⁴² User, *a.g.e.*, s. 85-93.

⁴³ Tezcan, *a.g.m.*, s. 42-43.

33 harften oluşun Kiril alfabesine ait harflerin çoğu fonetik ve şekil bakımından Grek harfleriyle aynıdır.⁴⁴

Rusya’da Büyük Petro döneminde, yazıda reform yapılarak harflerin basitleştirilmesi matbaada kullanım kolaylığı sağlamış, gereksiz harfler atılarak yerine Slavcanın zenginliğini ifade etmeye yarayan 5 harf daha eklenmiştir. Böylece Kiril alfabesi; 11’i sesli, 27’si sessiz olmak üzere, toplam 38 harfe ulaşmıştır. Sesli harflerinin çokluğu nedeniyle Türkçe gibi ünlülerin çok olduğu bir dil için uygun olduğu düşünülebilir. Diğer Batı kökenli Latin ve Yunan alfabeleri gibi soldan sağa doğru yazılan bir alfabledir.⁴⁵ Kiril alfabesi, Rus baskısı altındaki Orta Asya’da bulunan Türk devlet ve topluluklarında, 1940’lardan sonra kullanılmaya başlanmıştır.

Latin Alfabesi: Dünya uygarlık tarihi açısından büyük bir önemi bulunan Latin alfabesi, kökleri MÖ VI-VII. yüzyıla kadar inmektedir. Alfabenin köken olarak Grek alfabesine dayandığı ortak görüşünün yanı sıra Etrüsk alfabesinin Grek ve Latin alfabeleri arasında bir köprü oluşturduğuna da inanılmaktadır. Bugün kullanılan Latin alfabesi esasına dayalı çağdaş alfabelerin çoğunda İngilizce de dâhil olmak üzere, harflerin isimleri Etrüsklere aittir. Etrüsklerin Greklerden aldığı 26 harften oluşan alfabenin, Romalılar 21 harfini alarak Latin alfabesinin temelini oluşturmuşlardır. Roma İmparatorluğunun siyasi otoritesinden kurtulan Avrupalılar Roma kilisesinin dili olan Latincenin etkisinden kurtulamayarak, Latincenin Avrupa’nın ortak dili olmasına önyak olmuşlardır.⁴⁶

Türkçenin Latin alfabesiyle Türkler tarafından kaydı, XX. yüzyılın başlangıcına rastlar. Ancak Türkçenin, Türk olmayan milletlerin temsilcileri tarafından XIV. yüzyıldan itibaren kaydedildiği bilinmektedir. Türkçenin Latin alfabesiyle ilk yazılışı, 1303 yılında İdil havzasında yaşayan Kıpçak (Kuman) Türkleri arasında Misyonerlik faaliyetlerinde bulunan Fransiskan rahipleri tarafından yazılan Codex Cumanicus adlı kitaptır. Eserde birçok dini metinler, Hıristiyan dua ve ilahileri Latin harfleri ile Kıpçak Türkçesine göre kaleme alınmıştır. Codex

---

⁴⁴ User, **a.g.e.**, s. 143.

⁴⁵ Halil Açıkgöz, “*Türklerin Kullandığı Alfabelerden Kiril Alfabeleri*”, **Yeni Türkiye Dergisi**, S. 15, Yeni Türkiye Medya Yayınları, Ankara, 1997, s. 245.

⁴⁶ User, **a.g.e.**, s. 357-364.

Cumanicus, Türkçe gramer örnekleri, Latince, Farsça, Türkçe kelime listeleri, Türkçe-Almanca sözlük ve Türkçe metinlerden oluşmaktadır.⁴⁷

Codex Cumanicus'dan sonra Latin harfleriyle yazılmış en eski eser ise Niğbolu Savaşı (1396) sırasında esir düşen Johann Schiltberger adlı Macar asıllı bir askerin gezi notlarıdır. Bir başka savaş esiri Macaristanlı Georgius'un 1481'de yazdığı Tractatus de Moribus, Conditionibus et Neguitia Turcorum adlı eserdir. Türkçenin Latin harfleri ile yazıldığı bir diğer önemli eser de Floransa şehri İstanbul Balyosluğu sekreteri Filippo Argenti tarafından kaleme alınan Regola del Parlare Turcho (Türkçe Konuşma Kuralları) adlı eserdir. Ayrıca İstanbul patriği Gennadios Scholarios'un Fatih Sultan Mehmet için hazırladığı Hıristiyan İtikatnamesi de Latin harfleriyle yazılmış Türkçe metinlerden oluşmaktadır. Türkçenin Avrupa'da yayımlanmış ilk gramer kitabı da Hieronymus Megiser tarafından 1612'de Leipzig'de Institutionum Linguae Turcica Libri Quatuor (Dört Bölümde Türk Dilinin Esasları) adıyla yayınlanmıştır.⁴⁸

Bu eserin ardından Avrupa'da Türkçenin Latin harflerle yazıldığı pek çok sözlük ve gramer kitabı başlıca batı dillerinde yayımlanmaya başlanmıştır. Türkçe Latin harfleriyle, ilk defa İbrahim Müteferrika Matbaasında 1730'da Grammaire Turque (Türk Gramer) isimli eser yayınlanmıştır. İstanbul'da 1785 yılında Fransız Elçiliğinde kurulan matbaada ise Askeri okullarda okutulacak olan ders kitapları Latin alfabesi ile basılmıştır. Kırım Savaşı sırasında kurulan Varna-Edirne-İstanbul telgraf hattında Latin harfleri kullanılarak haberleşme sağlanmıştır.⁴⁹

Tanzimat sonrası basın hayatının gelişmesiyle Latin harfleri, gazete ve dergi başlık ve logolarında, yabancı şirketlerin ilan ve reklâmlarında, posta pullarında, yabancı ve özel isimlerin yazılmasında kullanılmıştır. Ayrıca 1876 yılından sonra da Latin rakamları yer almaya başlamıştır. Latin harflerinin yaygınlaşmasında, azınlıkların çıkardığı Latin harfli gazetelerin de etkisi olmuştur.

Türkçenin Latin alfabesi ile yazımı Türk topluluklarından başta Azerbaycan olmak üzere (SSCB yönetimince 1923-1924 yılında Latin alfabesine geçilmesi

---

⁴⁷ Tezcan, **a.g.e.**, s. 41.

⁴⁸ Tekin, **a.g.e.**, s. 93.

⁴⁹ Bahri Ata, "*Harf Devrimi Üzerine Yeniden Düşünmek*", **Kontur Yaşam**, (Aylık Seyahat ve Aktüalite Dergisi), Kasım 2006, s. 18-20.

kararlaştırılmışsa da) öğretimde 1925 yılında kullanmaya başlamışlardır. Bu uygulamaya kısa bir süre sonra diğer Türk toplulukları da geçmişlerdir. Ancak 1940'larda SSCB yönetiminin yeni bir uygulaması ile Orta Asya'daki Türk toplulukları Latin alfabesi uygulamasından vazgeçirilerek Kiril alfabesinin kullanılması sağlanmıştır.

Arap Alfabesi: Arap alfabesi, MS II ile IV. yüzyıllar arasında Nebati yazısından geliştirilmiş, günümüze ulaşan en eski yazı türlerinden birisidir. Bu alfabe, ilk olarak 22 sessiz harften meydana getirilmiş, ancak daha sonra, altı harf daha eklenmiş ve alfabedeki harflerin sayısı 28'e çıkartılmıştır. Bu 28 harfin 22 tanesi Sami alfabesinden geçmiş ve şekil değişikliğine uğramış sesler iken, geri kalan altı ses Arapçaya özgü olarak oluşturulmuştur.⁵⁰ Arap alfabesindeki harfler, kelimenin başında, ortasında ve sonunda bulunmalarına göre kısmî değişiklikler göstermekte, bu nedenle farklı yazılmakta ve okunmaktadırlar.

Arap alfabesinde birbirine benzeyen harfleri ayırt etmek için, nokta ve çizgilerden oluşan bazı işaretler kullanılır. Alfabede bulunan ve aynı harfin bile farklı seslendirilmesini sağlayan bu işaretlere, hareke adı verilir. Üstün, esre ve ötre olmak üzere üç tane olan bu işaretler, aynı zamanda, Arapçada sesli harf olmadığı için, onların yerine harflere ses vermek amacıyla kullanılır.⁵¹

Arap alfabesinde sesli harflerle ilgili sorun yüzünden, okuma ve yazmada zorluğu bir dereceye kadar da olsa ortadan kaldırabilmek için kullanılan hareketlerin kullanım amaçları; üstün (an-en), ötre (un-ün) ve esre (ın-in) seslerini vermek ya da bu şekilde okunmasını sağlamaktır.⁵² Arap alfabesi sağdan sola doğru ve özellikle bitişik yazılıyor olması onu, batılı alfabelerden farklı kılmaktadır.

Arap alfabesinin Türkler tarafından kabul edilmesi ve kullanılmasının İslâmiyet'in kabulüyle ilgili olduğu söylenebilir. Tarih boyunca birçok toplumda din ile yazı arasında sıkı bir bağlantı olduğu görülmektedir. Örneğin, Güney Slavlarının

---

⁵⁰ Cengiz Dönmez, **Tarihi Gerekçeleriyle Harf İnkılâbı ve Kazanımları**, Gazi Kitabevi, Ankara, 2008, s. 54- 58.

⁵¹ Sadettin Bulaç, "*Osmanlılar Devrinde Alfabe Tartışmaları*", **Harf Devrimi'nin 50. Yılı Sempozyumu**, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1991, s. 47.

⁵² Mustafa Canpolat, "*Arap Yazılı Türk Alfabesinin Gelişmesi*", **Harf Devrimi'nin 50. Yılı Sempozyumu**, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1991, s. 49.

dili, Katolik Hırvatlarca Latin harfleriyle, Ortodoks Sırp larca Kiril alfabesiyle yazılır. Yine Suriye’de ortak dil olan Arapçayı, Müslümanlar Arap yazısıyla, Hıristiyanlar Süryani yazısıyla, Yahudiler de İbrani yazısıyla yazmışlardır. Öte yandan Anadolu’da Türkçe konuşan Hıristiyanlar, Türkçeyi, bağlı oldukları kiliseye göre Yunan veya Ermeni harfleriyle yazarken, Girit’te Rumca konuşan Müslümanlar da Rumca yazarken Arap harflerini kullanmışlardır.⁵³

Türkler X. yüzyıldan sonra İslâm dinini kabul ederek Arap alfabesini kullanmaya başlamışlardır. Ancak bu alfabe ye bazı yeni harfler p (پ), ç (چ), j (ج), g (گ), n (ن) gibi ilave ederek kendi dillerine uyarlamaya çalışmışlardır.⁵⁴ Böylece alfabenin ıslahı yoluna gidilmiştir. Sesli harfler bakımından zengin bir dil olan Türkçenin yazılı olarak tam anlamıyla ifade edilmesinde Arap alfabesindeki sesli harflerin azlığı yüzünden birtakım yazım güçlüklerinin baş göstermesi, alfabe tartışmalarının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Arapça ile Türkçe birbirinden farklı dil ailelerinden gelmektedir. Arap dili, köken bakımından Sami diller ailesine bağlıdır ve bükümlü bir dildir. Türkçe ise, Altay dil ailesinden gelir ve eklemeli bir dildir. Bu yapısal ayrılık, doğal olarak iki dilin işleyişini ve gramer yapısını birbirinden ayırmıştır. Arapça esas itibariyle yapısında ünsüz sessiz harflerin hâkim olduğu bir dildir.

Bin yılı aşkın süre Türkler arasında kullanılan bu alfabe sistemi, Türkçenin ses sistemine uymayan özellikler içermektedir. Türkçedeki ünlüye karşılık Arap alfabesinde bunları karşılayabilecek üç harf vardır: (elif, vav ve ye) (ا, و, ي). Türkçede yer almayan, sadece Arapça ve Farsça asıllı sözcüklerde kullanılan harfler mevcuttur: (peltek se, ha, hı, zal, zı, ayın) (ث, ح, خ, ذ, ظ, ع). Nazal n (ne), k (ke) ve g (ge) ünsüzleri için de tek bir harf atanmıştır: kef (ك). Bunun yanı sıra ha-hı-he (ح, خ, ه), peltek se, sin, sad (ث, س, ص), te, tı (ت, ط), peltek ze, ze, zı (ذ, ز, ظ) gibi Türkçede tek sesle karşılanan birden fazla harf bulunmaktadır.⁵⁵ Harflerin yazımı sırasında da özellikle noktalı harflerde sorunlar yaşanmış, nokta eksikliği ya da fazlalığı yanlış okumalara yol açmıştır.

⁵³ Hakkı Dursun Yıldız, **İslâmiyet ve Türkler**, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1980, s. 3.

⁵⁴ Şerafettin Turan, **Türk Kültür Tarihi**, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1990, s. 76.

⁵⁵ Mustafa Altun, “*Alfabe Değişiminin Tarihsel Gelişimi Üzerine Bir Değerlendirme*” **Cumhuriyetimizin 81. Yılına Armağan**, Sakarya Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Müdürlüğü, Adapazarı, Aralık 2004, s. 57-63.

Bu alfabede sınırlı sayıda bulunan sesli harf, hatta sadece elif (l) harfinden oluşan sesli harf nedeniyle ünlü harfler yazıya aksettirilememiştir. Bu da Araplar dışındaki Arap alfabesini kullanan kavimler açısından çeşitli yazım sorunlarına yol açmıştır. Türkçe, ses yapısı bakımından Arapçanın aksine ünlüler bakımından zengin bir dildir. Türkçenin bütün varyantlarında var olan ünlü uyumu kuralı, bu özelliğinin bir ürünüdür.⁵⁶ Arap alfabesinin üç harften oluşan ünlü işaretleri Türkçe için yetersiz olduğu gibi, Arap alfabesinin ses uyuşmazlığı da Türkçenin imlası bakımından önemli sorunlara yol açmıştır. Arapçaya özgü bazı sesler, Türkçede olmayan sesler nedeniyle o harflerin telaffuzunda ve yazımında zorluklar yaşanmasına neden olmuştur.

Ancak XV. yüzyıldan sonra klasik şeklini alan Osmanlıca; Arap-Fars ve Türk dillerinden oluşan melez bir yazı diline büründüğünden bu farklı dillerin gramer yapısını öğrenebilmek, yüksek düzeyde bir eğitimi gerekli kılmıştır. Ayrıca Arap ve Fars imlalarının etkisiyle Türkçeye girmiş bulunan kelimelerin asıllarına uygun olarak yazımında, Arap alfabesine bağlı Türk imlasında her harfin başta, ortada ve sonda birbirinden farklı şekilde yazılması bazı yazım sorunları doğurmuştur.⁵⁷ Bu farklı yazılışlar, imlada büyük bir külfet yarattığı gibi, baskı tekniği bakımından basın hayatının da zaman ve emek kaybına yol açmıştır.

Arap dilinin ses yapısı ile Türk dilinin ses yapısı arasındaki sistem ayrılığı ve Türk dili için Arap alfabesinin uyumsuzluğu dolayısıyla Arap ve Fars dillerinin etkisi altında kalınmıştır. Bu nedenle, Türkçenin kendi gramer yapısı içinde gelişemediği için bir kültür diline dönüşmesi de güçleşmiştir. Bu sorunun giderilmesi için Tanzimat Döneminden Cumhuriyet Dönemine kadar alfabe konusunda yapılan tartışmalarda, iki temel görüş ortaya çıkmıştır: Birincisi Arapça, Farsça kelimelerin imlasına dokunulmadan, Türkçe kelimelerde imlaya yeni işaretler ekleyerek yazının okunduğu gibi yazılmasını sağlamak, ikincisi ise Latin alfabesini kabul etmektir. Bu iki görüş çerçevesinde yaşanan alfabe tartışmaları, Cumhuriyet'in ilk döneminde, Latin esasına dayalı Yeni Türk alfabesi kabul edilinceye kadar devam etmiştir.

---

⁵⁶ Zeynep Korkmaz, **Dil ve Alfabe Üzerine Görüşler**, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları, Ankara, 1991, s. 11-19.

⁵⁷ Turan, **a.g.e.**, s. 77.

I. BÖLÜM

OSMANLI'NIN SON DÖNEMİNDEN CUMHURİYET'İN İLK YILLARINA

ALFABE TARTIŞMALARI

1.1. OSMANLI DEVLETİ'NDE ALFABE TARTIŞMALARI

1.1.1. Tanzimat Döneminde Alfabe Tartışmaları

Osmanlı Devleti'nde ilk defa, Tanzimat Döneminde eğitim ve yazım sorununun artması ile birlikte aydın-bürokrat çevrelerinde mevcut alfabenin yetersizliği ile ilgili tartışmalar dile getirilmeye başlanmıştır. Tanzimat Dönemiyle bir modernleşme sürecine girmiş olan Osmanlı İmparatorluğu'nda; bürokratik merkezîyetçilik ve yaygın eğitim çabaları, çapraşık ve karmaşık imlayı bir sorun haline getirmiş, bunun üzerine de yazıyla ilgili tartışmalar başlamıştır.⁵⁸

Osmanlı Devleti'nde alfabe konusunda, daha önce bazı teşebbüsler olmakla birlikte; ilk tartışmanın Ahmet Cevdet Paşa tarafından başlatıldığı görüşü oldukça yaygındır. Paşa, 1851 yılında yazdığı “Kavaid-i Osmaniye” adlı eserinde, yazı ve imla konusunu ele alarak Türkçenin, Arapça ve Farsçadan ayrı bir dil olduğunu belirterek, Türkçede bulunmasına rağmen Arap alfabesi ile gösterilemeyen sesleri ifade etmek için yeni bir yazı biçiminin bulunması gerektiğine dikkat çekmiştir. Daha sonra başında bulunduğu dönemin akademisi kabul edilen Encümen-i Daniş'de de bu konu üzerinde durulmuş ve alınan karar gereği 1863-1864 ders yılında, ders kitaplarında Arap yazısı harekeli (üstün, esre ve ötreli) olarak yazılmıştır.⁵⁹

Bu konuda ilk sistemli eleştiri ve öneri, üç defa Maarif Nazırlığı yapmış Seyyid Mehmet Tahir Münif (Paşa) Efendi⁶⁰ tarafından dile getirilmiştir. Münif Paşa,

---

⁵⁸ Ortaylı, *a.g.m.*, s. 1296-1304.

⁵⁹ M. Şakir Ülkütaşır, **Atatürk ve Harf Devrimi**, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2000, s. 20.

⁶⁰ Mehmed Tahir Münif Paşa ya da Münif Efendi (1830-1910), bir Osmanlı Devlet adamıdır. Antep'te doğmuş, Mısır ve Şam'daki eğitiminin ardından, 1854'te Hariciye Nezareti'nde Elçilik İkinci Kâtibi olarak Berlin'e görevlendirilmiş, orada hukuk, felsefe, fizik eğitimi görmüştür. 1862'de Babıâli Birinci Mütercimi olmuş, 1867'de Zaptiye Müsteşarı, 1868'de Divan-ı Temyiz Reisi, 1869'da Maarif Meclisi Reisi, 1972'de Tahran Elçisi, 1877'de Maarif Nazırı, daha sonra Ticaret Nazırı, bir sene sonra da yeniden Maarif Nazırı olarak atanmıştır. 1879'da Vezir rütbesi almış, Meclis-i Sıhhiye-i Fevkalade Reisliğine memur edilmiş, 1884'de üçüncü defa Maarif Nazırı seçilmiştir. Cemiyet-i İlmiye-i Osmaniye'yi kurmuş ve Mecmua-i Fünun dergisini (1862) çıkarmıştır. Münif Efendi'nin uzun devlet hizmetini kapsayan sicil kaydı için bkz. **Başbakanlık Osmanlı Arşivi**, Fon Kodu: DH.SAİDd., Dosya No: 3/246, Tarih: 29.Z.1246.

kurucu üyesi olduğu Cemiyet-i İlmiye-i Osmaniye’de 12 Mayıs 1862 tarihinde yaptığı konuşmada, kullanılmakta olan yazım yöntemini düzelterek, okumayı yazmayı kolaylaştırmak gerektiğini belirtmiştir.⁶¹ Ayrıca diğer milletlerin alfabeleriyle karşılaştırılınca, Arap alfabesinin yetersizliğine dikkat çekerek, kullanılan yazıda ünlü işaretleri bulunmadığı için bir sözcüğün yerine göre çeşitli biçimlerde okunabildiğini ifade etmiştir.

Münif Paşa’ya göre; örneğin, üç harf (*elif, vav, nun*) ile yazılan sözcük, (اون) *on, un* veya *ün (ön)* diye okunabilir. Yine dört harfle yazılan (*kef, vav, re, kef*) sözcük, (كورك) *kürk, kürek, gevrek, körük, görk, görün!* diye okunabilir. Bu nedenle Münif Paşa, Türkçe bir kelimenin birçok biçimde okunabildiğini, ayrıca bu sorunun ortadan kaldırılabilmesi için Arapçadaki sesli harfler yerine geçen hareketlerin kullanılmasının bir çözüm olamayacağını ileri sürmüştür. Anlamları bilinmeyen Arapça ve Farsça kelimeler ile özel isimlerin de doğru bir şekilde yazılmadığını ve okunamadığını belirtmiştir. Okuma yazma bilenlerin sayısının az olmasının sebebinin, Arap harfleri ile yazılan kelimelerin okunamaması ve yazılmaması olarak izah eden Münif Paşa, ayrıca öğretim yöntemlerinin yetersizliğini de dile getirmiştir. Avrupalıların yazılarında bu gibi zorlukların bulunmadığına, 7-8 yaşındaki küçük çocukların ve halkın kısa sürede okuma yazma öğrendiğine de işaret etmiştir.⁶²

Bunların dışında Avrupalılar, matbaada 30-40 imden oluşan Latin harfleriyle basım yapabilirken, nesih bir yazı ile Türkler, bu tür bir basım için 500 imden oluşan bir dizgi kullanmak zorundaydılar. Hatta talik bir yazı türü için bunun birkaç katına ihtiyaç duymaktaydılar. Münif Paşa’ya göre, Türkiye’de okuma ve yazmanın öğrenilebilmesi ve yaygınlaşması güç olduğundan buna bağlı olarak halkın fikren terbiyesi de zor olmaktadır.⁶³

Münif Paşa, mevcut harflerin daha kullanışlı ve yararlı bir şekle girmesi için iki yol öne sürmektedir: Birincisi, kelimelerin yine olduğu gibi korunması, ancak kelimelerin alt ve üstlerine hareke ve bazı işaretlerin konulmasıdır. İkinci yol ise, sözcüğü oluşturan harfleri ayırık yazıp, Avrupa dillerinde olduğu gibi gerekli olan

⁶¹ Münif Paşa, “*İmla Meselesi*”, **Mecmua-i Fünun**, S. 14, İstanbul, 1863, s. 76-77.

⁶² Münif Paşa, *a.g.m.*, s. 76-77.

⁶³ Fevziye Abdullah Tansel, “*Arap Harflerinin Islahı ve Değiştirilmesi Hakkında İlk Teşebbüsler ve Neticeleri (1862-1884)*”, **Bellekten**, C. XVII, S. 66, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1953, s. 224.

ünlü işaretlerinin harflerin sırasında yazılarak belirtilmesidir. Birinci yol, birçok mahzuru beraberinde barındırmaktadır. Ancak uygulanabilirliği olduğunu düşündüğü ikinci yol takip edilirse, zorluklar ortadan kalkacak, okuma yazma ve kitap basımı büyük ölçüde kolaylaşacaktır. Münif Paşa, bu yöntemle bazı uygulamaların yapılmasını, munfasıl (ayrılmış) harflerle ve aynı zamanda sesli harflerin de kullanıldığı küçük risalelerin, elifba cüzlerinin hazırlanmasını hatta bunların basılıp dağıtılmasını ve bazı okullarda okutulup, olumlu izlenimler elde edildiği takdirde yaygınlaştırılmasını da önermektedir.⁶⁴

Tanzimat Döneminde Osmanlı Devleti'nin alfabe tartışmalarına, Azerbaycanlı edebiyatçı Mirza Fethali Ahundzade de katılmıştır. Ahundzade, 1863 yılında Arap harflerinin ıslahı konusunda savunduğu fikirleri ve teklif ettiği alfabeyi tanıtmak amacıyla İstanbul'a gelerek, Sadrazam Keçecizade Fuad Paşa ile görüşmüştür. Ahundzade, yazıdaki zorlukları ortadan kaldırmak için hazırladığı yeni tarz harflerden oluşan projesi ile eğitimin yaygınlaşabileceğini savunmuştur. Ona göre Arap harfleri ile doğru bir okuma yazma eğitimi yapılamadığı için, Müslümanlar arasında okuryazar oranı oldukça düşüktür. Bu amaçla teklif ettiği yeni harflerin bu sorunu ortadan kaldıracağını ve eğitimin yaygınlaşmasına katkıda bulunacağını iddia etmiştir.⁶⁵

Ahundzade'nin bu önerileri, Cemiyet-i İlmiye-i Osmaniye'de iki ayrı toplantı düzenlenerek incelenmiştir. Uzun müzakerelerden sonra Cemiyet üyeleri Ahundzade'nin teklif ettiği harfler hakkındaki görüşlerini bir rapor halinde Sadaret'e sunmuşlardır. Cemiyet-i İlmiye-i Osmaniye, bu yöntemle bütün kelimelerin doğru bir şekilde okunabileceğini belirtmiş ve Ahundzade'nin gerek bazı mevcut harfler üzerinde yaptığı değişikliği, gerekse yeniden vücuda getirdiği hareke şekillerini takdirle karşılamıştır. Bununla birlikte Cemiyet üyeleri, mevcut harfler gibi, bu yeni harflerin de basım yönünden uygun olmadığı düşüncesiyle kabul edilemeyeceğini belirtmiştir. Müzakerelerin sonunda Cemiyet, Ahundzade'nin teklif ettiği harflerin faydalarını ve sağladığı kolaylıkları kabul etmesine rağmen, bu usulün tatbikatında

---

⁶⁴ Münif Paşa, *a.g.m.*, s. 76-77.

⁶⁵ Tansel, *a.g.m.*, s. 255.

karşılaşılabacak zorlukları göz önünde bulundurarak teklifin uygulanabilir olmadığına karar vermiştir.⁶⁶

Ahundzade, bu teşebbüsünden olumlu bir sonuç elde edemeden, kendisine verilen bir Mecidiye nişanı ile yetinmek zorunda kalmıştır. Projesinin reddedilmesi üzerine, Kiril ve Latin harfleri esasına dayanan bir yazı sistemi daha önermiştir.⁶⁷ Önerdiği bu yeni yazı sisteminin kabulü ile Türk milletinin daha süratle medenileşeceğini, doğu milletlerinin ilerleyebilmesi için önerisini kabul etmeleri, hiç olmazsa alfabelerini ıslah etmeleri gerektiğini iddia etmiştir.⁶⁸

Osmanlı modernleşmesinin başladığı Tanzimat Döneminde ortaya çıkan alfabe tartışmalarına dönemin aydınları da fikirleriyle katkıda bulunmuşlardır. Bu dönemin tanınmış aydınlarından Ali Suavi, harflerin şekillerini değiştirmeden hareketleri öğrencilere okuma yazma öğretirken kullanmayı savunmuştur.⁶⁹ Ali Suavi'ye göre, okuma karışıklığının önlenmesi için sadece harflerin üzerine bazı işaretler ve hareketler ilave edilerek sorun giderilebilir. Böylece ıslahat yapıldıktan sonra eski eserler kolaylıkla okunur, geçmişle gelecek arasında kopukluk oluşmaz. Bu tür eksiklikler birçok batı dillerinde de bulunmaktadır. Bu nedenle birkaç ufak eksiklik yüzünden bin yıldır kullanılan harfler değiştirilerek Latin harfleri kabul edilmemelidir.⁷⁰

Tanzimat Döneminin en önemli aydınlarından birisi olan Namık Kemal de 1869'da Hürriyet'teki yazıları ile harf tartışmalarına katılmış ve konu hakkında görüşlerini dile getirmiştir.⁷¹ Namık Kemal'e göre, Osmanlılar arasında eğitim öğretimde kullanılan metodun birçok eksikliği vardır. Bu eksiklik, öğrenmenin başlangıcı olan elifbadan başlamakta ve ilmi gelişmenin en yüksek noktalarına kadar

---

⁶⁶ Hüseyin Yorulmaz, **Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Alfabe Tartışmaları**, Kitabevi Yayınları, İstanbul, 1995, s. 12.

⁶⁷ Canpolat, *a.g.m.*, s. 54.

⁶⁸ Yavuz Akpınar, **Mirza Feth-Ali Ahundzade (Bütün Yönleriyle)**, Doktora Tezi, Erzurum, 1980, s. 43.

⁶⁹ Ali Suavi, "*Hattımızın Islahı*" **Muhbir**, 31 Ağustos 1868.

⁷⁰ Hüseyin Çelik, **Ali Suavi ve Dönemi**, İstanbul, 1994, s. 638-640.

⁷¹ Namık Kemal (1840-1888), Genç Osmanlılar hareketi mensubu, ünlü Türk yazar, gazeteci, devlet adamı ve şairdir. Vatanseverlik, hürriyet, millet kavramlarına bağlı bir Tanzimat Devri aydınıdır. Hürriyet ve İbret gazetelerini çıkartmış, mutasarrıflık yapmış, Şura-yı Devlet ve Kanun-ı Esasi'nin hazırlanmasında görev almıştır. "Vatan Şairi" ve "Hürriyet Şairi" olarak anılır. Bkz. Namık Kemal'in sicil kaydı. **BOA**, Fon Kodu: DH.SAİDd., Dosya No: 1/210, Tarih: 29.Z.1256.

eğitim sisteminin bütün tabakalarında bulunmaktadır.⁷²Aslında, Türk çocuklarının uzun zaman okula gitmesine rağmen, gayrimüslim çocukları gibi kısa zamanda okuma yazma ğrenememelerinin yegâne sebebi, Arap harfleri değil, eğitim ğretim metodudur. Bu nedenle eğitim sisteminin baştan sona ıslah edilmesi gerekmektedir.

Namık Kemal'in Hürriyet gazetesinde çıkan bu yazısına karşılık veren İnan'ın Londra Büyükelçisi Mirza Melkum Han'a göre, İslâm memleketlerindeki geri kalmışlığın esas sebebi, Arap harflerinin yetersizliğidir.⁷³ Melkum Han, Müslümanların alfabelerini ıslah etmedikleri sürece Avrupa medeniyetinin seviyesine yükselmelerinin mümkün olmadığını belirtmektedir.

Bu görüşün aksine Namık Kemal, Arap harflerinin okuma yazmayı ve kitap basmayı güçleştirdiği için değiştirmek gerektiğini savunanlara karşı çıkararak, esas sorunun, eğitim metodunun yetersizliği olduğunu ileri sürmüştür.⁷⁴ Ona göre, harfler arasında hareketlerin, yani sesli harflerin bulunması, okumayı gçleştirmez. Çünkü okumayı kolaylaştıran harfler değil, kelimelerin yazılış şeklidir. Telaffuzu bilinen bir kelimenin okunabilmesi için, yazının hareketli olup olmasının bir önemi yoktur. Ancak, zel isimlerin doğru okunabilmesi için birer hareket kullanılabilir. Böyle bir değişiklik yeterli iken, bütün harflerin değiştirilmesi gibi zor olan bir yolun tercih edilmesi doğru değildir.

Namık Kemal'e göre, Türkçenin yapısına uymayan bazı harfler alfabeden çıkarıldığı zaman, harflerin tamamını değiştirmeye gerek kalmaz. Diğer taraftan imlanın güç olması, bir milletin eğitim sahasında yükselmesine de engel teşkil etmez. Namık Kemal, Arap harflerinin ıslahına karşı değildir. Ancak, yapılması istenilen bu ıslahatın da kesin olarak belirlenmesi gerekir. Bu nedenle ğretmeni, kitabı, eğitim ğretimi düzenli birkaç okul açılarak, harflerin eğitime engel olup olmadığı tecrübe edildikten sonra gerekli görülürse, yetkili kişilerden oluşan bir kurul tarafından Arap harflerinde ıslahat yapılabilir.⁷⁵

---

⁷² Hürriyet, 5 Temmuz 1869, Yorulmaz, a.g.e., s. 42-43.

⁷³ M. Kayhan zgl, Münif Paşa, Elips Yayınları, İstanbul, 2005, s. 85.

⁷⁴ Osmanlı alfabesi ile gazetelerin baskı maliyeti oldukça yüksekti. Bu nedenle şinasi 1869 yılında baskı ve döküm maliyetlerini azaltmak için standart bir harf sistemi oluşurmaya çalışmış dört yüz civarındaki harf sayısını 112'ye kadar indirmeyi başarmıştır. Bkz. Tansel, a.g.e., s. 238.

⁷⁵ Hürriyet, 23 Ağustos 1869.

Namık Kemal, Arap alfabesi sayesinde en azından Müslüman unsurların Türkçeye mecbur edilebileceğini savunmuştur: “...Rumlara, Bulgarlara bizim lisanı tamim etmek kabil değildir; fakat Arnavutlara Lâzlara yani Müslimlere tamim etmek pek kabildir. Oralarda münasip yolda idare olunur mektepler yapılır ve hatta bizim o nakıs Maarif Nizamnamesinin hükmü icra olunur ise, yirmi sene sonra Lazca, Arnavutça bütün bütün unutulur. Yazısız, kitapsız lisan, köksüz ağaca benzer tehavvülât-ı rüzgâra dayanmak kabil değildir. Akvam-ı kadimede de kaybolmuş birkaç yüz lisan biliyoruz. Bizim için maksat, harfimizi, kendi lisanımızı doğru yazacak bir hale getirmektir; Arnavutçayı Lazcayı Çingeneceyi filanı değil.” dedikten sonra bu fikirlerini desteklemek için Alman filozofu Leibniz’in “bana güzel bir alfabe verin, size güzel bir lisan ve kuvvet ile millet yapayım dememiş miydi?”⁷⁶ sözünü hatırlatır.⁷⁷

Namık Kemal, Latin harflerinin kabulüne karşı çıkarak, harflerin değiştirilmesi halinde, gelecekte hiç kimsenin eski eserleri okuyamayacağını, Çin’den Batı’ya kadar 1200 yılda meydana getirilen eserlerin yeni harflere aktarılması gerektiğini, bunun da mümkün olmayacağını ileri sürmektedir. Ona göre Latin harfleri, Türkçede bulunan birçok Arapça kelimenin yazılmasında yeterli olmadığı gibi Türkçenin yapısına da uygun değildir.⁷⁸

Namık Kemal ve Melkum Han arasında başlayan alfabe ile ilgili tartışmalar Tanzimat Döneminin diğer önemli aydınları arasında da gazeteler aracılığıyla devam etmiştir. Terakki gazetesinde Hayrettin Bey, “Maarif-i Umumiye” isimli makalesinde Arap harflerinin değiştirilmesi gerektiğini ileri sürmüştür. Bu görüşe karşı Ebuzziya Tevfik ise Arap harfleri değiştirildiği takdirde, Müslümanların bin seneden beri meydana getirdiklerini yeni harflere çevirmek gerekir ki bu da mümkün değildir. Kavimlerin birliğini sağlayan ortak alfabe değil, ortak dildir düşüncesindedir. Yine

---

⁷⁶ Tansel, *a.g.m.*, s. 245-246.

⁷⁷ Maarif Nazırı Saffet Paşa döneminde çıkarılan ve Osmanlı eğitim sisteminde bir dönüm noktası teşkil eden 1869 Maarif-i Umumiye Nizamnamesi ile ilk kez klasik Osmanlı medrese eğitiminden vazgeçilerek Fransız eğitim sisteminin etkisinde yeni bir eğitim anlayışı benimsenmiştir. Bu nizamname ile idadilerin öğrenim süresi üç yıl olarak kabul edilmiştir. Fakat belirlenen ilkeleri hayata geçirmek pek mümkün olmamış, 1876 yılına kadar taşrada bir, İstanbul’da dört veya beş civarında idadi açılabilmiştir. Ancak Nizamname II. Abdülhamit döneminde tam manasıyla uygulanmaya başlanmıştır. Bkz. Selçuk Akşin Somel, **Osmanlı’da Eğitimin Modernleşmesi (1839-1908) İslâmlaşma, Otokrasi ve Disiplin**, Çev. Osman Yener, İletişim Yayınları İstanbul, 2010, s. 118-123.

⁷⁸ **Tasvir-i Efkâr**, 10 Temmuz 1866, Yorulmaz, *a.g.e.*, s. 42-43.

Ebuzziya Bey'e göre, Latin harflerini savunmak, Frenk mukallitliğidir.⁷⁹ Bir milletin eğitim öğretim açısından Avrupa'dan geri kalmışlığının esas sebebi, kullandığı harfler değil, eğitim sistemindeki yetersizliklerdir.

Feraizcizade Mehmet Şakir Efendi, 1894 yılında yazma olarak ortaya koyduğu “Persengi-i Sarf-ı Lisan-ı Âdemi ve Şukufe Nisar-ı Zeban-ı Umumi ve Osmani” adlı kitabında, Arap alfabesine Türkçedeki seslilerin değerlerini gösteren harflerin eklenmesini istemiştir. Benzer gerekçelerle II. Abdülhamit döneminde Kamûs-ı Türkî'nin yazarı Şemseddin Sami Bey de Arap alfabesinin ıslahı ile ilgili düşüncelerini dile getirmiştir.⁸⁰

Tanzimat Döneminde Türkiye'de, alfabe ile ilgili başlayan tartışmalara Kırım'dan Gaspıralı İsmail Bey de katılmıştır. Bahçesaray'da açmış olduğu “usul-ı cedid” ile eğitim yapan okulda, çocukların kısa sürede Arap harfleri ile okuma yazma öğrenebildiklerini saptayarak, bu konuda geliştirdiği öğrenme metodundan yola çıkarak yeni fikirler öne sürmüştür.⁸¹ Gaspıralı İsmail Bey'e göre Türkler, dillerini biraz daha sadeleştirip okumayı ve imlayı kolaylaştıracak bir şekilde sesli harfleri kullanmayı da sağlayacak sade bir alfabe geliştirebilirlerse dilde birlik sağlanabilir. Ayrıca Gaspıralı, Arap harflerinin, Türkler arasında ortak bir bağ oluşturduğunu, değiştirilmesinin gerekli olmadığını ancak daha kullanışlı bir alfabe için ıslaha ihtiyaç olduğunu belirtmiştir.

1.1.2. İkinci Meşrutiyet Döneminde Alfabe Tartışmaları

Alfabe ile ilgili Tanzimat Döneminde başlayan tartışmalar, II. Meşrutiyet ilan edildikten sonra daha da yoğun olarak yeni gelişmelerle birlikte devam etmiştir. Meşrutiyetin yeniden ilanı ile birlikte toplumsal hayatta büyük bir canlanma baş göstermiş, artık sansürsüz olarak yayınlanan gazete, dergi ve kitap sayıları artmış, çeşitli sivil toplum kuruluşları ortaya çıkmıştır.⁸² Bu hürriyet havasının etkisiyle alfabe konusunda çalışmalarda bulunmak üzere çeşitli encümenler ve cemiyetler kurulmuştur. Yine aynı dönemde; Sarf, İmla ve Lügat encümenleri ile Istılahat-ı

⁷⁹ Terakki, 5 Ağustos 1869.

⁸⁰ Ülkütaşır, a.g.e., s. 21.

⁸¹ Muhammet Erat, “Osmanlı'da Alfabe Tartışmaları” **Türkler Ansiklopedisi**, C. 18, s. 154.

⁸² Sina Akşin, **Ana Çizgileriyle Türkiye'nin Yakın Tarihi**, İmaj Yayınevi, İstanbul, 1994, s. 47.

İlmiye Encümeni adı altında dört tane encümen oluşturulmuş, sarf ve imlânın sadeleştirilmesi ile ilgili çeşitli risaleler yayımlanmıştır.⁸³

Alfabe konusunda oluşturulan cemiyetlerden ilki, 4 Şubat 1911’de kurulan Tamim-i Maarif ve Islah-ı Huruf Cemiyetidir. Kurucuları Dr. Milaslı İsmail Hakkı Bey, Ali Nusret ve Recaizade Ekrem Bey’dir. Cemiyete bağlı olarak oluşturulan Encümen-i Huruf’un başkanlığını Gazi Ahmet Muhtar Paşa yürütmüştür.⁸⁴ Cemiyetin amacı, İslâm ve Osmanlı memleketlerinde eğitim öğretimin yaygınlaşmasını sağlamaktır. Cemiyete göre, eğitim ve öğretimin yaygınlaşmamasının esas sebebi, mevcut harflerin eksik ve bitişik yazılmasıdır. Bu nedenle harfler konusunda bir ıslahat yapılarak, harflerin ayrı ayrı ve sesli harflerin de yazıldığı yöntem kullanılmalıdır.

Cemiyet, konferanslar düzenleyerek, kitaplar, gazeteler, makaleler yayımlayarak bu yöntemle basım ve eğitim öğretim yapmak için matbaalar ve okullar açmayı planlamıştır. Ancak Cemiyet, sadece “Yeni Yazı” adlı bir gazete çıkarabilmiş ve Milaslı Dr. İsmail Hakkı Bey’in “Yeni Yazı ve Elifbası” adıyla bir kitabını yayımlayabilmiştir.⁸⁵ Kitapta, yeni tarz harflere yer verilerek, harfler ayrı ayrı yazılarak, sesli harfler yazının içinde gösterilmiştir. Cemiyet genellikle, Latin alfabesine gerek olmadığı, bu yöntemin yeterli olduğu ve okuma yazma oranının bu metotla kısa sürede arttırılabileceği fikrini ileri sürmüştür.

Islah-ı Huruf Cemiyeti kurucularından Milaslı Dr. İsmail Hakkı Bey’in öne sürdüğü “*huruf-ı munfasıla*” fikrini dönemin önde gelen aydınlarından Recaizade Ekrem, Necmettin Arif ve Ali Nusret Beyler de savunmuşlardır.⁸⁶ Cemiyetin girişimleriyle 16 Şubat 1911’de Darüfünun’da bir konferans düzenlemişlerdir. Konferansa katılan Gazi Ahmet Muhtar Paşa başta olmak üzere Mahmut Esat Efendi, Süleyman Nazif, Cenap Şahabeddin, Celalleddin Arif Bey gibi devrin önemli aydınları ve gazetecileri bu konuda ıslahat yapmanın kaçınılmaz olduğu fikrinde birleşmişlerdir.

---

⁸³ Ülkütaşır, **a.g.e.**, s. 22.

⁸⁴ Ertem, **a.g.e.**, s. 138.

⁸⁵ Ertem, **a.g.e.**, s. 139.

⁸⁶ Arap veya Osmanlı alfabesinde kendisinden sonra gelen harflerle bitişmeyen harfler (vav, rı, dal, ze, zel.) gibi diğer harflerin de yazı içinde ayrı yazılarak kullanılması yöntemine Huruf-ı Munfasıla denilmektedir. Bkz. Ferit Devellioğlu, **Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lügat**, Aydın Kitabevi, Ankara, 1984, s. 458.

Konferansta Dr. Milaslı İsmail Hakkı Bey, eğitimin ilerleyebilmesi için harfler konusunda ıslahatın yapılmasının gerekliliğini vurgulayarak yazının tarzını bozmadan nokta ve işaretler ile alfabedeki eksikliklerin giderilebileceğini savunmuştur. İsmail Hakkı Bey, daha kullanışlı olan matbaa harflerinin de bilimsel yöntemlerle geliştirilmesini, harflerin ayrı yazılmasını ve mutlaka yazıda önerdiği sekiz sesli harfin gösterilmesini de okuma yazmanın yaygınlaşması açısından gerekli gördüğünü ifade etmiştir.⁸⁷ Aslında Dr. İsmail Hakkı Bey Latin alfabesine geçmek yerine, yapılacak düzenlemelerle Osmanlı alfabesinin Latin alfabesinin tekniğine benzetilmesini önermiştir.

Konferansa katılan dönemin diğer ünlü fikir adamı Celal Nuri ise bu fikirlerin karşıtı olarak, Arap alfabesinin Türkçenin yapısına uymadığını, yapılacak ıslahatların dili bozmaktan başka bir işe yaramayacağını bir an önce sorunun çözümü için Latin alfabesinin alınması gerektiğini savunmuştur. Bu görüşler katılımcıların birçoğu tarafından sert bir dille eleştirilmiş ise de İslah-ı Huruf Cemiyeti bu kapsamda 24 Şubat 1911, 9 Mart 1911 ve 29 Mart 1912 tarihlerinde üç toplantı daha düzenleyerek bir İlmi Encümen ve bir İdare Heyeti oluşturulmuştur.⁸⁸

İlmi Encümen, 5 Nisan 1912 tarihinde toplanarak mevcut alfabede yapılacak düzenlemelere ilişkin bazı kararlar almıştır. Buna göre yazıda kullanılan sesli harfler ayrılarak, 10 sesli harf ve 34 sessiz harften ve toplam 44 harften oluşan bir alfabe kullanılmasını tavsiye etmiştir. İslah-ı Huruf Cemiyeti adına faaliyet gösteren İlmi Encümen, kabul ettiği harfleri cemiyetin yayın organı olan Yeni Yazı gazetesinde yayımlayarak, topluma tanıtmaya çalışmıştır. Ayrıca bu harfleri halka öğretmek amacıyla, “Yeni Harflerle Elifba” adında küçük bir kitapçık ile “Yeni Elifbanın Muhassenatı Hakkında Risale” isimli bir kitap basmıştır.⁸⁹

II. Meşrutiyet Döneminde harflerin ıslahı konusundaki tartışmalara bazı eğitimciler de görüşleriyle katkıda bulunmuşlardır. İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu, Ali

---

⁸⁷ Yusuf Akçay, “Osmanlı Dönemi Alfabe Tartışmaları Bağlamında Dr. İsmail Hakkı Bey ve İslah-ı Huruf Cemiyeti”, **Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Kongresi**, Erzurum, 25-27 Nisan 2007, s. 374.

⁸⁸ Ertem, **a.g.e.**, s. 138.

⁸⁹ **Yeni Yazı**, 28 Şubat 1914.

Nusret Bey, Hüseyin Avni Bey, Satı Bey gibi isimler Latin harflerinin kabulüne karşı çıkmışlar ve mevcut harflerin ıslahından yana olduklarını belirtmişlerdir.⁹⁰

II. Meşrutiyet Dönemi; Osmanlıcılık, İslâmcılık, Batıcılık ve Türkçülük gibi akımların fikrî yapılarının etkin bir biçimde tartışıldığı bir dönem olmuştur. Bu tartışmalara fikir akımları çerçevesinde alfabe tartışmaları da konu oluşturmuştur. Panosmanizm ve Panislamizm açısından Arap alfabesinde ıslahat yapılmasını savunanlarla, Batıcılık akımının etkisiyle Latin alfabesinin kabul edilmesini savunanların yanında, Pantürkizm açısından eski Türk yazılarına dönülmesi gerektiğini savunanlar da bulunmuştur.

Bu düşüncüyü dile getiren dönemin tanınmış siyasetçi ve gazetecilerinden, Hüseyin Kazım Kadri, Arap alfabesinin Türkler açısından yetersizliklerinden bahsettikten sonra İctihad dergisinde yayımladığı bir makalesinde özetle, “...Osmanlı Türkçesine yeni bir şekil vermek için, Uygur ve Çağatay Türkçesinde olduğu gibi az çok “huruf-ımla kullanmak lazımdır⁹¹.... Eski Türk alfabelerinin unutulup bu lisanların Arap harfleri ile yazılması, bugün Musevilerin unutamadıkları İspanyolca’yı İbrani harfleri ile yazmalarına benzer. Kendi lisanımızın malı olmayan harflerle yazılarımızı okumak için ne denli zorluk çektiklerini herkes bilir. Eğer Turanda bu ulu ve muazzam Türk vatanındaki akvam arasında münasebat-ı siyasiye ve içtimaiye husulu arzu ediliyorsa, milliyetleri gibi aslından gelen Türk lisanlarını da birleştirmek lazım” diyerek bu konudaki görüşlerini belirtmiştir.⁹²

Ancak dönemin ünlü Pantürkist düşünürlerinden birçoğu, başta Ziya Gökalp olmak üzere bu düşüncenin aksine, mevcut Arap alfabesinin korunması gerektiğini, diğer Türk topluluklarında yaygın olarak kullanılan Arap asıllı alfabenin ortak bağ oluşturduğunu savunmuşlardır. Bu aydınlar, Latin alfabesi kabul edilirse, başta Rusya Türkleri olmak üzere Osmanlı Türklerinin, diğer Türklerle aralarındaki iletişim yok olabilir, bu nedenle mevcut alfabenin korunmasını, ama üzerinde bir ıslahat yapılması gerektiği fikrini benimsemişlerdir.⁹³

---

⁹⁰ Erat, *a.g.m.*, s. 159.

⁹¹ Osmanlıca Türkçesi’nde Huruf-ı İmla, sesli harfleri ifade etmek için kullanılan terimdir. “a, e, ı, i, o, ö, u, ü” harflerini kapsamaktadır. Bkz. Devellioğlu, *a.g.e.*, s. 458.

⁹² **İctihad**, 15 Eylül, 1911, s. 31.

⁹³ **İctihad**, 31 Ekim, 1911, s. 32.

Alfabe tartışmalarının yoğun olarak yaşandığı bu dönemde I. Dünya Savaşı'ndan hemen önce Harbiye Nazırı Enver Paşa orduda, telgraf haberleşmelerinde standart bir yazı sistemine geçmek istemiştir.⁹⁴ Bunun üzerine, Huruf-ı Munfasıla, Huruf-ı Mukataa, Hatt-ı Cedid gibi isimlerle anılan yeni yazı şekli, 1 Mayıs 1914 tarihinden itibaren, sadece ordu içindeki yazışmalarda bir süre kullanılmıştır.⁹⁵ Harbiye Nezareti'nin bu yeni yöntemle yazışmaların yapılması kararından sonra, bu yazıyla alfabeler, haritalar, askeri kanunlar, salnameler, nizamnameler talimatnameler ve bazı dini kitaplar yayımlanmışsa da istenilen sonuç elde edilememiştir.⁹⁶ Enver Hattı olarak da bilinen Huruf-ı Munfasıla esasına dayanan yazı türü ile Enver Paşa'nın bütün zorlamalarına rağmen uygulama başarısız olmuş ve tekrar eski usul haberleşme ve yazışma yöntemine dönmüştür.

II. Meşrutiyet Döneminde diğer bir gelişme de Arnavutluk'ta Latin alfabesine geçilmesine karar verilmesidir. İtalya ve Avusturya'nın da desteğiyle 2-8 Eylül 1909 tarihinde düzenlenen Elbasan Kongresi'nde alınan kararla; Manastır, Görice bölgelerindeki ahalinin kabul etmemesine rağmen alfabe değişikliği uygulanmaya başlanmıştır. Osmanlı Devleti ve kamuoyu bu gelişmeyi endişe ile takip etmiş, birçok Türk aydını siyasi, dini ve kültürel bağın kaybolacağı düşüncesiyle karara karşı çıkmış, hatta Şeyhülislâm tarafından sakıncalı bir karar olduğu ifade edilmiştir. Buna rağmen Şemseddin Sami Bey ve kardeşi Abdül Bey tarafından uzun çalışmalar sonucunda Latin ve Yunan harflerinden seçilen 36 harften oluşan yeni bir alfabe meydana getirilmiştir.⁹⁷

Arnavutların Latin alfabesine geçmesinin ardından, Hüseyin Cahit, Celal Nuri, Abdullah Cevdet, ve Kılıçzade Hakkı başta olmak üzere birçok Osmanlı aydını

---

⁹⁴ Osmanlı Devleti'nin XIX. yüzyıldaki önemli fikir ve devlet adamlarından Münif Paşa'nın Osmanlı alfabesi ile ilgili görüşleri, Tanzimat ve Meşrutiyet Dönemlerinde, alfabe tartışmalarında önemli ölçüde etkili olmuştur. Arap harflerinin yetersizliğini giderebilmek için hareke veya yeni işaretler yardımıyla sözcüklerin olduğu gibi yazılmasının ya da harflerin birbirinden ayrı yazılmasının önerildiği yöntem, başta İslah-ı Huruf Cemiyeti olmak üzere, dönemin ileri gelenleri tarafından benimsenip geliştirilecek ve Enver Paşa tarafından da uygulamaya konulacaktır.

⁹⁵ Erat, *a.g.m.*, s. 157.

⁹⁶ BOA, DHEUMKLU. Bkz. Ek:1.

⁹⁷ Tanin, 18 Şubat 1909.

arasında Latin alfabesinin kabul edilmesi yolundaki görüşler kamuoyu önünde daha açık biçimde ifade edilmeye başlanmıştır.⁹⁸

Latin alfabesinin kabul edilmesini savunan aydınlardan Hüseyin Cahit, yazılarında kullanılmakta olan Arap alfabesinin Türklüğe ve Müslümanlığa ait bir yazı olmadığını, Türklerin daha önce başka yazılarda kullandığı Arap alfabesini de sonradan aldığına işaret etmiştir.⁹⁹ Arnavutları Latin alfabesini benimsedikleri için ilerleme yolunda çok önemli bir adım attıkları için kutlayarak, Türk toplumuna örnek olmasını temenni etmiştir. Celal Nuri de milletin geri kalmasının Arap harflerinden kaynaklandığını, Islah-ı Huruf gibi geçici çözümler yerine bir an önce Latin harflerinin kabul edilmesi gerektiğini ve kısa sürede okuma yazma oranının artması ile zihniyet değiştirmenin de önünün açılacağını, dilde, edebiyatta, alfabede, düşüncede bir milli değişimin gerçekleştirilebileceğini açıkça ifade etmiştir.¹⁰⁰

II. Meşrutiyet Döneminin en etkili yayın organı İçtihad dergisi ve derginin yayıncısı Abdullah Cevdet de alfabe değişikliği konusunda etkin bir rol üstlenmiştir. Batıcılık düşüncesine mensup aydınların sözcüsü durumundaki dergi, hem alfabe değişikliğinin yararlarını savunmuş hem de bu konudaki yazarların fikirlerini açıkça ifade etmelerine zemin oluşturmuştur. Batıcıların programına göre Osmanlı alfabesi yerine yeni bir alfabe kabul edilmelidir.¹⁰¹ Bu alfabe ve eğitim anlayışı nedeniyle okuryazarlık ayrıcalıklı bir sınıfın elinde bulunduğu için sosyal değişim de mümkün değildir. Latin alfabesinin kabul edilmesinde dini açıdan herhangi bir engel bulunmamaktadır. Japonların alfabelerinin zorluğunun ilerlemelerine engel teşkil etmemesinin nedeni, içlerinde buldukları şartların lehlerine olmasından kaynaklanmaktadır.

İçtihad dergisi gibi dönemin tanınmış bir diğer yayın organı Hürriyet-i Fikriye dergisi de Latin alfabesine geçilmesinin kaçınılmaz olduğu düşüncesini çeşitli yazarlar ve haberler vasıtasıyla ileri sürmüştür.¹⁰²

⁹⁸ Bilal Nuri Şimşir, **Türk Yazı Devrimi**, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1992, s. 38-43.

⁹⁹ **Tanin**, 7 Kanun-ı Sani, 1910.

¹⁰⁰ Celal Nuri İleri, **Tarih-i Tedeniyat-ı Osmaniye Mukadderatı Tarihiyye**, Yeni Osmanlı Matbaa ve Kütüphanesi, İstanbul, 1331, s. 183.

¹⁰¹ Peyami Safa, **Türk İnkılâbına Bakışlar**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 1996, s. 33-35.

¹⁰² **Hürriyet-i Fikriye**, 20 Mart 1330.

Latin alfabesinin kabulünü destekleyen görüşlere karşı mevcut alfabenin ıslah edilmesini savunan aydınlar, Latin alfabesinin kabul edilmemesinin gerekçelerini ise şu görüşler etrafında açıklamışlardır; Arap alfabesini ıslah etmek, Latin alfabesini alıp topluma öğretmeye çalışmaktan daha kolaydır. Latin alfabesine geçilmesi toplumun geçmişle bütün bağına kopartacaktır. Arap alfabesi, Latin alfabesinden daha kaligrafik bir yapıya sahiptir. Latin alfabesi, Arap alfabesinden daha fazla yer kaplar, soldan sağa yazmak yazım zorluğuna neden olduğu gibi Türkçe yazmak için de yirmiden fazla harfe ihtiyaç vardır. Latin alfabesi ile Türkçe telaffuz zordur. Harflerin zor olması ilerlemeye mani değildir. Japonların ilerlemesi nasıl izah edilebilir? Büyük bir tarihi geçmişe ve edebiyata sahip bir toplumun alfabe değiştirdiği görülmemiştir. Mevcut alfabede var olan güçlükler, yapılacak düzenlemelerle giderilebilir. Alfabedeki yetersizliklerden ziyade eğitim metodundan kaynaklanan yetersizlikler nedeniyle okuryazar oranı yükseltilememektedir. Bu nedenlerle Arap harflerini değiştirerek Latin alfabesine geçmek uygun değildir.¹⁰³

Alfabe tartışmaları, ilk defa gündeme geldiğinde Türk aydınları arasında Arap alfabesinin ıslah edilmesi konusunda iki temel görüş ortaya çıkmıştır: Birincisi haruf-ı munfasıla denilen Arap yazısını Latin yazısına benzetme görüşüdür ki; her harf bitişirilmeden ayrı ayrı yazılacak ve dizgi işlerinde de kolaylık sağlanmış olacaktır. İkinci görüşe göre ise, Arapça yazıda ünlüler gösterilecek, yani ünlü seslerini veren hareketler sözcük içerisinde belirtilecek böylece daha yalın bir yazı dizgisi oluşturulacaktır. Ancak bu yöntem konusunda da görüş ayrılığı ortaya çıkmıştır. Bu değişiklikler sadece Türkçe sözcüklerde mi yapılmalı ya da Türkçe, Arapça ve Farsça sözcük diye ayırt edilmeden yeni yazı dizgesi bütün sözcüklere uygulanmalı mıdır? Bu arada bazı aydınlar da bu değişikliklerin de yeterli olamayacağını, daha köklü bir çözüm için Latin alfabesinin kabul edilmesi gerektiğini savunmuşlardır.

Bu dönemde her ne kadar yazıda ıslahat fikrini savunanlar kurdukları cemiyetlerle daha kapsamlı faaliyetler yürütmüşlerse de Latin alfabesini savunanların fikrî anlayışları, kamuoyunda daha büyük bir ilgi uyandırmıştır. Latin alfabesine yönelik bu ilgi Cumhuriyet Döneminde de devam etmiştir.

---

¹⁰³ Osman Şerifoğlu, **Kültürümüz Açısından İslâm Harflerinin Müdafası**, Selam Neşriyat, İstanbul, 2000, s.123.

1.2. ORTA ASYA TÜRK TOPLULUKLARININ LATİN ALFABESİNE GEÇİŞLERİ

1.2.1. Azerbaycan'daki Alfabe Tartışmaları

Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde başlayan alfabe tartışmaları, yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti sınırlarında kalmamış, Birinci Dünya Savaşı sürecinde Rusya'da Çarlık Rejimi yerine Bolşevik Rejiminin kurulması ile burada yaşayan Türk toplulukları arasında da yayılmaya başlamıştır.¹⁰⁴ Özellikle Azerbaycanlı aydınlar arasında başlayan tartışmalar, Osmanlı Devleti'ndeki tartışmalarla paralellik ve benzerlikler göstermiştir. Azeri aydınlar da Arap asıllı alfabenin Türkçe için yetersizliğini ve birtakım değişiklikler yapılması gerektiğini ileri sürmüşlerdir.

Azeri aydınlardan Mirza Ahundzade Feth Ali, alfabe reformu yapılmadan toplumun aydınlatılamayacağına inananlardandır. Bu amaçla hazırladığı alfabe taslaklarının bütün Türk toplulukları ve İslâm topluluklarının okuma yazma sorununu temelden çözeceğine inanmıştır. Ayrıca Mirza Kazım Bey, Kafkasya gazetesinden Feridun Bey Köçerli, Molla Nasreddin dergisi editörü Celil Memmedguluzade, Şark-ı Rus gazetesinin kurucusu Mehemmed Ağa Şahtahtinski gibi diğer Azeri aydınlar da bu tartışmalara katılarak Latin alfabesinin alınması gerektiğini savunmuşlardır.¹⁰⁵

Azerbaycan basınında 1905 yılından itibaren alfabe tartışmalarının sık sık gündeme gelmesi, Latin alfabesi taraftarlarının sayısını hızla arttırmıştır. Aynı zamanda bu dönemde Rusya'nın siyasi ve sosyal sorunları artmış, Çarlık Rejiminin yıkılma süreci başlamıştır. I. Dünya Savaşı sırasında Çarlık Rusya'sı yıkıldıktan sonra, Azerbaycan Türkleri de 28 Mayıs 1918'de, Mehmet Emin Resulzade önderliğinde Azerbaycan Cumhuriyeti'ni kurmuştur. Ardından Azerbaycan'da 1919 yılında maarif vekâletinin bünyesinde bir alfabe kurulu oluşturularak, Latin alfabesi esasına dayalı "Son Türk Elifbası" adıyla bir alfabe hazırlanmıştır. Fakat devrin siyasi ve sosyal koşulları gereği uygulamaya geçilememiştir.¹⁰⁶

¹⁰⁴ Bu dönemde Azerbaycan'da son derece canlı bir kültür hayatının olduğu bilinmektedir. Alfabe tartışmalarının da yaşandığı 1832-1920 yılları arasında Bakû, Tiflis ve Erivan'da 140 gazete ve dergi yayımlanmıştır. Bkz. Şimşir, **a.g.e.**, s. 98.

¹⁰⁵ User, **a.g.e.**, s. 223.

¹⁰⁶ Şimşir, **a.g.e.**, s. 99.

Azerbaycan’da, 27 Nisan 1920’de Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği’nin bir parçası olmasının ardından da alfabe tartışmaları devam etmiştir. Bolşeviklerden oluşan yeni Azeri yonetimi, başkanlığını Samed Agamalıoğlu’nun yaptığı ‘‘Yeni Alfabe Komisyonu’’ adlı kurul tarafından hazırlanan 33 harfli Latin esaslı Azerbaycan alfabesi, 1922 yılından itibaren kullanılmaya başlanmıştır. Azerbaycan’da Yeni alfabe ile ilk yazılar 21 Eylül 1922’de, ‘‘Yeni Yol’’ gazetesinde yayımlanmıştır. Bununla birlikte 1922-1929 yılları arasında Azerbaycan’da Latin alfabesi ile Arap alfabesi yan yana kullanılmaya devam etmiştir. Bu dönemde, Gürcistan ve Ermenistan’da yaşayan Azeriler de yeni alfabeyi kullanmaya başlamışlardır. Bu gelişmelerin ardından 1925’de, Azerbaycan Maarif Çalışanları Kurultayı’nda yeni alfabenin bütün okullarda ve yayınevlerinde uygulanması kararlaştırılmıştır.¹⁰⁷

Azerbaycan’da Latin alfabesine dayalı bir alfabenin benimsenmesi yolunda önemli adımların atıldığı bir dönemde, Bakû’de İsmailiye Sarayı’nda, 26 Şubat-6 Mart 1926 tarihleri arasında I. Uluslararası Türkoloji Kongresi düzenlenmiştir. Kongre’de Latin esaslı yeni Türk alfabesinin SSCB Türk bölgelerinde benimsenmesi, 7 olumsuz, 6 kararsız, 101 olumlu oyla kabul edilmiştir. Bu kararın ardından çalışmalarını devam ettiren kongre üyeleri, SSCB Türk Cumhuriyetleri bölgelerinde yeni alfabeyle geçme sürecini tek merkezden yürütmek üzere ‘‘Yeni Türk Alfabesi Tüm Sovyetler Birliği Merkez Komitesi’’ kurulmuştur.¹⁰⁸

Komite, ‘‘Birleřtirilmiř Yeni Türk Alfabesi (Yaňalif)’’ adıyla yeni bir alfabe hazırlayıp yayımlamış, bu alfabe, Sovyetlerde yaşayan bütün Türk halklarının ortak alfabesi olarak kabul edilmiştir. Ayrıca Merkez Komitenin Azerbaycan başta olmak üzere Özbekistan, Kırgızistan, Bařkurdistan, Türkmenistan, Tataristan, Kuzey Kafkasya, Transkafkasya ve Yakutistan’da şubeleri açılmıştır. Rus hükümeti tarafından Merkez Komiteye 600 rublelik bir maddi yardım ve Türk bölgelerinde Latin alfabesini benimsetmesi için tam yetki verilmiştir.¹⁰⁹

Merkez Komite, 1927 yılında yaptığı çalışmalar sonunda 33 harften oluşan ‘‘Birleştirilmiş Yeni Türk Elifbası’’ adıyla bir alfabe oluşturmuştur. Bu gelişme Lenin

---

¹⁰⁷ User **a.g.e.**, s. 229.

¹⁰⁸ Altun, **a.g.e.**, s. 62.

¹⁰⁹ User, **a.g.e.**, s. 332.

tarafından doğunun büyük devrimi olarak nitelendirilmiştir. Ancak, “Yazıda Latinleşme Reformu”, daha sonra Stalin Döneminde Latin alfabesinin diğer halkları büyük Rus halkının kültürüne yaklaştırma bakımından yeterli olmadığı görüşü üzerine, 1939 yılında terk edilmiştir. Daha sonra da SSCB Türklerinin tamamı Kiril alfabesine geçmeye mecbur bırakılmıştır. Bu zorunluluk nedeniyle Azerbaycan Bilimler Akademisi ve yazarlar birliği tarafından, Azeri Türkçesi için Kiril alfabesinin Latin alfabesinden daha uygun olduğuna dair bir karar alınmıştır. Bu kararın ardından da Azerbaycan Yüksek Sovyeti Halk Komiserliği, 1 Ocak 1940 tarihinden itibaren Azerbaycan’da Kiril alfabesine geçileceği kararının alındığını açıklamıştır.¹¹⁰

1.2.2. Diğer Türk Topluluklarının Alfabe Tartışmaları

Bakû’de düzenlenen I. Uluslararası Türkoloji Kongresi’nde Latin alfabesine geçme kararı alınmasının ardından Azeriler dışındaki Orta Asya’da yaşayan diğer Türk toplulukları da Latin alfabesine geçmeye başlamışlardır.

Orta Asya Türk toplulukları arasında Latin alfabesini kullanmaya başlayan ilk Türk topluluğu, doğu Sibirya’da yaşayan Yakut Türkleridir. Yeni alfabe adıyla, 1917 yılından itibaren gayri resmi olarak kullanılan bu alfabe, 1929 yılında resmen kabul edilmiştir. Latin esaslı Yakut alfabesi, 1939 yılında Kiril alfabesi kabul edilinceye kadar Yakutçanın yazı dili olarak kullanılmıştır. Altay Türkleri de 1926 Bakû Türkoloji Kongresi’nin ardından alfabede Latinleşme hareketi sonucunda 1931 yılında, 29 harften oluşan Latin temelli Altay alfabesi kullanılmaya başlanmıştır. Ancak 1938 yılında Altay Türkçesi için uygulanan Latin alfabesinden, diğer Türk topluluklarında olduğu gibi Kiril alfabesine geçilmiştir.¹¹¹

Güney Sibirya Türk topluluklarından olan Hakas Türkleri, diğer adlarıyla Abakan Türkleri (veya Tatarları) de 1926 yılındaki Bakû Türkoloji Kongresi’nde alınan karar gereğince, 1929 yılından itibaren Latin alfabesini Hakas Türkçesi için kullanmaya başlamışlardır. Fakat Stalin’in kararıyla 3 Mart 1939’da Hakas Türkçesi için oluşturulan Kiril alfabesine geçilmek zorunda kalınmıştır. Batı Sibirya’da

¹¹⁰ Kiril alfabesi, 32 harften oluşurken, Latin alfabesi, 25 harften oluşmaktadır. Bu nedenle Kiril alfabesinin Türkçe için daha uygun bir alfabe olduğuna dair görüşler oldukça yaygındır. Bkz. User, **a.g.e.**, s. 232.

¹¹¹ Şimşir, **a.g.e.**, s. 98.

yaşayan Şor Türkleri de 1930 yılında diğer Türk toplulukları gibi alfabede Latinleşme hareketine katılmışlar ve yaklaşık 8 yıl Latin alfabesini kullanmışlardır. Tuva veya Soyon Türkleri olarak bilinen Yukarı Yenisey Irmağı havzasında yaşayan Türk topluluğu da Orta Asya'da ki Türk toplulukları arasında Latinleşme hareketi sonucunda, 30 harften oluşan Latin alfabesine dayalı Tuva alfabesini, 1930 yılından 1943 yılına kadar kullanmışlardır.¹¹²

Türkmenler de 1926 Bakû Türkoloji Kongresi'nin ardından Türkmen- Arap alfabesini bırakıp Latin alfabesi temeline dayanan alfabeyi kullanmaya başlamışlardır. Türkmen Türkçesi için hazırlanan ve 40 harften oluşan bu alfabe, bir geçiş sürecinin ardından 1928 yılından itibaren uygulanmaya başlanmıştır. Ancak 22 Haziran 1938 tarihinde, SSCB'deki Türk topluluklarının tamamının Rus Kiril alfabesini kullanması kararının alınmasının üzerine, 1940 yılında SSCB Yüksek Şurası Prezidyumu'nun kararıyla oluşturulan 38 harfli Rus temelli Kiril Türkmen alfabesi kullanılmaya başlanmıştır.¹¹³

Kırım Türkleri de uzun yıllar kullandıkları Arap alfabesinin eksiklikleri nedeniyle bir ıslahat yapılması gerektiğini dile getirmişlerdir. Rusya'da yayın yapan ilk Türkçe gazete "Tercüman" başta olmak üzere birçok gazete ve aydın arasında tartışmalar yoğun olarak yapılmıştır. Ayrıca ıslah edilmiş Arap alfabesi ile Kırım Türkçesinin öğretildiği bir okul açılmıştır. İsmail Gaspıralı tarafından bu okulda okutulmak üzere 1888 yılında bir alfabe ve ders kitabı hazırlanmıştır. XX. yüzyılın başlarından itibaren Kırım'da aydınlar arasında başlayan Latin alfabesine geçiş tartışmaları Bakû Türkoloji Kongresi'nden sonra da devam etmiştir. Ancak Sovyet yönetiminin baskısıyla 1929 yılında, 31 harfli Latin alfabesinin kabulü ile bu tartışmalar son bulmuştur. Bu alfabenin kullanımı, 22 Haziran 1938'de SSCB Maarif İşleri Vekâleti'nin kararıyla Kiril temelli Kırım alfabesinin kabulüne kadar devam ettiği görülmüştür.¹¹⁴

Hazar Denizi'nin kuzeyinde, Aral boylarında yaşayan, daha sonra Kafkasya ve Anadolu'ya dağılan Nogay Türkleri de 1928 yılına kadar Arap alfabesini kullanmışlardır. Bakû Türkoloji Kongresi'nden sonra Dağıstan Milletleri Merkezi

---

¹¹² User, **a.g.e.**, s. 174.

¹¹³ Paul Henze, "*İç Asya'da Siyaset ve Yazı*" **Belgelerle Türk Tarihi Dergisi**, S. 9-10, Kasım- Aralık 1985, s. 80-89.

¹¹⁴ Şimşir, **a.g.e.**, s. 136.

Komitesi'nin önerdiği “Dağıstan-Tatar Milletlerinin Ortak Alfabeti” esas alınarak, Latin esasına dayanan Nogay alfabesinin kullanılmasına başlanmıştır. Ancak 1937 yılında, Dağıstan Cumhuriyeti Merkez Uygulama Komitesi, Komünist Partinin etkisiyle “Dağıstan halkları yazılarını Rus grafiğine göre düzenlemelidir” kararını almıştır. Bu karar üzerine Dağıstan Cumhuriyeti Merkezi Uygulama Komitesi Heyeti bünyesindeki komisyon tarafından oluşturulan Kiril tabanlı Nogay alfabesine, 1938 yılında geçilmiştir.¹¹⁵

Kafkaslardaki Azeri Türklerinden sonra en büyük Türk kitlesini oluşturan Kumuk Türkleri ise kullandıkları Arap alfabesini, Bakû Türkoloji Kongresi'nden sonra alınan karar gereği değiştirmeye karar vermişlerdir. Latin esasına dayanan 33 harften oluşan Kumuk Latin alfabesi, 1928 yılından itibaren uygulanmaya başlanmıştır. Ancak 10 yıl sonra Dağıstan milletlerinin tamamının Kiril alfabesine geçme kararının ardından, 1938 yılında Kumuk Türkleri de Kiril tabanlı yeni alfabeği resmi olarak kabul ederek uygulamaya başlamışlardır.¹¹⁶

Karaçay-Balkar Türkleri, Kuzey Kafkasya'da kullandıkları Arap alfabesini 1926 yılındaki Bakû Türkoloji Kongresi'nde alınan karar gereği bırakarak, Latin alfabesine resmi olarak geçmişlerdir. Latin alfabesi, 1926'dan itibaren 10 yıl süreyle kullanılmış, 1936 yılında, Karaçay-Balkar Türkçesi için Kiril alfabesine dayanan yeni bir alfabe hazırlanmış ve bu alfabe uygulanmıştır.¹¹⁷

Peçenek Türklerinin torunu ve Kazak Türkçesinin bir ağızını konuştuğu kabul edilen Karakalpak Türkleri de diğer Müslüman Türk toplulukları gibi XX. yüzyılın ilk çeyreğine kadar Arap alfabesini kullanmışlardır. Daha sonra Bakû Türkoloji Kongresi'nin kararını onaylayarak kısa süre de olsa kullandıkları Arap alfabesini bırakarak 1928 yılında Latin alfabesine geçmişlerdir. Ancak Sovyet yönetimi tarafından tüm Orta Asya Türk topluluklarına yazıda Kirilleşme zorunlu hale getirilmeye başlanınca, Karakalpak Türkleri de 18 Temmuz 1940 yılında Karakalpak

---

¹¹⁵ User, **a.g.e.**, s. 248.

¹¹⁶ Ayşe Dudu, “*Türk Dünyasında Kullanılan Alfabelere Tarihi Bir Bakış*”, **80. Yılında Türk Harf İnkılâbı Uluslararası Sempozyumu**, Yeditepe Üniversitesi, Atatürk İlkeleri Ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, İstanbul, 10-11 Kasım 2008, s. 60-70.

¹¹⁷ Şimşir, **a.g.e.**, s. 117.

Cumhuriyeti Yüksek Sovyet'i tarafından onaylanarak yürürlüğe giren karar gereğince Kiril alfabesini kullanmaya başlamışlardır.¹¹⁸

Kırgızlar da diğer Türk toplulukları gibi önceleri Arap alfabesini kullanmışlardır. Ancak Bakû Türkoloji Kongresi'nde alınan karar gereğince Kırgızlar da Latin alfabesine geçme kararı almışlardır. Türkoloji Kongresi'nde Kırgızları temsil eden Kasım Tınıstanov'un Kırgız Türkçesi için düzenlediği Latin alfabesi, Kırgızistan Cumhuriyeti Merkez Uygulama Komitesi tarafından da kabul edilerek Kırgız resmi alfabesi olarak 1928 yılından itibaren uygulanmaya başlanmıştır. Latin Kırgız alfabesi, Orta Asya Türklerinin büyük bir kısmının kabul ettiği Latin alfabeleriyle harf değerleri açısından benzerlikler göstermektedir.¹¹⁹

Fakat özellikle Sibiry ve Kafkasya Türkleri tarafından kullanılan Latin alfabesiyle Orta Asya Türklerinin kabul ettiği alfabeler arasında bazı farklar bulunmaktadır. Latin alfabesinin Türk varyantları kısa sürede aceleyle hazırlandıkları için yapılarında birçok kusur ve eksiklikleri bulunmaktaydı. Bu eksiklikler, Rus alfabesini ve dilini SSCB'nin tamamına hâkim kılmak isteyen kültür projelerine uygun bir zemin yaratmıştır. Kırgızlar da "Yanalif" adı verilen Latin alfabesini kısa süre kullanıldıktan sonra, 36 harften oluşan Kiril tabanlı alfabeye, 1940 yılından itibaren geçmişlerdir.¹²⁰

Başkurt Türkleri de sahip oldukları Kıpçak Türklerinin şivesel özelliklerini taşıyan Başkurt Türkçesinin yazı dili haline gelmesi, ancak XX. yüzyılın ilk çeyreğinde gerçekleşebilmiştir. Arap alfabesini kullanan bu Türk zümreleri, 1928 yılında Latin alfabesini kullanmaya başlamışlardır. Başkurtlar 1940 yılından sonra da Kiril alfabesine geçmişlerdir. Tatar Türkleri de Kıpçak grubu Türk boyları arasında yazı kültürü en gelişmiş Türk topluluklarından birisidir. Tatar Türkleri tarihleri boyunca Arap alfabesiyle önemli yazılı eserler vermişlerdir. Bakû Türkoloji Kongresi'nde alınan Latin alfabesine geçiş kararına, en sert karşı çıkan, Tatar Türklerini temsil eden Kazan delegeleri olmuştur. Güçlü bir muhalif görüşe rağmen Tataristan'da 1927 yılında Latin alfabesine geçme kararı uygulanmaya başlanmıştır.

---

¹¹⁸ User, *a.g.e.*, s. 272.

¹¹⁹ *A.g.e.*, s. 303.

¹²⁰ Dudu, *a.g.m* s. 67.

Ancak Tatar Türklerinin de 1939 yılında Kiril alfabesine geçirilme kararı ile Latin alfabesinin kullanımı burada da uzun ömürlü olmamıştır.¹²¹

Özbek Türkçesinin Arap alfabesi ile yazımı, uzun bir dönemi kapsamaktadır. Özellikle XIX. yüzyılın ortalarından itibaren Taşkent, Semerkant, Namnagan ve diğer Özbek şehirlerinde Arap alfabesi ile kitap dergi ve gazeteler basılmıştır. Arap alfabesi, 1930 yılına kadar kullanılmıştır.¹²² Bakû Türkoloji Kongresi'nin kararı gereğince, 1930'da Özbek Türkleri de Latin alfabesine geçmişlerdir. Özbekler, 10 yıl Latin alfabesi kullandıktan sonra 1940 yılında Kiril alfabesine geçmişlerdir.

Kazak Türkleri de kullandıkları Arap alfabesini Kazakistan Merkez Komitesi'nin 1928 yılında aldığı karar gereğince değiştirerek Latin esasına dayalı alfabeyle 1929 yılından itibaren uygulamaya başlamışlardır. Sovyetler Birliği'nin egemenliği altında yaşayan Türk toplulukları, 1938 yılından itibaren merkezi Sovyet yönetiminin baskısı ile Latin esasına dayalı alfabelerini bırakarak Kiril alfabesini kabul etmeye başlamışlardır. İlk önce Altay, Şor, Kumuk, Kırım ve Nogaylar bu alfabeyle geçmek zorunda kalmışlardır. Bir yıl sonra 1939'da Hakas, Azeri ve Tatar, 1940 yılında ise Özbek, Türkmen, Karaçay-Balkar, Kırgız ve Başkurtlar ve Kazaklar Kiril alfabesini kullanmaya başlamışlardır.¹²³

1.3. CUMHURİYET DÖNEMİNDE ALFABE TARTIŞMALARI

1.3.1. Cumhuriyet Döneminde Alfabe Tartışmalarının Başlaması

I. Dünya Savaşı'nın sona ermesi ve Türk Kurtuluş Savaşı'nın başarıyla sonuçlanmasının ardından alfabe konusundaki tartışmalar da yeni bir boyut kazanmıştır. Tanzimat ve Meşrutiyet dönemlerinde daha ziyade var olan Arap alfabesinin ıslah edilmesi yönünde geçen tartışmalar, özellikle yeni Türk Devleti'nin kuruluş sürecinde ve Cumhuriyet'in ilanından sonra yerini Latin harflerinin kabul edilmesi yönündeki tartışmalara bırakmıştır.

Cumhuriyet Döneminde alfabe tartışmalarında ilk kıvılcım 17 Şubat 1923'de İzmir'de toplanan "Milli İktisat Kongresi"ne katılan işçi delegelerinden İzmirli

---

¹²¹ Şimşir, **a.g.e.**, s. 117.

¹²² User, **a.g.e.**, s. 353.

¹²³ Kazak Türkleri, Tatarlarla birlikte yazıda Latinleşme hareketine karşı çıkan Türk topluluğudur. Bakû Türkoloji Kongresi'nde Kazanlı delegelerle birlikte Kazak delegeleri de Arap alfabesinin terk edilmemesi yönünde oy kullanmışlardır. Bkz. User, **a.g.e.**, s. 327.

Nazmi ve iki arkadaşının “Latin harflerinin kabulü” konusunda kongreye bir önerge vermesiyle başlamıştır. Ancak bu önerge, Kongre Başkanı Kazım Karabekir Paşa tarafından konunun daha çok maarifi ilgilendirdiği ve “Latin harflerinin İslâm birliğini bozabileceği” gerekçesiyle reddedilmiştir. Daha sonra Kazım Karabekir, basına bir demeç vererek konuya ilişkin görüşlerini daha geniş biçimde özet olarak şöyle açıklamıştır.¹²⁴

*“Bu fikir bir zamanlar Avrupa’yı alt üst etti. Bu cerayan evvela orda başladı. Bizim İslâm hurufatımız kâfi değilmiş, binaenaleyh Latin hurufatı alınmalı imiş... Bugün bir kuvvet vardır ki o kuvvet bütün cihana karşı bu propagandayı yapıyor: “Türk yazısı güçtür, okunamaz!” Bendeniz bu mesele ile bizzat uğraştım Arnavutluk ihtilali içinde bulundum. Acaba bu Latince kabul edilebilir mi? Bu kabul edildiği gün memleket alt üst olur...”*¹²⁵

*Her şeyden sarf-ı nazar bizim kütüphanelerimizi dolduran mukaddes kitaplarımız, tarihlerimiz, yazılarımız binlerce cilt eserlerimiz bu lisanla yazılmış iken büsbütün başka bir şekilde olan hurufu kabul ettiğimiz gün en büyük felakete maruz kalacağız. Ve böylece derhal bütün Avrupa’nın eline güzel bir silah vermiş olacağız. Bunlar alem-i İslâm’a karşı diyeceklerdir ki, Türkler ecnebi yazısını kabul etmişler ve Hıristiyan olmuşlardır. İşte düşmanlarımızın çalıştığı şeytankarene fikir budur.”*¹²⁶

Kazım Karabekir Paşa’nın bu fikirleri Hâkimiyet-i Milliye, Vakit, Tanin, Akşam gibi dönemin önemli gazetelerinde yer aldığı için alfabe tartışmaları yeniden gündeme gelmiştir. Latin alfabesinin kabul edilmesini isteyenlerle mevcut alfabenin ıslah edilmesini savunanlar arasında görüş ayrılıkları gazetelerin haberleri ve makaleleri aracılığıyla kamuoyunun ilgi odağını oluşturmuştur.

Bu açıklamalara İçtihad dergisinde “İzmir İktisat Kongresi’nde Latin Alfabeti” isimli makalesi ile cevap veren Kılıçzade Hakkı Bey, Kazım Karabekir’i alfabe konusundaki görüşlerinden dolayı eleştirmiştir. Kılıçzade Hakkı Bey de yazısında;

¹²⁴ A. Gündüz Ökçün, **Türkiye İktisat Kongresi (1923)**, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara, 1971, s. 218.

¹²⁵ **Hâkimiyet-i Milliye**, 5 Mart 1923.

¹²⁶ **Tanin**, 3 Mart 1923.

“...Biz yalnız Müslüman mıyız? Yoksa hem Türk, hem Müslüman mıyız? Eğer biz yalnız Müslüman isek bize Arap harfleri ve Arap dili lazımdır. Ve ilim olarak Kur'an yetişir. Bunun yanında milliyet ve hâkimiyet kavgaları ve davaları yoktur ve olamaz. Eğer Türk isek bir Türk harsına muhtacız. Bu hars ise her şeyden evvel dilimizden başlayacaktır.” diyerek Kuran-ı Kerim’i Latin harfleriyle yazmanın dini açıdan hiçbir sakıncası olmadığını belirtmiştir.¹²⁷

Konu hakkında Hüseyin Cahit Bey de Resimli Gazete’de konuk yazar olarak “*Latine houroufati ile Turkdje yazi yazmak mumkin midir!*” şeklinde yayımlanan makalesinde şu görüşleri dile getirmiştir: “...Memleketin her tarafı derin bir cehalet karanlığı içinde midir? Memlekette okuyup yazmak bilenler, dünya ve vatan işlerine alakadar olanlar hiç mesabesinde midir? Maatteessüf evet... Bütün Türk matbuatının bastıkları gazetelerin yükünü Avrupa’nın bir merkezindeki tek bir gazetenin aded-i tab’ına uzaktan bile yaklaşılamaz. Şu kıyas bize ispat eder ki bizde okuyup yazma bilenler, nüfus sayımızla nisbetle, pek azdır. Gazete bile okuyamayan bir memlekette ilmi ve edebi eserlerin ne kadar rağbet göreceği pek kolay tahmin edilebilir.

Bundan şüphesi olanlar kitapçılara ve muharrirlere sorabilirler. Zaten millî kütüphanemizin bomboş olması, en küçük Balkan devletleri diline tercüme edilmiş asar-ı mahalleden bile dilimizde bulunmaması böyle bir tedkik külfetine de hacet bırakmaz... Biz memlekette ümmiliği azaltamıyoruz. Çünkü harflerimiz buna manidir. Çocuklarımız mekteplerde üç sene, dört sene çalıştıktan sonra da doğru okuyamazlar. Çocuklarımız değil, hiçbirimiz her kelimeyi doğru telaffuz ettiğimizi iddia edemeyiz. Böyle lisan, böyle tahsil olur mu? Bir köylü çocuğu senelerce mektebe gidip de hiçbir şey öğrenemezse niçin vakit kaybetmiş.... Gazeteler okunamıyor, kitaplar okunamıyor, basılmıyor. Bizi şimdiki harflere bağlayan şey nedir? Bu harfleri kullanmak için hiçbir mecburiyet-i diniye yoktur. Milli harflerimizde değildir. Bu halde Latin harflerini kabul ederek bir an içinde herkese okuyup yazma öğretmek suretiyle elde edebileceğimiz sonsuz faydaları küçümsüyoruz?

---

¹²⁷ Kılıçzade Hakkı, “İzmir Kongresinde Latin Harfleri”, **İctihad**, 1 Temmuz 1923.

Latin harflerine karşı ileri sürülen itirazların hepsini dikkatle gözden geçirdim. Bunların mantıktan ziyade hisse dayandıklarını gördüm. Bunları burada uzun uzadıya tetkike imkân yok. Şüphesiz ki biraz müşkülât olacak. Fakat memleketin selameti namına hayatlarını feda edebilenler memleketin daimi selameti namına neden bu harsi fedakârlığı da yapmasınlar? Eminim ki lüzumunu takdir ve teslim etselerdi tereddüt etmeyeceklerdi. İşte acınacak nokta budur?

Latin harflerinin kabulü fikri şimdiki halde memleket münevveranı nezdinde azınlıkta kalacağını biliyorum. Fakat hiç olmazsa hisse düşen vazifeyi yapmış olmak için diyorum ki, memleketi kurtarmak için en lüzumlu tedbirlerden biri harflerimizi değiştirmektir.¹²⁸ diyerek okuryazar sayısının artırılması ve eğitimin yaygınlaştırılması için Latin alfabesinin alınmasının memleketin geleceği için kaçınılmaz olduğunu belirtmiştir.

Cumhuriyet Döneminde alfabe konusunda basın organlarında yer alan yayınlar, tartışmalar kamuoyunun bu konudaki duyarlılığını arttırmıştır. Konu, hükümet ve meclis gündemine ilk defa 25 Şubat 1924 günü TBMM’de yapılan bütçe görüşmeleri esnasında girmiştir. Saraçoğlu Şükrü Bey, eğitim ve öğretimin yaygınlaşmamasının sebebi olarak gördüğü Arap asıllı alfabe ile okuma yazmanın güç olduğunu belirterek konuşmasını şöyle sürdürmüştür.¹²⁹

“...Benim kanaatimce bu büyük derdin en vahim noktası harflerdir. Eğer ben Arap harfi diyecek olursam burada da acaba benim fikrime tuğyan ve isyan edecek var mı? Efendiler! Bunun yegâne kabahati harflerdir, Arap hurufatı, Türk lisanını yazmaya müsait değildir. Hocamızın, hocamızın amirimizin, memurumuzun gayretine, yıllardan asırlardan beri yapılan bunca fedakârlıklara rağmen halkımızın ancak yüzde ikisi veya üçü okumuştur.” sözlerinin sonunda *“Maarif Vekâleti, bu hususta ne düşündüğünü ve pek az bir zaman içinde ne yapılabileceğini, bu derde çare olarak söylemek mecburiyetindedir.”¹³⁰* demiştir.

Şükrü Bey’in bu konuşması, Latin harflerinin kabulüne karşı çıkan milletvekillerinin yoğun tepkilerine neden olmuştur. Buna karşın Tanin gazetesi

¹²⁸ Hüseyin Cahit Yalçın, “*Latin Harfleri*” **Resimli Gazete**, 22 Eylül 1923.

¹²⁹ Zeynep Korkmaz, **Atatürk ve Türk Dili Belgeler**, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Dil Kurumu, Ankara, 1992, s. 17.

¹³⁰ **Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi**, II. Dönem, C. 6, Türkiye Büyük Millet Meclisi Matbaası, Ankara, 1961-1977, s. 48.

başyazarı Hüseyin Cahit (Yalçın) Bey, 27 Şubat 1924'te "Necat Yolu" isimli makalesinde Saraçoğlu Şükrü Bey'in teklifini olumlu karşıladığını şu sözlerle belirtmiştir: "...Tereddütsüz söyleyebiliriz ki bu bizim için bir kurtuluş yolu olacaktır. Türk Milleti ancak şu yüzyıla cehaleti atmakla kendisini kurtarabilir. Maarifi en kolay, en çabuk bir şekilde yaymanın tek çözüm yolu, Latin harflerini kabul etmekten ibarettir."¹³¹

Maarif Vekâleti'nin 1924 yılı bütçesi görüşülürken Saraçoğlu Şükrü Bey'in Latin alfabesinin kabul edilmesi ile ilgili başlattığı tartışmalar, TBMM'de 3 Mart 1924 tarihinde çıkarılan "Tevhid-i Tedrisat" Kanunu'nun yürürlüğe girmesiyle daha da artan bir düzeyde devam etmiştir. Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile eğitim, Maarif Vekâleti'nin çatısı altında toplanmış, ikili eğitim anlayışı ortadan kaldırılmıştır.¹³² Böylece yeni, çağdaş bir ulus oluşturma yolu, eğitim ve öğretimin birleştirilmesi ile açılmış, çağın gerektirdiği eğitim programları uygulanmaya başlamıştır.¹³³

TBMM'de Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun kabul edilmesi ile Latin alfabesi ile ilgili tartışmalar, kamuoyunda taraflar arasında eğitim boyutu önceliğiyle yeniden gündeme gelmiştir. Hüseyin Cahit (Yalçın) Bey, konu ile ilgili yazdığı makalesinde, Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun ancak Latin harflerinin kabulü ile verimli olabileceğini şu cümlelerle ifade etmiştir: "...Tevhid-i Tedrisat esası ile memleketi kurtarmak hususunda en emin adımı atan Cumhuriyet, Latin harflerini de kabul ederse, tedrisatın bilhakkın semeradar olmasını ve az vakit içinde memlekette büyük bir terakki-i manevi vücuda gelmesini temin edecektir. Yegâne kurtuluş yolu bundan ibaret olmasına rağmen bazı arkadaşların Latin harflerine taraftar olmadıklarını görüyorum."¹³⁴

---

¹³¹ Agah Sırrı Levend, **Türk Dilinde Gelişme ve Sadeleşme Safhaları**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1949, s. 368.

¹³² Mustafa Ergün, **Atatürk Devri Türk Eğitimi**, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Yayınları, Ankara, 1982, s. 49.

¹³³ Maarif Vekâleti, 23 Nisan 1920'de TBMM açıldıktan sonra Hükümet'in 2 Mayıs 1920 tarih ve 3 sayılı yasası ile İcra Vekilleri Heyeti'nin on bir vekâletinden biri olarak örgütlenmiştir. 1923'ten 27 Aralık 1935 tarihine kadar Maarif Vekâleti, 28 Aralık 1935'den 21 Eylül 1941 tarihine kadar "Kültür Bakanlığı", 22 Eylül 1941'den 9 Ekim 1946 tarihine kadar "Maarif Vekilliği", 10 Ekim 1946'dan sonra "Millî Eğitim Bakanlığı", 1950'den sonra "Maarif Vekâleti", 27 Mayıs 1960 tarihinden sonra "Millî Eğitim Bakanlığı" adıyla çalışmalarını sürdürmüştür. 1983 yılında, "Millî Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığı", 2 Mart 1989'da bugünkü "Millî Eğitim Bakanlığı" adını almıştır. <http://www.meb.gov.tr.10.06.2011>.

¹³⁴ **Tanin**, 6 Mart 1924.

Alfabe konusunun gündemde olduğu bu dönemde, Latin harflerinin kabulü yerine, Arap harflerinin ıslah edilmesini isteyenler de çeşitli gazete ve dergilerde görüşlerini savunmuşlardır. Bu kapsamda Resimli Gazete'den İbrahim Alaaddin (Gövsa) Bey, Tanin gazetesinde Hüseyin Cahit Bey'i eleştirdiği bir makalesinde şu görüşlere yer vermiştir: “...Mesele son günlerde yeniden kurcalandı bilhassa Hüseyin Cahit Bey gibi irfan ve tahrir âleminde mühim bir şahsiyet olan bir zat, Latin harflerinin kabulüne, şiddetle taraftar olduğunu yazdı.

Acaba Latin harflerini kabul etmekle Hüseyin Cahit Bey'in iddiaları veçhile hakikaten Türkiye tılsımlı bir asanın tesiriyle an-ı vahide esasından değişecek midir? Dünyada buna benzer bir tecrübenin yapılmış olduğunu bilseydik, yani teessüs etmiş bir medeniyeti ve asırlardan beri kitapları ve kütüphaneleri bulunan bir milletin daha kolay varmış diye yazısını değiştirmeye teşebbüs ettiğine vakıf olsaydık, hiç olmazsa ona kıyasen belki bir hüküm vermeye, daha doğrusu bir tahmin yapmaya imkân olurdu.”¹³⁵

Resimli Gazete'nin diğer bir yazarı Ahmet Hikmet Müftüoğlu ise, Türkçe için yetersiz olan Arap harflerinin “cüzi bir gayret ve masarîf ile” düzeltilebileceğini ileri sürmüş ve “Latin harflerinin kabulünün akla mantığa sığmayan çocukça tedbir” olduğunu ifade etmiştir.¹³⁶

Benzer bir şekilde Ali Seydi tarafından yayımlanan “Latin Hurufu Lisanımıza Kabil-i Tatbik midir?” adlı kitapta şu görüşlere yer verilmiştir: “...Latin yazısını almak milli gururla da bağdaşmaz. Eski yazıyla bunca büyük adam yetiştirmiş olan bu milleti “elifbasızlık”, dolayısı ile “lisansızlık ve itham etmek” olur. Alfabemizin başına “şapka geçirmeğe” milli gurur nasıl katlanır? Birkaç kişinin yanılığısı yüzünden eski kültür yapıtları kurban edilir mi? Bunların en önemlilerini Latin yazısına çevirmek ise en az çeyrek yüzyıl alır. Tarihimizde böyle boşluk yaratmaya milli vicdan nasıl izin verir? Latin alfabesi yabancı alfabeler açısından “en kısır” olanıdır. Türkçenin ihtiyaçlarını karşılamaz.”¹³⁷ Eğer dilimize uydurmak için birtakım düzenlemeler yapılacaksa bunun Arap alfabesi için yapılmasının daha

¹³⁵ İbrahim Alaaddin, “Harflerimizin Kabahati”, **Resimli Gazete**, 8 Mart 1924.

¹³⁶ Ahmet Hikmet Müftüoğlu, “Afaki Bir Serzeniş” **Resimli Gazete**, 30 Ağustos 1924.

¹³⁷ Şimşir, **a.g.e.**, s. 67.

uygun olacağı belirtilerek, bölgelerarası şive farklılıklarının Latin alfabesi ile yazılabilmesinin mümkün olmadığı ifade edilmiştir.

Bu dönemde harf değişikliği konusunda en dikkate değer gelişme, Darülfünun Müderrisi Avram Galanti Bey'in "Türkçede Arabî ve Latin Harfleri ve İmla Meseleleri" adlı eseridir. Kitapta, Latin harflerinin kabulüne yazı tekniği, ilmi, siyasi ve iktisadi açılardan karşı çıkmıştır.¹³⁸

Avram Galanti'ye göre, Latin harfleri Türkçeye uygun değildir. Uygun hale getirilmesi gerekir o halde bu yeni düzenlemeleri mevcut alfabe için yapmak daha uygundur. Ancak zengin bir dille bilim yapılabilir. Arapça ve Farsça Türkçeye zenginlik katmaktadır, Türkçenin tek başına bilim ve kültür dili olması mümkün değildir. Arap alfabesi ile Türkler, Araplar ve Farslar arasında oluşan kültürel ve iktisadi ilişkiler olumsuz olarak etkilenecektir. Ayrıca Avram Galanti, Arapça ve Farsça kelimelerin seslilerinin gösterilmesine gerek olmadığını, saf Türkçe kelimelerin yazımında sesli harflerin gösterilmesi gerektiğini belirtmiştir.¹³⁹

Türkiye'de Latin harfleri taraftarları ve karşıtları arasındaki tartışmalar, gazete sütunlarında sürerken bu konuda en çarpıcı gelişme, Almanya'da bulunan Türk öğrencilerinden gelmiştir. Berlin'de bulunan Türk öğrenciler, 26 Mart 1924'te "Yeni Harfler Birliği" adı altında bir dernek kurarak, bu konuda Türkiye'de yapılacak çalışmalara katkıda bulunmak istemişlerdir. Türkçenin kolay okunup yazılabilmesi için Latin asıllı bir alfabenin benimsenmesini savunarak bu amaç için de "Yeni Yazı" adlı bir dergi çıkarmışlardır.¹⁴⁰

---

¹³⁸ Avram Galanti (1873-1961), Yahudi asıllı eğitimci, siyasetçi, gazeteci ve yazardır. Rodos Rüşdiyesi ve İzmir Sultani İdadisinden mezun olduktan sonra Rodos'ta öğretmenlik, Yahudi ve Türk okullarında maarif müfettişliği yapmıştır. İttihat ve Terakki Cemiyeti üyesi olan Galanti, 1915-1933 yılları arasında Darülfünun'da Müderris olarak görev yapmıştır. Üniversite Reformu ile birlikte üniversiteden uzaklaştırılmıştır. 1939-1946 arasında TBMM'de Ankara ve Niğde milletvekilliklerinde bulunan Galanti, aynı zamanda Harf İnkılâbı'na, Dil Reformuna ve yabancı dilde eğitime karşı çıkanların da öncüsüdür. Galanti, Türkiye Musevilerinin Türkleşmesini de savunmuştur. Ayrıntılı bilgi için Bkz. Avram Galanti'nin sicil kaydı. BOA, Fon Kodu: DH.SAİDd., Dosya No: 195/309, Tarih: 29.Z.1291.

¹³⁹ Bu dönemde Latin alfabesinin alınmasına karşı çıkan aydınlar, Latin alfabesi denilince sadece Fransız alfabesinde olduğu gibi, örneğin ch (c) tsh (ç) harflerinin aynen alınabileceğini düşünmüşlerdir. Bkz. Esat Arslan, "Türk Dil Devriminde Agop Dilaçar ve Avram Galanti Tartışması", **80. Yılında Türk Harf İnkılâbı Uluslararası Sempozyumu**, Yeditepe Üniversitesi, Atatürk İlkeleri Ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, İstanbul, 10-11 Kasım 2008, s. 74-81.

¹⁴⁰ Nurettin Gülmez, **Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Harfler Üzerine Tartışmalar**, Alfa Aktüel Yayınları, İstanbul, 2006, s. 183.

Tevhid-i Tedrisat Kanunu kabul edildikten sonra Latin alfabesinin kabul edilmesi ve uygulayacak öğretmenlerin fikirlerini öğrenmek amacıyla dönemin Maarif Vekili Vasıf Bey'in çabasıyla Latin alfabesinin kabulü ile ilgili bir anket düzenlenmiştir. Öğretmenlerin yüzde 96'sı ankete verdikleri yanıtlarla Latin alfabesinin kabul edilmesine karşı çıktıklarını beyan etmişlerdir.¹⁴¹ Ayrıca başta İsmet Paşa olmak üzere bütün hükümet teşkilatı ve bürokrasi Latin harflerinin alınmasına uygulamanın zor olduğu düşüncesiyle karşı çıkmışlardır. Bu gelişmelerden de anlaşıldığına göre henüz alfabe konusunda, Türkiye'de köklü bir değişiklik için koşullar uygun değildir.

Maarif Vekilliği görevine Vasıf Bey'den sonra Saraçoğlu Şükrü Bey getirilmiştir. TBMM'de 28 Şubat 1925'de Maarif Vekâleti'ne ait bütçe görüşmeleri sırasında bir yıl önce Şükrü Bey'in harf konusunda yönelttiği soru, açıkça kendisine sorulmuştur. O dönemde Arap harflerini sert biçimde eleştiren Şükrü Bey, bu defa, *"Efendiler, bendeniz Maarif Vekiliyim Maarif Vekili olmak hesabıyla, memleketimizde harfler hakkında birçok cereyanlar olduğu için, bu cereyanlardan herhangi birisine kuvvet verecek bir şekilde bu millet kürsüsünde söz söylemeği faydalı değil zararlı görüyorum."*¹⁴² demiştir.

Cumhuriyet'in ilanından hemen sonra alfabe konusunda yaşanan bu gelişmelerin ardından 1925 yılına gelindiğinde, ülke gündeminin esas konusu, Şeyh Sait İsyanı olmuştur. İsyanın sona erdirilebilmesi için alınan önlemler çerçevesinde 3 Mart 1925'de çıkartılan Takrir-i Sükûn Kanunu ile pek çok gazete kapatılmış ve birçok gazeteci de tutuklanmıştır.¹⁴³ Latin harflerinin en önemli savunucularından Hüseyin Cahit Bey de tutuklanıp sürgüne gönderilirken gazetesi Tanin de süresiz olarak kapatılmıştır. Bu nedenle alfabe tartışmaları bu dönemde biraz daha geri planda kalmış, yerini siyasi tartışmalar almıştır.

TBMM'de kılık kıyafet konusunda yapılan değişikliklerle ilgili kanunun 28 Kasım 1925'de yürürlüğe girmesi, tekke ve zaviyelerin kapatılmasına ilişkin kararın 30 Kasım 1925'de uygulanmaya başlanması ve 26 Aralık 1925'de ise uluslararası

---

¹⁴¹ İlhan Başgöz, **Türkiye'nin Eğitim Çıkması ve Atatürk (Sorunlar-Çözüm Aramaları-Uygulamalar)**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Başbakanlık Basımevi, Ankara, 1995, s. 118.

¹⁴² Levend, a.g.e., s. 396.

¹⁴³ Mete Tunçay, **Türkiye Cumhuriyeti'nde Tek- Parti Yönetimi'nin Kurulması (1923-1931)**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1999, s. 149.

saat ve takvimin kabul edilmesine yönelik kanunların çıkarılması, batılı tarz bir yaşam biçiminin toplumda benimsetilmesine yönelik önemli gelişmeler olmuştur.¹⁴⁴

Azerbaycan'da 26 Şubat 1926 tarihinde I. Bakû Türkiyat Kongresi'nin düzenlenmesi, Türkiye'de Latin harfleri ile ilgili tartışmaları yeniden başlatmıştır. Türkoloji'nin kapsamı içerisinde bulunan pek çok konu görüşülmüş, özellikle de Rusya ve diğer coğrafyalarda yaşayan Türk toplulukları için uygulanması düşünülen ortak alfabe meselesi ele alınmıştır. Kongre, 6 Mart 1926'da sona ermiş, Türk dünyası açısından önemli kararlar alınmıştır. Bunlardan en önemlisi, Sovyet yönetimindeki Türk toplulukları için Latin alfabesi esasına dayanan alfabelerin kabul edilmesidir. Bu karar, kongreyi takip eden yıllar içerisinde de Rusya'da yaşayan Türkler arasında uygulanmaya başlamıştır.¹⁴⁵

Türk dünyası için sosyo-politik, kültürel ve tarihi açıdan son derece önemli olan I. Bakû Türkiyat Kongresi'nin kararları, Mustafa Kemal Paşa tarafından da dikkatle incelenmiştir. Kongre'ye katılan Türk delegelerinden Köprülüzade Fuad Bey ve Hüseyinzade Ali Bey ile yabancı Türkologlardan, V. Barthold, Teodar Manzel ve Meszaros Gyula ile kongre hakkındaki izlenimlerini öğrenmek için özel görüşmeler yapmıştır.¹⁴⁶

Bu gelişmeler Türkiye'de Arap asıllı alfabenin yerine Latin asıllı alfabe değişikliği kararının alınmasında önemli sonuçlar doğurmuştur. Mustafa Kemal Paşa'nın etrafında bulunan Türkçülük düşüncesine mensup aydınların görüşleri değişmeye başlamıştır. Bu aydınlar, Arap alfabesinin bırakılması halinde Türklerin ortak kültür bağı kaybolur düşüncesini savunurlarken, Türkoloji Kongresi'nden sonra Latin alfabesinin alınmasına karşı çıkmaktan vazgeçmeye başlamışlardır.

---

¹⁴⁴ **TBMM Kanunlar Dergisi**, C. 4, S.15, s. 21, 260.

¹⁴⁵ Kongre'nin ardından Türk Cumhuriyetlerine, Sovyet hükümetinin parasal yardımlarıyla birlikte Latin alfabesi ile basımlar yapabilecek matbaaların kurulması, daktiloların alınması gibi teknik alt yapı oluşturulduktan sonra Türk toplulukları Latin alfabesine geçmişlerdir. Bkz. İlhan Başgöz, **Türkiye'nin Eğitim Çıkmazı ve Atatürk**, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1995, s. 116.

¹⁴⁶ Kamil Veli Nerimanoğlu, "*1926-I.Bakû Türkoloji Kurultayı ve Atatürk'ün Harf Devrimi*" **80.Yılında Türk Harf İnkılâbı Uluslararası Sempozyumu**, Yeditepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, İstanbul, 2008, s. 109-113.

1.3.2. Alfabe Tartışmalarının Kamuoyuna Yansımaları

Cumhuriyet Döneminde alfabe sorununun, ilk defa devlet içinde bir mesele haline geldiğini, Maarif Vekili Mustafa Necati Bey dile getirmiştir. Maarif Vekâleti'nin Teşkilat Kanunu için TBMM'de yapılan müzakereler sırasında yaptığı konuşmada, “*Latin harufu meselesi doğrudan doğruya Devlet'in siyaseti meselesidir. Deruhte ettiğim meselenin başından sonuna kadar ihtiyacımıza mutabık olduğuna kanaat etmezsem ve onun etrafında tetkikatımı yapmazsam o meseleyi kabul etmem.*” ifadeleriyle Maarif Vekâletinin bünyesinde köklü bir hazırlık yapıldığını belirtmiştir.¹⁴⁷ Müzakerelerin ardından, 22 Mart 1926 tarih ve 789 sayılı yasayla bir Dil Heyetinin kurulmasına karar verilmiştir.¹⁴⁸

TBMM'nin bu kararının ardından 28 Mart 1926'da Akşam gazetesinde Latin alfabesinin kabul edilip edilmemesi konusunda ünlü yazarların ve bilim adamlarının katıldığı bir anket düzenlenmiştir. Anket ile üç soru yöneltilmiştir: “*Latin harflerini kabul etmeli miyiz? Kabul edersek menfaatimiz nedir, kabul edersek zararımız ne olabilir? Bu mesele etrafındaki nokta-i nazarınızı lütfeder misiniz?*” Büyük yankı uyandıran ankete verilen cevaplar, Akşam gazetesinde 1926 yılının Nisan-Mayıs aylarındaki nüshalarında yayımlanmıştır. Ankete katılan 16 kişiden sadece üç tanesi Latin harflerinin kabulü yönünde kararlarını bildirmişlerdir.¹⁴⁹

Olumlu görüş bildiren bu üç isim, İçtihad dergisi sahibi Abdullah Cevdet, Galatasaray Lisesi Edebiyat Öğretmeni Refet Avni (Aras) ve Freiburg Üniversitesi Doğu Dilleri Bölümünden Emekli Müderris Mustafa Hamit'tir. Olumsuz görüş bildirenler ise, Ali Canip (Yöntem), Ali Ekrem (Bolayır), Muallim Cevdet (İnançalp), İbrahim Alaaddin (Gövsâ), Necip Asım (Yazıksız), Avram Galanti (Bodrumlu), Hüseyin Suat (Yalçın), Halil Nimetullah (Öztürk), Velet Çelebi (İzbudak), İbrahim Necmi (Dilmen) ve Halit Ziya (Uşaklıgil)'dir.¹⁵⁰

Ankete olumsuz yanıt veren kişilerden, Darülfünun Müderrisi Namık Kemal'in oğlu Kemalîzade Ali Ekrem Bey, “*Latin harflerini kabul edeceğiz de ne*

¹⁴⁷ Faik Reşit Unat, “*Latin Alfabesinden Türk Alfabesine*”, **Türk Dili**, Ankara, 1 Ağustos 1953, s. 726.

¹⁴⁸ TBMM tarafından bir dil heyetinin kurulmasına karar verilmesine rağmen 1928 yılına kadar bu encümen için herhangi bir üyenin ataması yapılmamıştır. Bkz. Tunçay, **a.g.e.**, s. 233.

¹⁴⁹ **Akşam**, 3, 13, 29, 30 Nisan 1926.

¹⁵⁰ Levend, **a.g.e.**, s. 396.

olacak? Latin harfleri bizim lisanımızı yazmağa müsait değildir.”, Erkek Muallim Mektebi Muallimi Cevdet Bey, “Terakki ve medeniyetin her sahasında bugün İngilizlere yetişmiş Japonlar Latin harflerini kullanmıyorlar.”, Erkek Muallim Mektebi Müdürü İbrahim Alaaddin; “Kelimelerin imlasını tespit eden bir kamus yapılmazsa yeni harflerin vücuda getireceği anarşi, eskileri mumla aratacaktır.”¹⁵¹ ifadeleriyle Latin alfabesinin alınmasını onaylamadıklarını belirtmişlerdir.

Halit Ziya, “Memleketin resmi ve ilmi hayatında Latin harflerinin yeri yoktur.” Necip Asım, “Taraftar değilim, çünkü otuz asırlık kütüphanemize veda etmek gerekecek,” Hüseyin Suat, “Latin harfleriyle okumakta müşkülât çekeceğiz, şimdiki harflerimizle yazılmış bir mektubu Latin harfleriyle yazmak ve okumak istersek hemen hemen üç misli vakit kaybedeceğiz.” Veled Çelebi, “Latince sesli ve sessiz harfleri Lisanımızı anlatmaya yeterli değildir.” diyerek Latin harflerinin yetersiz olduğunu ve kabulünün uygun olmadığını ifade etmişlerdir.¹⁵²

Ayrıca Darülfünun Müderrisi Avram Galanti, “Arabî harflerini, seslilerin ilavesiyle dilimize uygun hale getirebiliriz.” yanıtını vermiştir. Darülfünun Müderrislerinden Halil Nimetullah, “Türkçenin tedavül ettiği harfler, içtimai bir müessesedir. Bu müessese değişmez ve cemiyetin geçireceği değişimi göre tadil ve ıslah olunur.” demiştir. Galatasaray Lisesi Edebiyat Muallimi İbrahim Necmi Dilmen, “Latin harflerinin kabulünü, kelimelerin telaffuzunu teshil edeceğini iddia edenler yanılıyorlar.” Macar Prof. Dr. Gambots Zoltan, “Latin harflerinin kabulünden ziyade mevcut harfleri ıslah etmek daha uygun olacaktır.”¹⁵³ şeklinde gerekçelerini ileri sürerek Latin harflerine karşı olduklarını açıklamışlardır.

Ankete verdikleri olumlu görüş ile II. Meşrutiyet Döneminden itibaren Latin harflerinin kabulünü isteyen kişilerden Abdullah Cevdet; “Arap harfleri Türkçenin gelişmesine engel olmuştur. On beş sene evvel bu harfleri almadıkça Türk için gerçek kurtuluş yolu açılmayacaktır.” demiştir. Bir diğer olumlu görüş veren, Galatasaray Lisesi Edebiyat Muallimi Refet Avni Bey, “Arap harflerinin Türk kelimelerini ifadeye gayri kâfi olduğunu hiçbir tetkik eden inkâr edemez.” sözleriyle hiçbir uzmanın Arap alfabesinin Türkçe için uygun olduğunu iddia edemeyeceğini

---

¹⁵¹ Ertem, a.g.e., s. 193.

¹⁵² Akşam, 4 Nisan 1926.

¹⁵³ Yorulmaz, a.g.e., s. 194-232.

savunmuştur. Freiburg Üniversitesi Doğu Dilleri Bölümünden Emekli Müderrisi Mustafa Hamit Bey ise “*Latin harflerini bilmeyenlerin telaşa düşmelerine mahal yoktur. Hiç kimse itiyadından fedakârlık etmeyecektir. Latin harflerini kabul etmek, asar-ı eslafl unutmak demek değildir, böyle bir endişenin hangi esasa istinad ettiği cay-ı sualdir.*”¹⁵⁴ sözleriyle Latin alfabesinin öğreniminin zor olmadığını ifade etmiştir.

Bazı aydınlar da Akşam gazetesinin anketine katılmadan kendi yayın organlarında Latin harflerinin alınmasına karşı olduklarını bildirmişlerdir. Örneğin tarihçi Köprülüzade Mehmet Fuad Bey, “*Latin harflerinin kabulüne taraftar olanlar zannediyorlar ki bu suretle garp medeniyetine daha çabuk daha kolay girebiliriz. Hâlbuki garp medeniyetine girme harflerimizi değiştirme ve Latin harflerini kabulüyle olamaz. Alelade mantık ve alelade muhakeme ile elde edilen nazariyeler, hayat sahasında büyük bir tatbikat kabiliyeti gösteremezler. İctimai hadiseler üzerinde etkili olmak için, kati surette içtimai kurallara tabii olmak mecburiyeti vardır. Bu kurallara bigâne kalanlardır ki ancak Latin harflerinin kabulüne taraftar olabilirler.*”¹⁵⁵ diyerek alfabe değişikliğinin toplumsal açıdan uygun olmadığını belirtmiştir.

Türkçü aydınlardan Zeki Velidi (Togan) Bey de, Latin alfabesinin alınmasına karşı olduğunu belirterek, “*suret-i katiyede bilmeliyiz ki Latin hurufatının lisanımıza tatbiki imkânsız ve mezurdur... Bu tatbik ya cebir yoluyla defaten yahut yavaş yavaş terbiye yoluyla olabilir. Cebren olduğu vakit mesela Arap hurufatı istimal-i suret-i katiyede menolunur. Ahali bilsin bilmesin Latince yazılır. Hurufat meselesi Latin harflerini kabul etmek suretiyle halledilecek olursa bu yolun bir devlet içerisinde dört beş aydan fazla ömrü olmaz.*”¹⁵⁶ alfabe değişiminde uygulama aşamasında yaşanacak güçlüklerle değinmiştir.

Bu konuda diğer bir görüş ise Talim ve Terbiye Heyeti üyesi Avni Başman tarafından ileri sürülmüştür. Başman’a göre Türkçe, tekâmülünü tamamlamış bir dildir. Ancak yazı ile ilgili sorun, geçici bazı düzenlemelerle çözülebilir; “*Mamaflh Latin harflerinin Türkçeye tatbiki de tecrübe edilebilir. Mesela ikinci bir alfabe*

¹⁵⁴ Ertem, **a.g.e.**, s.194.

¹⁵⁵ Fuad Köprülü, “*Harf Meselesi*”, **Milli Mecmua**, C. 8, S. 75, 1 Kanunuevvel, 1926, s. 1206-1207.

¹⁵⁶ Zeki Velidi Togan, “*Türklerde Hars Buhranı*”, **Türk Yurdu**, C. 4, S. 24, Kanunuevvel, 1926, s. 494-509.

olarak böyle muavin bir alfabe belki ameli sahada faide gösterebilir. Hem de bu suretle iki nevi alfabe serbest rekabete girişmiş olurlar, bu cidalde hangisi yaşamaya layık ise o değerini ortadan kaldırır ve “mesele” kendi kendisine biter.”¹⁵⁷ diyen Başman, sorunun çözümünün zamana bırakılması gerektiğini belirtmiştir.

Azerbaycan’ın başkenti Bakû’de düzenlenen I. Uluslararası Türkiyat Kongresi’nde, Türk topluluklarının Latin alfabesini benimsemesi kararı ve Sovyetler Birliği sınırları içinde yaşayan Türk topluluklarının büyük bir kısmının uygulamaya başlaması Batı Dünyasının ilgisini çekmiştir. Tanzimat Döneminden itibaren devam eden tartışmaların artması, Türkiye’de artık Latin alfabesine geçiş sürecinin başladığını göstermektedir.

Ancak bu gelişmelerin aksine 1926 yılında Türkiye’nin iç dinamikleri henüz alfabe değişikliği için uygun koşullar içermemektedir. Mustafa Kemal Paşa’ya karşı tasarlanan İzmir Suikastı rejimin kendini koruma önceliğini ortaya çıkartmıştır. Bu beklenmedik gelişmenin yanı sıra devlet bürokrasisinin önemli bir kısmı ile hükümet başkanı da dâhil olmak üzere hükümet ve Darülfünun üyelerinin çoğu Latin alfabesinin alınabileceğine ve uygulanabileceğine inanmıyorlardı. Ayrıca, Mustafa Kemal Paşa’nın 1927 yılında Nutuk için yaptığı hazırlıklar, sunumu ve basılması gibi çalışmalar, kendi kuşağının Nutuk’u okumasını istemesi gibi düşünceler alfabe değişikliğinin bir yıl daha ertelenmesine yol açmıştır.¹⁵⁸

Buna rağmen bu dönemde Latin alfabesinin alınmasını destekleyen bireysel çalışmalar da görülmüştür. Örneğin Mithat Sadullah, 1926 yılında “*Latin Harfleriyle Türkçe Elifba*” isimli bir kitap yayımlayarak 29 harften oluşan bir “Türk alfabesi” hazırlamıştır. Bu konuda bir diğer çalışma ise 1927 yılında Hidayet İsmail tarafından 35 harften oluşan “*Arap ve Latin Harfleri*” isimli kitap olmuştur.¹⁵⁹ Bu çalışmayı Istepan Karaya’nın “*Muaddel Latin Harfleriyle Elifba-i Türki Projesi*” isimli kitabı izlemiştir.

---

¹⁵⁷ Avni Başman, “*Latin Harfleri Meselesi*”, **Hayat Mecmuası**, C. I, S. 5, 30 Kanunuevvel, 1926.; Ayça Yenişan, **Tarih Boyutu İçinde Alfabe Sorunu ve Türk Harf Devrimi (1839-1929)**, Osman Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, T.C. Tarihi Bilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir, 2005, s. 67.

¹⁵⁸ Şimşir, **a.g.e.**, s. 82.

¹⁵⁹ Levend, **a.g.e.**, s. 399.

Bu çalışmaların yanı sıra, Ahmet Cevat Emre, 1927 yılında Vakit gazetesinde “Lisanımız Hakkında Bir Kalem Tecrübesi” adıyla kaleme aldığı yazı dizisini, “*Muhtaç Olduğumuz Lisan İnkılâbı Hakkında Bir Kalem Tecrübesi*” adıyla kitap olarak bastırmıştır.¹⁶⁰ Latin alfabesi ile ilgili İbrahim Necmi (Dilmen) tarafından, Milliyet gazetesinde yazılan yazılar, Latin harfleriyle “*Türkçe Elifba*” biçiminde yayımlanmaya başlanmıştır. Ayrıca “1927” yılının sonlarıyla “1928” yılının ilk yarısında Latin harflerinin kabul edilmesi konusunda, özellikle Hâkimiyet-i Milliye’de Falih Rıfkı (Atay), Cumhuriyet’te Yunus Nadi Abaloğlu, Mahmut Soydan Milliyet’te, İkdâm’da Celal Nuri (İleri) Latin harflerinin kabulü fikrinin yaygınlaşmasına yazılarıyla katkıda bulunmuşlardır.¹⁶¹ Bu konuda diğer bir girişim ise Erzurum-Sarıkâmiş-Kars Demiryolları Teftiş Reisi Ali İlhami Bey’in hazırlayıp 1928 yılında Erzurum Demiryolları matbaasında bastırıldığı “*Türkçe Yazı Latin Harfleri*”¹⁶² isimli kitabıdır.

Alfabe değişikliği ile ilgili bu kişisel girişimlere rağmen ilk resmi görüşler, 1927 yılında TBMM başkan yardımcısı Hasan (Saka) Bey tarafından 1927 yılının Ağustos ayında ifade edilmiştir. Cumhuriyet Halk Fırkası’nın Ekim ayındaki kongresinde İsmet Paşa tarafından, alfabe değişikliğinin düşünüldüğü açıklanmıştır. Adalet Bakanı, Mahmut Esat (Bozkurt), Türk Ocaklarında 8 Ocak 1928’de “*Mensubu olmakla yegâne şeref duyduğum ırkımın bir gün güzel dilini Latin harflerle ifade ettiğini görmeği hararetle dilediğimi söylemekten men-i nefis edemem.*”¹⁶³ diyerek bu konudaki düşüncelerini belirtmiştir.

Başvekil İsmet Paşa da 8 Mart 1928 Perşembe günü ziyarette bulunduğu Ankara Türk Ocağı’nda Merkez ve Hars üyeleri, Latin harflerine geçiş konusu ile ilgili çeşitli fikirler öne sürmüş ve kültürel ve siyasal açıdan çeşitli sorunlara yol açabileceğini ifade etmişlerdir. Maarif Vekili Mustafa Necati Bey de 22 Nisan 1928’de Türkiye Büyük Millet Meclisi’nde Maarif Bütçesi görüşülürken Kocaeli Milletvekili Kılınçoğlu Hakkı Bey’in Latin harflerinin kabul edilmesi ile ilgili

---

¹⁶⁰ Kitabın yazarı Ahmet Cevat Emre, Mustafa Kemal Paşa ve İsmet Paşa’nın birlikte bu kitabı yedi saat inceledikten sonra alfabe değişikliğinin yapılabileceğine kanaat getirdiklerini belirtmektedir. Bkz. Ahmet Cevat Emre, **İki Neslin Tarihi**, Hilmi Kitabevi, İstanbul, 1960, s. 327.

¹⁶¹ Şimşir, **a.g.e.**, s. 84.

¹⁶² CA, A.IV-17-d, D. 71, F.3-1.

¹⁶³ Ertem, **a.g.e.**, s. 207.

yönelttiği bir soruya verdiği cevapta Cumhuriyet Halk Fırkası'nın II. Büyük Kongresi'nde alınan karar gereğince çalışmaların başlatıldığını belirtmiştir.¹⁶⁴

1.3.3. Beynelmielel Rakamların Kabulü

Türkiye'de alfabe değişikliğine doğru gidişin ilk önemli belirtisi, beynelmielel rakamların kabul edilmesi olmuştur. Cumhuriyet Halk Fırkası Genel Sekreteri Erzincan Mebusu Saffet Bey ve arkadaşları, Kocaeli Mebusu Reşit Saffet (Atabinen), Çorum Mebusu Mustafa (Cantekin), ve Balıkesir Mebusu Sadık (Deniz) Beyler tarafından 8 Mayıs 1928 tarihinde TBMM'ne bir kanun teklifi sunulmuştur. Beynelmielel Erkamın Kabulü Hakkında 2/66 Numaralı Kanun teklifi şu hükümleri içermektedir:

“Türkiye Büyük Millet Meclisi Yüksek Başkanlığına

Medeni dünya ile sosyal ve ekonomik ilişkileri kabul etmez bir hale gelmiş olan Türkiyemiz'de milletlerarası kullanılmakta olan rakamların kabulü ve kullanılması artık bir zaruret olmuş ve esasen bu rakamlar, bugün mekteplerimizde öğretilmekte ve tatbik edilmekte bulunmuş olduğundan bu konuda ilişik olarak sunulan kanun tasarısının kabulünü arz ve teklif eyleyiz.”¹⁶⁵

Milletlerarası Rakamların Kabulü Hakkında Kanun Tasarısı

Madde 1-Bütün yazı ve hesap işlerinde milletlerarası rakamlar kullanılır. Hükümet buna aykırı alışkanlığın sürmesini bu kanunun yürürlüğe gireceği tarihten itibaren yasaklar.

Madde 2-Bu kanun 1 Ocak 1929 tarihinde yürürlüğe girer. Ancak bu tarihe kadar imkân görülen yerlerde sözü edilen rakamları uygulamaya hükümet ve diğer kurumlar yetkilidirler.

Madde 3-Bu kanun Türkiye Büyük Millet Meclisi ve İcra Vekilleri Heyeti tarafından yürütülür.

¹⁶⁴ Ahmet Bekir Palazoğlu, **Atatürk İnkılâpları (Milletin Çağdaşlaşması)**, Türk Hava Kurumu Yayınları, Ankara, 1999, s. 215-216.

¹⁶⁵ **TBMM Tutanak Dergisi**, III. Dönem, C. 41, s. 81, 224, 225, 232.

Kanun Tasarısı hakkında önceden Türkiye Büyük Millet Meclisi'ndeki bazı Komisyonlardan görüşler istenmiştir.¹⁶⁶ Görüşleri istenilen Maarif, Maliye ve Ticaret Komisyonları yasanın çıkartılmasının yararlı olacağını belirten raporlar vermişlerdir.¹⁶⁷ Maarif Komisyonunun 17 Mayıs 1928 tarihinde yaptığı toplantı sonucunda, kanun tasarısının aynen kabulünün uygun görüldüğü belirtilmiştir. Maliye Komisyonu da 19 Mayıs 1928'de sunduğu raporda kanunun kabulünün birtakım önlemler alınarak yapılmasının yerinde olacağını, ülkedeki bütün kurumların mali kayıtlarında yeni rakamlarla düzenlemelerin yapılabilmesi için yasanın bir yıl sonra yürürlüğe girmesinin yararlı olacağını ifade etmiştir. Ticaret Komisyonu da fertler arasındaki ticari kayıtların yeni rakamlarla uygulamaya geçilmesinin kolay olmadığını, eski alışkanlıkların bir anda bırakılamayacağını varsayarak yasanın 1931 Haziran ayından itibaren özel kişiler ve fertler arasında uygulanmasını tavsiye etmiştir.

Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin 20 Mayıs 1928 Pazar günü yetmiş sekizinci toplantısı, birinci oturumda gündemin üçüncü sırasında bulunan Beynelmilel Erkamın Kabulü Hakkında Kanun'un ivedilikle görüşülmesi için, Maarif Vekili Mustafa Necati Bey bir teklif sunmuştur. Teklifin milletvekilleri tarafından kabul edilmesi üzerine kanun tasarısının müzakere edilmesine karar verilmiştir.¹⁶⁸ Müzakerelere Maarif, Maliye ve Ticaret Encümenlerinin kanunun uygun olduğuna ve yapılması gereken değişikliklere dair raporlarının okunmasından sonra başlanmıştır.¹⁶⁹

Ticaret Encümeni adına Mustafa Şeref (Burdur) Bey, ilk olarak şu konuşmayı yapmıştır:¹⁷⁰

---

¹⁶⁶ **Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi**, Fon Kodu: 30. 10.0. 0., Dosya No: 1472, Yer Kodu: 144. 32. 2., Tarih: 15.05.1928.

¹⁶⁷ **Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi**, III. Dönem, C. 4, Türkiye Büyük Millet Meclisi Matbaası, Ankara, 1928-1931, s. 81, 181.

¹⁶⁸ Palazoğlu, **a.g.e.**, s. 229.

¹⁶⁹ Harf İnkılâbı için önemli bir aşama oluşturan Beynelmilel Erkamın Kabulü Hakkında Kanun'un Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde görüşülüp kabul edilmesi ile ilgili gerçekleştirilen müzakereleri o gün Meclis'i ziyarete gelen Afgan Kralı Emanullah Han ile birlikte Mustafa Kemal Paşa da Cumhurbaşkanlığı locasından takip etmişlerdir. Bkz. **Milliyet**, 21 Mayıs 1928.

¹⁷⁰ Beynelmilel Erkamın Kabulü Hakkında Kanunun ile ilgili Müzakereleri, TBMM Başkanı Kazım Paşa, kâtip üyeler, Ruşen Eşref (Afyonkarahisar), İshak Refet (Diyarbakir), Necip Ali (Denizli) ve (Rize) Mebusu Ali Beylerden oluşan divan kurulu yönetmiştir. Bkz. Palazoğlu, **a.g.e.**, s. 230.

“...Birinci maddede “devlet, vilayet, şehremaneti ve belediyeler gibi” fıkrasından sonra (resmi) kelimesi unutulmuştur. Bunu takip eden fıkrada “işbu zorunluluğun fertler ve özel kişiler arasındaki işlemlerde dahi uygulanmasını en kolay yerlerden başlamak suretiyle” den sonra “1931 Haziranına kadar” fıkrası ilave edilecektir. İkinci maddede bu kanun 1 Haziran 1929 tarihinde yürürlüğe girer, cümlesinden sonraki fıkraların çıkarılmasını encümen uygun görmüştür...”

Antalya Mebusu Rasih Bey’in Encümene “Devlet denilince vilayet kelimesinin kullanılmasına hacet var mıdır?” sorusu üzerine, Ticaret Encümeni adına Mustafa Şeref Bey: “Tabii vardır efendim. Devlet ve vilayet ayrı ayrı şeylerdir. Vilâyetin hususî idaresi vardır. Yalnız devlet zikredilirse vilâyet hariç kalır. Onun için ayrıca vilâyet kelimesini zikretmeye lüzum hissettik”. cevabını vermiş, Rasih Bey de: “Efendim; vilâyet idaresi, genel ve özel idareden teşekkül eder, bir bütündür” demiştir. Bunun üzerine Mustafa Şeref Bey de “genel idare devlet tabirinde dâhildir; fakat özel idare devlet tabirinde dâhil değildir. Onun için vilâyeti ayrıca zikretmek lâzımdır.” karşılığını vermiştir.

Beyazıt Mebusu Şefik Bey, kanunun üçüncü maddesinde yer alan, “Bu kanunun hükmünü icraya icra Vekilleri Heyeti ‘mezundur’” kelimesinin yanlış olduğunu, onun yerine, *memurdur* olması gerekir şeklinde uyarıda bulunmuş, Ticaret Encümeni adına Mustafa Şeref Bey de “Evet efendim. Memurdur, olacak.” karşılığını vermiştir.

TBMM Başkanı Kazım Paşa’nın “Efendim, o suretle tashih edilecek kanunun bütünü hakkında başka mütalâa var mı?” sorusu üzerine söz alan Urfa Mebusu Refet Bey, kanun lehinde konuşma yapmak üzere kürsüye çıkmış ve özetle şunları söylemiştir:

“...Efendim, bu kanunun arzu ettiği rakamlar, bütün medenî milletlerce kabul edilmiş olan rakamlardır. Rakamlar, insanların ifade etmek istedikleri şeyleri görmeye yarar bir özel işarettir. ...ilerleme ve yükselme yolunda ilerlemek isteyen bütün milletler çekinmeden bu rakamları kabul etmektedirler. Bu rakamlar esas itibariyle şarkta uzun müddet kullanılmış, bilahare garba intikal etmiş, orada rakamlar üzerinde islah yapılmış olan rakamlardır ki bunu kabul etmek bizim için en zarurî, en kaçınılmaz ve en iyi yol olacaktır. Büyük Millet Meclisi, birçok sahada

memlekete ve millete refah ve saadet getiren ve hayat ve varlığını koruyan birçok kanunlar kabul etmek suretiyle gösterdiği büyüklüğü, bunu kabul etmek suretiyle de göstermiş ve isabet etmiş olacaktır. Kabulünü Yüksek Kurul'dan rica ederim.”

Bu konuşmanın ardından Kazım Paşa'nın, “Başka söz isteyen var mı” sorusu üzerine, Maarif Vekili Mustafa Necati Bey söz alarak, kanun hakkında özetle şu görüşlerini dile getirmiştir:

“...Arkadaşlar! Rakamlar, özel bir işarettir ve beynelmilel kabul edilmiş sembollerdir. Beynelmilel kabul edilmiş bu semboller; Cihan âlemince kabul edilmiş birer özel işaret olması dolayısıyla Türkiye Cumhuriyeti tarafından da kabul edilmesi lâzım gelen esaslardandır.

...Yüce Meclisiniz tarafından gerek Medeni Kanun ve gerek bunun gibi birçok kanun, kabul edilmiştir. Ve bu suretle beynelmilel cihanda özel yerimiz olmuştur. ...Onun için bu gibi esaslar da beynelmilel mahiyet kazanmıştır. ...Kabul olunan kanun uygulama sahasında kolaylıkla uygulanmıştır... Bu rakamların uygulamasında vuku bulacak hiçbir müşkülât söz konusu olamaz...

Arkadaşlar! Zaten mekteplerde okuyan evlâtlarımız, bu esaslar etrafında biraz mesafe kat'etmişlerdir. Nitekim cebir işlemlerinde beynelmilel rakamları kullanmaktayız ve ticaret işlerinde kolaylık olsun diye bunları öğretmekteyiz. Onun için evlâtlarımız bu rakamları öğrenmişlerdir. Zaten coğrafi ve iktisadî yeri bakımından bütün dünya ile alâkadar olan ve her türlü iktisadi ilişkilerde özel yer kazanan milletimiz; bu rakamları kullanmakla, ticaret sahasında, iktisat sahasında da beynelmilel âleme iştirak etmiş olacaktır. ...Onun için arkadaşlar Saffet Beyefendi'nin yapmış olduğu bu kanunun kabulünde hükümetimiz de Saffet Beyefendiye iştirak eder ve aynı zamanda kabulünü temenni eder...”¹⁷¹

Daha sonra söz alan Kastamonu Mebusu Hasan Fehmi Bey de beynelmilel rakamların kabulüne ilişkin kanun hakkında görüşlerini belirtmiş, beynelmilel harflerin ne zaman kabul edileceğini sormuştur:¹⁷²

“...Efendim; görüşme gündemine giren şu tasarı vesilesiyle... İsmet Paşa Hükümetine bir sual sormak istiyorum. ...Bir müddet evvel beynelmilel tarihi kabul

¹⁷¹ **Milliyet**, 23 Mayıs 1928.

¹⁷² Osman Ergin, **Türk Maarif Tarihi**, C. 5, İstanbul, 1977, s. 167-168.

etmiştik.¹⁷³ Bilmem o gün neden bu beynelmilel rakamları kabul etmedik. Bugün beynelmilel rakamları kabul ediyoruz. Reyimizi vereceğiz. Acaba hükümetimiz beynelmilel harflerin kabulünde ne mahzur görüyor. Bu konu hakkında hükümet izahat versin.”¹⁷⁴ Hasan Fehmi Bey’in bu sözleri, diğer milletvekilleri tarafından da desteklenmiştir.

Bu konuşmanın ardından Kütahya Mebusu Recep Bey, kanun hakkında lehte konuşma yapmak için söz alarak şunları söylemiştir:

...Arkadaşlar! Bugün rakam meselesi, bir özel milli mesele olmaktan çıkmalı çok oldu. Beynelmilel meseleler ve resmi, ticari ve iktisadi ve bütün işlerde kullanılmasını teklif eden muhterem arkadaşlarımızın teklif ettiği rakamlar, bütün dünyanın müşterek rakamlarına benzetmek zamanının gelmiş olduğu kanaatindedirler. Bendeniz de tamamen o kanaatteyim.

Rakam benzemesi ve benzememesi; yalnız bir benzeyen, benzeme, benzetme meselesi değildir. Bunun fevkinde bugün bütün dünyanın en büyük hareket noktasının ve esas hayatını teşkil eden yüksek bir iktisat meselesidir.

...Arkadaşlar! Bendenizin anlayışına göre rakam, yarım yazıdır. Yalnız rakamı bilen adam, okuma yazmanın hemen yarısını yüzde 50 derecesinde iktisadi gerekleri anlayabilir. Ve onun kurallarından yararlanabilir. ...Bütün endüstri sanatlarının kaynağından bu suretle rakamlar yoluyla bizim milli toplumumuza geçecek olan iktisadî faydayı bir an evvel hedeflemek için bu pratik yola bir an evvel girmek tabiidir.... Rakam değişikliklerini Yüce Meclis’in bir an evvel karar altına alması, milleti sade memnun değil bilhassa faydalandırarak ve rahat ettirecektir. Kabulünü arz ve istirham ederim.” diyerek konuşmasını bitirdikten sonra kanun hakkında söz alan Bitlis Mebusu Muhittin Nami Bey de şu görüşlerini dile getirmiştir:¹⁷⁵

---

¹⁷³ Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından 26 Aralık 1925 tarihinde çıkarılan kanunlarla Hicri ve Rumi takvim kaldırılarak yerine Miladi takvim, alaturka saat yerine de uluslararası saat kabul edilmiştir.

¹⁷⁴ TBMM Zabıt Ceridesi, III. Dönem, C. 4, s. 232.

¹⁷⁵ Ergin, a.g.e., s. 1767.

“...Efendim beynelmilel rakamların, ne kadar ilmî ve iktisadî fennî olduğunu yüce kurulunuza da pek güzel takdir buyurur ve böyle bir kanunun hazırlanmalarından dolayı müteşebbislerine alenen teşekkür ederim.

...18 sene evvel bendeniz topçu bölüğünde staj yapıyordum. O vakit yeni memleketten gelmiş köylü, okuyup yazmak bilmeyen ve şehirle hiç temas etmemiş erlerimize, bu beynelmilel rakamları pek az zamanda öğretiyorduk ve kolaylıkla öğreniyorlardı. Açık ölçme aletleri ve diğer birçok teferruat beynelmilel rakamlarla yazılmıştı. Neferlerimiz bunları öğrendikten başka güç ve karışık olan açık ölçülerini dahi öğreniyorlardı. ...Ve neferlerimiz ki asıl güçlük çıkar zannettiğimiz köylülerimiz hakikaten tasavvurumuzdan daha çok kolaylıkla öğreniyorlar.

Yalnız Hasan Fehmi Bey’in dediği gibi hükümetten bendeniz de soruyorum: Bu beynelmilel rakamlar en ufak bir kısımdır. Asıl bütün olan iktisat, fen, ilim ve medeniyet sahasında ilerlememize büyük bir adım, büyük bir hamle teşkil edecek olan beynelmilel harfleri ne zaman kabul edeceğiz?” sorusuna, Adana Mebusu Kemal Bey’in, “Onu da kabul edeceğiz.” karşılığını vermesi üzerine, Muhittin Nami Bey, “İnşallah hükümetimiz gelecek toplanma dönemimizde ilk eser olarak memleketimize böyle büyük bir eser getirmekle tutmuş olduğunuz ilerleme ve yükselme yolunda bir adım daha atmış olacağız.” temennisinde bulunmuştur.¹⁷⁶

Erzurum Mebusu Necip Asım Bey ise kısaca şu sözlerle bir öneride bulunmuştur: “Efendim, bu rakamların kabulü gayet uygundur. Yalnız Reşit Saffet Bey arkadaşımız tekliflerinde Arap rakamları tabiri kullanmış. Fransızca Romen rakamları tabirinin tercümesini uygun görmedim. Bizim artık rüşvete ihtiyacımız yoktur. Efendiler, biz Arapça istemiyoruz. Efendiler, biz garbı istiyoruz. Onun için bunu istemiyoruz. İkincisi, bu batı rakamlarının bir de Romen rakamları vardır. Onun da ilâvesini teklif ediyorum.”

Bu sorular ve öneriler üzerine Hükümet adına söz alan İzmir Mebusu Maliye Vekili Şükrü (Saraçoğlu) Bey, harfler meselesinin ilmî bir mesele olduğunu, böyle konularda Büyük Millet Meclisinin uzmanların raporlarına göre hareket ettiğini, bunun, TBMM’nin geleneğinde bulunduğunu, bu büyük sorunun çözümlenmesi için gereken komisyonun oluşturulduğunu, uzmanların ve bilim adamlarının çalışmalarını

¹⁷⁶ TBMM Zabıt Ceridesi, III. Dönem, C. 4, s. 224.

bitirdiğinde konuyu TBMM'nin gündemine getireceklerini belirtmiştir. Bunun dışında kanun ve Latin harfleri hakkında özetle şunları söylemiştir:¹⁷⁷

“...Beynelmilel rakamları doğrudan doğruya milletimize mal edici kanunun münakaşasını müzakere mevzuu etmek itibariyle hedefimize doğru bir adım, hem de kuvvetli bir adım attırıyor. Yalnız rakamların değişikliğidir ki birçok anlayamadığımız şeyleri kendiliğinden bize anlatmak kolaylığı ve kudreti verecektir.

Dünyada bir yürüyüş vardır. O yürüyüş iktisadî, içtimaî, siyasî birçok sahalarda müşterek bir tecrübeye doğru yürüyüştür. Hepsi aşağı yukarı aynı sistemi takip ediyorlar.... Milyonlarca medenî milletlerin yazmış oldukları rakamları bizim de yazmış olmamız ve bize ait herhangi bir bilginin bizim kitaplarımızdan dünya rakamlarıyla okunabilme imkânını dünyaya verebilmek hiç şüphe yok ki; ileriye doğru atılan en önemli adımlardan birisi olacaktır...

Kastamonu Mebusu Hasan Bey iki nokta hakkında sual sordular; tarih; beynelmilel tarihle uyumlu kılınırken niçin bu rakamlar kabul edilmedi? Sonra, ilâve ettiler: Niçin harf meselesi beynelmilel bu rakamlar kabul edildiği zamanda kabul edilmedi? Beynelmilel tarihin bize mal edilmesi için geçirmiş olduğumuz müşkülâtı hepimiz hatırlarız...¹⁷⁸

Harfler meselesine gelince: ...Güç bir mesele bilhassa ilmî ve fennî bir mesele halledileceği zaman, bütün kuvvet ve kudret kendi elinde olduğunu bilmekle beraber Büyük Millet Meclisi daima ilim ve fen konusunda bilhassa uzmanların raporlarını ister. ...Hükümet, bu büyük meselenin halli için kurulan komisyonu haftalar evvel teşkil etmiştir. Ümit ediyoruz ki uzmanların, âlimlerin ve teknisyenlerin bir noktada birleştikleri gün, onu bir gün dahi tehir etmeksizin Yüksek Kurulunuza takdim edeceğiz...” İzmir Mebusu Maliye Vekili Şükrü (Saraçoğlu) Bey'in bu açıklamaları, Mebuslar tarafından da takdirle karşılanmıştır.

Aynı konuya ilave olarak Maarif Vekili Mustafa Necati Bey de oluşturulan komisyonun çalışmalarının sonuçlarının beklenmesinin gerektiğini, harfler konusundaki sorunun medeni dünyanın kabul etmiş olduğu ilkeler çerçevesinde çözüleceğini belirtmiştir. Ayrıca, hükümetin uzmanlardan oluşan komisyonların

¹⁷⁷ TBMM Zabıt Ceridesi, III. Dönem, C. 4, s. 225.

¹⁷⁸ Palazoğlu, a.g.e., s. 223.

çalışmalarını hızlandıracağını ve konunun kısa bir zaman sonra sonuçlanacağını ifade ettiği konuşmasında şunları ifade etmiştir:¹⁷⁹

“...Harfler meselesi üzerinde bu işe ait olan esasları belirlemesi istenilen arkadaşlarımız bu iş etrafında çalışmışlardır. Yalnız herhangi büyük bir meselenin halli için zamana ihtiyaç olmakla beraber uygulama sahasında tam ve yetkin olarak uygulamak mecburiyeti vardır. Onun için bu işte biraz geç kalıyorsak, teşkil ettiğimiz komisyonun, faaliyetinin neticesini beklemekte olduğumuzdandır. Harfler meselesi tabiatıyla medeniyet âleminin kabul etmiş olduğu esaslar dâhilinde halledilecektir. Fakat kolaylıkla uygulamak mecburiyeti de hükümetimiz üzerinde ağır bir vazife olarak bulunmaktadır. Onun için Yüce Heyetiniz rahat olmalıdır.” Bu konuşma sonrasında Çankırı Mebusu Talat Bey, *“Bu kanunun her müessesede uygulama imkânını hükümet düşünmüş müdür?”* sorusunu yöneltmiştir.

Maarif Vekili Necati Bey, konuşmasına şu sözlerle devam etmiş ve soruları yanıtlamıştır:

“Efendiler, rakamların uygulanmasının mümkün olup olmadığı hususunda hükümet düşünmüş ve icap eden uzmanlardan görüşler almıştır. Onun için rakamların uygulanmasında hiçbir suretle müşkülâta maruz olmayacağımız aşikârdır. Çünkü biz mekteplerimizde de bu garp rakamlarıyla yazmaya alışmışızdır. Onun için uygulama imkânı vardır ve hiçbir müşkülât yoktur.”

Kütahya Mebusu Nuri Bey’in ise konu ile ilgili olarak, *“Efendim, beynelmilel rakamlar denildiği zaman Necip Asım Beyefendinin işaret buyurdukları Romen rakamları dedikleri şeyler vardır ki bazı bölüm ve aralarda kullanılır. Kanun teklifi sahibi teklifinde bunu kastetmiş midir ve kanunda zikretmiş midir?”* sorusunu sormuş, Maarif Vekili Necati Bey de *“Kastedilen budur efendim.”* demiştir.

Eskişehir Mebusu Sait, Aydın Mebusu Mithat, Malatya Mebusu Hilmi, Ordu Mebusu Hamdi ve Sinop Mebusu Recep Zühtü Beylerin,¹⁸⁰ müzakerelerin yeterli olduğu ve oylamalara geçilmesi şeklindeki önerilerinin kabul edilmesi üzerine, Meclis Başkanı Kazım Paşa Başkanlığında kanunun maddelerine geçilmesine karar verilmiştir.

---

¹⁷⁹ Ertem, a.g.e., s. 211.

¹⁸⁰ Palazoğlu, a.g.e., s. 227.

Kanunun maddelerine geçildiğinde, Adana Mebusu Zamir Bey, kanunun birinci maddesinde yer alan “*En kolay mahaller ne demektir? Lütfen bunun hakkında izahat versinler?*” sorusunu yönelterek bu konuda bir açıklama yapılmasını komisyondan talep etmiştir.

Antalya Mebusu Rasih Bey de daha önceki müzakerede belirttiği ve düzeltilmesi gerektiğini düşündüğü hususu, şu sözlerle tekrar dile getirmiştir:

“...Efendim, encümen reisi beyefendi birinci maddede vilâyet kelimesi hakkındaki sualime verdikleri cevap kâfi değildir... Devlet teşkilâtı deyince onu takip eden vilâyet kelimesi orada tamamen fazlalık olarak kalıyor. Devlet teşkilâtından vilâyet ayrı olamaz. Verdikleri izahatla özel idareyi kastettiklerini ifade buyurdular. Hâlbuki devlet teşkilâtında özel idareler dâhildir. Dâhil olmasa bile maddedeki belediyeler fıkrasından sonra bilumum daireler ve müessesler fıkrasında dâhil oluyor. Eğer devlet teşkilâtında dâhil farz etmiyorsa burada vilâyet kelimesi fazlalıktır, (devlet teşkilâtıyla) şeklinde tashihini rica ediyorum.”

Komisyon adına Mustafa Şeref Bey, Rasih Bey’e bunun üzerine şu cevabı vermiştir: “...Efendim, Teşkilât-ı Esasiye Kanunu'nun birçok maddelerinde de böyle meseleler mevzu bahis olduğundan devlet, vilâyet, belediye diye belirtilir. Bundan maksat bunların ayrıca özel kişilikleri ve idareleri vardır... Daireler ve müesseseleri bildirmek için örnek olarak zikrettik. Bunlar haricinde kamu kurumları vardır. Bu kamu kurumları da resmi daireden sayıldığı için bu birinci fıkranın hükmüne, yani bu mecburiyete tâbidir. O noktadan bu sayımı yaptık. Bu misaldir. Hiçbir sakıncası yoktur ve daima bu kullanılır. O noktadan bunun belirtilmesi çok daha faydalı olur.”¹⁸¹

Adana Mebusu Zamir Bey’in kanunun birinci maddesinde yer alan “*En kolay mahallerden başlanacaktır cümlesini izah eder misiniz, maksat nedir?*” sorusuna komisyon adına cevap veren Mustafa Şeref Bey, “*En kolay mahallerden başlamak kaydı, hükümetin takdir hakkı içinde verilmiş bir yetki mahiyetindedir. Bu mecburiyeti hükümet arzu ederse 1929 Haziranında hemen uygulamaya başlayabilir. Fakat kendisi bazı yerlerdeki uygulamasında biraz tehir ertelemek ister. Meselâ en evvel İstanbul gibi tatbiki kolay olan yerlerden başlayarak derece derece müşkülât*

---

¹⁸¹ TBMM Zabıt Ceridesi, III. Dönem, C. 4, s. 225-232.

gördüğü yerlerde uygulamaya başlayabilir. Şayet hükümet, bütün Türkiye’de uygulanmasının mümkün olduğunu görürse onu engelleyen bir kısıtlama değildir.” karşılığını vermiştir.¹⁸²

Bu konuşmaların ardından Meclis’ten müzakere kâfi sesleri yükselmeye başlayınca maddeler üzerine oylamaya geçilmiştir. Antalya Mebusu Rasih Bey’in önerdiği değişiklik tasarısı, “Birinci maddeden *vilâyet* kelimesinin çıkartılarak yerine *teşkilâtıyla* kelimesinin eklenmesi” şeklinde düzeltilmesi kabul edilmiştir. Ayrıca Maliye ve Ticaret Komisyonlarının da kanun üzerinde önerdiği değişiklikler de milletvekilleri tarafından uygun bulunmuştur.¹⁸³

Kanun tasarısı, 20 Mayıs 1928 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi’nde oybirliği ile kabul edildikten sonra, Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Paşa tarafından da 24 Mayıs 1928 tarihinde onaylanmıştır. Beynelmîlel Erkamın Kabulü Hakkında 1288 numaralı Kanun, 28 Mayıs 1928 tarihinde Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.¹⁸⁴

“Beynelmîlel Erkamın Kabulü Hakkında Kanun Lâyihasıdır.

Madde 1- Bilûmum muamelât-ı tahririye ve hesabiyede beynelmîlel rakamlar kullanılır Hükümet buna münafi itiyadın devamını bu kanunun meri olacağı tarihten itibaren men eder.

Madde 2- Bu kanun 1 Kânunusani 1929 tarihinden muteberdir. Ancak bu tarihe kadar imkân görülen mahallerde mezkûr rakamları tatbika hükümet ve sair müessesat mezundurlar.

Madde 3- Bu kanun Türkiye Büyük Millet Meclisi ve icra Vekilleri Heyeti tarafından icra olunur.”

Böylece komisyonların görüşleri ve müzakereler sonunda yapılan değişikliklerle onaylanan kanunla bütün resmi yazışmalarda 1 Haziran 1929 tarihinden itibaren Beynelmîlel rakamların kullanılması kararlaştırılmıştır. Ayrıca, resmî dairelerde evraklara verilecek tarihlerin yeni rakamlarla nasıl yazılacağına dair

¹⁸² Bekir Sıtkı Yalçın, İsmet Gönülal, **Atatürk İnkılâbı Kanunlar, Kararlar, Tamimler, Bildiriler, Belgeler, Gerekçe ve Tutanaklarıyla**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1984, s. 155-156.

¹⁸³ Palazoğlu, **a.g.e.**, s. 216-233.

¹⁸⁴ **Resmi Gazete**, 28 Mayıs 1928, s. 800.

Talim Terbiye Kurulu ve ilgili Dil Heyeti tarafından bir rapor hazırlanmış, uygulamada yaşanılacak sorunlara karşı standart bir yazım kuralı getirilmiştir. Örneğin, Nafia Vekâleti kendi memurlarına gönderdiği yazıda rakamların yazılış sırasını vererek, bundan böyle tarihlerin sağdan sola doğru yani 17.6.1928 gibi yazılacağını belirtmiştir.¹⁸⁵

Beynelmîlel rakamların kabulü ve uygulanmaya başlanması Latin asıllı Türk alfabesinin kabulüne doğru giden yolda atılan önemli bir adım olmuştur. Zira tasarı için yapılan görüşmeler sırasında yapılan konuşmalar, ilgili bakanlara sorulan sorular ve verilen cevaplar, artık alfabe konusunun açıkça dile getirildiğini ve değişiklik yapma zamanının yaklaştığını göstermiştir.

1.3.4. Yeni Türk Alfabesinin Kabulü İçin Yapılan Hazırlıklar

Beynelmîlel rakamların kabul edilmesinden sonra, İcra Vekilleri Heyeti, “Alfabe” konusunu incelemek, yazı hakkında ortaya atılan çeşitli görüşleri tespit etmek ve görüşlerini bildirmek üzere 23 Mayıs 1928 tarihinde yeni bir “Dil Heyeti”nin kurulmasına karar vermiştir.¹⁸⁶ Heyette üçü milletvekili üçü Maarif Vekâleti üst düzey bürokrat ve üçü de uzman toplam dokuz kişi görev almış, çalışmaların genişlemesi üzerine beş üye daha kurula katılmıştır. Kurul, biri yazı, diğeri dilbilgisi alanında çalışmak üzere “Dil Encümeni” ve “Alfabe Encümeni” olarak iki alanda çalışmalarını sürdürerek, Latin alfabesinin kabulü konusunda hazırlıklara başlamıştır.¹⁸⁷

Dil Encümeni, yeni bir alfabeyi, gramer yapısı ve uygulama yöntemi ile ilgili olarak öncelikle bazı ilkeler belirlemiştir. Belirlenen bu ilkelere göre, milli bir Türk alfabesi oluşturulacak, yeni alfabede çift harf bulundurulmayacak, seslerin uluslararası değeri değiştirilmeyecek, işaretli harflere mümkün olduğunca az yer

¹⁸⁵ BCA, Fon Kodu: 30. 10. 0. 0, Dosya No: 9824, Yer No: 117.816. 25., Tarih: 5.8.1928.

¹⁸⁶ Dil Heyeti üyelerinin isimleri şunlardır: Manisa Mebusu Yakup Kadri (Karaosmanoğlu), Afyon Mebusu Ruşen Eşref (Ünaydın,), Bolu Mebusu, Falih Rıfkı (Atay), Talim Terbiye Kurulu Başkanı Mehmet Emin (Erişirgil), Talim ve Terbiye Kurulu Üyesi Mehmet İhsan (Sungu), Talim ve Terbiye Kurulu Üyesi Avni (Başman), Darülfünun Müderrisi Ragıp Hulusi (Özdem, Darülfünun Müderrisi Ahmet Cevat (Emre), Hariciye Vekâleti Mensubu İbrahim Osman (Grantay) ile birlikte daha sonra bu encümene Celal Sahir (Erozan), İbrahim Nemci (Dilmen), Ahmet Rasim, İsmail Hikmet (Ertaylan) ve Fazıl Ahmet (Aykaç) Beyler de dâhil edilmiştir. Bkz. Ergin, **a.g.e.**, s. 1760-1761.

¹⁸⁷ BCA, Fon Kodu: 30. 18.1.1., Sayı No: 6645, Yer No: 29.032. 20., Tarih: 23.5.1928. Bkz. Ek: 2.

verilecektir.¹⁸⁸ Dil Encümeni, 26 Haziran 1928 günü başladığı yeni Türk alfabesi projesini, 12 Temmuz 1928’de bitirme noktasına gelmiş, Başvekil İsmet Paşa da 17-19 Temmuz tarihlerindeki toplantılara katılarak, görüşlerini belirtip bu yeni alfabeyle “Türk Alfabesi” ismini vermiştir.¹⁸⁹

Dil Encümeni, altı haftalık yoğun bir mesai sonunda çalışmalarını tamamlamış, Encümen adına üyelerden Ahmet Cevat (Emre), Gramer Raporu’nu, İbrahim Osman (Grantay) da Alfabe Raporu’nu hazırlamıştır.¹⁹⁰ Raporlar, 1 Ağustos 1928 tarihinde Dolmabahçe Sarayı’nda Falih Rıfki Atay tarafından Mustafa Kemal Paşa’ya sunulmuştur.

Alfabe Raporu, şu cümlelerle başlamıştır: “*Latin harflerinin lisanımıza tatbiki imkânını düşünmek üzere teşekkül edip, 26 Haziran 1928’de mesaisine başlamış olan heyetimiz, doğrudan doğruya bugünkü müşterek ve edebi lisanımızın istisna ettiği ince ve mütekâmil İstanbul konuşma dilini esas ittihaz ederek, bu dile nazari ve ameli cihetlerden en uygun ve elverişli bir alfabe vücuda getirmeğe çalışmıştır. Bu maksatla ibtida Latin harflerinin asli değerlerini istimal edildikleri Avrupa milletleri nezdinde uğramış oldukları tebeddülleri, tetkik ederek, bugün mezkur harfleri Türkçeye ne surette tatbik etmenin münasip olacağını azami dikkat ve itina ile düşünmüş, saniyen bazı umdeler tespit ederek, bunların mümkün olduğu kadar usuli bir tarzda tatbiki suretiyle aşağıda arz edeceğimiz harfler sistemine vasıl olmuştur.*”¹⁹¹

Ayrıca raporda, İtalyan, Fransız, İngiliz, Alman, İspanyol, Portekiz, Rumen, İsveç, Fin, Macar, Polonya, Çek, Hırvat ve Arnavut alfabeleri incelenerek Latin alfabesi esasına dayanan yeni Türk alfabesinin, şu harflerden oluştuğu belirtilmektedir:¹⁹²

“a, b, c, ç, d, e, f, g, h, i, ı, j, k, l, m, n, o, p, q, r, s, ş, t, u, v, w, x, y, z”

Rapora göre, yeni Türk alfabesini oluşturan harfler ve ses değerleri ile okunuşları da şu şekildedir:

---

¹⁸⁸ **Milliyet**, 22 Eylül 1928.

¹⁸⁹ **Vakit**, 31 Temmuz 1928.

¹⁹⁰ Dil Encümeninin Alfabe Raporu’nun yeni harflerle ilgili bölümü önce Vakit gazetesinde yayınlanmış, daha sonra da tamamı kitap olarak basılmıştır.

¹⁹¹ **Elifba Raporu**, Devlet Matbaası, İstanbul, 1928, s. 7.

¹⁹² **Elifba Raporu**, s. 40.41

“ a (a), b (be), c (ce), ç (çe), d (de), e (e), f (ef), g (ge), h (ha), i (i), ı (ı), j (ji), k (ka), l (el), m (em), n (en), o (o), p (p), q (ku), r (er), s (es), ş (eş), t (te), u (u) v (ve), w (çift vv), x (iks), y (ye), z (ze).”

Rapor, “*Bu harflerle ne surette yazıldığını göstermek için şekliyat sarfından sonra, birtakım metinleri diziyoruz. Filhakika yeni imlâmızdaki hususiyetlerin mahiyeti sarf raporunun kıraatinden sonra anlaşılabilir.*” sözleriyle yeni Türk alfabesinin daha iyi anlaşılabilmesi için Ahmet Cevat (Emre) tarafından hazırlanan gramer raporunun okunması gerektiğini belirterek sona ermektedir.¹⁹³

Mustafa Kemal Paşa, Encümen üyeleri adına Falih Rıfkı (Atay) tarafından kendisine sunulan alfabe ve gramer raporunu uzun süre inceledikten sonra yeni alfabenin harfleri ve grameri üzerine bazı değişiklikler yapılmasını önermiştir.¹⁹⁴ Bunun üzerine Ankara’dan İstanbul’a gelen Dil Encümeni çalışmalarını Galatasaray Lisesi’nde yeni katılan üyelerle birlikte sürdürmüştür.¹⁹⁵ Encümen üyelerinin çalışmaları gündüzleri Galatasaray Lisesi’nde geceleri de Dolmabahçe Sarayı’nda devam etmiştir. Çalışmalar sonunda Encümen tarafından da Mustafa Kemal Paşa’nın önerileri haklı bulunmuş ve bazı yeni düzenlemeler yapılmasına karar verilmiştir.

Mustafa Kemal Paşa, Dil Encümeni ile alfabe konusunda sağlanan bu uzlaşmayı 4-5 Ağustos 1928 gecişi Başvekil İsmet Paşa’ya yeni Türk harfleriyle yazdığı mektupta bildirmiştir. “*Sevgili kıymetli kardaşım*” diyerek başladığı mektupta

¹⁹³ Ahmet Cevat Emre (1887-1961), yeni Türk alfabesinin gramerini hazırlamıştır. Mekteb-i Harbiye’de okurken fikirlerinden dolayı Fizan’a sürgüne gönderilmiş, oradan Fransa’ya kaçarak Jön Türklerle birlikte hareket etmiş, burada Hâtıra gazetesini çıkarmıştır. II. Meşrutiyet’in ilânıyla yurda dönerek gazetecilik yapmış, Şurâ-yı Ümmet ve Siper-i Saika gazetelerinde yazılar yazmış, Darülfünun’da dilbilgisi ve Türk Edebiyatı dersleri vermiştir. Cumhuriyet’ten sonra dil ve yeni Türk alfabesi çalışmalarında önemli görevler almıştır. “Muhtasar Türkçe Gramer”, “Türkçenin Hint-Avrupa Dilleriyle Mukayesesi”, “Türkçenin Etimolojisi İçin Metot Araştırmaları”, “Türk Dil Bilgisi”, “Türk Lehçelerinin Mukayeseli Grameri”, “İki Neslin Tarihi” gibi kitaplar yazmıştır. Ahmet Cevat Emre, V. Dönemde milletvekili seçilerek TBMM’ye girmiş, Muhit adlı düşün ve sanat dergisini yayımlamıştır. Bkz. Temuçin Faik Ertan, “*Ahmet Cevat Emre ve Kemalizm’de Öncü Bir Dergi: Muhit*”, **Kebikeç, İnsan Bilimleri için Kaynak Araştırmaları Dergisi**, Yıl: 2, S. 5, 1997, s. 17-35.

¹⁹⁴ Mustafa Kemal Paşa, encümen raporunu sunan Falih Rıfkı Bey’e Encümenin yeni yazıyı tatbik etmek için ne kadar bir süreyi ön gördüğünü sormuş, kısa vadede beş yıl uzun vade de on beş yıllık bir süreyi öngördüklerini söyleyince bu iş ya üç ayda olur ya da hiç olmaz cevabını vermiştir. Bkz. Falih Rıfkı Atay, **Çankaya**, Pozitif Yayınları, İstanbul, 2009, s. 479.

¹⁹⁵ Dil Encümeninin İstanbul’da ki toplantılarına katılan İsmet Paşa’nın önerisi ile mevcut üyelere ilave olarak Celal Sahir, İbrahim Nemci, Ahmed Rasim, Reşat Nuri (Güntekin), Besim Atalay, Veled Çelebi, Yaşar (Ziraatçi), Hamid Zübeyr (Koşay), Gyula Meszaros da katılmıştır. Bkz. Ertem, **a.g.e.**, s. 220.

harflere son şekli vermek için encümen üyeleriyle anlaştığını, teklif ettiği ve değiştirdiği noktaların komisyonca da uygun bulunduğunu belirtmiştir.

Mustafa Kemal Paşa'nın önerileri doğrultusunda, Dil Encümeni, Galatasaray Lisesi'nde 6 Ağustos 1928'de son düzenlemelerin yapılması amacıyla Maarif Vekili Mustafa Necati Bey başkanlığında bir toplantı daha yapmıştır. Toplantıda bazı Türkçe seslerin nasıl gösterileceğine, Türkçeye geçmiş Arapça ve Farsça kelimelerin karşılıklarının bulunmasına ve Türkçenin ortak lehçesi olarak da İstanbul lehçesinin belirlenmesine karar verilmiştir.¹⁹⁶

Yeni Türk alfabesinde Mustafa Kemal Paşa'nın önerileri doğrultusunda Dil Encümeninin de uygun gördüğü son değişiklikler yapılmıştır. Örneğin, raporda gösterilmeyen harflerin majüskül (büyük) şekilleri ve el yazısı ile yazılış şekilleri harfler tablosuna eklenmiş, tabloda q, w, x gibi Türkçede ses karşılığı bulunmayan harfler çıkarılarak yerlerine Türkçede ses karşılıkları bulunan ö, ü, ğ harfleri ilave edilmiştir. Bunların yanı sıra bazı harflerin okunuşu da f (fe), l (le), m (me), n (ne), r (re), s (se), ş (şe), olarak yeniden belirlenmiş, tablodaki (ı) harfinin yeri de “i” harfi ile değiştirilmiştir.¹⁹⁷

Dil Encümeninin belirlediği Latin esasına dayanan bu yeni Türk alfabesinin en önemli özelliklerinden birisi Türkçe ve Latince harf değerleri ile Avrupalıların kullandığı harf değerlerinin benzer olmasıdır. Ancak klasik Latin alfabesinde kullanılan beş sesli harf Türkçe için yetersiz olduğu için Almanların kullandığı “ö” ve “ü” harfleri alınmıştır. Ayrıca, Fransızcadan aksan sirkonfleksi (â, î, û, y, j) Romence'den (ș), İspanyolcadan (ñ), Azerbaycan ve Arnavutçadan (ç) ve (ğ), harfi yeni Türk alfabesine eklenmiştir.¹⁹⁸

Yeni Türk alfabesi için belirlenen esaslar gereği, bazı alfabelerde c, ç, ş, j gibi sesleri ifade etmek için kullanılan, ikili (Diagraphe; ch, sh, sz,cs, yh gibi), üçlü (Trigraph; sch, tch gibi), dördü (Tetragraphe; tsch, dsch, szcz gibi) harfler yerine, tek harfli (Monographe) yazı sistemi benimsenmiştir. Bazı Doğu Avrupa ve Balkan

¹⁹⁶ Dil Encümeni üyeleri arasında İstanbul lehçesi üzerine tartışma çıkmış, bir kısmı özellikle azınlık dillerinin etkisindeki İstanbul lehçesini istememiş, fakat çoğunluk Türk kültürünün, Türk dilinin en gelişmiş lehçesi olarak İstanbul lehçesinin kabul edilmesini ileri sürmüştür. Bkz. Ahmed Cevat Emre, **a.g.e.**, s. 326.

¹⁹⁷ Agop Dilaçar, “Alfabemizin 30. Yıldönümü”, **Türk Dili**, C. VII, S. 83, 1 Ağustos 1958, s. 540.

¹⁹⁸ “Aksan Sirkonfleksi”, kelimeleri uzatmaya ve inceltmeye yarayan şapka biçimindeki işaretlere verilen addır. Ğ harfini Dil Encümeni Türkçenin fonetiğine uygun olarak saptamıştır.

ülkelerinde, c, s, z gibi harflerin üzerinde bulunan ayırt edici işaretler (Diacritique) yerine, ç ve ş harflerinin altına konulan çengel (Cédille) esası tercih edilmiştir.¹⁹⁹

Ahmet Cevat (Emre) Bey'in hazırladığı Gramer Raporuna göre, yabancı kökenli sözcükler için “uzatma” (^) ve “kesme” (') işaretlerinin kullanılması benimsenmiştir. Örneğin îman, dârülfûnun, âlî, ta'mir, mes'ud, tama', te'min'de olduğu gibi, bu işaretlerin hangi amaçla ve nasıl kullanılacağı yeni harflerle yazılarak gösterilmiştir. Mustafa Kemal Paşa, Gramer Raporu'ndaki işaretlerin bir kısmını gereksiz bularak çıkarılmasını önermiştir. Bu öneriler doğrultusunda yeniden düzenlenen Gramer Raporu'nda bazı işaretler çıkartılmış, yalnız aynı yazılıp farklı anlamları olan kelimeleri ayırt etmek için kesme (') işaretinin (tab'an: yaradılışça, taban: zeminde örneğinde olduğu gibi) kullanılması uygun bulunmuş, uzatma (^) işaretine ise uzatma (âdet, millî) ile birlikte yumuşatma (rüzgâr, kâse) amacıyla kullanılmasına karar verilmiştir.²⁰⁰

Gramer Raporu'na göre, Türkçe sözcüklerin mümkün olduğunca konuşulduğu gibi yazılması yöntemi benimsenmiş, bu amaçla fonetik kurallara uygun olması için sert ünsüzlerin kullanılmasına karar verilmiştir. Bu kurala göre artık “gelmişdir” yerine “ gelmiştir” “d” yerine “t”, veya “b” yerine “ p” harfi gibi kullanılacaktır.²⁰¹

Dil Encümenin İstanbul'da bir hafta süren toplantılarının sonunda Latin harfleri esasına göre 31 harften oluşturulan yeni Türk alfabesi şu şekildedir;²⁰²

“ a, b, c, ç, d, e, f, g, gh, ğ, h, ı, i, j, k, kh, l, m, n, o, ö, p, r, s, ş, t, u, ü, v, y, z.”

Nihayet komisyon tarafından Latin harfleri esasına dayalı Yeni Türk alfabesi gramer ve imla kuralları ile birlikte hazır hale getirilmiştir. Dil Encümeninin bu çalışmalarının yanı sıra üç kişiden oluşan Latin alfabesi komisyonu da 12 Ağustos 1928 tarihinde Latin alfabesinin ve özellikle Fransız alfabesinin, Türk yazı değişikliği hususundaki incelemelerini tamamlayarak “Modifications” başlığı

¹⁹⁹ Ülkütaşır, **a.g.e.**, s. 62.

²⁰⁰ Ülkütaşır, **a.g.e.**, s. 63.

²⁰¹ Şimşir, **a.g.e.**, s. 158.

²⁰² Dil Encümeni tarafından belirlenen alfabedeki gh, kh, harflerinin, yeni Türk alfabesinin tanıtımı için düzenlenen yurt gezilerinde halk tarafından karıştırıldığına anlaşılması üzerine kullanılmasından vazgeçilmiş, 31 harf olan alfabe, bugün kullanılan 29 harften oluşan alfabeğe dönüşmüştür.

taşıyan bir rapor hazırlamıştır.²⁰³ Fransız kültürünün etkisinde hazırlanmış rapor, Fransızca'yı esas alan 22 harften oluşan bir alfabenin benimsenmesini önermiş, fakat dikkate alınmamıştır.²⁰⁴

Dil Heyeti bu çalışmaları ile birlikte, Muhtasar Türkçe Gramer, Yeni Türk Alfabeti, İmla ve Tasrif Şekilleri, Yeni Türk Yazısı ve İlk Kıraat, Halk Dershanelerine Mahsus Türk Alfabeti, İmla Lügati ve Seçme Yazılar adı altında yayınları da hazırlamıştır. Ankara'da 28 Haziran 1928'de çalışmalarına başlayan Dil Heyeti, 5 Aralık 1928'de İcra Vekilleri Heyeti kararı ile Maarif Vekâleti'ne bağlanarak faaliyetlerini sürdürmüş, 1931'de çalışmalarını sona erdirmiştir. Dil Heyetinin 1928 yılından 1931 yılına kadar sürdürdüğü çalışmaların karşılığı olarak bütçeye ek ödenek ayrılmış, yapılan çalışmaların ücretleri ödenmiştir. Dil Heyeti üyelerinin bir kısmı sadece anılan çalışmaları yapmakla kalmamış aynı zamanda belirlenen alfabe'yi kamuoyuna tanıtmaya görevini de üstlenmişlerdir. Örneğin, Ahmet Cevat (Emre) Vakıf, İbrahim Necmi (Dilmen) Milliyet, Falih Rıfkı (Atay) da hem Milliyet hem de Hâkimiyet-i Milliye'de alfabe konusundaki yazılarıyla yeni Türk alfabetini topluma tanıtmışlardır.²⁰⁵

---

²⁰³ Bu arada pek çok çevreden Türkçe için Latin esasına dayanan alfabe projeleri ortaya atılmış, Dil Encümeni bunların bir kısmını inceleyip bilimsel olanlarından faydalanmıştır. Alfabe projesi gönderenlerden bir kısmı şunlardır: Bolu'dan Hocazade Ömer Fevzi Bey, 5. Kolordu Komutanı Naci Paşa, Selanik'ten Agop Artıyan, İstanbul'dan Edmond Manazaganyan Efendi, Ankara'dan Kaymakam Ali Bey, Newyork'tan Abdullah Hamdi Bey, Robert Kolej Fonatik Mualimi Edmond Tilly. Londra'dan Mister Grand Brown. Bkz. Gülmez, **a.g.e.**, s. 216.

²⁰⁴ Ankara Doğu Araştırma Merkezi, "*Dil Encümeni Çalışmaları ve Latin Alfabeti Komisyonunun Modifications'u*", **Belgelerle Türk Tarihi Dergisi**, S. 9-10, İstanbul, Kasım-Aralık 1985, s. 63-67.

²⁰⁵ Dil Heyetinin bu çalışmaları için kurulan ilk Dil Heyetinin aksine 1928 yılı ile 1933 yılları arasındaki bütçelere ödenekler ayrılmıştır. Bu ödenekler heyet üyeleri ile memur ve müstahdemlerin ücreti (ücret-i huzur), harcırah, eserlerin telif, tercüme ve matbaa (neşir) masarifi (harçları), masarifi idare ve kitap ve mecmua bedelleri için harcanmıştır. Bu amaçla Dil Heyetinin çalışmaları için 1928 yılı bütçesine 10.000 lira ödenek ayrılmış, daha sonraki yıllar için bu ödenek dört katına çıkarılarak 1929 ve 1930 yıllarında 40.000'er lira ayrılmıştır. Dil Heyetinin 1930'dan sonra çalışma yoğunluğunu ve hızını kaybetmesiyle birlikte 1931'de Heyet için ayrılan ödenek 7.285,74 liraya düşürülmüş, 1932 ve 1933 bütçelerinde de heyet için, sembolik olarak birer lira ayrılmıştır. Böylece altı yılda Dil Heyetine genel bütçeden 97. 287,74 lira ödenek ayrılmıştır. Bu harcama kalemlerinden başka 1928 ve 1929 bütçelerinde yer alan "Yeni Türk harflerinin iltizam eylediği masraf" kaleminde yer alan Dil Heyeti için huzur hakkı harcaması yapılması için birinci yılda 464.000 lira ikinci yılda 120.000 lira ayrılmıştır. Bkz. H. Cevahir Kayam, "*Harf Devriminde Devlet Harcamaları*", **80. Yılında Türk Harf İnkılabı Uluslararası Sempozyumu**, Yeditepe Üniversitesi, Atatürk İlkeleri Ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, İstanbul, 10-11 Kasım 2008, s. 246.

1.3.5. Mustafa Kemal Paşa'da Latin Alfabeti Düşüncesinin Oluşumu

Türk modernleşme tarihinin en önemli değişikliklerinden birini gerçekleştiren Mustafa Kemal Paşa'nın Latin harfleri esasına dayalı alfabe fikri gençlik yıllarına kadar uzanmaktadır. Kendisi bunu şu cümlelerle ifade etmektedir: “*Acaba bu harf değişikliği fikri ve kat'ilik bende nasıl oldu? Eğer ben size bu meseleyi ancak son senelerde düşündüm dersem sakın inanmayınız. Ben ta çocukluğumdan beri bu davayı düşünmüş bir adamım.*”²⁰⁶

Mustafa Kemal Paşa'da yazı bilincinin oluşumunda, doğduğu şehir Selanik'in önemli bir etkisi vardır. Makedonya olarak da anılan bu bölge, XIX. yüzyılın ikinci yarısında Osmanlı İmparatorluğu'nun batıya açılan penceresidir. Makedonya'da çok kültürlü toplumsal yapı farklı alfabelerin aynı zamanda bir arada kullanılmasına yol açmıştır. Bu dönemde Selanik'te, Türkler Arap alfabesini, Sırlar ve Bulgarlar Kiril alfabesini, Rumlar Yunan alfabesini, farklı milletlerden oluşan büyük tüccar sınıfı da Latin alfabesini kullanmaktadır. Selanik'te gündelik hayatta çeşitli işaretler, tabelalar, limanlar, bu alfabe ile gösterilmekte, paralar ve pullarda genellikle Latin alfabesi kullanılmaktadır.²⁰⁷ Bu nedenle Selanik'te oluşan kozmopolit alfabe kültürü, Mustafa Kemal Paşa'nın hafızasına erken yaşta yerleşmiştir.

Mustafa Kemal Paşa'nın öğrenim gördüğü Şemsi Efendi Okulu ve Askeri Rüştiye'deki eğitim süreci alfabe konusundaki bilincinin daha da artmasına yol açmıştır. Osmanlı Devleti'nde, Tanzimat Döneminde başlayan alfabenin ıslah çalışmaları kapsamında düzenlenmiş alfabeler çoğu zaman öncelikle Selanik'teki okullarda uygulanmıştır.²⁰⁸ Genellikle bu okullarda dönemin eğitim öğretim anlayışından ileri bir eğitim programı yürütülmüş, okulların fiziki yapıları da bu eğitim anlayışına göre düzenlenmiştir.²⁰⁹ Mustafa Kemal Paşa, bu koşullar içinde almış olduğu temel eğitim dönemlerinde yazı konusunda oldukça bilinçlenmiştir.

²⁰⁶ Ahmet Cevat Emre, **a.g.e.**, s. 316.

²⁰⁷ Cemil Sönmez, **Atatürk'ün Yetiştirilmesi ve Öğretmenleri**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2004. s. 2.

²⁰⁸ Özcan Mert, “*Atatürk'ün İlk Öğretmeni Şemsi Efendi*”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, C. 3, S. 20, Mart 1991, s. 36.

²⁰⁹ Yahya Akyüz, “*Atatürk'ün Eğitim Düşüncesinin Kökenleri*”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, C. VIII, S. 23, Mart 1992, s. 224.

Mustafa Kemal Paşa'nın III. Ordu Komutanlığında (1907) kolağası olarak bulunduğu sırada Selanik'te Vardar Kiraathanesinde Bulgar Türkolog İvan Manolof'la Türkiye'nin geleceği ile ilgili konuları konuşurken “*Batı uygarlığına girmemize engel olan alfabeyi atarak Latin kökünden bir alfabe seçmeli, kılık kıyafetimize kadar her şeyimizde batılılara uymalıyız. Emin olunuz ki, bunların hepsi bir gün olacaktır.*”²¹⁰ diyerek, Latin alfabesine ilişkin fikirlerini açıkça ifade etmekten kaçınmamıştır.

Mustafa Kemal Paşa, II. Meşrutiyet'in ilanından sonra aydınlar arasında çok yoğun bir şekilde tartışılan alfabe meselesine kayıtsız kalmamıştır. Bu dönemde Latin harflerinin kabulü ile ilgili Dr. Musullu Davut tarafından, Meclis-i Mebusan'a sunulmak üzere hazırlanmış, 1909 yılında basılan “İslah-ı Hurufa Dair” isimli layihayı incelemiştir.²¹¹ Latin harflerinin alınmasını öneren bu layihayı daha sonra alfabe konusunda görüş alışverişinde bulunduğu Afet İnan'a hediye etmiştir.²¹²

Mustafa Kemal Paşa, Ömer Naci, Sapancalı Hakkı ve Yakup Cemil'le birlikte 15 Ekim'de 1911 yılında İtalyanlara karşı savaşmak üzere gönüllü olarak Trablusgarp'a gitmiştir. Yolculuğu sırasında Kudüs'e uğradığında, İbraniceyi bir konuşma dili haline getirebilmek için İbranice bir sözlük hazırlayan Elizer Ben Yehuda ve gazeteci oğlu Itamar Ben Yehuda ile de görüşmüştür.²¹³ Görüşmede Mustafa Kemal Paşa, Elizer Ben Yehuda'ya, İbrani yazısının çok güç bir yazı olduğunu, bunun yerine Latin harflerini kabul etmelerinin yerinde olacağını belirtmiştir. Türkiye'de, eğer kendisi bir gün yönetimde söz sahibi olursa Arap harflerinin yerine Latin harflerinin kabulü için çalışmalar yapacağını söylemiştir.²¹⁴

Mustafa Kemal Paşa, Latin harflerini Balkan Savaşlarının ardından yarbay rütbesiyle ateşemiliter olarak bulunduğu Sofya'da özel yazışmalarında kullanmıştır. İstanbul'dayken tanıştığı arkadaşı Madam Corinne'e Sofya'dan yazdığı Fransızca mektupların yanında Latin harfleriyle Türkçe mektuplar da göndermiştir. Madam

²¹⁰ Arif Necip Kaskatı, “*Atatürk'ün Selanik'teki Hülyaları*”, *Cumhuriyet*, 19 Ağustos 1948.

²¹¹ A. Afet İnan, “*Ellinci Yılında Türk Harf Devrimi(1928)*” **Harf Devrimi'nin 50.Yılı Sempozyumu**, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1991, s. 80.

²¹² **Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Arşivi**, ZB Kutu, no: 39, Gömlek no: 95, 5.

²¹³ Utkan Kocatürk, **Doğumundan Ölümüne Kadar Kaynakçalı Atatürk Günlüğü**, Ankara, 1999, s. 106.

²¹⁴ Uluğ İğdemir, **Atatürk'ün Yaşamı, 1881-1918**, C.I, Ankara, 1988, s. 23.

Corinne'e Sofya Hotel Splendide'den 13 Mayıs 1914 tarihinde yazdığı Fransızca mektubundaki notu Fransız imlasıyla Türkçe olarak şöyledir;²¹⁵

“Dünya insanlar idjin bir dari imtihandır. İmtihan edilene insanın hère çualé moutlaka péke mouvafike djévabe vermesi mumqune olmaya bilire. Fékate duchunmélidir quiheuquume djévablın heléti oumouyessindéne hassil olan mouhassalaya quré virilir bou nazaryéyi kaboul ittikten sonra béni bazi noktalarda zaif véya noksan boulmakla bérabére héman menfi heukum virmeklé isstidjal keustrméze ve Djevdete beyin mektoubinde yer boulan satirlerinize bachka manada kelimelerden terekup iderdi. Validenizé vé madmoiselle Edithé sélam idérim.

M. Kemal.”

Mektubun bugünkü Türkçe imla ile yazılışı ise şöyledir:²¹⁶

“Dünya insanlar için bir dar-ı imtihandır. İmtihan edilen insanın her suale mutlaka pek muvafık cevaplar vermesi mümkün olmayabilir. Fakat düşünmelidir ki, bütün cevapların heyet-i umumiyesinden hâsıl olan muhassalaya görev verilir. Bu nazariyeyi kabul ettikten sonra beni bazı noktalarda zayıf ve noksan bulmakla beraber hemen menfi hüküm vermekte istical göstermez ve Cevdet Bey'in mektubunda yer bulan satırlarınız başka manada kelimelerden terekküp ederdi.

M. Kemal”

Mustafa Kemal Paşa, bu türde mektuplardan Madam Corinne'e 1915 yılında Çanakkale'den, 1916 ve 1917 yıllarında da Diyarbakır'da bulunduğu askeri görevleri sırasında göndermeye devam etmiştir.²¹⁷

Macar Türkolog Gyula Nemeth tarafından 1916 yılında Osmanlı Ordusundaki Alman ve Avusturyalı subaylar için “Turkische Grammatic” adlı bir kılavuz kitap hazırlanmıştır. Mustafa Kemal Paşa bu kitabı, VII. Ordu komutanı olarak I. Dünya Savaşı'nda Suriye cephesinde görev yaparken kendi birliğinde yedek subay olarak askerlik yapan dilbilimci Agop Martayan (Dilaçar)'dan alıp incelemiştir. Türkçenin gramatik ve fonetik yapısına Latin alfabesinin uygun olduğunu, işaretlerden

²¹⁵ Peyami Safa, “Atatürk'ün Bir Kadına Mektupları”, **Milliyet**, 25 Kasım 1954.

²¹⁶ Korkmaz, **a.g.e.**, s. 6.

²¹⁷ Sadi Borak, **Atatürk'ün Özel Mektupları**, İstanbul, 2004, s. 62.

arındırılması halinde Türkçenin Latin asıllı bir alfabe ile yazılabileceğini ilk defa bu eserde görmüştür.²¹⁸

Mirliva Mustafa Kemal Paşa'nın 1918 yılında Enver Paşa'nın harflerin ayrı yazılması esasına dayanan "munfasıl" yazısı için gazeteci Ruşen Eşref (Ünaydın)'a Çanakkale Savaşları münasebetiyle verdiği mülakatta şunları söylemiştir:²¹⁹

"...(Enver Paşa) bir ara harfleri biliyorsunuz daha yeni bir biçime sokmak istemişti. Onların her birini, kendi emri ile birbirinden ayırtmış; resmi kağıtların, gemi teknelerinin üstüne, isimleri teker teker harf halinde yazdırtmıştı!...

"-Pek güzel! İyi bir niyet; fakat yarım iş; hem de zamansız!... Harp zamanı harf zamanı değildir. Harp olurken harfle oynamak sırası mıdır? Ne yapmak için? Konuşmaları ve hassaten yazışmaları kolaylaştırmak için mi? Muhaverat ve muhaberatı teshil için mi? Bu şimdiki şekil hem yazıyı, hem okumayı, hem de anlamayı ve binaenaleyh anlaşmayı eskiden fazla geciktirir ve güçleştirir! Hız isteyen bir zamanda, böyle yavaşlatıcı zihinleri yorup şaşkırtıcı bir teşebbüse girişmenin maddi, ameli ve milli ne faydası var?... Sonra da mademki başladın, cesaret et; şunu tam yap; medeni bir şekil alsın, değil mi efendim?"

Mustafa Kemal Paşa, I. Dünya Savaşı'nın sonlarına doğru 25 Mayıs 1918'den itibaren yaklaşık iki ay böbrek rahatsızlığı nedeniyle Avusturya'nın Karlsbad kasabasında Cottage Sanatoryumu'nda tedavi görmüştür.²²⁰ Bu sırada beş defterden oluşan bir kısmı Fransızca yazılmış günlükler tutmuştur. Günlüklerin 6 Temmuz 1918 tarihine ait olan bölümünde, eğitim öğretimin en önemli unsuru olan alfabe konusuyla ilgili düşüncelerini şöyle ifade etmektedir: *"Benim elime büyük salahiyet ve kudret geçerse ben içtimai hayatımızda istenilen inkılâbı bir anda bir "coup" ile tahakkuk edeceğimi zannederim... Halkı yeni fikirlerle eğitmek ve öğrenim durumunu yükseltmek gerekir. Aydınlar halkı kendi seviyelerine çıkarmalıdır. Bunun anlamı toplumun öğrenimini yeni ve kolay usullerle sağlamaktır."*²²¹

²¹⁸ Agop Dilaçar, "a.g.m.", s. 538.

²¹⁹ Ruşen Eşref Ünaydın, **Atatürk Tarih ve Dil Kurumları: Hatıralar**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1954, s. 28-31.

²²⁰ Kocatürk, **a.g.e.**, s. 106-107.

²²¹ İnan, **a.g.e.**, s. 80.

Mustafa Kemal Paşa, alfabe değişikliği ile ilgili kararlılığını Kurtuluş Savaşı yıllarında da çeşitli vesilelerle ortaya koymuştur. Erzurum Kongresi'nin son gününde 1919 yılının 7-8 Ağustos gecesi İbrahim Sürayya (Yiğit) Bey'in de bulunduğu bir özel görüşme sırasında Mazhar Müfit (Kansu) Bey'e gelecekte yapılacak işlerle ilgili tutturduğu özel notta, beşinci madde olarak "Latin harfleri kabul edilecek" diye yazdırmıştır.²²²

Yine Kurtuluş Savaşı'nın devam ettiği 1922 yılında Garp Cephesi'nden İsmet Paşa, Halide Edip Hanım ve Adnan Beyle birlikte otomobille dönerken Türkiye'nin geleceği ve batılılaşması ile ilgili konuşurken " *Adnan, sen Tıbbiye ile ordunun en önde batılılaşmasından dolayı ilerlediğini söyledin. Biz şimdi bütün memleketi batılılaştıracağız.*"²²³ diyerek Latin harflerinin kabul edilmesi ihtimalinden söz etmiş ve bunun için de önemli tedbirler alınması gerektiğini ifade etmiştir.

Mustafa Kemal Paşa, Latin alfabesi ile ilgili kanaatlerini yakın çevresinde bulunan insanlarla paylaşmaya devam etmiştir. Çankaya Köşkü'nde 1923 yılında tadilat yapılırken bir odasını kitaplık yapmak istemiş ve bazı kitaplar satın almıştır. Bu arada Urfa Milletvekili Yahya Kemal (Beyatlı) Bey'e İstanbul'dan bazı kitaplar getirtmiştir. Kitapları teslim alırken Yahya Kemal Bey'e " *Bu kitaplar güzel ama bütün halkımıza okutmak, öğretmek güç bu harfleri, onun için bazı yenilikler düşünmeli ve Latin harflerini kabul etmeli.*"²²⁴ sözleriyle bu konudaki düşüncelerini aktarmıştır.

Mustafa Kemal Paşa, Cumhuriyet ilan edildikten sonra alfabe konusu ile ilgili yoğunlaşan tartışmaları ilgiyle izlemiş ve Latin alfabesi esasına dayalı yeni bir Türk alfabesinin kabulü için uygun zamanın oluşmasını beklemiştir. Cumhuriyet'in ilk yıllarında başta Başbakan İsmet Paşa olmak üzere hükümet üyelerinin ve devlet bürokrasisinin büyük bir çoğunluğu Latin kökenli bir alfabenin benimsenmesine

---

²²² Mazhar Müfit Kansu, **Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber**, C. I, Ankara, 1988, s. 131.

²²³ Halide Edip Adıvar, **Türk'ün Ateşle İmtihani**, Atlas Yayınevi, İstanbul, 1992, s. 222.

²²⁴ İnan, *a.g.m.*, s. 80.

sıcak bakmamışlardır.²²⁵ Çünkü Türkiye’de alfabe değişikliği için gerekli koşullar henüz oluşmamıştır.

Türkiye İktisat Kongresi sırasında Latin alfabesi ile ilgili tartışmaların başladığı yer olan İzmir’de, Mustafa Kemal Paşa, kongreden bir yıl sonra 5 Şubat 1924’de bazı İstanbul gazetelerinin temsilcilerinin katıldığı bir basın toplantısı düzenlemiştir.²²⁶ Yakup Kadri (Karaosmanoğlu) Bey’in de hazır bulunduğu basın toplantısı sırasında Hüseyin Cahit (Yalçın) Bey, Mustafa Kemal Paşa’ya “*Paşam Latin harflerini dilimize kabul etmeye ne buyurursunuz?*” sorusuna, “*Evet, fakat çok derin dönüşümleri icap ettirir.*” cevabını vermiştir. Daha sonra Mustafa Kemal Paşa, Falih Rıfki (Atay)’a neden bu konuda olumsuz cevap verdiğini şöyle açıklamıştır; “*Hüseyin Cahit bana vakitsiz bir iş yaptırmak istiyordu. Yazı inkılâbının zamanı daha gelmemiştir.*”²²⁷

TBMM’de 3 Mart 1924 tarihinde çıkarılan “Tevhid-i Tedrisat Kanunu”nun yürürlüğe girmesiyle eğitimde birlik sağlanmıştır. Latin alfabesi fikrinin savunucularından Şükrü (Saraçoğlu) Bey, Maarif Vekilliği görevine getirilmiştir. Daha sonra 28 Şubat 1925’de, Maarif Vekâleti’ne ait bütçe görüşmeleri sırasında Mustafa Kemal Paşa’nın isteği doğrultusunda 1925 yılı bütçe harcamaları arasına ilk defa dil inkılâbı için sarf edilecek bir miktar ödenek ayrılmıştır.²²⁸

Mustafa Kemal Paşa, kişisel yazışmalarında olduğu gibi bazı diplomatik yazışmalarda da zaman zaman Latin alfabesini kullanmıştır. Örneğin, İran’da yönetimi üstlenen Rıza Han’a 5 Ocak 1926 günü Latin harfleriyle yazılmış bir tebrik telgrafı çekmiştir. Bu kutlama mesajının ardından 26 Ocak 1926 günü Latin harfleriyle ve Türkçe bir telgrafla Türkiye’nin yeni Tahran Büyükelçisi Memduh

---

²²⁵ Başgöz, **a.g.e.**, s. 118.

²²⁶ Mustafa Kemal Paşa’nın İzmir’de düzenlediği basın toplantısına Tanin gazetesinden Hüseyin Cahit (Yalçın), Vatan gazetesinden Ahmet Emin (Yalman), Tercüman-ı Hakikat gazetesinden Hüseyin Şükrü, Vakit gazetesinden Mehmet Asım (Us), Akşam gazetesinden Necmettin (Sadak), İleri gazetesinden Celal Nuri (İleri) ve İkdam gazetesinden Ahmet Cevdet Beyler katılmıştır. Bkz. Ali Gevgilili, “*Türkiye Basını*”, **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, C. I, İstanbul, 1983, s. 214.

²²⁷ Atay, **a.g.e.**, s. 507.

²²⁸ Şevket Süreyya Aydemir, **Tek Adam Mustafa Kemal 1922-1938**, C. 3, İstanbul, 1999, s. 304’de Ahmet Cevat Emre’den naklen bütçeye tahsisat aktarıldığını belirtse de 1925 yılı kalemlerinde Dil heyeti için bir tahsisat görülmemektedir. Bkz. Cevahir Kayyam, *a.g.m.*, s. 245-251.

Şevket Esandal Bey'i İran Şahına tanıtmış, güven mektubu gönderilinceye kadar kendisini büyükelçi olarak tanınmasını İran Şahı'ndan rica etmiştir.²²⁹

Mustafa Kemal Paşa, Türkiye'nin eğitim sorunlarını incelemek üzere 1925'te Türkiye'ye gelen Almanya Ticaret ve Sanayi Bakanlığı müşaviri Dr. Alfred Kühne'den de konu ile ilgili bir rapor istemiştir. Dr. Kühne raporunda; okuyup yazmak, öğrenmek için uzun zaman harcanması gerektiğine dikkat çekmiş, “...*Yazı tekniği yalnız öğretim meselesi olmayıp aynı zamanda birinci derecede bir uygarlık siyaseti meselesidir. Türkler de kendilerine oldukça yakın olan Macar ve Fin lisanlarında yapıldığı gibi bir transkripsiyon kabul ederek hiç şüphesiz batı uygarlığına katılmak işini kolaylaştırmış olurlar.*”²³⁰ demiştir.

Mustafa Kemal Paşa, Türkiye'de alfabe değişikliğinin yoğun biçimde tartışıldığı günlerde Latin alfabesi ile ilgili kişisel tecrübelerine devam etmiştir.²³¹ Yurt dışından gönderilen bazı telgraflara verdiği cevaplarda Latin harflerini kullanmıştır. Örneğin, Türkiye'nin Paris Büyükelçisi Esat Cemal Bey'in 1927 yılında Cumhuriyet Bayramı'nı kutlama mesajına Mustafa Kemal Paşa, Fransız harfleri ile yazılmış şu Türkçe telgrafla karşılık vermiştir;

“Ambassade de Turquie, Paris

djumhouriet bayramının yıl dunumu munasibetile voukouboulan tebriquat ve izhar bouyourulan samımı hissiyate takdımı techecurat eylerim.

TURQUIE REISI DJUMHORI”

Mustafa Kemal Paşa, Latin asıllı yeni Türk alfabesine geçiş tarihine kadar bu değişikliğin teorik alt yapısını oluşturmuştur. Alfabe değişikliğine karar verildikten sonra bu değişimin topluma benimsetilmesi konusunda da büyük kararlılık göstermiştir. Yeni Türk alfabesini topluma benimsetme konusunda Encümen üyeleri, uzun bir program çerçevesinde uygulamanın ancak mümkün olacağı görüşüne sahiptirler. Yerli ve yabancı kamuoyunda da beklentiler bu yöndedir. Ancak Mustafa

²²⁹ **Atatürk'ün Bütün Eserleri**, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2005, s. 207-208.

²³⁰ Başgöz, **a.g.e.**, Ankara, 1973, s. 119.

²³¹ Şimşir, **a.g.e.**, s.37.

Kemal Paşa, bu iş için üç aylık bir zamanın yeterli olacağını, aksi takdirde bu işin başarılmasının mümkün olmayacağını belirtmiştir.²³²

Dil Encümeni tarafından hazırlanan yeni Türk alfabesi, kamuoyuna açıklanmadan önce ilk defa resmî olarak Mustafa Kemal Paşa tarafından kullanılmıştır. Başvekil İsmet Paşa'ya yeni Türk alfabesi ile aşağıdaki mektubu yazmıştır:²³³

“Dolma Bağçe: 4-5/8/1928

Yeni Harflarla I-M.

İSMET'E

Sevgili, kıymetli kardaşım,

Mektubunuzu büyük zevkle okudum. Çok mütehasşıs ve müstefid oldum.

Temas ettiğiniz ve intac etmekte olduğunuz işler hakkında virdiğiniz izahat ne tatminkârdır.

Büyük politika yapmak isteyen yeni fransisi sefiri, her şeyden evvel, cenup hududumuza karşı yapılmakda olan münasebetsizliklere nihayet virdirmelidir.

Yeni elifbamızın kat'i şeklini tespit hususunda, bulunan komisyon azası ile mutabık kaldık. Benim ta'dil ettiğim noktaları hüsn-ü telekki ettiler.

Muhabbet ve hasretlerimin size pek azını iblağ edebilecek bu mektubumun, eminim ki yeni Türk harflarının, lisan ve lehcemizi, tamamen ifadeye khafi geldiği hakkındaki fikrinizi te'yid idecektir. Muhabbet, hasret, iştiyak, temenni-i muvaffakiyyat.

GAZİ M. KEMAL”

²³² Falih Rıfki, hazırlanan Alfabe Raporunu sunmak üzere Dolmabahçe Sarayında Mustafa Kemal Paşa ile aralarında geçen görüşmeyi şöyle anlatmaktadır: “Tasarıyı Dolmabahçe Sarayı'nda Atatürk'e götürdüm. Uzun uzadıya inceledi, beğendi ve bana:

-Yeni yazıyı ne kadar zamanda mekteplere ve halka mal etmeyi düşünüyorsunuz? diye sordu.

-Arkadaşlar beş ile on beş yıl arasında bir mühlet düşünmektedirler. İlkokullarda ilk yıllarda iki alfabe birlikte okunmalı, gazeteler yarım sütundan başlayarak yavaş yavaş bütün metni yazıya çevirmeli, diyorlar. Bununla beraber bir mühlet tespit etmek ve tatbik şekillerini tayin etmek komisyonun vazifesi değildi, cevabını verdim.

-Ya üç ayda, ya hiçbir zaman! Dedi.

-Üç ayda mı? Yüzüne bakakalmıştım.

-Çocuğum, dedi, gazetelerde beş yıl sonra yalnız yarım sütun mu eski yazı kalacak? Herkes o yarım sütunu okur. Beş yıl içinde harp gibi bir buhran çıkarsa bizim yazı da Enver yazısının akıbetine uğrar. Bkz. Falih Rıfki Atay, “Yeni Yazı”, **Türk Dili**, C. II, S.23, 1 Ağustos 1953, s. 719.

²³³ Palazoğlu, a.g.e., s. 169.

1.3.6. Mustafa Kemal Paşa'nın Tarihi Sarayburnu Nutku

Tanzimat Döneminden itibaren devam eden alfabe tartışmalarında artık sona gelinmiştir. Önce Arap alfabesinin ıslahı fikriyle başlayan tartışmalar, yerini Latin alfabesine dayalı yeni Türk alfabesinin kabul edilmesi fikrine bırakmıştır. Uzun süren hazırlıklar 6 Ağustos 1928 tarihinde tamamlanmıştır. Bundan sonra sıra artık yeni alfabe kamuoyna duyurmaya gelmiştir.

Bu amaçla Mustafa Kemal Paşa, 9-10 Ağustos 1928 gecesi Sarayburnu'nda Gülhane Parkı'nda Cumhuriyet Halk Fırkası'nın düzenlediği açık hava toplantısına katılarak, çalışmaların sonuçlarını açıklamaya karar vermiştir. Cumhuriyet'in modernleşmesinin bu en önemli kararlarından birini kamuoyuna duyururken yanında bazı vekiller, milletvekilleri, gazeteciler, İstanbul'un askeri ve sivil idarecileri bulunmuştur.²³⁴ Mısırlı ses sanatçısı Müniretül Mehdiye'nin programı sona erdikten sonra Türk müziği ile ilgili konuşmalarının yanı sıra alfabe değişikliğini fiilen başlatan şu tarihi konuşmayı yapmıştır:

“Sevgili kardeşlerim,

Huzurunuzda ne kadar bahtiyar olduğumu izah edemem. Duyduklarımı tek kelimelerle ifade edeceğim.

Memnunum, mütehassısım, mesudum. Bu vaziyetin bana ilham verdiği hissiyatı huzurunuzda ufak notlar halinde tespit ettim. Bunları içinizden bir vatandaşa okutacağım.”

Mustafa Kemal Paşa, elindeki küçük notları orada bulunanlardan bir gence verdikten sonra tekrar alarak şu sözleri söyledi:

“Vatandaşlar, bu notlarım asıl hakiki Türk kelimeleri, Türk harfleriyle yazılmıştır. Kardeşiniz bunu derhal okumaya teşebbüs etti, biraz çalıştıktan sonra birdenbire okuyamadı. Şüphesiz okuyabilir. İsterim ki, bunu hepimiz beş on gün içinde öğrenesiniz.”

---

²³⁴ Mustafa Kemal Paşa ile birlikte Gülhane Parkı'ndaki geceye, Maarif Vekili Mustafa Necati, Dahiliye Vekili Şükrü (Kaya) Bey, Gaziyayntap Mebusu Kılıç Ali, Sinop Mebusu Recep Zühtü (Soyak), Bozok Mebusu Salih (Bozok), Rize Mebusu Hasan Cavid, Bolu Mebusu Cevat Abbas (Gürer) ve Falih (Rıfki Atay), Katib-i Umumi Tefvik (Bıyıklıoğlu), Başyaver Rusuhi, Yaver Yzb. Sami, Mülazım Şükrü, Emniyet-i Umumiye Müdürü Rifat, Polis Müdürü Şerif Beyler katılmıştır. Bkz. **Milliyet**, 10 Ağustos 1928.

Arkadaşlar,

Güzel dilimizi ifade etmek için yeni Türk harflerini kabul ediyoruz. Bizim ahenktar, zengin lisanımız yeni Türk harfleriyle kendini gösterecektir. Asırlardan beri kafalarımızı demir çerçeve içinde bulundurarak, anlaşılamayan ve anlayamadığımız işaretlerden kendimizi kurtarmak ve bu lüzumu anlamak mecburiyetindediniz. Lisanımızı muhakkak anlamak istiyoruz. Bu yeni harflerle behamahal pek çabuk bir zamanda mükemmel bir surette anlayacağız. Anladığınızın asarına yakın zamanda bütün kâinat şahit olacaktır. Buna kat'iyetle eminim. Siz de emin olunuz.

Yeni Türk alfabesiyle yazdığım bu notları bir arkadaşa okutacağım, dinleyiniz.”

Mustafa Kemal Paşa, notlarını Bolu Mebusu Falih Rıfki (Atay)'a vererek okutmuştur:

“İstanbul halkının bu geceki içtimaina beni iştirak ettirdiğiniz için çok teşekkür ederim. Her zaman, her yerde olduğu gibi, bu gece burada da halk ile karşı karşıya geldiğim anda, büyük, azametli bir kuvvetin tesiri altında kaldığımı duydum.

Bu kuvvet nedir?

Türk harflerinin, Türk içtimai heyetini teşkil eden yüksek insanların, kalb menbalarından yükselen hislerin, arzuların heyecanların, kasdlerin, bir noktada, bir hedefte, bir gayede birleşmesidir.

Bu kuvvetin bu kadar maşeri olabilmesi, onun çok temiz, çok asil olması ile mümkündür. Bu benim ve bütün dünyanın gördüğü kuvvet, muhakkak en yüksek vasıflarla mütemayizdir.

Bir millet, bu mahiyette bir kuvvet ve hayatiyet gösterdiği zaman, o milletin beşer tarihinde yepyeni bir safha açmakta olduğuna şüphe etmemelidir.”²³⁵

Doğu ve batı musikisinden bahseden konuşmasının ardından Mustafa Kemal Paşa, alfabe değişikliği ile ilgili açıklamalarına devam etmiştir.

“Vatandaşlar, Arkadaşlar!

---

²³⁵ Hâkimiyet-i Milliye, 11 Ağustos 1928.

...Çok söz uzun bir şey için söylenir: Hakikati anlamayanları hakikate getirmek için... Ben bu devirleri geçirdim.

Şimdi sözden ziyade iş zamanıdır. Artık benim için, hepimiz için çok söz söylemeye ihtiyaç kalmadı, kanaatindeyim. Bundan sonra bizim için faaliyet, hareket ve yürümek lazımdır. Çok işler yapılmıştır, ama bugün yapmaya mecbur olduğumuz son değil, lakin çok lüzumlu bir iş daha vardır: Yeni Türk harflerini çabuk öğrenmelidir. Her vatandaşa, kadına, erkeğe, hamala, sandalcıya öğretiniz. Bunu vatanperverlik ve milliyetperverlik vazifesi biliniz. Bu vazifeyi yaparken düşününüz ki, bir milletin, bir heyet-i içtimaiyenin yüzde onu yirmisi okuma yazma bilir, yüzde sekseni, doksanı bilmez nevidendir bundan insan olanlar utanmak lazımdır.

Bu millet utanmak için yaratılmış bir millet değildir; iftihar etmek için yaratılmış, tarihini iftiharla doldurmuş bir millettir. Fakat milletin yüzde sekseni okuma yazma bilmiyorsa bu hata bizde değildir. Türk'ün seciyesini anlamayarak kafasını birtakım zincirlerle saranlardadır. Artık mazinin hatalarını kökünden temizlemek zamanındayız. Hataları tashih edeceğiz. Hataların olunmasında bütün vatandaşların faaliyetini isterim. En nihayet bir sene, iki sene içinde bütün Türk heyeti içtimaiyesi yeni harfleri öğreneceklerdir. Milletimiz yazı ile, kafası ile bütün âlem-i medeniyetin yanında olduğunu gösterecektir.”²³⁶

Mustafa Kemal Paşa'nın “Yeni Türk Harfleri” ile ilgili bu tarihi konuşması o günkü yerli ve yabancı basın kaynaklarında büyük bir yankı uyandırmıştır. Hâkimiyet-i Milliye, Milliyet, Cumhuriyet, Akşam, Journal de Orient gazeteleri okuyucularına konu ile ilgili haberleri geniş olarak verirken yaptıkları yorumlarda ise Türk düşünce tarihinde bir çağ açıldığını vurgulamışlardır.²³⁷

Latin alfabesine geçme kararının İstanbul'dan duyurulması bu konudaki kararlılığın bir göstergesidir. Mustafa Reşit Paşa'nın Tanzimat Fermanı'nı ilan ederek, siyasal ve sosyal dönüşümü başlattığı yerden, yaklaşık bir asır sonra büyük bir kültürel dönüşümü Mustafa Kemal Paşa başlatmıştır.

²³⁶ **Aydın Tarihi**, Ağustos 1928, No: 53, **Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri (I-III)**, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Araştırma Merkezi Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1997, s. 272-274.

²³⁷ Ertem, **a.g.e.**, s. 226.

II. BÖLÜM

YENİ TÜRK ALFABESİNİ HALKA TANITIM ÇALIŞMALARI

2.1. MUSTAFA KEMAL PAŞA’NIN YENİ TÜRK ALFABESİNİ HALKA YURT GEZİLERİYLE TANITIMI

2.1.1. Dolmabahçe Sarayı’nda Tanıtım Konferansları

Mustafa Kemal Paşa’nın tarihi Sarayburnu Nutku ile alfabe değişikliğinin kesinleşmesi üzerine sıra yeni Türk alfabesinin kamuoyuna tanıtılmasına gelmiştir. Cumhuriyet’in en önemli inkılâplarından birini gerçekleştirmek için gerekli olan halk desteğini sağlamak amacıyla dönemin koşullarına uygun bazı yöntemler-araçlar kullanılmıştır. Öncelikle açılacak kurslarla ve düzenlenecek tanıtım gezileriyle yeni Türk alfabesinin kısa sürede vatandaşa aktarılması için uygulamalara başlanması gerektiğine karar verilmiştir.

Bu tanıtım faaliyetlerinde kullanılan yöntem ve araçlar; kurslar ve gezilerle sınırlı kalmamış, dönemin iletişim araçları, özellikle yazılı basın bu konuda son derece işlevsel olarak değerlendirilmiştir. Bunun dışında halka yeni alfabeyi tanıtmak için yaygın öğretimin bütün unsurları harekete geçirilerek büyük bir toplumsal dönüşümün gerçekleştirilmesi hedeflenmiştir.

Mustafa Kemal Paşa’nın İstanbul’da alfabe çalışmaları sırasında kaldığı Dolmabahçe Sarayı’nda, yeni Türk alfabesini vekillere, milletvekillerine ve aydınlara tanıtmak için seri konferanslar düzenlenmiştir. Bu amaçla görevlendirilen Dil Encümeni üyelerinden İbrahim Necmi (Dilmen), Sarayburnu Nutku’nun ertesi günü Dolmabahçe Sarayı’nda milletvekilleri ile cumhurbaşkanlığı erkânına yeni harflerin biçimlerini ve harflerin ses değerlerini açıklayan bir tanıtım konferansı vermiştir.²³⁸

Latin esasına dayalı yeni Türk alfabesinin tanıtımı şeklinde sürdürülen bu konferanslar, 25, 27 ve 29 Ağustos 1928 tarihlerinde Dolmabahçe Sarayı’na davet edilen vali, belediye başkanı, ordu komutanları, gazeteciler için de tekrarlanmıştır. Dolmabahçe Sarayı’nda yapılan bu tanıtım konferanslarına katılanların özellikle de milletvekillerinin alfabe konusunda hazırlıklı gelmeleri için uyarıda bulunulmuştur.

---

²³⁸ *Milliyet*, 12 Ağustos 1928.

Cumhurbaşkanlığı adına genel sekreter Saffet Bey, bu konudaki tebliği milletvekillerine şu sözlerle iletmiştir:²³⁹

“...Yeni Türk harfleri ile okuyup yazma hakkında Dolmabahçe Sarayı’nda konferans verilecektir. Birinci Konferansa 25 Ağustos 1928 Cumartesi günü saat beşte başlanacaktır. Anılan gün ve saate Muhterem Mebus arkadaşların yeni Türk harflerini öğrenmiş olarak Dolmabahçe Sarayı’na teşrif buyurmalarını... İstirham ederim.”

Bu dönemde saraya gelen hemen herkes öncelikle Mustafa Kemal Paşa tarafından yeni alfabe ile ilgili olarak bilgilendirilmiş ve imtihandan geçirilmiştir. Örneğin dönemin önemli gazetecilerinden Yunus Nadi Bey, 19 Ağustos 1928 tarihli Cumhuriyet gazetesinde, Mustafa Kemal Paşa tarafından o sırada Saray’da bulunan TBMM Başkanı Fevzi Paşa, Başvekil İsmet Paşa ve Kütahya Mebusu Recep Bey’in önlerinde bizzat yeni alfabeği öğrenip öğrenmediğine dair bir sınavdan geçtiğini anlatmıştır.²⁴⁰

Dolmabahçe Sarayı’nda 25 Ağustos 1928 tarihinde düzenlenen ikinci tanıtım konferansında, İbrahim Necmi Bey tarafından yeni Türk alfabesinin esasları anlatılmıştır.²⁴¹ Konferansa başta Mustafa Kemal Paşa olmak üzere, TBMM Başkanı, Başvekil, vekiller, milletvekilleri, İstanbul Valisi ve Belediye Başkanı ile birlikte Dil Encümeni üyeleri de katılmıştır. Yeni Türk alfabesinin tanıtım dersi şeklinde geçen konferansta İbrahim Necmi Bey’in dışında Mustafa Kemal Paşa da yeni alfabe ile ilgili olarak bazı açıklamalarda bulunmuştur.²⁴² Konferansa katılanlar arasında özellikle “k” ve “g” harfleri ile ilgili yoğun tartışmalar yaşanmışsa da Dil Encümeninin verdiği karar üzerinde uzlaşmaya varılmıştır.

Dolmabahçe Sarayı’nda 29 Ağustos 1928 günü yapılan üçüncü tanıtım toplantısına ilgi daha da yüksek olmuş, Türkiye Büyük Millet Meclisi, hükümet,

---

²³⁹ **Milliyet**, 25 Ağustos 1928.

²⁴⁰ **Cumhuriyet**, 19 Ağustos 1928.

²⁴¹ Konferansa Mustafa Kemal Paşa’nın yanı sıra Başvekil İsmet Paşa, TBMM Başkanı Kazım Paşa, Dâhiliye Vekili Şükrü Bey, Maliye Vekili Saraçoğlu Şükrü Bey, Hariciye Vekili Tevfik Rüştü (Aras) Bey, Kolordu Komutanı Şükrü Naili Paşa İstanbul Vali Vekili ve Belediye Başkanı Muhittin (Üstündağ) Dil Encümeni Üyelerinden Falih Rıfkı, Yakup Kadri, Ruşen Eşref, Ahmet Cevat Bey ve 80 kadar milletvekili de katılmıştır. Bkz. **Cumhuriyet**, 25 Ağustos 1928.

²⁴² **Milliyet**, 25 Ağustos 1928.

askerî ve sivil yönetim, basın, üniversite temsilcileri ile İstanbul'da bulunan tanınmış aydınların büyük bir kısmı katılmıştır.²⁴³

Yeni Türk alfabesi ile ilgili olarak Dolmabahçe Sarayı'nda yapılan son tanıtım konferansı sırasında birçok katılımcı fikirlerini açıklamışlardır. Yoğun tartışmaların ardından Başvekil İsmet Paşa da yeni alfabenin gerekliliğini, Dil encümeninin bulduğu bu yeni alfabenin tamamen bir Türk alfabesi olduğunu ve bunu yürürlüğe sokma konusundaki hükümetin kararlılığını belirtmiştir.

İsmet Paşa'nın konuşmasının ardından Mustafa Kemal Paşa'nın önerisiyle Harf İnkılâbı'nın misakı kabul edilen üç maddeden oluşan bir karar, katılımcıların oybirliğiyle alınmıştır. İbrahim Nemci (Dilmen) tarafından ders verilen tahtaya yazılan karar, katılanlar tarafından da not edilmiştir. Kararın maddeleri şöyledir:

1-Milleti cehaletten kurtarmak için kendi diline uymayan Arap harflerini terk edip Latin esasından Türk harflerini kabul etmekten başka çare yoktur.

2-Komisyunun teklif ettiği alfabe, hakikaten Türk alfabesidir, kat'idir, Türk milletinin bütün ihtiyaçlarını temin etmeğe kâfidir.

3-Harf ve imla kaideleri, lisanın ıslahını, inkişafını ve milli zevki takip ederek tekâmül edecektir.

Muhakkaktır ki yeni harflerle lisana ve imlaya ilk şekilleri vermek için komisyonun alfabe projesi, en kısa ve en güzelidir.²⁴⁴

Latin alfabesi esasına dayalı yeni Türk alfabesinin Dolmabahçe Sarayı'ndaki tanıtım konferansları başarıyla sonuçlanmıştır. Konferans sırasında benimsenen görüşlerin doğrultusunda sıra artık bu alfabenin kısa sürede halka tanıtılmasına gelmiştir. Başta Mustafa Kemal Paşa olmak üzere Büyük Millet Meclisi Başkanı

---

²⁴³ Dolmabahçe Konferanslarına basın adına Akşam gazetesinden Necmettin Sadak, Son Saat gazetesinden Hakkı Tarık (Us) ve Mehmet Tarık (Us), Milliyet gazetesinden Ethem İzzet (Benice) ve Ahmet Şükrü (Esmer), Fransızca Milliyet gazetesinden Reşat Nuri, Cumhuriyet gazetesinden Abidin Dâver, Vakıf gazetesinden Semih Rifat, Servet-i Fünun dergisinden Ahmet İhsan (Tokgöz) Cem dergisi adına Cemil Bey ve ayrıca çeşitli gazetelerde yazan Ahmet Rasim, Celal Nuri (İleri), Veled Çelebi (İzbudak), Kemal Salih, yazar ve şairlerden, Halit Ziya (Uşaklıgil), Mahmut Esat, Celal Sahir (Erozan), Halit Fahri (Ozansoy), Aka Gündüz, Ahmet Haşim, Yusuf Ziya (Ortaç), Orhon Seyfi (Orhon), Peyami Safa, Ali Canip (Yöntem) gibi tanınmış kişiler katılmıştır. Ayrıca Darülfünun'dan Yusuf Akçura, Ahmet Ağaoğlu, Dil Encümeni üyelerinden Ahmet Cevat (Emre), Mehmet Emin (Erişirgil), Ragıp Hulusi (Özdem), Fazıl (Aykaç) ve İbrahim Nemci Bey de hazır bulunmuşlardır. Bkz. **Milliyet**, 30 Ağustos 1928.

²⁴⁴ Ülkütaşır, **a.g.e.**, s. 77.

Kazım Paşa, Başvekil İsmet Paşa ve özellikle Maarif Vekili Mustafa Necati Bey ile diğer milletvekillerinin öncülüğünde büyük bir tanıtım kampanyası başlatmıştır.

Ülkenin değişik bölgelerine düzenlenen yurt gezileri ile yeni alfabeyi topluma tanıtırken birçok kurum da bu kampanyalara katkıda bulunmuştur. Yeni Türk alfabesini topluma tanıtırken basın kurumları başta olmak üzere CHF teşkilatları, Türk Ocakları, Darülfünun ile birlikte mevcut bütün yaygın ve örgün eğitim kurumlarının olanakları dâhil edilmiştir. Bu unsurların yöntem ve araçları ile beklenmedik bir sürede yeni alfabe ile ilgili tanıtım faaliyetleri başarıyla tamamlanmıştır.²⁴⁵

2.1.2. Tekirdağ Gezisi

Mustafa Kemal Paşa, 10 Ağustos 1928 günü Gülhane Parkı'ndaki tarihi söyleviyle başlattığı alfabe seferberliğini, halka duyurmak ve tanıtmak amacıyla yurt gezilerine çıkmıştır. Tekirdağ'da 23 Ağustos 1928 tarihinde başladığı Bursa, Çanakkale, Maydos, (Eceabat), Gelibolu, Sinop, Samsun, Turhal, Tokat, Sivas, Şarkışla ve Kayseri'den oluşan gezi programını 20 Eylül 1928 tarihinde tamamlayarak Ankara'ya dönmüştür.

Başöğretmen sıfatıyla çıktığı bu gezilerde büyük bir ilgi ile karşılaşmış, tüm halka yeni Türk Alfabesini öğretmeye çalışmıştır. Yeni Türk Alfabesini halka tanıtım faaliyetlerini sadece Mustafa Kemal Paşa yürütmemiş, Başvekil İsmet Paşa ve TBMM başkanı Kazım Paşa Maarif Vekili Mustafa Necati Bey başta olmak üzere birçok milletvekili de seçim bölgelerine giderek alfabe seferberliğine katkıda bulunmuşlardır.

Mustafa Kemal Paşa, beraberinde²⁴⁶ Dâhiliye Vekili Şükrü Kaya, Mebuslar, gazeteciler, yaverleri ve bazı askeri görevlilerle birlikte yeni Türk alfabesinin halka ilk defa tanıtımını yapmak üzere 23 Ağustos 1928 Perşembe günü, Ertuğrul yatı ile İstanbul'dan Tekirdağ'a gitmiştir.

²⁴⁵ **Milliyet**, 30 Ağustos 1928.

²⁴⁶ Mustafa Kemal Paşa, Tekirdağ'a, beraberinde bulunan Dâhiliye Vekili Şükrü Kaya ve Mebuslardan Salih (Bozok), Falih Rıfkı (Atay), Ruşen Eşref (Ünaydın), Recep Zühtü (Soyak), Cumhuriyet Halk Fırkası Umumi Katibi Saffet (Arıkan), Moskova Sefiri Tevfik (Bıyıklıoğlu), Kolordu Komutanı Salih (Omurtak), Başyaver Rusuhi (Savaşçı), Seyr-i Sefain Müdürü Sadullah, Yaver Neşet ve Muhafız Kıtaatı Kumandanı İsmail Hakkı Beylerle beraber 23 Ağustos 1928 Perşembe günü gitmiştir. Bkz. Kocatürk, **a.g.e.**, s. 414.

Mustafa Kemal Paşa ve beraberindeki heyet, halkın büyük sevgi gösterileri ile Tekirdağ Limanı'nda karşılanmıştır. Karşılama töreninin ardından hükümet konağına geçilerek tanıtım faaliyetine başlanmıştır. Tekirdağ Vilayet Meclisi salonunda hazır bulunan memurlar, Mustafa Kemal Paşa'nın "*Türk yazısını biliyor musunuz, bilmiyor musunuz?*" sorusuna; hep bir ağızdan "*öğrendik, öğreniyoruz*" sözleriyle karşılık vermişlerdir. Milliyet gazetesini bir süre inceledikten sonra salonun ortasına konulan kara tahtanın başına geçen Mustafa Kemal Paşa, yeni Türk alfabesi ile ilk dersi vermeye başlamıştır.²⁴⁷ Tahtaya çağırdığı kişiye yeni yazı ile "*Büyük Gazi'ye malik olan Türkler bahtiyardırlar.*" cümlesini yazdırmıştır. Daha sonra çağırdığı kişi, henüz yeni alfabeyi öğrenemediğini söyleyince Mustafa Kemal Paşa, "*Beş on şekil öğrenmek o kadar güç bir şey midir, niçin alakadar olup öğrenmediniz?*" diyerek bir an önce öğrenmesini istemiştir.

Tekirdağ Valisi Arif Hikmet Bey'e de imla bakımından zor olan "jandarma" ve "zerdali" kelimelerini yazdırmıştır. Daha sonra da orda bulunan memurlardan birçoğunu tahta başına çağırarak sorular sormuş ve konu ile ilgili bazı açıklamalarda bulunmuştur. Bu imtihan esnasında başarılı olamayanlara "*şimdiye kadar hazırlanmalıydınız*" serzenişinde bulunması üzerine, Muallimler Birliği başkanı Mustafa Reşit Efendi, Alfabe Komisyonunun açıklamalarını dikkate alarak alfabe almadıklarını ve öğrenmediklerini söylemiştir. Bunun üzerine Dâhiliye Vekili Şükrü Kaya'yı bu konuda gerekli önlemlerin bir an önce alınması için uyarmıştır. Bu sırada son derece süratle yeni alfabeyi okuyup yazmayı öğrenmiş odacı Hamdi Efendiyi tebrik ederek "Barbaros" kelimesini yazdırdıktan sonra hükümet konağındaki dersleri tamamlayarak belediye binasına geçmek üzere ayrılmıştır. Alfabe dersinin ikinci bölümü de belediye binasında devam etmiş ve burada da yeni yazının öğrenilmesi hakkındaki görüşlerini belirtmiştir.²⁴⁸

Belediye çıkışında halkın büyük ilgisi ve sevgi gösterileri arasında orduvine gelerek Tugay Komutanından yeni yazı ile şunları yazmasını istemiştir:

"Zabitan Yurdunda Liva Kumandanı Beyefendiye yazdırılmıştır:

---

²⁴⁷ Milliyet, 24 Ağustos 1928.

²⁴⁸ Aydın Oy, *Tekirdağ'da Atatürk*, Ekim Basımevi, İstanbul, 1965, s. 19.

Bugün Tekirdağ'ında bulunan zabıt arkadaşlarımı ziyaretten çok memnun oldum. Bu memnuniyetimi burada hazır bulunmayanlara da lütfen söylersiniz.

*Yeni Türk harflerini bütün muhitlerine serian öğretmelerini kendilerinden hassaten rica ve talep ederim.*²⁴⁹

Orduevinden ayrıldıktan sonra şehirde halkın arasında yürürken karşılaştığı Hoca Mevlana Mustafa Efendi'ye konu ile ilgili fikirlerini sorduktan sonra Arap harfleriyle Kuran'ı Kerimin Tin suresinin şu ayetlerini yazmasını istemiştir. “*Vettini, vezzeytuni ve turi sinine ve hazel beledil emin lekathalaknel insanı fi ahseni takvim sümme...*”²⁵⁰ şeklinde okunan sureyi büyük bir dikkatle kağıda yazan hoca efendiye: “*Ben, bu yazdıklarınızı (Valtin, valtizon) diye okuyabilirim.*” dediğinde, Hoca Mevlana Mustafa Efendi de: “*Efendim, bunun üstünde üstünü var, altında esresi var, şeddesi var, meddesi var; bunları koyduğumuz zaman aslı gibi okunur.*” cevabını vermiştir. Aynı kâğıdın altına kendisi de Latin harfleriyle aynı sureyi yazarak etraftakilere okutmuştur.²⁵¹ Arapça bilen bilmeyen herkesin yazıyı aynı şekilde okuması üzerine Mustafa Kemal Paşa, “*Görüyorsun Hoca Efendi, bu yazının şeddesi meddesi yok. Hem bu harfler ile ne kadar kolay yanlışsız okunuyor. Biz, işte bunu düşünerek ve garp asarını da kolayca öğrenebilmek için Latin harflerini kabul ediyoruz. Yeni yazıyı hemen öğren, herkesi de öğrenmeye teşvik et. Bir daha gelişimde seni böyle göreyim.*” diyerek Tin suresinin dört ayetinin Arap ve Latin alfabesi ile yazılmış olduğu kâğıdı bir anı olarak saklaması için hediye etmiştir.²⁵²

Mustafa Kemal Paşa, Tekirdağ gezisinin ardından Ertuğrul Yatı ile İstanbul'a döndükten sonra izlenimlerini, Anadolu Ajansı'na verdiği beyanatta şu şekilde ifade etmiştir:

“İlk fırka kumandanı olduğum Tekirdağ'ını da 14 sene sonra ziyaret edebildim bundan çok memnun ve mütehassısım. Fakat, daha çok memnun ve münşerih olduğum nokta şudur: Tekirdağlı vatandaşlarım daha şimdiden yeni Türk harflerini yazıp okumayı hemen öğrenmişlerdir diyebilirim.

²⁴⁹ Milliyet, 24 Ağustos 1928.

²⁵⁰ Kuran'ı Kerim'in 95. suresinin ilk dört ayetidir.

²⁵¹ Ayın Tarihi, Ağustos 1928, No: 53, s. 3669.

²⁵² Harf İnkılâbı'na ait bu tarihi vesika, günümüzde Türk İnkılâp Tarihi Müzesi'nde sergilenmektedir.

Memurların kâffesini bizzat imtihan ettim. Sokaklarda ve dükkânlarda halk ile temrinler yaptık. Arap harfleriyle hiç yazmak okumak bilmeyenlerin Türk harfleriyle derhal ünsiyet etmiş olduklarını gördüm. Henüz ortada salâhiyettar makamatin tasdikinden geçmiş bir rehber olmadan, henüz mektep muallimleri delalet faaliyetine geçmeden, yüce Türk milletinin hayırlı olduğuna kanaat getirdiği bu yazı meselesinde bu kadar yüksek şuur ve intikal ve bilhassa isticlal göstermekte olduğunu görmek, benim için cidden büyük, ama çok büyük saadettir. Bu husus elbette ağyar için mucib-i hayret olacaktır.

Az zaman sonra, yeni Türk harfleriyle, gözler kamaştırıcı Türk manevi inkişafının vasıl olabileceği kudret ve itibarın beynelmilel seviyesini gözlerimi kapayarak şimdiden o kadar parlak görüyorum ki, bu manzara beni gaşy ediyor. Ben yalnız bugün Tekirdağlılarda sezdiğim ruhi ve hissi halete, yalnız buna dahi istinaden kat'i olarak beyan edebilirim ki, bütün Türk milleti bu meselede benim gördüğümü, benim hissettiğimi aynen görmekte ve hissetmektedir. Bu kadar hassas ve şuurlu olan Türk milleti kendisinin refahına, itilasına binlerce seneden beri hayhulet ede gelmekte olduğunu, artık temyiz eylediği bütün maddi ve manevi manileri yıkacak, parça parça ederek ortadan kaldıracaktır. Bundan artık şüpheye mahal yoktur. Dimağını, vicdanını bu kadar azim ve kat'iyetle temizlemeye karar vermiş olan büyük milletimin istikbalini tasavvur etmek hiç de güç değildir.»²⁵³

2.1.3. Bursa Gezisi

Mustafa Kemal Paşa, Tekirdağ'dan döndükten sonra 25 Ağustos günü Dolmabahçe Sarayı'ndaki derslere katılmıştır. Ardından da yine yeni Türk harflerini halka tanıtmak için İstanbul'dan 26/27 Ağustos gecesi deniz yoluyla önce Mudanya oradan da Bursa'ya gitmek üzere Ertuğrul Yatı'yla hareket etmiştir.²⁵⁴ Yolculuk sırasında Büyük Taarruz'un yıldönümü münasebetiyle anma mesajları ve alfabe değişikliği üzerine karşılıklı fikir alışverişi yapılmıştır. Bu sırada yatta bulunan Dâhiliye Vekili Şükrü (Kaya) Bey'e yat telsizi aracılığıyla Bursa bölgesinden bir telgraf gönderilmiştir. Şükrü Bey ve İsmet Paşa tarafından incelenmiş, Mustafa

²⁵³ Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri (I-III), s. 81-82.

²⁵⁴ Kocatürk, a.g.e., s. 414.

Kemal Paşa tarafından da okunmuş olan ve oldukça tepki çeken telgraf şu içeriğe sahiptir:

“Arap harflerini terk ediyorsunuz. Türk’ün seciyesini tayin ve tesbit ve i’la etmeğe en müsait olan Türk harflerini kabul ediyorsunuz. Bu çok güzeldir. Amma, cevami-i şerifede duvarların medar-ı tezyini olan Aşere-i Mübeşşere’nin isimlerini nasıl yazacaksınız. Arapça mı Türkçe mi?”²⁵⁵

Mustafa Kemal Paşa, bu telgrafa çok sinirlenmiş ve şu demeci yayınlamıştır:

“Böyle bir şeyi asla düşünmek lüzumunu duymamıştım. Bu galat ve sakat zihniyet sahipleri hakkında söylenecek şey şudur: Bu ahmaklar, niçin hâlâ milletin sözüne, milletin kalbine, milletin arzusuna kulaklarını vermekten kendilerini mustağni görüyorlar? Efendim, arzu, talep, irade bizim, kimsenin değil, milletindir. Biz onun bu işaret olunan maddi manevi ihtiyaçlarını ifaya memur adamlarıdır. Kendi kendimize salahiyet-i mutlaka iddiasıyla ortaya çıkmak hakkımız mıdır? Herhangi bir memurun veya Reisicumhurun onu, mazinin ahmak ve alçak devirlerinde olduğu gibi hiçe sayarak kendisinin akl-ı ebleh firibanesine münkad olacağını zannetmeğe artık mesaj tasavvur olunur mu?

Bunun çok ayıp ve gülünç olduğuna şüphe kalmamıştır efendim. Hiç kimse merak etmesin. Türk milleti yaptığını şuurla ve bunca bin senelerin hayatında açtığı devasız yaraları hâlâ tedavi etmek ızdırabiyle hakikat denilen cevheri bulmuş olduğuna kani olarak uzun hatvellerle reha aramağa karar vermiştir. Bunun önünde sed çekmek isteyenlerin akibeti, Türk’ün kuvvetli ayaklarının altında ezilmektir efendim.

Eğer bu millet yalnız bu hususta herhangi bir müşküle tesadüf ederse ben ve arkadaşlarım bila tereddüt bu kuvvetli ayakların, arslan pençelerinin önünde naçiz bir millet fedaisi oluruz, o kadar.”²⁵⁶ sözleri ile alfabe değişikliği konusundaki kararlılığını belirtirken, Dâhiliye Vekili Şükrü (Kaya)Bey de “Türkiye’de dil ve yazı

---

²⁵⁵ Hz. Muhammet tarafından sağlıklarında cennete gidecekleri bildirilen on kişi: (Hz. Ebû Bekir bin Ebî Kuhâfe, Hazret-i Ömer bin-il-Hattâb, Hazret-i Osman bin Affân, Hazret-i Ali bin Ebî Tâlib, Hazret-i Talha bin Ubeyd-illâh, Hazret-i Zübeyr bin-il-Avvâm, Abdürrahmân bin Avf, Ebû Ubeyde bin-il-Cerrâh, Said bin Zeyd, Sa’d bin Ebî Vakkas). Bkz. Devellioğlu, a.g.e., s. 59.

²⁵⁶ Ülkütaşır, a.g.e., s. 95-96.

Türkçedir. Arapça olsun iddiasında Araplar dahi bulunamazlar.”²⁵⁷ diyerek bu konudaki devlet bürokrasisinin tutumunu kesin bir dille ifade etmiştir.

Mustafa Kemal Paşa ve yanında bulunan heyet, Ertuğrul Yatı ile 27Ağustos 1928 Pazartesi günü Mudanya Limanına oradan da yanında bulunan heyetle birlikte karayolu ile Bursa’ya gitmek üzere yola çıkmıştır.²⁵⁸ Bursa’da Vali Fatin Bey başta olmak üzere şehrin ileri gelenleri ile birlikte askeri birlikler, memurlar, öğrenciler ve büyük bir halk topluluğunun sevgi gösterileri ile karşılanmıştır.

Mustafa Kemal Paşa, önce hükümet konağına giderek Meclis-i umumi salonunda toplanan memurlara yeni Türk alfabesinin tanıtımına ve öğretilmesine başlamıştır. Vali Fatin Bey başta olmak üzere yirmi kadar memurun imtihan edilmesiyle gerçekleştirilen ders esnasında Mustafa Kemal Paşa, Bursa Sıhhiye Müdürü Kemal Bey’e yeni Türk harfleriyle “*Bugün Bursa’da her vakit olduğu gibi, gördüğüm samimiyetten çok memnun oldum.*” cümlesini yazdırmıştır. Derslerin ardından Vali Fatin Bey’e Mustafa Kemal Paşa, büyük bir memnuniyetle, “*Bunların hepsi biliyor, kâfi.*” demiştir. Bunun üzerine Vali Fatin Bey, Mustafa Kemal Paşa’ya “Efendim Tahrirat Müdürü Neşet Bey var.” demiş, Neşet Bey, tahta başına geçmiştir. Mustafa Kemal Paşa’nın isteğiyle bu kez İsmet Paşa tahrirat müdürüne şu cümleyi yazdırmıştır. “*Yeşil ağaçlar, geniş ova çalışmak hevesini kuvvetlendirir, keskinleştirir.*” İsmet Paşa, yazıdaki yanlışları bizzat düzeltirmiştir. Bundan sonra tahta başına Hacı Sabri isimli bir vatandaş geçmiş, o da Dâhiliye Vekili Şükrü (Kaya) Bey’in söylediği şu cümleyi yazmıştır:

“Bursa şehri, memleketimizin sanayi-i nesciye merkezi olmağa namzettir.”

Mustafa Kemal Paşa, bundan sonra yazı tahtasının başına maliye memurlarından birini çağırarak şu cümleyi yazdırmıştır:

“Görüyorum ki, bütün arkadaşlar büyük bir hevesle çalışmışlardır.”

---

²⁵⁷ **Milliyet**, 28 Ağustos 1928.

²⁵⁸ Mustafa Kemal Paşa’nın Bursa gezisine, Başvekil İsmet Paşa, Dâhiliye Vekili Şükrü (Kaya), Maliye Vekili Şükrü Saraçoğlu, Şükrü Naili Paşa, Kütahya Mebusu Nuri (Conker), Gaziantep Mebusu Kılıç Ali, Sinop Mebusu Recep Zühtü (Soyak), Bozok Mebusu Salih (Bozok), Bolu Mebusu Cevat Abbas, Ruşen Eşref, Riyaset-i Cumhuriyet-i Umumiye Vekili Tevfik (Bıyıklıoğlu), Seryaver Rusuhi, ve Yaver Şükrü Bey katılmıştır. Bkz. **Hâkimiyet-i Milliye**, 28 Ağustos 1928.

Bu cümleyi Sıhhiye Müdürü Dr. Kemal Bey'e okutup, düzeltmelerini yaptıktan sonra yeni Türk harflerinin uygulama ve yazım esasları, sesli ve sessiz harflere ait kuralları, "dır" eki'nin ekleneceği kelimeye göre alacağı biçimleri yine yazı tahtası başında kapsamlı bir şekilde açıklamıştır.

Mustafa Kemal Paşa sınavdan geçen kişilere başarılarından dolayı birer kitap hediye etmiş, "*aldıkları neticelerden memnun olduğunu*" söylemiş ve konuşmasına şu sözlerle devam etmiştir:

"Az zaman içinde, kitaplar henüz elinize geçmeden yeni harfleri mükemmelen öğrenmişsiniz, tebrik ederim. Bu ziyaretten ve Bursa halkını pek az zaman içinde yeni harflerimizi öğrenmiş görmekten pek memnun ve mütehasşısım. Bu mesele, işte bundan ibarettir. Şimdi bildiklerinizi herkese öğretiniz."

Mustafa Kemal Paşa, Bursa Hükümet Konağı'nda memurlara iki saat kadar ders vermiş, ardından Çekirge semtindeki köşke çıkmış, burada bir süre dinlendikten sonra Bursa'dan ayrılmıştır. Mudanya'ya geldiklerinde halkın yeni Türk harfleriyle yazmış oldukları "*Mudanyalılar, Büyük Gazi'lerinden şömendöfer hattının Karaköy'e kadar temdidini arz ve istirham ederler.*" levhasını okuyan Mustafa Kemal Paşa, yaverlerine:

"Muvafiktir, not alınız!" demiş ve ardından yanında bulunan heyetle birlikte Ertuğrul Yatı ile İstanbul'a dönmek üzere yola çıkmıştır.²⁵⁹

2.1.4. Çanakkale Gezisi

Mustafa Kemal Paşa, Bursa dönüşü 29 Ağustos günü Dolmabahçe Sarayı'ndaki son alfabe ile ilgili konferansa katıldıktan sonra 1 Eylül 1928 günü Marmara gezisinin son halkası olan Çanakkale'ye Ertuğrul Yatı ile hareket etmiştir.²⁶⁰

Şehrin caddelerinin, sokaklarının, dükkânlarının bayraklarla süslendiği Çanakkale'de halkın yoğun ilgisiyle karşılan Mustafa Kemal Paşa ve beraberindeki

²⁵⁹ **Milliyet**, 29 Ağustos 1928.

²⁶⁰ Mustafa Kemal Paşa'nın Çanakkale gezisinde beraberinde, Halk Fırkası Umumi Kâtibi Saffet, Mebuslardan Kılıç Ali, Nuri, Salih, Cevat Abbas, Recep Zühtü, Hasan Cavit Beyler, Ruşen Eşref, Seyri Sefâin Umum Müdürü Sadullah, Moskova Sefiri Tevfik ve Başyaver Rusuhi, Muhafız Kıtaatı Komutanı İsmail Hakkı, yaverlerden Naşit ve Şükrü Beyler bulunmaktadır. Bkz. **İkdam**, 2 Eylül 1928.

heyet, doğruca hükümet konağına gitmiştir. Halka yeni alfabe ile hazırlanmış kıraat kitapları dağıtıldıktan sonra burada kendini karşılayan memurlara ve halka ilk olarak yeni Türk harflerini öğrenip öğrenmediklerini sormuştur. Daha sonra yeni Türk harfleriyle ilgili açıklamalarda bulunmuş, ders vermiş ve sorular yöneltmiştir. Aldığı sonuçlardan memnun olmuş ve Hükümet Konağı'ndan ayrılarak belediye dairesine gitmiştir.²⁶¹ Burada da yine halka yeni Türk harfleri ile yazılar yazdırıp okutmuş ve yeni alfabe ile ilgili açıklamalarda bulunmuştur.

Mustafa Kemal Paşa, Çanakkale'deki incelemelerini tamamladıktan sonra Ertuğrul Yatı ile Maydos (Eceabat)'a hareket etmiştir. Burada da vali vekili, jandarma komutanı, emniyet müdürü ile ilçenin ileri gelenleri ve kalabalık bir halk tarafından karşılanmıştır. Öncelikle Anafartalar'ı görmek istemiş ve Çanakkale Savaşları'nın yapıldığı Arıburnu, Conkbayırı ve o zaman karargâhları olan Çamlıktekke'yi ziyaret etmiştir. Burada Çanakkale Savaşları'na ait hatıralarını ve bazı tarihi sayfalarını anlattıktan sonra, Yalova köy yolu ile Maydos'a dönmüş, oradan da Ertuğrul Yatı ile Gelibolu'ya gitmiştir.²⁶²

Mustafa Kemal Paşa, 2 Eylül 1928 Pazar günü Gelibolu'ya geldiğinde her yerde olduğu gibi burada da yoğun bir ilgiyle karşılanmıştır. Yanındaki heyetle birlikte önce Hükümet Konağı'na sonra da belediye binasına giderek memurlara, halka yeni Türk harflerini tanıtmıştır. Verdiği derslere halkın gösterdiği istekten ve bu hızlı ilerleyişten çok memnun olarak Gelibolu'dan İstanbul'a dönmek üzere yola çıkmıştır.²⁶³

Mustafa Kemal Paşa, Cumhurbaşkanı olarak halka bir başöğretmen gibi alfabeyi tanıtmak ve öğretmek için çıktığı Marmara çevresindeki gezilerini on gün içinde tamamlamıştır. Mustafa Kemal Paşa, alfabe konusundaki çalışmalarının Marmara bölümünü bitirdikten sonra Karadeniz, İç Anadolu Bölgelerine doğru gitmek üzere, 14 Eylül günü yanında bulunan Halk Fırkası Umumi Katibi Saffet, Mebuslardan Nuri, Kılıç Ali, Salih, Recep Zühtü, Cevat Abbas, Hasan Cavit, Umumi Katip Tevfik, Başyaver Rusuhi, Muhafız Kıtaatı Kumandanı İsmail Hakkı ve yaverler; Sami, Şükrü, ve Naşit Beylerle birlikte İstanbul'dan ayrılmıştır.

---

²⁶¹ **Hâkimiyet-i Milliye**, 2 Eylül 1928.

²⁶² **Milliyet**, 2 Eylül 1928.

²⁶³ **Vakit**, 2 Eylül 1928.

Mustafa Kemal Paşa, İstanbul'dan ayrılmadan önce Vali ve Belediye Başkanı görevini yürüten Muhittin Bey'le yaptığı görüşmenin ardından İstanbullulara ve yeni Türk alfabesinin hazırlanmasında katkıda bulunanlara bir teşekkür mesajı vermiştir.

“...İstanbul'da geçirdiğim günler zarfında, muhterem halkın, zat-ı alinizin ve mülki ve askeri makamatın göstermiş oldukları muhabbet ve misafirperverlikten dolayı pek ziyade mütehasıs ve müteşekkirim.

Büyük milletimizin bir kat daha inkişaf ve tealisini temin edecek olan yazı inkılâbının fiilen başlaması buradaki ikametim zamanına tesadüf etti. Bu benim için kıymetli bir hatıradır.

Yeni yazımızı öğrenmek ve öğretmek için muhterem halkın, resmi ve hususi muhtelif makamat ve müessesat ve cemiyetlerin göstermiş oldukları tehalük, şevk ve gayretle yakından şahit oldum. Bu meşkür faaliyetin mesut semerelerini daha şimdiden iftiharla görüyorum. Bu husuta İstanbul matbuatının ve fikir âleminin de kıymetli muavenetini müteşekkirane yadederim. Bu pek yerinde ve şuurlu mesainin yakın zamanda tam bir muvaffakiyetle neticelendiğini göreceğimize şüphe yoktur.

Güzel İstanbul'un muhterem halkına, aziz hemşehrilerime saadetler temenni ederim.”²⁶⁴

2.1.5. Sinop Gezisi

Marmara Bölgesinden sonra Karadeniz Bölgesine de yeni Türk alfabesini tanıtmak için İstanbul'dan ayrılan Mustafa Kemal Paşa, 15 Eylül Cumartesi günü İzmir vapuruyla Sinop'a gelmiştir. Yanındaki heyetle birlikte önce hükümet konağına, ardından da Sinop Yatı Mektebi'ne giderek derslere başlamıştır. Okulun alt katında başlayan ders sırasında aşırı kalabalık nedeniyle bina çökme tehlikesi geçirince derslere okulun bahçesinde devam edilmiştir. Okulun meydanına konulan kara tahta başında memurlara, öğrencilere, kadınlara ve özellikle hiç okuma yazma bilmeyen yaşlılara yeni alfabeyle tanıtılarak öğretmeye çalışmıştır.²⁶⁵

Mustafa Kemal Paşa, ilk önce Türkçedeki “a, e, ı, i, o, ö, u, ü” seslerinin fonetik bakımından rollerini anlatmıştır. Bir okuma parçası okuyarak arkasından

---

²⁶⁴ **Milliyet**, 15 Eylül 1928.

²⁶⁵ **Vakit**, 16 Eylül 1928.

herkese okutarak yeni alfabeyle yazılar yazdırmıştır. Bu uygulamalara başta Maarif Müdürü, Orta Mektep Müdürleri ile öğretmenler katılmıştır. Dersler esnasında alfabede bir değişiklik de gündeme gelmiştir. Alfabe Komisyonunun düzenlediği yeni imla sistemine göre “mi-mu” soru eki “Ahmet geldi-mi”, “Kitabı okudun-mu?” şeklinde kelime ile arasına bir (-) tire konularak yazılmaktadır. Fakat bu tarz yazılışta bir takım karışıklıklar görülmektedir. Bunun üzerine Mustafa Kemal Paşa, Cumhuriyet Halk Fırkası Umumi Kâtibi Saffet (Arıkan) Bey’e dönerek:

“Maarif Vekili bir telgraf yazınız. İmladaki bu bağlama işareti müşkülâtı müeddi oluyor, kaldırılsın.” demiştir. Bundan sonra “mı, mi, mu, mü,” soru eklerinden önce yazılması gereken tire, bağlama işareti kaldırılmıştır.²⁶⁶

Dersler sırasında elli yaşlarında hiç okuma yazma bilmeyen arabacı Bekir Ağa’ya kısa sürede “a, o, ö, u, ü” gibi sesli harflerle sessiz harflerden ”t”yi, günlük yaşamında sık sık kullandığı “at” ve “ot” kelimelerini yanlışsız yazmayı ve okumayı öğretmiş, Türk alfabesinin esaslarını daha iyi öğrenebilmesi için de bir kitap hediye etmiştir. Mustafa Kemal Paşa, Sinop’ta iki saat süren derslerden memnun kalmış ve herkesin yeni harfleri evinde ailesi efradına, bilenlerin bilmeyenlere öğretmesini istemiştir.²⁶⁷

Yatı mektebindeki dersler sona erince Cumhuriyet Halk Fırkası merkezini ziyaret etmiş, şehri dolaşmış, kahvehane ve dükkânlara uğramış, yeni Türk alfabesi hakkında halkla konuşmuş, tabela ve levhaların yeni harflerle yazılmış olmasından memnun kalmıştır. Akşam deniz kıyısındaki parkta, yanında bulunan heyetle birlikte Sinop Valisi Ethem Bey, şehrin ileri gelenleri, öğretmenler ve kalabalık bir halk topluluğu ile yeni Türk harfleri, Türk imlası, Türk dilinin güzelliği, zenginliği, Türk tarihinin dünya tarihindeki yeri üzerine sohbette bulunmuştur.²⁶⁸ Ardından da yeni Türk alfabesinin uygulaması ile ilgili olarak:

“Arkadaşlar! Bazı zevat idari mülehazalarla olacak, yeni Türk harflerinin tatbik edilmesi için benden bir sene, üç sene gibi bir mühlet istiyorlar. Buna asla muvafakat edemem. Ankara’ya dönünce ve yüksek Meclis açılınca, bir kanunla bunun hemen kabul edilmesine bütün kuvvetimle çalışacağım.” demiştir. Daha sonra

²⁶⁶ Cumhuriyet, 16 Eylül 1928.

²⁶⁷ Hâkimiyet-i Milliye, 17 Eylül 1928

²⁶⁸ Hâkimiyet-i Milliye, 17 Eylül 1928.

yeni Türk harflerini bütün vatandaşların pek az zaman zarfında öğrenmelerinin vatani vazife olduğunu söyleyerek alfabe seferberliği kapsamında yaptığı ziyareti tamamlamış ve Samsun'a gitmek üzere Sinop'tan ayrılmıştır.²⁶⁹

2.1.6. Samsun Gezisi

Mustafa Kemal Paşa, daha önce Kurtuluş Savaşı'nı başlatmak üzere geldiği Samsun'a bu kez 16 Eylül 1928'de yeni Türk alfabesini tanıtmak ve öğretmek üzere gelmiştir. Başvekil İsmet (Paşa), Sıhhiye Vekili Dr. Refik (Saydam) Bey de Ankara'dan gelmişler ve başkente dönüşlerine kadar geziye katılmışlardır. Samsun'da karşılama töreni, halkın coşkun sevgi gösterileri arasında limanda 21 pare top atışı yapılarak gerçekleştirilmiştir. Mustafa Kemal Paşa, yanında bulunan heyetle birlikte hükümet konağına geçmiş, derslere başlamıştır.²⁷⁰

Derslerin tamamlanmasından sonra Sıhhiye Müdürü Dr. Fahri Bey, Mustafa Kemal Paşa'nın isteğiyle tahtaya, "*Bütün arkadaşlar yazımızı iyi okuyup yazıyorlar.*" cümlesini yazmıştır. Ardından da Mustafa Kemal Paşa, salonda bulunan memurlara: "*Arkadaşlar, çok memnun oldum. Beş on gün zarfında diğer mesainiz olduğu halde harfleri iyi öğrenmişsiniz. Teşekkür ederim. İnşallah yakın zamanlarda resmi muameleye de resmi harflerimizle başlayacağız.*"²⁷¹ sözleriyle memnuniyetini belirtmiştir.

Ders bittikten sonra hükümet konağından ayrılarak belediyeyi ziyaret etmiş, burada bulunan memurlara işçilere ve halka yeni Türk alfabesi ile yazım kurallarından söz etmiştir. Daha sonra da ikameti için ayrılan Cumhuriyet Halk Fırkası'nın binasına geçmiştir. Buradan da Samsun İstiklâl İlk Mektebi'nde, Maarif Heyeti ve Muallimler Birliği tarafından düzenlenen baloya katılmış, orda bulunanlarla yeni Türk alfabesi üzerine konuşmuş, kısa zamanda yeni harflerin halka öğretilmesini istemiştir.²⁷²

---

²⁶⁹ Cumhuriyet, 17 Eylül 1928.

²⁷⁰ Milliyet, 18 Eylül 1928.

²⁷¹ Milliyet, 18 Eylül 1928.

²⁷² Cumhuriyet, 19 Eylül 1928.

Samsun'a ilk defa dokuz yıl önce Dokuzuncu Ordu Müfettişi olarak 19 Mayıs 1919'da geldiğinde de Mıntıka Palas Oteli olarak bilinen bu binada kalan Mustafa Kemal Paşa, otelin anı defterine yeni Türk harfleri ile şunları yazmıştır:²⁷³

“Samsun

16 Eylül 1928

Saat sekizi çeyrek geçiyor. Yazı odasındayım. İsmet Paşa'yu beklerken bu satırları yazıyorum.

Samsun'a üçüncü defadır geliyorum. İlk gelişim malumdur. Tarihini gözümüzün önünde büro üstünde duran cigara kutusunun kapağında okuyorum: 19 Mayıs 1335. Ondan sonra bir defa daha gelmişim. Takriben dört sene evvel, bu gelişimin de tarihini yukarıda tesbit ettim. İsmet Paşa geldi, yazıyı bırakıyorum.

Gazi M. Kemal”

Mustafa Kemal Paşa, iki gün kaldığı Samsun'dan yanında bulunan heyetle birlikte 18 Eylül 1928'de demiryolu ile Amasya'ya gitmek üzere ayrılmıştır. Vali Kazım Paşa ve bazı mebuslar Havza'ya kadar uğurlamışlardır. Yolculuk sırasında Lâdik, Havza ve Hacıbayram istasyonlarında trenden inerek karşılamaya gelen halkla konuşmuş, yeni Türk alfabesini öğrenip öğrenmediklerini sormuş ve bir an önce öğrenmelerini istemiştir.²⁷⁴

2.1.7. Amasya Gezisi

Mustafa Kemal Paşa, yanında bulunan heyetle birlikte 18 Eylül 1928 Salı günü özel trenle Amasya'ya gelmiş, Vali Faik Bey, belediye başkanı, istasyonda bulunan askerler, memurlar ve kabalık bir grup halk tarafından karşılanmıştır. Ayrıca istasyonda Şehir Yatı Mektebi'nin izcileri, spor heyeti, kız ve erkek mekteplerinin öğrencileri de bu karşılama törenine katılmışlardır.

Mustafa Kemal Paşa, karşılama töreninin ardından hükümet konağında memurlara yeni Türk harflerini tanıtmış, öğrenenleri imtihan etmiştir. Daha sonra da trenle Tokat'a gitmek üzere yola çıkmıştır. Amasya'dan Turhal'a geldiğinde halkın

---

²⁷³ Palazoğlu, a.g.e., s. 331.

²⁷⁴ Ülkütaşır, a.g.e., s. 115.

büyük sevgi gösterileri arasında trenden inmiş, yeni Türk alfabesi üzerine istasyonda bulunanlarla bir süre konuşmuş, sonra da Tokat'a gitmek üzere buradan ayrılarak otomobille yola devam etmiştir.²⁷⁵

2.1.8. Tokat Gezisi

Mustafa Kemal Paşa, Başvekil İsmet (Paşa), Sıhhiye Vekili Dr. Refik Saydam, Halk Fırkası Umumi Kâtibi Saffet (Arıkan) Bey ve yanında bulunan heyetle birlikte 18 Eylül salı günü akşam Tokat'a gelmiştir. Heyet, vaktin geç olmasına rağmen halk tarafından büyük bir coşkuyla, fener alayları ile karşılanmıştır.²⁷⁶

Ertesi gün Mustafa Kemal Paşa beraberindeki heyet, kaldıkları belediye dairesinden hükümet konağına gelerek ilk derse başlamış, memurlara ve halka yeni harfleri tanıtmıştır. Tokat'taki ilgiden ve sonuçlardan son derece memnun kalan Mustafa Kemal Paşa, Sivas'a gitmek üzere yola çıkmış, iki şehir arasında bulunan Artova ve Yenihan'da halkla yeni alfabe hakkında bilgiler vermek için konuşmalar yapmıştır.²⁷⁷

2.1.9. Sivas Gezisi

Mustafa Kemal Paşa, Başvekil İsmet (Paşa) ve Sıhhiye Vekili Dr. Refik Saydam Bey, Mebuslar Nuri, Kılıç Ali, Recep Zühtü, Saffet ve Salih Beylerle birlikte 19 Eylül 1928'de Sivas'a gelmiştir. Sivas vilayet sınırı olan Çamlıbel mevkiinde vali, Sivas mebusları ve cemiyet temsilcileri tarafından karşılandıktan sonra halkın büyük sevgi gösterileri arasında şehre giren heyet için akşam da fener alayları düzenlenmiştir.²⁷⁸

Sivas'ta yeni Türk alfabesi için tanıtım ve ilk ders, hükümet konağı önünde Mustafa Kemal Paşa tarafından gerçekleştirilmiştir. Meydanı dolduran memurlar, öğretmenler, öğrenciler, askerler ve subaylar ile binlerce halka yeni alfabe ile hazırlanmış kıraat kitapları dağıtılmıştır. Daha sonra Mustafa Kemal Paşa, tek tek sesli ve sessiz harfleri yazarak Sivas'ta ilk alfabe dersine başlamıştır. Dersin

---

²⁷⁵ Şimşir, a.g.e., s. 193.

²⁷⁶ Milliyet, 19 Eylül 1928.

²⁷⁷ Hâkimiyet-i Milliye, 20 Eylül 1928.

²⁷⁸ Cumhuriyet, 21 Eylül 1928.

ardından da memurlardan bazılarını imtihan etmiştir.²⁷⁹ Bu esnada Sivas Hükümet Meydanı'nda yazı tahtası başında halka yeni Türk Alfabetini tanıtırken çekilen fotoğraf, alfabe değişikliğinin sembolü olarak gazetelere, kitaplara, albümlere, resimlere ve çeşitli yerlerdeki anıtlara konu olmuştur.

Dersler sırasında hiç okuma yazma bilmeyen Abidin isimli bir kasap da halkın alkışları arasında adını yazmayı öğrenmiştir. Yine bu ders sırasında Belediye Başkanı Hayri Bey'in 8 yaşındaki oğlu Hilmi (Karahan) de, kıraat kitabını yanlışsız okuyup yazdığı için sınavdan başarıyla geçmiş, Mustafa Kemal Paşa da çeşitli hediyeler vermiştir. Dersin sonunda Sivas Tahrirat Müdürünü yazı tahtasının başına çağırarak, yeni Türk alfabesiyle şu cümleyi yazdırmıştır:²⁸⁰

“Memnuniyetle görülüyor ki, muhterem Sivas halkı yeni harflerle okuma ve yazmayı az zamanda öğreneceklerdir.”

Ardından da İsmet Paşa'ya dönerek: *“Öğrenmişler Paşa.”* demiştir.

Mustafa Kemal Paşa, Sivas'tan ayrılmadan önce Sivas Kongresi'nin toplandığı lisenin kongre salonunu ve kongre süresince ikamet ettiği yerleri de ziyaret etmiştir. İnkılâp müzesine çevrilen bu tarihi kongre binasının hatıra defterine de yeni Türk harfleri ile şu cümleleri yazmıştır.²⁸¹

“İlk kongrenin toplandığı salonu görmekten pek mütehasşıs oldum.

Gazi Mustafa Kemal.”

Büyük bir ilgi gördüğü bu gezinin ardından, Sivaslıların yeni Türk alfabesini öğrenmekte gösterdikleri çabadan çok memnun kaldığını belirterek 20 Eylül günü, büyük sevgi gösterileri arasında Kayseri'ye doğru yanında bulunan heyetle birlikte yola çıkmıştır.²⁸²

Mustafa Kemal Paşa, Kayseri'ye gitmek üzere yola çıktığında Sivas-Kayseri yolu üzerinde bulunan bazı köy ve kasabalara da uğrayarak buralarda da yeni Türk alfabesini halka tanıtmıştır. Kayseri'ye doğru giderken önce Kayadibi köyüne uğramış ve halkı selamlayarak bir süre yeni Türk alfabesi ile ilgili açıklamalarda

²⁷⁹ Burhan Paçacıoğlu, **Sivas Basımında Harf İnkılâbı**, Sivas, 1990, s. 100.

²⁸⁰ **Milliyet**, 21 Eylül 1928.

²⁸¹ **Hâkimiyet-i Milliye**, 22 Eylül 1928.

²⁸² Paçacıoğlu, **a.g.e.**, s. 101.

bulunmuştur. Daha sonra Şarkışla ilçesinden geçerken bir müddet de burada kalarak kendisini karşılamak üzere gelen halka ve memurlara yeni Türk alfabesini tanıtmış, daha sonra da Şarkışla Hükümet Konağı önünde bazı memurları imtihan etmiştir. Bu esnada halk arasında bulunan ve ilçenin vaizi olan hoca efendiye yeni Türk alfabesini öğrenip öğrenmediğini sormuştur. Hoca efendi de yaşlı olduğu için henüz öğrenmediğini söyleyince hoca efendiye kısa bir süre içerisinde öğrenmesinin gerekli olduğunu belirterek, Kaymakam Bey’i de bir hafta içerisinde hoca efendinin öğrenip öğrenmediğini takip etmesi için görevlendirmiştir. Bu sırada yeni Türk alfabesini bilip bilmediğini imtihan ettiği bir köy hocasının başarılı olması üzerine bu hoca efendiyi tebrik ederek takdirlerini belirtmiştir.²⁸³

Şarkışla ziyaretinin ardından Mustafa Kemal Paşa, yanında bulunan heyetle yola devam etmiştir. Sivas-Kayseri sınırında bulunan Kayırhan’da büyük bir coşkuyla karşılanan heyete ziyaretlerinin anısına köy halkı tarafından bir yemek düzenlenmiştir. Mustafa Kemal Paşa, burada da köylülere yeni Türk harflerini tanıtıcı açıklamalarda bulunmuştur.²⁸⁴

2.1.10. Kayseri Gezisi

Mustafa Kemal Paşa, beraberinde Başvekil İsmet Paşa ve Sıhhiye Vekili Dr. Refik Saydam olduğu halde 20 Eylül 1928 Perşembe günü Kayseri’ye gelmiştir. Vilayet sınırında Kayseri Valisi Fuat Bey başkanlığında bir heyet ile Cumhuriyet Halk Fırkası Müfettişi Kastamonu Milletvekili Ali Nazmi Bey tarafından karşılanmıştır. Karşılamanın ardından şehir merkezine doğru yola devam edilirken yol üzerinde bulunan Gesi Nahiyesi’nde bir süre konaklamışlar, Mustafa Kemal Paşa burada da halkla yeni Türk alfabesi ile ilgili tanıtım dersleri yapmış, bazı vatandaşları imtihan etmiştir. Gesililerin gösterdiği ilgiden ve anlatılanları kavramadaki başarılarından dolayı oldukça memnun kalmıştır.²⁸⁵

Mustafa Kemal Paşa ve beraberindeki heyet Kayseri’ye gelince, Cumhuriyet Halk Fırkası binası önünde kadın erkek binlerce halk tarafından karşılanmıştır. Burada da yeni Türk alfabesi ile ilgili açıklamalarda bulunmuştur. Ardından Ahmet

---

²⁸³ Cumhuriyet, 21 Eylül 1928.

²⁸⁴ Milliyet, 21 Eylül 1928.

²⁸⁵ Milliyet, 21 Eylül 1928.

Paşa İlkokulundan getirtilen yazı tahtası başında Kayserilileri imtihan etmeye başlamıştır. İmtihan olanlardan çoğu, yeni harfleri öğrenmeye başlayalı beş on gün olmasına rağmen sorulara verdikleri cevaplarda son derece başarılı olmuşlardır.²⁸⁶

Mustafa Kemal Paşa, sonuçtan çok memnun kaldığını, bir aya kadar herkesin okuyup yazacaklarına itimadı olduğunu belirtmiş, yazı tahtasına Mevlevioğlu Şaban Efendi isimli Kayserili bir vatandaşa şu cümleyi yazdırmıştır:

*“Seyahatim esnasında her yerde, bilhassa köylerde gördüğüm hayrete şayan misaller hepimiz için ümittir.”*²⁸⁷

2.1.11. Mustafa Kemal Paşa'nın Ankara'ya Dönüşü

Mustafa Kemal Paşa, yeni Türk alfabesini halka tanıtmak amacıyla yaptığı Tekirdağ, Bursa, Çanakkale, Sinop, Samsun, Amasya, Tokat, Sivas ve Kayseri'yi kapsayan ve bir ay süren yurt gezilerini tamamlamıştır. Daha sona, yanında bulunan Başvekil İsmet Paşa ve Sıhhiye Vekili Dr. Refik Saydam ile birlikte Ankara'ya dönmek üzere 20 Eylül 1928'de Perşembe akşamı yola çıkmıştır.²⁸⁸

Mustafa Kemal Paşa ve beraberindeki heyeti taşıyan özel tren, Yerköy istasyonuna geldiğinde sevgi gösterileri ile karşılanmışlar, Yerköylüler, Çiçekdağlılar, Yozgatlılar ve Kırşehir'den Vali Nazım (Akyürek) Bey'in başkanlığında bir karşılama heyeti tren istasyonunu halılarla, bayraklarla süslemişler, ışıklandırılmış ve yeni Türk harfleri ile yazılmış, *“Kırşehir halkı büyük müncisini kemal-i tazimle selamlar.”*, *“Mecidiyeliler “Ulu Gazi'sini hürmetle selamlar.”* gibi pankartlar asmışlardır.²⁸⁹

Mustafa Kemal Paşa'nın Yerköy tren istasyonunda alfabenin tanıtımını yapabilmesi için uygun şartlar Vali Nazım Bey'in çabalarıyla daha önceden oluşturulmuştur. Mustafa Kemal Paşa, büyük tezahüratlar eşliğinde istasyon

²⁸⁶ **Hâkimiyet-i Milliye**, 21 Eylül 1928.

²⁸⁷ Kayseri'de Mustafa Kemal Paşa'nın yazı tahtası başında halka yeni Türk alfabesini öğretirken çekilen resmin aslında Sivas'ta çekilen resmin bir sonraki karesi olduğunu, bilinenin aksine bu resmin de Kayseri'de değil Sivas'ta çekilmiş olabileceğini kişilerin ve fonların benzerliğinden anlaşılmaktadır. Ayrıca, Servet-i Fünun dergisinin 25 Ekim 1928 fotoğraf ve resim altı yazısı bu resmin Sivas'ta çekildiğini belgelemektedir. Bkz. Cüneyt E. Koryürek, **Harf İnkılâbı 70. Yıl 1928-1998**, Arçelik Yayınları, İstanbul, 1998, s. 44.

²⁸⁸ **Cumhuriyet**, 21 Eylül 1928.

²⁸⁹ **Milliyet**, 21 Eylül 1928.

binasında kendilerini karşılayan halkı selamladıktan sonra, “*Nasıl, yeni harfleri öğreniyor musunuz?*” diye sormuş, karşılama heyeti hep birlikte: “*Yeni harfleri öğrenmek bizim için milli haysiyet ve vicdan borcudur.*” sözleriyle cevap vermiştir.

Karşılamanın arasında bulunan Yozgat Türk Ocağı başkanı not defterine Türk Ocağı adına bir imza isteyince, “*Yozgat Türk Ocağı Reisi, önce sizi imtihan edeceğim, buyurunuz tahta başına*” demiş ve yeni Türk harfleriyle şu cümleyi yazdırmıştır:

“Türk Ocakları milleti tenvir için çok kıymetli bir fırsata malik bulunuyorlar.”

Bu sırada diğer gezilerde olduğu gibi Cumhuriyet Halk Fırkası Umumi Kâtibi Saffet Bey ve yaverleri tarafından yeni Türk harfleriyle basılmış kıraat kitapları orda bulunan halka dağıtılmıştır. Ardından da çeşitli üst düzey görevliler başta olmak üzere imtihanlar başlamıştır. Öncelikle Yozgat Maarif Müdürü Şevki Bey, ardından Baytar Fahri Bey, Yozgat Valisi Ali Rıza Bey’in oğlu ve Kırşehir heyetinden bazı kişiler imtihandan geçirilmiştir. Mustafa Kemal Paşa okuma ve yazma yanlışları ile ilgili düzeltmeleri tek tek yaptıktan sonra, Kırşehir Orta Mektep Müdürü Ömer Aydın Bey’den de şu cümleyi yazmasını istemiştir.²⁹⁰

“Türk milletinin nurlu ordusu, yüksek erkânı muallimler, cidden milleti kendilerine minnettar kılacak vaziyette bulunuyorlar.”

Çiçekdağı ilçesi İlk Mektebi Başmuallimi Oğuz Bey’e de şu cümleyi yazdırmıştır:

“Bu geceki mülakatımız biraz geççe oldu. Fakat bu tarz-ı tesadüfümüzde de bir hususiyet vardır.”

Bu arada yeni Türk harfleri ile okuma yazmaya bir hafta önce başlayan muallim Naciye ve Nesibe hanımların gösterdikleri çabadan ve başarılarından çok memnun olduğunu belirterek tebrik etmiştir.

Mustafa Kemal Paşa, sınavlar bitikten sonra halka yeni Türk harflerinin uygulanmasında okuma ve yazmayı güçleştiren şekiller bulunup bulunmadığını sormuştur. Bunun üzerine Kırşehir’den gelen Cevat Hakkı Bey, bağlama ve soru

---

²⁹⁰ Cumhuriyet, 21 Eylül 1928

çizgilerinin, bağlama edatı olan (ki) ile zarf edatı olan (ki), (dahi) manasına gelen (de, da) gibi edatların yazılışında harflerin ayırt edilemediğini belirtmiştir. Ardından da Yozgat Milletvekili Süleyman Sırrı (İçöz) Fransızca’da olduğu gibi (Q) harfinin niçin kabul edilmediğini sormuştur. Bu soruya ayakta bekleyen Cevat Hakkı Bey şöyle cevap vermiştir:

“Kamil, kaatil, gaip, gar, gadardinyan... gibi yabancı menşeli kelimeleri Türkçeleştirmek için...” Bu cevaba Mustafa Kemal Paşa da gülümseyerek, “Evet, doğrudur.” diyerek onaylamış, yeni Türk alfabesi ile ilgili bazı açıklamalarda bulunmuştur. Daha sonra halka, yeni Türk harflerini bir an önce öğretmeleri için aydınlara büyük bir görev ve sorumluluk düştüğünü belirterek Ankara’ya hareket etmek üzere beraberindeki heyetle birlikte 20 Eylül 1928 Perşembe gecesine Yerköy Tren İstasyonu’ndan geldiği özel trenle ayrılmıştır.²⁹¹ Tren yolculuğu sırasında Devlet Demiryolları İdaresinin seyir ve sefer defterlerinin üzerine yeni Türk Harfleri ile yeni imzasını da atmıştır.

Mustafa Kemal Paşa, 21 Eylül 1928 Cuma sabahı Trakya’da ve Anadolu’da yeni Türk alfabesini topluma tanıtmaya gezilerini tamamlayarak beraberindeki heyetle birlikte Ankara’ya dönmüştür.²⁹² Mustafa Kemal Paşa’nın yeni Türk alfabesini halka tanıtmak amacıyla çıktığı yurt gezilerinde seçtiği şehirleri özenle belirlediği anlaşılmaktadır. Bağımsızlık savaşında izlediği yol haritasını cehaletle savaşta da takip etmiştir. Savaşı önce Çanakkale’den başlatmış, sonra İstanbul’da hazırlıklarını tamamlayarak Samsun’a çıkmış, Amasya ve Sivas’ta halkın desteğini almış ve Ankara’ya dönmüştür.

Ankara Tren istasyonunda düzenlenen karşılama törenine Erkan-ı Umumiye Reisi Fevzi Paşa, vekiller, mebuslar, büyükelçiler ile askerî ve mülkî amirler katılmıştır. Törende Ankara Belediye Başkanı Asaf (İlbay) Bey, Ankaralılar adına hoş geldiniz diyerek bir konuşma yapmış, Mustafa Kemal Paşa, cevabî konuşmasında teşekkür etmiş, sonra bir öğrenci tarafından sunulan çiçeği alarak,

---

²⁹¹ **Cumhuriyet**, 21 Eylül 1928.

²⁹² Mustafa Kemal Paşa, yeni Türk alfabesini halka tanıtmaya faaliyetleri çerçevesinde hemen hemen gittiği her şehirde beraberindeki heyette bulunan Başvekil İsmet Paşa, Sıhhiye Vekili Dr. Refik Bey, Cumhuriyet Halk Fırkası Katib-i Umumiyesi Saffet Bey, Mebuslardan Nuri Bey, Recep Zühtü Bey, Salih Bey, Kılıç Ali Bey, Cevat Abbas Bey, Hasan Cavit Bey, Moskova Elçisi Tevfik ve Başyaver Rusuhi Bey ile birlikte Ankara’ya dönmüştür. Bkz. **Hâkimiyet-i Milliye**, 21 Eylül 1928.

askeri kıta ile öğrencileri ve halkı selamlamıştır. Törenin ardından, Başvekil İsmet Paşa ile Büyük Millet Meclisi binasına giderek bir süre Meclis'te Dil Encümeni üyelerinden bazıları ile yeni Türk harfleri ve gramer konuları üzerine görüşmeler yapmış sonra da Çankaya Köşkü'ne çıkmıştır.²⁹³

Mustafa Kemal Paşa'nın yurt gezilerini bitirip Ankara'ya döndüğü gün Hâkimiyet-i Milliye gazetesi başlığını ve ilk sayfanın bir bölümünü Latin alfabesi ile yayımlamış, "Sefa Geldin Büyük Gazi" manşetinin altındaki alt başlıklarda ise Arap alfabesi ile şu ifadeler yer verilmiştir:²⁹⁴

"Dilimize hayat hakkı hazırlayan Büyük Gazi! Arzunu, seni bu sefer de aynı muhabbetle karşılayan Ankara'nda hazır bulacaksın, Ankara'n seni yeni harflerle karşılıyor.

Alfabe hocası olmuş Azizi Reisimizin bu imtihanına da Anakara korkusuz ve tam bir iman ile girecektir".

Mustafa Kemal Paşa, halkın yeni Türk alfabesini öğrenmek için nasıl canla başla çalıştığını birbiriyle adeta yarışarcasına yazıyı öğrenmekte istekli olduklarını bu geziler boyunca yakından görmüştür. Ankara'ya döndüğü zaman sevincini ve halka teşekkürlerini şu ifadelerle dile getirmiştir:²⁹⁵

"Türk Milletinin hayırlısı olduğuna kanaat getirdiği bu yazı meselesinde bu kadar yüksek şuur ve intikal ve bilhassa isticlal göstermekte olduğunu görmek benim için cidden büyük bir saadettir."

2.1.12. Yeni Türk Harflerine Dair Kanun'un Kabulünden Önce Alfabe Üzerinde Yapılan Bazı Değişiklikler

Mustafa Kemal Paşa, yurt gezilerini tamamlayıp Ankara'ya döndükten sonra edindiği izlenimler sonucunda yeni Türk alfabesinin uygulanmasında bir takım güçlüklerle yol açabilecek bazı kuralların üzerinde değişiklik yapılması için

---

²⁹³ Cumhuriyet, 22 Eylül 1928.

²⁹⁴ Hâkimiyet-i Milliye, 21 Eylül 1928.

²⁹⁵ Vakit, 22 Eylül 1928.

Başvekâlet'e bir tezkere göndermiştir. İstenilen düzenlemeler şu hususları içermektedir:²⁹⁶

“BAŞVEKHALETE

Yeni harflerin tatbikatını memleketin pek çok yerinde gördüm. Şehirlerde, köylerde, her yerde halk yeni harflerle okuyup yazmağa geçmiştir. Halk yeni yazının kolaylığından memnundur. Yalnız her yerde, şehirde ve köyde, memur da hatta muallim de zihinleri karıştırıp şaşırta bağlama çizgilerini doğru olarak kullanılmasındaki endişe ve sıkıntıdır. Bu sıkıntı harflerin kolaylığına sevk ve neşeye dokunacak derecede kendini hissettirmektedir.

Encümen esasen yeni harfler ile yazıya başlanırken uzun kelimelerin hecelenmesini, seçilmesini kolaylaştıracak bir çare olmak üzere bağlamayı düşünmüş ve bağlamanın kaldırılmasını ileriye bırakmıştı.

Yeni harflerin kabulü ve taammümündeki sür'at, bu zamanın geldiğini gösteriyor. Bilakis bağlama çizgisinin kalkması halkın öğrenmesini pek çok kolaylaştırarak şevklendirecektir. Bu sebeple ve halk içindeki müşahedelerime güvenerek atideki esasları kabul etmek faydalı ve lazım görülmüştür.

1- İstifham edatı olan “mı, mi, mu, mü” umumiyetle ayrı yazılır. Mesela geldi mi? Gibi. Fakat kendinden sonra her türlü lahikalarla beraber yazılır. Mesela: geliyo musunuz? Ben miydim? Gibi.

2- Rabıt edatı olan “ki” ve dahi manasına olan “de, da” müstakil kelime olarak ayrı ayrı yazılır. Mesela: görüyorum ki sen de iyisin, gibi.

3- Türk gramerinde bağlama işareti olan (-) kalkmıştır. Binaenaleyh fiillerin tasriflerinde isim ve sıfatların fiil gibi tasriflerinde lahikalar, çizgi (-) ile ayrılmazlar, beraber yazılırlar.

Mesela: geliyorum, gideceksiniz, göreceklerdir, yapmalıyım, gideyim, gidebilirim, söylesin, güzeldir, demirdir, gibi.

---

²⁹⁶ Hâkimiyet-i Milliye, 25 Eylül 1928, Cumhuriyet, 25 Eylül 1928, Milliyet, 25 Eylül 1928.

Kezalik (ile, için, iken) kelimelerin muhaffefleri olan (le, se, çin, ken) şekilleri kendinden evvelki kelimeye bitişik yazılır, çizgi ile ayrılmaz. Mesela: Ahmetle, buysa, seninçin, gelirken, gibi.

Bunun gibi (ce, çe, ça) ve zarf edatı olan (ki) lahikaları da her vakit iltihak ettiği kelime ile bitişik yazılır. Mesela: mertçe, benimki, yarınki, hasta iyicedir, iyice anladım.

4- Türkçede henüz mevcut olan Farisi terkiplerde dahi bağlama çizgisi yoktur. Terkip işareti olan sedalı harfler (i) ilk kelimenin sonuna eklenir. Mesala: hüsnü nazar, gibi.

Şimdiye kadar tab ve neşir olunmuş kitaplar muhtelif vesaitle bu esaslara göre derhal en seri bir suretle tashih olunmak lazımdır.

Gazi M. Kemal''

Mustafa Kemal Paşa'nın yeni Türk harflerinin uygulanması ve yapılması gereken bazı değişikliklerle ilgili tezkeresi, Başvekil İsmet Paşa imzası ile bütün resmî dairelerde görev yapan memurlara bir genelge ile tebliğ edilmiştir.²⁹⁷ Ayrıca Maarif ve Dâhiliye Vekâletleri de 22 Eylül 1928 Cumartesi günü bütün mensuplarına ve basın kurumlarına iletilmek üzere bir genelge yayımlamışlardır.²⁹⁸

Gerçekleştirilen bu düzenlemelerle yeni Türk alfabesi ve yazım kurallarında dört konuda değişiklik yapılmıştır:

1- Soru edatı olan “mi, mı, mü, mu”, genellikle ayrı yazılır, ama kendisinden sonra başka ekler varsa onlarla birleşerek yazılmalıdır, geldi mi ve geliyor musunuz? ben miydim? gibi.

2- Bağlantı edatı olan “ki” ve dahi anlamındaki “de, da” ayrı yazılır, örneğin gördüm ki geliyor, sen de gel, o da gelsin gibi.

3- Bağlama işareti olan çizgi (-) tire kalkmıştır. Örneğin eskiden demir-dir, Ahmet-le, gelir-ken, mert-çe, yarın-ki yerine, demirdir, Ahmetle, gelirken, mertçe, yarınki gibi.

²⁹⁷ BCA, Fon Kodu: 230.0.0.0., Dosya Kodu: M94, Yer No: 149.56.8. Tarih: 2.10.1928.

²⁹⁸ Cumhuriyet, 25 Eylül 1928.

4- Farsça asıllı sözcüklerdeki bağlama çizgisi de kalkmıştır; terkip işareti olan sesli harfler ilk kelimenin sonuna bitişir, örneğin *hüsn-ü nazar* yerine *hüsnü nazar* gibi.²⁹⁹

Ayrıca çeşitli yazım sorunlarına yol açan (g) ve (k) harflerini ince okutmak gerektiği zaman bunların (h) harfi ile bileşik yazılması kuralı da değiştirilmiştir. Bu kural, özellikle Arapça ve Farsça sözcüklerin yazımında, (Vekhalet, müstakhil, şevkh gibi) kullanılması için düşünülmüşse de halk tarafından pek kavranamamıştır. Bu konuda yapılan başvurular üzerine Mustafa Kemal Paşa, güçlük çıkartan bu yazım kuralının değiştirilmesine karar vermiştir.

Çatalca Öğretmenler Birliği Başkanı Zeynelabidin ve İstanbul Lisesi Türkçe Öğretmeni Mithat Sadullah Bey'in bu konu ile ilgili telgraflarına Mustafa Kemal Paşa, 24 Eylül 1928'de şu karşılığı vermiştir.

“...K ve G harfleri Türkçenin bütün ihtiyaçlarını tamamen temin ve tatmin etmektedir. Lisanımıza karışmış ve fakat atılmaları zaman meselesi olan yabancı kelimelerin hatırı için Türk alfabesine bir takım harfler ilavesi asla münasip görmem. O takdirde Arapça ve Acemce kelimelerin imlalarını kolaylaştıralım derken asıl Türkçe yazıda zihinleri karıştırmış oluruz. Ha ve Hı'dan asırlarca çektiğimiz müşkülata benzer güçlük koymaktan çekinmelidir.

Bununla beraber yeni tespit edilmekte olan lügate K ve G'nin H ile beraber kullanılma yerleri o kadar azdır ki, bunu gördüğünüz zaman bütün endişeleriniz kalkacaktır. Binaenaleyh Encümenin isabetle tespit etmiş olduğu Türk alfabesi bence değişmezdir.³⁰⁰

Yine aynı konu ile ilgili olarak Gemlik'ten bir kısım esnaf 24 Eylül 1928 tarihinde Mustafa Kemal Paşa'ya gönderdikleri telgrafla endişelerini şöyle belirtmişlerdir:

“...Yeni Türk harfleriyle yaptığınız büyük inkılâba minnetle müteşekkirimiz. Hiç okuyup yazma bilmeden yeni harflerle bir hafta içinde okuma yazma öğrendik. Son değişiklik sebebiyle inkılâbı güçlendirdiniz. Ancak, k (ka), k (ke) harfleri bizi

²⁹⁹ Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri IV, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1991, s. 540-541.

³⁰⁰ Cumhuriyet, 25 Eylül 1928, s.1.

*şaşırtıyor. Buna da bir çare bulmak suretiyle bütün milleti bu müşkülden de kurtarırsanız, bütün Türkler, pek az bir zamanda okuryazar olacaklardır.*³⁰¹

Mustafa Kemal Paşa, Gemlik'ten esnaflar tarafından gönderilen bu telgrafi ise şu sözlerle cevaplamıştır:

“Okuma ve yazmayı bir haftada öğrenmek gayretini gösterdiğinizden memnun oldum, tebrik ederim.

Arapça ve Farsça kelimelerde (k) ve (g) nin önlerine (h) gelmesi meselesiyle zihinlerinizi uğraştırmayınız ve karıştırmayınız.

*Tespit edilmekte olan lügat, bunu istediğiniz gibi çözümleyecektir.”*³⁰²

Bu telgraflardan da anlaşıldığı gibi Dil Encümeni tarafından belirlenen yeni Türk alfabesinin yazım kurallarından bazıları, Mustafa Kemal Paşa'nın yurt gezileri sırasında da gördüğü bir takım yazım hatalarına yol açmıştır. Bu nedenle öğrenilmesinde ve uygulamasında güçlüklerle yol açacağı düşüncesiyle Dil Encümeninin de onayı ile bu yazım kurallarının değiştirilmesine karar verilmiştir. Maarif Vekâleti 29 Eylül 1928'de Anadolu Ajansı kanalıyla bu durumu aşağıdaki şu bildiri ile okuyucularına ve bakanlık personeline duyurmuştur:

“Yeni İmla Esasları Hakkında Maarif Vekâletinin Tebliği:

“Reisicumhur Hazretlerinin son seyahatlerindeki müşahede ve tecrübelerine ve Ankara'ya muvasalatlarından sonra da her taraftaki tatbikat ve tecrübeler neticelerine dair aldıkları malumat ve mütalaalara istinaden, vaki olan işaretleri üzerine, Dil Encümeni, aşağıdaki kararları almıştır. Bu kararlar kendileri tarafından uygun görülmüştür:

1- (h) harfi, (k) ve (g) harflerinin sedalarını inceltmek veya kalınlaştırmakta kullanılmayacaktır. Ancak (k) ve (g) harfleri, (a) ve (u) kalın sedalılarında evvel

³⁰¹ Mustafa Kemal Paşa'ya gönderdikleri telgraf ile yeni alfabeyle ilişkin görüşlerini belirten Gemlik'ten esnaflar şunlardır: Gazozcu Haydar, Tuhafiyeci Yahya, Zahiracı İsmail, çiftçilerden Hüseyin, Zahiracı Adil, Zahiracı Bekir Ali, Zahiracı Hasan, çiftçilerden Ethem, Zeytinci Mustafa, Zeytinci Sait, Bakkal Osman, Bakkal Halit.” Bkz. Ankara Doğu Araştırma Merkezi, “*Türk Yazısının Uygulanması Milletten Gaziye-Gaziden Millete*”, **Belgelerle Türk Tarihi Dergisi**, S. 9-10 Kasım-Aralık 1985, s. 53.

³⁰² **Hâkimiyet-i Milliye**, 25 Eylül 1928.

bulunup da hafif okumak yani (ke) ve (ge) sadası vermek icap ettiği zaman iş bu (a) ve (u) üzerine uzatma ve inceltme işareti olan şu (^) vaz edilir. Mesela: (İnkâr, ordugâh, mefkûre, güyâ) da olduğu gibi.

2- Bundan başka uzatma ve inceltme işareti ancak aşağıda gösterilen yerlerde kullanılır:

A (a) ve (u) dan evvel gelen (I) lerin ince okunulması için. Mesala: Lâzım, alâ, hulûl'de olduğu gibi.

B Nisbet (i)si üzerinde: Mesela: Hasbî, nisbî ahlakî de olduğu gibi

C) Telaffuz ve manası birbirinden ayrı olup aynı harflerle yazılan kelimelerin imlalarını ayırmak için,

Mesela: Alem-Âlem, Ali-Âli de olduğu gibi

Bundan başka yerlerde uzatma işareti kullanılmaz, telaffuz şiveye tâbidir.

3- Koma işareti olan “'” işareti olan yalnız “kesme işareti” olarak kullanılır. Binaenaleyh kelimenin ilk ve son hecelerinde bulunamaz, ancak kelime ortasındaki hecelerden biri üzerinde duraklama zarureti olduğu zaman kullanılır: “Mes’ul”de olduğu gibi.

Reisicumhur Hazretlerinin irşatları üzerine ayırma çizgilerinde evvelce ve (kh) ve (gh)lere, uzatma ve kesme işaretlerinin istimali tarzlarına ait son defa yapılan tadilat dairesinde kitapların basılmasını, Maarif Vekâleti, Devlet Matbaasına emretmiştir.

İmla lügati de bu suretle basılmaktadır. Alfabe zaten değişmez olup gramer ve imla esaslarında da başkaca tadilat icra edilmeyeceğinden mevcut esaslar kesin kabul edilecektir.

Maarif Vekâleti'nin Valilere ve Maarif Eminlerine Tamimi:

1- Yukarıdaki tamimin muntıkânız dâhilinde köy hocalarına varıncaya kadar süratle ve derhal tamimi.

2- Kurs muallimlerine, mütehasıs ve bilgiç arkadaşların, ayrıntılı olarak yeni esasları açıklamalarının sağlanması.

3- *Ellerinde mevcut alfabelerin, yeni alfabeler gelinceye kadar, kurs muallimleri tarafından düzeltilmeleri önemle rica olunur.*”³⁰³

Mustafa Kemal Paşa ve Dil Encümeninin kararlarıyla yeni Türk alfabesinin yazım kuralları ile ilgili yapılan bu değişikliklerle alfabe değişikliğinin en önemli aşamasında artık sona gelinmiştir. Önce Dolmabahçe Sarayı’nda aydınların sonra da yurt gezileri ile halkın görüşleri ile belirlenen değişiklikler, Dil Encümeninin ve Mustafa Kemal Paşa’nın onayından geçtikten sonra yeni Türk alfabesinin yazım kuralları oluşturulmuştur. Bu değişiklikler üzerine 25.000 sözcüğü kapsayan yeni “İmla Lügati” kısa sürede hazırlanarak Devlet Basımevi’nde basılmış, dağıtımına başlanmıştır.³⁰⁴

Türkçe sözcüklerin yeni Türk alfabesiyle nasıl yazılacağını gösteren sözlük, kelimelerin yazımında fonetik yapının korunmasını amaç edinerek özellikle yazımda dikkat edilmesi gereken hususları örnekleriyle açıklamıştır. Örneğin *yokdur* yerine *yoktur* yazılması gibi. Sözcük sonlarındaki yumuşak ünsüzleri sertleştirmiş, örneğin *kab, and, Mehmed* yerine *kap, ant, Mehmet* yazımı uygun görülmüştür. Çekimde ünlü uyuşmaları ve değişimleri yazımda da gösterilmiştir: *gelmeyor* yerine *gelmiyor* gibi.³⁰⁵

Yeni Türk alfabesinde yapılan bu gramer ve imlâ değişiklikleri, okuma yazma konusunda görülen bazı güçlükleri ortadan kaldırmıştır. Alınan bu karar başta uzmanlar olmak üzere birçok vatandaş tarafından da olumlu karşılanmıştır. Örneğin, İstanbul’dan Makine Elektrik Mühendisi Zayımzade Ziya Nuri Bey, Mustafa Kemal Paşa’ya 1 Ekim 1928 tarihinde gönderdiği telgrafta (kh) ve (gh) harflerindeki (h) harfinin kaldırılması ile alfabenin daha da sadeleşmesine yol açacağı görüşünü belirtmektedir.³⁰⁶

³⁰³ **Hâkimiyet-i Milliye**, 30 Eylül 1928.

³⁰⁴ Şimşir, **a.g.e.**, s. 200.

³⁰⁵ İsmail Uluçgür, “*Yazım Değişimleri*”, **Türk Dili**, S. 236, Ankara, Kasım 1978, s. 567.

³⁰⁶ Ankara Doğu Araştırma Merkezi, “*Türk Yazısının Uygulanması Milletten Gaziye-Gaziden Millete*” s. 55.

2.2.MECLİS BAŞKANI, BAŞVEKİL, MAARİF VEKİLİ VE MİLLETVEKİLLERİNİN FAALİYETLERİ

2.2.1. TBMM Başkanı Kazım Paşa'nın Yeni Türk Alfabesi İle İlgili Faaliyetleri

Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Paşa öncülüğünde yürütülen yeni Türk alfabesinin tanıtımına, başta Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı Kazım (Özalp) Paşa olmak üzere, Başvekil İsmet Paşa ve milletvekillerinin büyük bir kısmı içtenlikle destek vermişlerdir.

TBMM Başkanı Kazım Paşa, yeni Türk alfabesinin belirlenmesi için Dolmabahçe Sarayı'nda gerçekleştirilen konferanslar sırasında hazır bulunmuştur. Kazım Paşa, 7 Ağustos 1928 tarihinde basına verdiği demeçle “*Yazı İnkılâbı'nın gerekli olduğunu ve halkın yeni yazıya kolayca alışacağını, bu yazının yaygın biçimde kullanılması için üç yıllık bir sürenin yeteceğini*” açıklamıştır.³⁰⁷

Kazım (Özalp) Paşa basına verdiği bir başka demecinde ise, yürütülen çalışmalara değinerek, “*Yazı İnkılâbı'nın inkılâpların en büyüğü*” olduğunu ve “*kültür değiştirme*” anlamına geldiğini belirttikten sonra şunları söylemiştir:

“...Dil encümeni, görevini ciddiyetle yapmış, dil konusunda izlenecek yolu göstermiştir. Bundan böyle Türk dili yabancı kelimelerden arındırılacaktır. Yazı ve konuşma dilinde Türkçe kelimeler kullanılacaktır. Dil Encümeni bir gramer hazırlamış, bir de sözlük hazırlamaktadır. Yeni sözlükteki kelimeler Türkçe olacak ve Türkçe sayılacak, yabancı kökenli kelimeler Türkçe yazım kurallarına uydurulacaktır. Mesela Bab-ı Ali kelimesi Babiâli biçiminde yazılacaktır. Bilimsel ve teknik terimlerle de Arapça kelimeler yerine uluslararası kelimeler kullanılacaktır. Müvellidül humuza yerine oksijen denilecektir. Yakında yabancı kelimelerden, yabancı sıfatlardan arınmış bir Türk dili meydana getirilecektir. Dil Encümeni, İstanbul ağzını model olarak benimsemiştir. Çünkü İstanbul Türkçesi, Türkiye'nin aydın ve kültürlü kesiminin dilidir.”

---

³⁰⁷ Şimşir, a.g.e., s. 201.

...1928 yılı, yazı ve dil seferberliği yılı olacaktır. Savaşta bütün çabalar yurt savunmasına yöneltildiği gibi, şimdi de dikkatler yeni yazının benimsenmesine, yayılmasına yöneltilecektir. Maarif Vekâleti yoğun çalışmalarını sürdürmekte ve yeni harflerle ilk mektep kitapları yeni ders yılına yetiştirilecektir. Orta mektep kitapları da basılacak, yüksek mekteplerde, üniversitede, harp akademisinde talebeler yeni yazıyla not tutacaklardır. En geç üç ile altı ay içinde bütün mekteplerde yeni yazıyla tedrisata geçilecektir. Arap yazısı ortadan kalkacak, Türk çocukları artık bu yazıyla öğrenim görmeyeceklerdir. Gazeteler de yalnız başlıklarını, kimi haberlerini yeni yazıya çevirmekle yetinmeyecekler, tümüyle yeni yazıya geçeceklerdir. Dil işiyle görevli sürekli bir komite kurulacaktır. Türk milleti, yabancı unsurlardan arınmış bir Türk diline kavuşacaktır.”³⁰⁸

Kazım Paşa, bu açıklamalarıyla alfabe değişikliğini tam manasıyla kavradığını ve onayladığını göstermiştir. Mustafa Kemal Paşa da yeni Türk alfabesini halka tanıtmak amacıyla çıktığı Karadeniz gezisi sırasında Kazım Paşa’ya gönderdiği telgrafta, bu inkılâbın gerçekleşmesi aşamasında göstermiş olduğu dayanışmadan dolayı memnuniyetini ifade etmiştir.

Kazım Paşa, daha sonra 22 Eylül 1928 Cumartesi günü İstanbul’dan ayrılmış, 24 Eylül 1928 günü kendi seçim bölgesi olan Balıkesir’e gelmiş ve diğer milletvekilleri gibi bu konuda yürütülen faaliyetlere katılmıştır. Yürüttüğü bütün faaliyetleri telgraflarla Mustafa Kemal Paşa’ya aktarmıştır. Örneğin, 29 Eylül 1928 tarihinde yeni harflerin tanıtımı için gittiği Balıkesir’in Balya beldesinde tank olduğu olağanüstü ilgi hakkındaki izlenimlerini iletmiş, Mustafa Kemal Paşa da gönderdiği telgrafta halkın bu ilgisine karşılık memnuniyetini belirtmiştir.³⁰⁹

Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı Kazım Paşa, yeni Türk alfabesini tanıtırken üzerine düşen sorumluluğu yerine getirmekten kaçınmamıştır.³¹⁰ O, alfabe değişikliğinin bütün sürecinde bulunmuş, İstanbul’da Dolmabahçe Sarayı’nda yeni Türk alfabesinin tanıtımı için düzenlenen konferanslara başkanlık yapmış, başlatılan alfabe seferberliğine büyük bir samimiyetle destek vermiştir.

---

³⁰⁸ **Milliyet**, 14 Eylül 1928.

³⁰⁹ **Hâkimiyet-i Milliye**, 30 Eylül 1928.

³¹⁰ Selma Tuzkaya, **Harf İnkılâbı ve Balıkesir Basınına Yansımaları**, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir, 2006, s. 98.

2.2.2. Başvekil İsmet Paşa'nın Yeni Türk Alfabeti ile İlgili Faaliyetleri

Başvekil İsmet Paşa alfabe değişikliği fikrine, Enver Paşa'nın alfabede ıslah girişiminin başarısızlığını çok yakından yaşadığı için başlangıçta olumlu bakmamıştır. Hatta Mustafa Kemal Paşayı da bürokraside ve başta kendisi de dâhil olmak üzere özel alanlarda uygulamanın zor olduğuna ikna ederek alfabe değişikliğini iki yıl geciktirmiştir. Ancak, başlangıçta karşı çıkmasına rağmen şartlar olgunlaşmış ve yeni Türk alfabesinin kabulüne karar verilmesinden sonra topluma benimsetilmesi için olağanüstü çaba sarf etmiştir.³¹¹

Öncelikle İsmet Paşa, alfabe değişikliği için bürokratik alt yapının oluşturulmasında en önemli görevi üstlenmiştir. İstanbul'da Harf İnkılâbı üzerine Dil Encümeninin çalışmalarına ve Dolmabahçe Konferanslarına katılmış, bürokraside alınması gereken tedbirler için bir uygulama planı hazırlamıştır. Yeni Türk harflerinin yaygınlaştırılması için alınması gereken tedbirleri 9 Eylül 1928 günü, Maarif Vekâleti'ne bildirmiş, kendi el yazısı ve adını kendisinin koyduğu yeni Türk harfleri ile hazırladığı bu genelgeyi imzalarının ilk harfleriyle de paraf etmiştir.³¹²

İsmet Paşa'nın belirlediği program on dört maddeden ve alt başlıklarından oluşmaktadır. Programa göre merkezde bulunan her bakanlıkta ve her genel müdürlük bünyesinde yeni yazı dersleri verilecektir. Kursların öğretmenleri Maarif Vekâleti tarafından görevlendirilecektir. Devlet görevlileri 1928 yılının Ekim ayının sonuna kadar yeni yazıyı öğrenmiş olacaklardır. Yeni yazı derslerinden hiçbir memur kesinlikle muaf tutulmayacaktır. Programın eksiksiz uygulanması için Maarif Vekâleti ve diğer vekâletler arasında işbirliği sağlanacaktır.³¹³

Program gereğince her il ve ilçede yeni yazı dersleri açılacak, bu derslerin öğretmenleri Maarif Vekâleti tarafından görevlendirilecektir. Askeri birimlerde de yeni yazı derslerini Maarif Vekâleti'nin yetiştireceği subaylar verecektir. Jandarma teşkilatında da yine aynı yöntem uygulanacak, Vekâlet'in eğittiği jandarma subaylar yeni yazıyı jandarmalara öğretecektir. Programa göre okullarda o yıl yeni Türk alfabesi ile okuma yazma eğitimi verildikten sonra o yılın müfredat programına

³¹¹ Abdi İpekçi, **İnönü Atatürk'ü Anlatıyor**, Cem Yayınevi, İstanbul, 1968, s. 43-45.

³¹² Palazoğlu, **a.g.e.**, s. 365.

³¹³ Şimşir, **a.g.e.**, s. 231.

devam edilecektir. Askeri ve diğerkurumlara bağılı okullarda da aynı uygulama yapılacaktır. Posta Telgraf Teşkilatına bağılı birimler için öncelikli bir program yürütülerek, PTT hizmetlerinin kesintiye uğramaması için acil tedbirler alınacaktır.³¹⁴

Program kapsamında basının yeni yazıya geçişi konusunda da bazı önlemler alınacaktır. Öncelikle Hâkimiyet-i Milliye gazetesi kısa sürede tamamen ve yeni harflerle basılmaya başlanacaktır. Vilayet matbaalarının bir an önce yeni harfleri tedarik etmesi sağlanacaktır. Ayrıca Anadolu Ajansı'nın yeni harfleri bir an önce kullanması da teşvik edilecektir. Programa göre mahkemelerdeki görevliler de öteki devlet görevlileri gibi yeni yazı kurslarından geçirilecek, adliye teşkilatının bu konudaki diğergereksinimleri de Maarif Vekâleti tarafından karşılanacaktır.³¹⁵

Bu kapsamda halka yeni yazının öğretilmesi için, Cumhuriyet Halk Fırkası, Türk Ocakları ve bütün özel kuruluşlar görev alacaklardır. Resmi halk dershanelerinin sayıları hızla artırılacak, bir "Halk Mecmuası" çıkarılacaktır. Ayrıca yeni Türk alfabesine uygun bir stenografi oluşturulacaktır. Programın dokuzuncu bölümünde ise, "Şirketler, cemiyetler yeni yazıyı öğretmek için hazırlıklara başlayacaklardır. Ziraat ve Emlak Bankası ile sermayesinin yarısından fazlası kamu sermayesi olan şirketler, devlet memurları gibi yeni yazı eğitimi göreceklerdir. Ayrıca yasaların, yönetmeliklerin, resmî cetvellerin, defterlerin, sicillerin yeni yazıya çevrilmesi; okul kitaplarının, halk yayınlarının yeni harflerle basımı; Millî Kütüphane'nin, Devlet Basımevi'nin ve Dökümhanenin yeni yazıya geçişi Maarif Vekâleti'nin hazırlayacağı esaslar çerçevesinde gerçekleştirilecektir.³¹⁶ Böylece İsmet Paşa'nın girişimleriyle daha Harf İnkılâbı yasası çıkmadan iki ay önce yeni yazının uygulamasına geçilmesi için hazırlıklara başlanmıştır.

Başvekil İsmet Paşa, yeni Türk alfabesinin uygulama hazırlıklarından sonra 11 Eylül 1928 günü seçim bölgesi olan Malatya'ya, Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekili Doktor Refik Saydam ile birlikte gitmiştir. Gitme amacını da Ankara İstasyonu'nda kendisini uğurlamaya gelen Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Reisi Müşir

---

³¹⁴ Sungu, *a.g.m.*, s. 10-19.

³¹⁵ Şimşir, *a.g.e.*, s. 204.

³¹⁶ Sungu, *a.g.m.*, s. 10-19.

Fevzi Paşa'ya şöyle ifade etmiştir:³¹⁷ “Paşam, yeni harf seferberliği; Malatya'ya öğretmen olarak gidiyorum.” Fevzi Paşa da “Bunda da başarılı olacağız” cevabını vermiştir.

Başvekil İsmet Paşa, 13 Eylül 1928 Çarşamba günü Malatya'da kendisini büyük bir coşku ile ağırlayan kalabalık bir topluluk önünde, dönemin iç ve dış siyasi sorunlarına yönelik görüşlerini belirttikten sonra yeni Türk harflerine ilişkin şu önemli konuşmayı yapmıştır:

“...Hasbihal ile de bir daha anlıyoruz ki milli cemiyet hayatı basit olmaktan çıkmıştır. Bugünün milletleri gerek beynelmilel münasebetlerinde, gerek iktisadi ve içtimai hayatlarında müsabaka ve mücadele edebilmek için yüksek kabiliyetlerle mücehhez olmak mecburiyetindedirler.

Asır ve istikbal Türk cemiyetinden yaşamakta, çalışmakta, bilmekte ve yapmakta çok evsaf, çok kudret istiyor. İsterseniz bu çok evsaf, çok kudret ile söylemeye çalıştığım mefhumu milliyetde ifade edelim. Asrın ve istikbalin Türk milletinden talebine kulaklarımızı tıkamak elimizden gelmiyor. Bunu da tabii görmelidir. Çünkü biz geçmiş devirlerin tam kâmil bir inkıraz ile nihayet bulunduğuna şahit olan nesiliz. İlmin ve medeniyetin talep ettiği evsafı kuvvetli bir cemiyet vücuda getirmek için bizim ne kadar radikal ıslahat olduğumuzun hikmetini söylemiş oluyorum.

Fakat efendiler apaçık bilmeliyiz ki, bir insan cemiyetinde hayatın alameti, insanca yaşayıpta ilk alamet konuşmak olduğu gibi, evvela okuyup yazmaktır. Rica ederim; bilhassa tebarüz ettirmek isterim ki okuyup yazmağa maarifin, medeniyetin bir alameti addetmiyorum. Maarif ve medeniyeti almaya müsait bir insan cemiyetinin ilk hayat nişanesi olarak okuyup yazmayı gösteriyorum.

Okuyup yazması olmayan cemiyetlerin cehaleti hangi mebdedir? Şurada tasrih edemem. Fakat neresinde olsa bu cehalet bir milletin hayat ve inkişafının bu asırda başlıca manii ve bağıdır. Millet bu gün bu derde Büyük Gazi'nin eliyle temas etmiş oluyor. Büyük Türk milleti büyük ve muzaffer evladı Gazi'nin delaletiyle okuyup yazmak bilmeyen milletler sırasında çıkmak için Latin esasından alınmış yeni Türk harflerini kabul etmek kararını veriyor. İstikbalde bugünkü nesle guru verecek

³¹⁷ Hâkimiyet-i Milliye, 12 Eylül 1928.

muhterem bir teşebbüse girmiş bulunuyoruz. Teşebbüs, Türk milleti içinde bila-istisna herkese okuyup yazmayı öğretmek teşebbüsüdür.

Bu kadar hayırlı ve kudretli bir tedbirin niçin bugüne kadar geri bırakıldığını istikbal münakkitlerine anlatmak kolay olmayacaktır. Fakat ben insanlara diyeceğim ki, insanlar görenekten ayrılıp hayırlı ve kat'i bir karar verebilmek için Türk Devletinin başına Büyük Gazi gibi türlü tecrübeler ve badireler içinde milletin hayatiyet ve kudretinin özü gibi yetişmiş ve devlet reisi olduğu halde köy köy dolaşıp alfabe hocalığı edecek kadar çalışkan, azimkâr ve fedakâr bir reis gelmek lazımdı.

İstanbul'da Ankara'da ve her yerde milletin okuyup yazma bilmemek seviyesinden kurtulmak için gösterdiği tehalükü görmüyor muyuz? İhtiyar kadınlarımız ve analarımız kendilerine şimdiye kadar zindan kesilen kâğıt çizgilerinin söz söyleyen nurlu işaretler haline geldiğini görünce sevinçlerinden şaşırıyorlar, altmış senelik ömürlerinde esrarlı bir tılsım gibi gözlerimizi korkutan okuyup yazmanın yeni harflerle iki hafta içinde yüzlerine gülen sevimli bir peri olduğunu anlamak, hakikaten sevindirecek bir hadisedir.

Cehalete karşı mücadele ve Türk milletini okuyup yazma bilmemek seviyesinden çıkarıp yükseltmek kararı bugün artık emri vaki olan bir programdır. Bu program hükümet programının başında, bu memleketin münevverlerinin ve vatanperverlerinin ideallerinin başındadır. Kuvvetli bir cemiyet her şeyden evvel efradının kâmilan okuyup yazma bilmiş olmasıyla ilk canlı alameti gösterebilir.

Türk milletinin kendi diline ve konuşmasına asla uymayan eski harflerle seneler ve seneler süren emeklerle okumayı ve yazmayı öğrenmeye hevesi bize anlatmıyor mu, ki kendi öz dilinin kolay ve basit harfleriyle çalıştığı zaman birkaç sene içinde bir tek evladı okuyup yazma bilmez kalmayacaktır.

Bugün memleket baştanbaşa bir derslane halindedir. Bu dershanenin başmuallimi bu milletin başlıca lâzimesi olan büyük evladı Gazi'dir. Türk milleti bu dershaneden muvaffak çıkıncaya kadar çalışacak ve az zamanda tam muvaffakiyetle çıkacaktır. İstikbale bakarken hiç bu anda olduğu itimatlı ferah bulunmadım.

Gelecek nesiller babalarının bütün azim ve muvaffakiyetlerinin sırrını onların sadık ve samimi cumhuriyetçi olmalarında ve bahusus Cumhuriyetin müessisi

*bulunan, Cumhuriyetin bu memleketin her evladında aziz bir mefkûre olarak yerleşmesi için bütün hayatını vakfetmiş olan Büyük Reiscumhuru itimat ve muhabbetle takip etmesinde arasinlar.*³¹⁸

Başvekil İsmet Paşa, bu konuşmasından sonra Malatya'dan ayrılmış, 16 Eylül 1928 günü Samsun'da bulunan Mustafa Kemal Paşa ile buluşmuş ve alfabe seferberliğine onunla birlikte devam etmiştir. Amasya, Tokat, Sivas ve Kayseri yolundan 21 Eylül 1928 günü Ankara'ya döndükten sonra yeni harflerle ilgili Anadolu'daki izlenimlerini şöyle ifade etmiştir:

“Yeni yazı, Türk Alfabesi, daha doğrusu birçok yerlerde halkın kendiliğinden söylediği veçhile Gazi Alfabesi hakkında gördüklerim beni bahtiyar etmiştir.

*Bu, cahil kalmaktan mütevellit bir sıkıntı içinde bunalmış büyük bir milletin kurtuluş hamlesidir. Emniyetle söyleyebiliriz ki, yeni yazıya geçmek, bizim ilk önce tahmin ettiğimizden inanılmaz derecede çabuk olacak, milletin hemen hemen okuyup yazabilecek hale gelmesi ancak birkaç seneye çıkacaktır.*³¹⁹

İsmet Paşa, Latin esasına dayanan bu yeni alfabeyle aslında isim veren kişidir. Gazi Alfabesi, Latin Alfabesi, Yeni Yazı gibi farklı isimler telaffuz edilmiş olsa da İsmet Paşa, bu alfabeyle ısrarla Türk alfabesi demiş ve O'nun adlandırdığı gibi alfabenin ismi “Yeni Türk Alfabesi” olarak kabul edilmiştir.

İsmet Paşa için alfabe değişikliği, Enver Paşa'nın yapmaya çalıştığı gibi sadece okuma yazma kolaylığı sağlamayacak, aynı zamanda kültür değişimine de büyük bir katkı sağlayacaktır.³²⁰ O'na göre, Arap alfabesi yoluyla giren Arap dilinin, edebiyatının, sanatının tesiri millî Türk kültürünün zayıflamasına yol açmıştır. Bu nedenle Latin esasına dayanan yeni Türk alfabesine geçilerek Türk dili ve milli kültürünün kurtulması sağlanmış olacaktır.³²¹

Yeni Türk Harfleri Kanunu çıkmadan önce 9 Eylül 1929'da İsmet Paşa, yeni Türk alfabesini uygulama eylem planını kendi el yazısıyla ve yeni alfabeyle hazırlamıştır. Bu plan, İsmet Paşa tarafından, hem Başvekil hem de Maarif Vekili

³¹⁸ **Hâkimiyet-i Milliye**, 14 Eylül 1928.

³¹⁹ Ülkütaşır, **a.g.e.**, s. 124.

³²⁰ İsmet İnönü, **Hatıralar**, 2. Kitap, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1987.s.221-222.

³²¹ Neriman Tongül, “*Türk Harf İnkılâbı*”, **Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, S. 53-34, Mayıs-Kasım 2004, s. 103-130.

sıfatlarıyla büyük bir kararlılıkla uygulanmıştır. O'nun bu tutumu sayesinde Cumhuriyet tarihinin en köklü inkılâbı, tahmin edilenden çok daha kısa sürede başarıyla gerçekleştirilmiştir. İsmet Paşa, yeni Türk alfabesini uygulama kararlılığını sadece kamu ile sınırlı tutmamış, kendisi de özel yaşamında bir daha eski alfabeği kullanmamıştır.³²²

2.2.3. Maarif Vekili Mustafa Necati Bey'in Yeni Türk Alfabesi ile İlgili

Faaliyetleri

Maarif Vekili Mustafa Necati Bey³²³, 10 Temmuzdan 13 Ağustos 1928'e kadar İstanbul'da, Dil Encümeninin yeni Türk alfabesini belirleme çalışmalarına katıldıktan sonra belirlenen alfabenin ve uygulama programının Maarif Teşkilatı boyutunu gerçekleştirmek için 14 Ağustos 1928'de Ankara'ya dönmüştür. Yapılan çalışmalar ve Anadolu'da yürütülen hazırlıklar hakkında Anadolu Ajansı'na özetle şu açıklamaları yapmıştır:

“...Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Paşa, kendisine en büyük meşgale olarak yeni harfleri seçmiş, günün hemen hepsini yeni harflerin esaslarına, kurallarına hasreden ve bütün yakınında ve huzurunda bulunan arkadaşlara ve insanlara ayrı ayrı yeni harfleri öğretmeyi bir zevk addetmektedir. Bize düşen görev aynı aşk ile aynı faaliyetle bir an evvel yeni harflerle yazı yazmayı öğrenmek olmalıdır. Bütün meslektaşlarım bu hususta faal olmalıdırlar, yakın zamanda çalışma şekilleri kendilerine bildirilecektir.

---

³²² Milliyet, 13 Kasım 1967.

³²³ **Mustafa Necati Bey** (1894-1929), Mustafa Kemal Paşa'nın yakın düşünce ve mesai arkadaşlarından, Altay Spor Kulübü'nün kurucularındandır. İzmir'in işgaline karşı çıkmış, Kuva-yı Milliye hareketine girmiş, Balıkesir Kongresi'ne iştirak etmiş, İzmir'de Doğru gazetesini çıkarmış, Soma ve Bergama Cephelerinde çarpışmalara katılmıştır. I. Dönem TBMM'de Saruhan Milletvekili ve aynı zamanda İstiklal Mahkemeleri Başkanlığı yapmıştır. Mübadele esnasında Mübadele, İmar ve İskân Vekilliği, 1924 Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'nun yürürlüğe konulduğu sırada Adliye Vekili, Harf İnkılâbı esnasında Maarif Vekilliği yapmış siyasetçidir. Özellikle Maarif Vekâleti döneminde milli eğitimin teşkilatlanması, yeni Türk alfabesinin hazırlanması, Millet Mekteplerinin kurulması, genç Cumhuriyet'in temel ilkelerinin öğretilmesi ve yeni kimlikle yeni vatandaşlar yetiştirilmesi için yaptığı kapsamlı çalışmaları ile tanınmıştır. Bkz. Tülay Alim Baran, **Mustafa Necati'nin Söyledikleri**, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2008, s. 19-24.

En büyük arzum, yakın zamanda yeni harflerle bütün meslektaşlarımı ve mektepli evlatlarımı okuryazar olarak görmektir. Yeni harflerle yazmak ve yeni harfleri öğrenmek vazifesini hiç bir zaman hatırdan çıkarmamak vatani borcumuzdur. İlerleyen ve yürüyen milletler daima mücadele etmeğe mecburdurlar. Eski ve zararlı teşekküller nasıl hamlelerle yıkılmış ise yeni harflerin zaferi kazanılmalıdır.”³²⁴

Mustafa Necati Bey’in Maarif Vekâleti döneminde en öncelikli konusu, yeni Türk alfabesini öğretecek öğretmenlerin bu alfabeyle öğrenmeleri olmuştur. 1928 yılı eğitim öğretim yılı da başlamak üzeredir ve bu kısa sürede Maarif Vekâleti büyük sorumlulukları yerine getirmek zorundadır. Bu amaçla yeni yazıyı öğretecek 15.000 öğretmen; İstanbul, Ankara ve Anadolu’nun muhtelif bölgelerinde açılan hizmet içi kursları ile yeni alfabeyle öğretim yapabilecek bilgi ve beceriyle donatılmış, yeni yazıyla öğretmenlik yapabileceklerine dair birer vesika sahibi olmuşlardır.³²⁵

Mustafa Necati Bey, 1928 yılında kız ve erkek muallim mekteplerinden yeni mezun olup mesleğe ilk adımı atacak olan muallimlere birer mektup göndermiş, görevlerinin kutsiyet ve mesuliyetini belirtmiş, yeni Türk harflerinin öğretilmesinde üzerlerine düşen tarihi görevleri hakkında şunları yazmıştır:

“...Bilhassa bu sene yeni Türk harflerini tamim gibi şerefli ve mühim bir vazifen daha vardır. Bütün memleket evlatlarını bir an evvel yeni harflerle okutarak Türkiye’de okuma yazma bilmeyen bir fert bırakmayacak kadar geniş bir azimle çalışmak mecburiyetindedir. Bunun için yeni Türk harflerini çabuk öğren ve hemen herkese öğretmeye başla.

Bu hedefe varmak için kürsü, mektep lazım değildir. Her yerde gördüğün kadın, erkek, fakir, zengin, çiftçi, tüccar, köylü, şehirli tefrik etmeyerek derhal öğreteceksin. Milletimize yeni bir teali sahası yaratacak olan bu büyük zaferi kısa bir zamanda kazanacağına mutmain olarak vazifelerinde muvaffakiyetler diler ve işe mübaşeret haberine intizar eylerim, aziz meslektaşlarım.”³²⁶

---

³²⁴ Milliyet, 15 Ağustos 1928.

³²⁵ Öztürk, a.g.e., s. 167.

³²⁶ Hâkimiyet-i Milliye, 19 Ağustos 1928.

Mustafa Necati Bey, kısa sürede yeni yazıyı öğretecek öğretmen yetiştirme meselesini bir program çerçevesinde çözüme kavuşturmak için 25 Ağustos 1928'de Türkiye Muallimler Birliği Dördüncü Kongresi'ni toplamıştır. Kongre'de yaptığı konuşma ile yeni Türk alfabesi ile Türk toplumunun uzun yıllardır süregelen eğitimin yaygınlaştırılmama sorununun halledileceğini ve kısa sürede okuryazar oranının hızla yükseltileceğini belirtmiştir.³²⁷

Bunun üzerine Kongre'ye katılan öğretmenler de yeni yazıyı tüm vatandaşlara öğretmek için kendi aralarında ant içmişlerdir. Ayrıca Kongre vesilesiyle Mustafa Kemal Paşa'ya Mustafa Necati Bey tarafından gönderilen yeni Türk alfabesi ile yazılmış telgraf metninde şu ifadelere yer verilmiştir:³²⁸

“Ankara 25.08.1928

“Reisicumhur Hazretlerinin Huzuru Riyasetpenahilerine

Milletimize hedef olarak gösterdiğiniz yeni Harf İnkılâbı'nı bütün memleketde ve bilhassa Ankara'mızda hummalı faaliyetlerle ilerlemektedir. Yürüyen ve mütemadiyen kuvvetlenen bu hareketin içinde yaşayan muallimlerimiz kongrelerinde heyecan ve hassasiyetlerini derin minnet memleket ve vicdan gelen aşklarla bu vazifenin memleket ve vicdan borcu olduğunu ifade ederlerken çok muthaiyyet ederek muvaffak olan ve samimimi merbutiyetle davanızın ezeli ve ebedi müdafileri olan bu genç vazifeperverlerin samimi tezahüründen duyduğum zevki maneviyiyi siz büyük reisime arz etmeyi vecibe ad ettim.

Seferber bir ordu zabiti gibi her biri vazife başında davet edilen muallimlerimiz bütün milleti ve milletin yavrularını tasavvur edilen zamandan evvel okumağa muvaffak olacaklarına kaniim. Zatı Riyasetpenahilerinin yüksek feyz ve irşadına her an muhtaç olduğumu arz ile bipayan minnet ve tazimlerimi teyid eylerim efendim.

Maarif Vekili Necati”

---

³²⁷ *Milliyet*, 27 Ağustos 1928.

³²⁸ CA, A IV. 17-d, A-71, F13-15.

İstanbul'da bulunan Mustafa Kemal Paşa da bu telgrafa karşılık yeni Türk alfabesiyle yazılmış şu kutlama telgrafını göndermiştir:³²⁹

“Dolmabahçe

27.08.1928

Ankara Maarif Vekili Mustafa Necati Efendi'ye

Yeni Türk yazısını öğrenmek ve öğretmek hususunda memleketin her tarafında sarf edilen hummalı faaliyet ve mesaiyi derin bir haz ve memnuniyetle müşahede ediyorum. Bu işte herkesten büyük vazife ve mesuliyeti deruhte eden fedakâr ve çalışkan muallim arkadaşlarımızın iş'ar buyrulan azimkâr kararları ayrıca bais-i memnuniyet oldu.

Muvafikiyetlerini temenni ve cümlesine teşekkür ve selamlarımın iblağını rica ederim efendim.

Reisicumhur Gazi”

Mustafa Necati Bey, Harf İnkılâbı ile ilgili olarak 20 Ekim 1928'de Hâkimiyet-i Milliye gazetesine verdiği beyanatta yapılan ve yapılacak olan çalışmalarla ilgili olarak şu bilgileri vermiştir:³³⁰

“...Harf İnkılâbının başlamasından itibaren, Yeni Türk Alfabesine ve Türkçenin didaktik gramerin yapısını meydana getirmek, Türk dilinin bağımsız olarak gelişimini ve olgunlaşmasını sağlayan lengüistik ve filolojik incelemelerde bulunmak ve bir dil bülteni yayınlamak ve sonunda büyük bir Türk Lügati hazırlamak için çalışmalar sürdürülmektedir”. Ayrıca Necati Bey, Türkçenin zenginliklerini keşfetmek için bir söz derleme komisyonunun kurulduğunu, oluşturulan dil komisyonunun çalışmalarını bitirdiğini ve bir imla sözlüğü hazırladığını belirtmiştir.

Mustafa Necati Bey, ikinci önemli hedeflerinin bütün Türkiye'de Ekim ayında açılacak olan okulların millî harflerle öğretime başlamasını sağlamak için öğretim başlamadan bütün öğretmenleri yeni Türk alfabesiyle öğretim yapabilecek duruma getirmek olduğunu açıklamıştır. Ayrıca çeşitli sınıflarda okuyan öğrencilerin

³²⁹ CA, A IV. 17-d, D.71, F13-2. Bkz. Ek: 3.

³³⁰ Hâkimiyet-i Milliye, 20 Teşrin-i Evvel 1928.

kısa sürede yeni alfabeyi öğrenmeleri sağlanacak, bütün kademelerdeki ders kitaplarının ve yardımcı kaynak kitapların yeni Türk alfabesiyle basımı kısa sürede gerçekleştirilecektir.

Yeni Türk alfabesini öğretecek öğretmenler, Ağustos ayından itibaren Ekim ayı başlarına kadar açılan hizmet içi eğitim kurslarıyla yeni Türk alfabesi ile öğretim yapabilecek düzeye getirilmiştir. Bu kısa sürede sayısı yarım milyona varan öğrenciye de yeni harflerle okuyup yazma alışkanlığı kazandırılmıştır. Ayrıca bütün ilkokullarda okutulan ders kitaplarının basımının ve dağıtımının tamamlandığı, ortaokul kitaplarının, okuma ve Türkçe kitaplarının büyük kısmının basımının bittiği, lise kitapları ile sözlük, imla, gramer kitaplarının da basım hazırlıklarının sürdüğü Mustafa Necati Bey tarafından açıklanmıştır.

Bütün bu köklü önlemler Harf İnkılâbı'nın başlamasından kısa bir süre sonra gerçekleştirilmeye başlanmıştır. Ayrıca okul çağını geçmiş yetişkinlerin öğretimi için de tedbirler alınmaya başlanmıştır. Açılan halk okuma kurslarının sayısı 5500'lere ulaşmış, buralarda 220.000 devlet memurunun dışında 30.000 vatandaş da okuyup yazabilir duruma getirilmiş, bunların alfabe ve okuma kitapları da Maarif Vekâleti tarafından dağıtılmıştır.

Mustafa Necati Bey, Türkiye'deki on üç bin ilkokul öğretmenin açılacak olan Millet Mekteplerinde görev alacağını, 400.000 vatandaşa okuma yazma öğretileceğini, her yıl bir bu kadar insana okuma yazma eğitimi verilerek okuryazar seviyesinin hızla yükseltileceğini söylemiştir. Ayrıca kütüphaneler, okuma salonları ve okulu olmayan yerlere gezici eğitim mensuplarının gönderileceğini belirtmiş, her vatandaşa okuma yazma öğretileceğini, bu kısa sürede elde ettikleri sonuçların oldukça umut verici olduğunu da ifade etmiştir.³³¹

Maarif Vekili Mustafa Necati Bey'in sözünü ettiği çalışmaları, Talim ve Terbiye Kurulu da aldığı kararlarla desteklemiştir. Yeni Türk alfabesine geçme kararının beyan edildiği günden itibaren Maarif Vekâleti hazırlıklara başlamış ve öncelikle öğretmenlerin yeni alfabeyi öğrenmeleri için kurslar açılmasına ve yeni ders kitaplarının bir an önce basılmasına karar vermiştir. Yeni eğitim öğretim

---

³³¹ Hâkimiyet-i Milliye, 20 Teşrin-i Evvel 1928.

döneminin başlamasına az bir süre kala bütün bu hazırlıkların tamamlanması için Talim Terbiye Kurulu, 25 Ağustos 1928'de toplanmış ve şu kararları almıştır:³³²

“...1 Eylül 1928 tarihinden itibaren her maarif müdürlüğünde bağlı merkez, kaza, kasaba ve köylerdeki bütün ilk mektep muallimleri için kurslar açılarak gramer kaideleri ile birlikte yeni Türk alfabesi öğretilenektir.

...Kurslar 15 Ekime kadar tamamlanmış olacak bu süre zarfında kesinlikle kıraat ve imla kaideleriyle gayet düzgün, okunaklı ve güzel el yazısı öğretilenektir. Kursların sonunda bir imtihan yapılacak ve yeni harflerle imla kaidelerini en iyi öğrenmiş olan, en seri ve kıraat yapabilen ve el yazısı en güzel olanlar mekteplerde alfabe ve yeni harflerle kıraat ve imla dersleri için görevlendirilenektir. Ayrıca geçici süreliğine bazı okullardaki ihtiyaç fazlası olan imla ve kıraat muallimleri bulunmayan mektepler de görevlendirebileneektir.

...İlk mekteplerde tedrisat 15 Ekimde başlayacak, fakat talebelere başlangıçta alfabe ve Türkçe dersleri okutulmayarak diğer derslerle doldurulacak, Türkçe ve alfabe ders saatlerinde Hayat Bilgisi, Resim, Elişi gibi dersler okutulacaktır. Muallimler yeni harf ve imlayı öğrenerek vazife başına ve geçince ve kitaplar temin olununca alfabe dersleri ve yeni harflerle kıraat dersler başlayacaktır. Bu hazırlıklar en geç kasım ayının başına kadar bitirilerek talebe yeni harfleri kıraat ve imla kurallarıyla öğrendiğinde de Türkçe tedrisatı yeni harflerle yapılacaktır. Bunu için her sınıfa özel kıraat kitapları dağıtılacaktır.

...Orta mekteplerle, liselerde ve muallim mekteplerinde de her sınıfta talebeye yeni harflerin ve imla kaidelerinin öğretilmesi lazımdır. Bu mekteplerin müdürleri derhal mektep dâhilinde kurs açarak muallimlerin ve memurların yeni harfleri öğrenmelerini temin edecektir. Bu hususta Fransızca muallimlerinden istifade edilebilir. Bu muallimler kolaylıkla yeni harf ve imla kaidelerini öğrenerek arkadaşlarına öğretebilirler. Orta mekteplerde talebeye yeni harflerin öğretilmesi için Fransızca muallimlerinden de istifade edilebileceği hatırd tutulmalıdır.”

Mustafa Necati Bey'in bakanlığının son günlerinde yeni Türk alfabesinin tanıtılması ve öğretilmesi aşamasında önemli kararlar alınmıştır. Bu dönemde yeni

³³² Talim Terbiye Kurulu 54 No'lu Kararı, 25 Ağustos 1928.

Türk alfabesi ile yeni ders kitapları basılmış, okullarda yeni alfabe ile eğitime başlanmış, Millet Mekteplerinin açılması için bütün hazırlıklar tamamlanmış, hatta bir de Talimatname hazırlanmıştır. Ancak Mustafa Necati Bey, okulların açıldığı günden bir gün önce 1 Ocak 1928’de hayatını kaybetmiştir.³³³

Maarif Vekili Mustafa Necati Bey başta olmak üzere özellikle Maarif teşkilatı yeni Türk alfabesinin ülke genelinde tanıtılması için büyük bir özveriyle çalışmıştır. Cumhuriyet’in kilit taşı olarak nitelendirilen bir devrimin gerçekleştirilmesinin ardında Maarif teşkilatının başta Mustafa Necati Bey olmak üzere bütün mensuplarının olduğunu göz ardı etmemek gerekir.

2.2.4. Milletvekillerinin Yeni Türk Alfabesini Tanıtım Faaliyetleri

Yeni Türk alfabesini tanıtma seferberliği başladıktan sonra birçok milletvekili seçim bölgelerine giderek bu faaliyetlere öncülük etmişlerdir. Örneğin, İstanbul Milletvekillerinden Haydar Bey; Çatalca, Büyük ve Küçük Çekmece ile Silivri’de, Hamdi ve Edip Servet Beyler; Kartal, Beykoz ve Şile’de, Ziya Bey ve İhsan Paşa; Beyoğlu ve Yeniköy’de, Yusuf Akçura Bey; Üsküdar ve Anadolu Hisarı’nda, Hüseyin Bey; Bakırköy’de, Ahmet Rasim Bey; Kadıköy’den Bostancı’ya kadar, Fuat Bey; Fatih ve Adalar’da, Nureddin Ali Bey de Bayezid’de yeni Türk harflerini halka tanıtmaya başlamışlardır.³³⁴

Karadeniz ve civar illerin milletvekilleri yeni Türk alfabesini vatandaşlara tanıtmak ve öğretmek için Karadeniz üzerinden Reşit Paşa Vapuru ile seçim bölgelerine gitmişlerdir. Mustafa Kemal Paşa, milletvekillerinin bu çalışmalarını takdir etmiş, gönderdiği telgrafla hepsini tebrik etmiştir. Karadeniz havalisi milletvekilleri de, bu övgüye seyahat ettikleri Reşit Paşa Vapuru’ndan gönderdikleri cevabi telgrafla karşılık vererek Harf İnkılabı’nın Türk Milletine açtığı bu nurlu medeniyet yolunda hayatlarının sonuna kadar yürüyeceklerini belirtmişlerdir.³³⁵

³³³ **Cumhuriyet**, 2 Ocak 1928.

³³⁴ **Vakit**, 10 Eylül 1928.

³³⁵ Yeni Türk alfabesini halka tanıtmak üzere seçim bölgelerine giden milletvekilleri şu isimlerden oluşmuştur: Rize Mebusu Ali (Zırh), Karahisar Mebusu Mehmet Emin (Yurdakul), Kars Mebusu Ahmet (Ağaoğlu), Artvin Mebusu Mehmet Ali (Okyar), Giresun Mebusu Kazım (Olçay), Samsun Mebusu Rana (Tarhan), Tokat Mebusu Bekir Lütfü, Ordu Mebusu Recai, Samsun Mebusu Adil (Okuldaş) Bey. Bkz. **Cumhuriyet**, 17 Eylül 1928.; Kazım Öztürk, **Türk Parlamento Tarihi, TBMM, III. Dönem**, TBMM Vakfı Yayını, Ankara, 1995, s. 167.

Benzer amaçlarla seçim bölgelerinde bulunan Diyarbakır Mebusu Kazım Paşa ve Rüşdü Bey, Mustafa Kemal Paşa'ya Silvan'dan gönderdikleri telgrafla seçim bölgelerinde yapılan çalışmalarla ilgili bilgi vermişlerdir. Mustafa Kemal Paşa da bu telgrafa karşılık Diyarbakır milletvekillerine gönderdiği telgrafta çalışmalarında muvaffakiyetlerini temenni ettiğini bildirmiştir.³³⁶

Alfabe seferberliğine katılan Kars Mebusu Ağaoğlu Ahmet Bey, Kars'tan gönderdiği 24 Eylül 1928 tarihli telgrafta, yapılan çalışmaları ve yeni alfabede bazı değişiklikler yapılmasını önermiştir. Özellikle (kh, gh) harflerinin vatandaş tarafından kolay anlaşılamadığını, bu harflerin kaldırılmasının yerinde olacağını belirtmiştir. Mustafa Kemal Paşa da bu telgrafa cevap olarak; gerekli değişikliklerin yapılacağını, Arapça ve Farsça kelimelerde (k) ve (g) harfinin önlerine (h) harfinin gelmesi meselesiyle zihinlerini işgal etmemelerini, hazırlanan sözlüğün bu sorunu ortadan kaldıracağını ifade etmiştir.³³⁷

Yeni Türk alfabesinin tanıtım çalışmalarını yürütmek üzere seçim bölgelerine giden Manisa Milletvekilleri, Mustafa Fevzi, Saim, Osman Kâni, Âkif, Kemal, Yaşar, Bahri Beyler, 29 Eylül 1928'de Mustafa Kemal Paşa'ya gönderdikleri telgrafta, halkın ilgisinin çok yüksek olduğunu, hâttâ hapisanelerdeki mahkûmların bile bu konuda son derece istekli olduklarını bildirmişlerdir. Mustafa Kemal Paşa da bu telgrafa verdiği cevapta, Manisalıların yeni harfleri öğrenmek konusunda gösterdikleri çabadan çok mutlu olduğunu bildirmiştir.³³⁸

Antalya Milletvekilleri Rasih, Süleyman Şevket ve Cemal Beyler, yeni Türk harflerine karşı halkın ilgisini görmek için gittikleri Antalya'daki incelemeleri; 1 Ekim 1928 tarihli telgrafla bildirmişler, en gencinden en ihtiyarına kadar herkesin azamî düzeyde gayretli olduklarını, sokakların, kahvehanelerin birer mektep hâline geldiğini, herkesin defteri kalemi elinde okuma yazma ile meşgul olduklarını, üç ay sonra okuryazar hâle geleceklerini belirtmişlerdir.

Mustafa Kemal Paşa da Antalyalıların yeni harfleri öğrenmek hususunda gösterdikleri candan istek ve gayretten çok mutlu olduğunu, Antalya

---

³³⁶ Palazoğlu, **a.g.e.**, s. 346.

³³⁷ Palazoğlu, **a.g.e.**, s. 350.

³³⁸ Ankara Doğu Araştırma Merkezi, "*Türk Yazısının Uygulanması Milletten Gaziye- Gaziden Millete*", s. 44-57.

Milletvekilllerine gönderdiği cevabi telgrafla bildirmiştir. Ayrıca bir diğer Antalya Mebusu Ahmet Baki Bey de Mustafa Kemal Paşa'ya gönderdiği telgrafla yaptığı çalışmalar hakkında bilgi vermiştir. Antalyalıların yeni harfleri öğrenmeleri ve tanıtımı için konferans düzenlediğini, yerel gazetelerde makale yazdığını ve yaptığı gezilerle halka anlatmaya devam ettiğini bildirmiştir.³³⁹

Yeni Türk alfabesinin tanıtılması çalışmalarına çeşitli bölgelerdeki ordu komutanları da katılarak, sorumlu buldukları bölgelerdeki çalışmalarla ilgili bilgi vermek için Mustafa Kemal Paşa'ya telgraflar göndermişlerdir. Örneğin Antalya'da bulunan İkinci Ordu Müfettişi Fahrettin (Altay) Paşa, Altıncı Kolordu Komutanı Abdurrahman Nafiz Paşa, Mustafa Kemal Paşa'ya gönderdikleri telgrafla halkın yeni Türk harflerini öğrenmek için çok büyük çaba sarf ettiklerini bildirmişlerdir. Mustafa Kemal Paşa da Fahrettin Paşa'ya ve Abdurrahman Nafiz Paşa'ya gönderdiği cevabi telgrafla çalışmalarından ve gösterdikleri ilgiden memnuniyetini bildirmiştir.³⁴⁰

Bu faaliyetlere çeşitli illerin valileri de büyük bir sorumluluk duygusuyla katkıda bulunmuşlardır. Örneğin Kars Valisi Salim Bey, yeni Türk alfabesi ile ilgili çalışmalar hakkındaki gönderdiği telgrafta, Kars Mebusu Ağaoğlu Ahmet Bey'in Harf İnkılâbı ile ilgili verdiği konferanstan bahsetmiş ve alfabe değişikliğinin doğuracağı yararlı sonuçlarla ilgili fikirlerini belirtmiştir. Mustafa Kemal Paşa da Kars Valisi Salim Bey'in 24 Eylül 1928 tarihli telgrafına, halkın yeni harflerle okuyup yazmaya gösterdikleri ilgiden ve bu konuda yapılan çalışmalardan çok memnun olduğunu bildirmiştir.³⁴¹

Diğer bir faaliyet örneği de Aydın Valisi Hüseyin Hüsnü Bey'in başlattığı alfabe seferberliğidir. Mustafa Kemal Paşa'ya 20 Ağustos 1928 tarihinde gönderdiği telgrafta; Aydın Vilayetinde gazetelerden aldıkları yeni imla ve gramer kuralları ile birlikte yeni Türk alfabesinin öğretilmesi için Türk Ocaklarında ve mekteplerde okuma yazma kursları açtıklarını bildirmiştir. Mustafa Kemal Paşa da henüz yeni

---

³³⁹ Palazoğlu, **a.g.e.**, s. 352.

³⁴⁰ **a.g.e.**, s. 347.

³⁴¹ Ankara Doğu Araştırma Merkezi, "*Türk Yazısının Uygulaması Milletten Gaziye-Gaziden Millete*", s. 44-57.

alfabenin kabulü ilanından on gün sonra gösterilen bu çabadan memnun olmuş, gönderdiği telgrafla Aydın Valisini tebrik etmiştir.³⁴²

Bazı aydınlar da üzerlerine düşen sorumluluğu yerine getirerek alfabe seferberliğine katkıda bulunmuşlardır. Örneğin, Darülfünun müderrislerinden Ali Ekrem (Bolayır) Mustafa Kemal Paşa'ya gönderdiği telgrafla Darülfünun'da yeni öğretime yeni alfabeyle başladığını, Edebiyat, Hukuk, Fen ve İlahiyat Fakültesi öğrencilerine toplu olarak yeni Türk harfleri öğretildiğini, bu inkılâbın, Türk bilim ve kültür hayatına büyük katkılar sağlayacağını belirtmiştir. Mustafa Kemal Paşa da, alfabede değişiklikler yapılması gerektiğini ilk savunan en önemli Osmanlı aydınlarından Namık Kemal'in oğlu Ali Ekrem Bolayır'ın 15 Ekim 1928 tarihli telgrafına verdiği cevapta, aldığı bu haberden memnun olduğunu ve çalışmalarında başarılar dilediğini ifade etmiştir.³⁴³

Yeni Türk alfabesinin halka tanıtımında kısa sürede çok önemli bir mesafe katedilmiştir. Bu aşamada hemen herkes üzerine düşen sorumluluğu büyük bir fedakârlıkla yerine getirmiştir. Ülke, âdetâ açık bir okul haline getirilmiş, Cumhurbaşkanı, Meclis Başkanı, Başbakan, bakanlar, milletvekilleri, valiler, ordu komutanları ile özellikle öğretmenler olağanüstü bir gayretle yeni alfabeyi topluma tanıtmaya ve öğretmeye başlamışlardır. Sıra yeni Türk alfabesinin yasal altyapısını oluşturacak hukuki düzenlemelerin yapılmasına gelmiştir.

2.3. TBMM'DE YENİ TÜRK ALFABESİ KANUNU'NUN KABUL EDİLMESİ

2.3.1. Mustafa Kemal Paşa'nın III. Dönem TBMM Açış Konuşması

Mustafa Kemal Paşa, yeni Türk alfabesini halka tanıtmak üzere çıktığı yurt gezilerini tamamlayarak 21 Eylül 1928'de Ankara'ya dönmüştür. Yurdun her tarafında Cumhurbaşkanı, TBMM Başkanı, Başbakan, bakanlar, milletvekilleri, ordu komutanları, valiler, aydınlar ve memurların çabasıyla yeni Türk alfabesi tanıtılmış ve öğretilmeye başlanmış, devlet işlerinin bu yazı ile yürütülmesi, öğretimin yeni Türk harfleriyle yapılması için gerekli hazırlıklar tamamlanmıştır.

---

³⁴² *a.g.m.*, s. 47.

³⁴³ Palazoğlu, *a.g.e.*, s. 353.

Mustafa Kemal Paşa, 1 Kasım 1928 günü Üçüncü Dönem Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin ikinci toplantı yılını açarken yaptığı konuşmada, alfabe konusuna da önemli bir yer ayırmıştır. Türkiye'nin iç ve dış politikası ile ekonomisi üzerine bazı açıklamalarda bulunduktan sonra konuşmasını eğitim ve Harf İnkılâbı ile ilgili olarak özetle şu sözlerle sürdürmüştür:³⁴⁴

"...Muhterem Efendiler; Maarifte vaziyetimiz ve şimdiye kadar sarf ettiğimiz gayretlerin bugünkü neticeleri bizi radikal tedbirler alabilecek bir seviyeye getirmiştir. Her istikamette doğru hedefleri bulmuş olan Maarifimiz özel alâkanız ve hepimizin ciddî gayretleriyle az zamanda geniş neticeler vermeye adaydır. Maarifte süratle yüksek bir seviyeye çıkacak bir milletin hayat mücadelesinde maddî, manevî bütün kudretlerinin artacağı muhakkaktır.

Maarif faaliyetimiz ilköğretimin genel ve mecburî olmasını, memlekette eğitim birliğini, orta öğretimin iyi araçlarla donatılmasını, meslek öğreniminin ilk ve orta derecesinden en yüksek derecesine kadar memlekette temini ile yüksek öğretimin asrın ihtiyaçlarına uygun yeterliliğe getirilmesi hedeflenilmiştir. Her sene bu istikametlerde mühim mesafeler aldığımızı söyleyebiliriz.

Efendiler; büyük Türk milletinin evlâtlarını yüksek bir eğitim ile yetiştirmek için sarf ettiği gayret ve emekler az değildir. Özel ve genel idarelerden Maarife tahsis olunan araçlar muhtelif Vekâletlerden, orta ve yüksek öğretime sarf olunun çabalar, varlıklı ailelerin, genel ve özel idarelerin Avrupa'da öğrenim için sarf ettikleri kaynaklar, eğer memlekette sorumlu olan iktidardaki ilgililerin kontrolü altına alınırsa alacağımız verim çok daha kısa zaman da ve daha iyi gelişmelere yol açacaktır. Bu çalışmanın Hükümetçe ve Büyük Millet Meclisi'nce lâayık olduğu önemle üzerinde durulması düşünülmesi bir zorunluluk göstermektedir.

Aziz arkadaşlarım; her şeyden evvel her gelişmenin ilk yapı taşı olan meseleye temas etmek isterim. Her vasıttan evvel büyük Türk milletine onun bütün emeklerini kısır yapan çorak yol haricinde kolay bir okuma yazma anahtarı vermek gerekir. Büyük Türk milleti cehaletten az emekle kısa yoldan ancak kendi güzel ve asîl diline kolay uyan böyle bir araç ile sıyrılabilir. Bu okuma yazma anahtarı ancak Lâtin esasından alınan Türk Alfabesidir. Basit bir tecrübe Lâtin esasından Türk

---

³⁴⁴ TBMM Zabıt Ceridesi, III. Dönem, C. 5, s. 2.

harflerinin, Türk diline ne kadar uygun olduğunu şehirde ve köyde yaşlı ilerlemiş Türk evlâtlarının ne kadar kolay okuyup yazdıklarını güneş gibi meydana çıkarmıştır.

Büyük Millet Meclisi'nin kararıyla Türk harflerinin kesinleşmesi ve kanunlaşması bu memleketin yükselme mücadelesinde başlı başına bir geçit olacaktır.

Milletler ailesine münevver, yetişmiş büyük bir milletin dili olarak elbette girecek olan Türkçeye bu yeni canlılığı kazandıracak olan Üçüncü Büyük Millet Meclisi yalnız ebedî Türk tarihinde değil, bütün insanlık tarihinde mümtaz bir sima kalacaktır.

Efendiler! Türk harflerinin kabulüyle hepimize, bu memleketin bütün vatanını seven yetişkin evlâtlarına mühim bir vazife düşüyor, bu vazife; milletimizin kâmilten okuyup yazmak için gösterdiği şevk ve aşka bilfiil hizmet ve yardım etmektir. Hepimiz, özel ve toplum hayatımızda karşılaştığımız okuyup yazma bilmeyen erkek kadın her vatandaşıma öğretmek için çaba sarf etmeliyiz, bu milletin asırlardan beri hallolunamayan bir ihtiyacı birkaç sene içinde tamamen temin edilmek, yakın ufukta gözlerimizi kamaştıran bir muvaffakiyet güneşidir. Hiçbir muzafferiyetin hazlarıyla kıyas kabul etmeyen bu muvaffakiyetin heyecanı içindeyiz. Vatandaşlarımızı cehaletten kurtaracak bir sade muallimliğin vicdanî hazzı varlığımızı doyurmuştur.

Değerli arkadaşlarım; yüksek ve ebedî armağanınızla, büyük Türk milleti yeni bir nur âlemine girecektir.”³⁴⁵

Mustafa Kemal Paşa'nın eğitim ve alfabe ile ilgili yaptığı bu konuşma, Milletvekilleri tarafından büyük bir ilgi ile karşılanmıştır. Bu etkileyici konuşmanın ardından sıra, yeni Türk alfabesinin kabul edilmesi için yasal zorunlulukların yerine getirilmesine gelmiştir.

2.3.2. Türk Harflerinin Kabul ve Tatbiki Hakkında Kanun Tasarısı

Harf İnkılâbı'nın, kanunî alt yapısının oluşturulması için hükümet tarafından 1 Kasım 1928 günü Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne bir kanun tasarısı sunulmuştur.

³⁴⁵ TBMM Zabıt Ceridesi, III. Dönem, C. 5, s. 2-5.

Başkanın ve Başkanlık Divanı üyelerinin belirlenmesinin hemen ardından Türk harfleri yasa tasarısının görüşülmesine karar verilmiştir. Tekirdağ Mebusu Cemil, Afyon Mebusu Ali ve Erzincan Mebusu Safvet Bey'in imzalarıyla Başkanlık divanına bir önerge verilmiştir. Önergede, Türk harfleri yasasının ivedilikle görüşülmesi istenmiş, hükümetin de bu önergeyi desteklediği belirtilmiştir. Harfler yasası tasarısını incelemek üzere hemen özel bir komisyon kurulmuştur. Komisyona, Manisa Mebusu Sabri, Konya Mebusu Safvet, Samsun Mebusu Ali Rıza, Muğla Mebusu Yunus Nadi, Samsun Mebusu Ethem, Cebelibereket Mebusu Naci Paşa, İstanbul Mebusu Ahmet Rasim, Erzurum Mebusu Ahmet Fikret ve Burdur Mebusu Mustafa Şeref Beyler seçilmiştir. Komisyon üyelerinin kanun tasarısını incelemeleri için bir süre oturuma ara verilmiş, komisyonun incelemelerini tamamlamasından sonra yeniden devam edilmiştir.

TBMM geçici Başkanı Refet Bey, geçici başkanlık divanının kurulduğunu beyanla, yeni harfler kanununun görüşülmesi ve sonuçlandırılması hakkında Erzincan Mebusu Saffet, Tekirdağ Mebusu Cemil ve Afyonkarahisar Mebusu Ali Beylerin müşterek önergesi hakkında Hükümet'in görüşünü sormuştur. Bunun üzerine söz alan Başvekil İsmet Paşa, konu ile ilgili Hükümet'in görüşlerini özetle şu şekilde ifade etmiştir:

“ Arkadaşlar, Büyük Millet Meclisi'ne Hükümet tarafından Türk harflerine dair bu kanun tasarısı sunulmuştur. Kanun tasarısını acele olarak, derhal görüşülmesini gerekli görüyoruz.

Hükümet, bugün kanun tasarısının müzakere edilmesi ve sonuçlandırılmasını Büyük Meclis'ten istirham eder”

Bu konuşmanın ardından Erzincan Mebusu Saffet, Tekirdağ Mebusu Cemil, Afyon Mebusu Ali Bey tarafından hazırlanan ve müzakere edilmesine karar verilen kanun tasarısı şu hususları içermektedir:

“Türkiye Büyük Millet Meclisi Yüksek Başkanlığına

1- Reisicumhur Hazretlerinin nutuklarında işaret edilen Türk harfleri, milletimizin çok zamandan beri beklediği ve aylardan beri tecrübeleriyle alıştığı ve benimsediği esaslı konu, Büyük Millet Meclisi'nin gözünde şekillenmiştir.

Türk harflerinin memlekette kanunî nitelik ve kesinlikle uygulanmasına başlamak gecikmesi mümkün olmayan acele yapılması gereken bir ihtiyaç halindedir. Millet bu kanunun bir an evvel çıkarılmasını beklemektedir. Büyük Millet Meclisi'nin bu ihtiyacı göz önüne alarak hemen bugün Türk harflerinin kabul ve tatbikine ilişkin kanun tasarısının Hükümetçe derhal hazırlanması ve Yüce Meclise getirilmesini ve acele olarak müzakere edilmesini teklif ederiz.”

Yeni Harfler Yasa Tasarısı'nın görüşülmesinin kabul edilmesi üzerine on beş kişiden oluşan harf komisyonunun üyelerinin belirlenmesi için seçim yapılmıştır.

Komisyon üyeliğine seçilen milletvekilleri, kısa sürede harfler yasasıyla ilgili 1 Kasım 1928 tarihli 6/4346 numaralı kanun tasarısını incelemişlerdir. Komisyon, Türkçenin yazımı için kullanılan Arap harfleri yerine Latin esasına dayanan yeni Türk harflerinin ikamesine, bu harflerin resmî ve genel bütün işler, öğretim ve yayımda uygulanmasına, zaman ve şartlarına ilişkin hükümleri kapsayan, gerekçesinde belirtilen deliller ve görüşler doğrultusunda tasarının aynen kabul edilmesine ve Genel Kurul'a sunulmasına oybirliğiyle karar vermiştir.³⁴⁶

2.3.3. Türk Harflerinin Kabul ve Tatbiki Hakkında Kanun Tasarısı Müzakereleri

Komisyon tarafından kanun tasarısının görüşülmesine karar verilmesi üzerine müzakerelere geçilmiştir. Kanun tasarısı üzerine yapılan müzakerelerde Konya Mebusu Refik Bey, Şebinkarahisar Mebusu Mehmet Emin Bey ve Malatya Mebusu Başvekil İsmet Paşa söz almıştır. Başvekil İsmet Paşa, Türk harflerinin kanun tasarısı için hükümet adına olumlu görüş bildirmek amacıyla şu konuşmayı yapmıştır:

“...Türk harfleri kanunu tasarısı konusu üzerinde söyleyeceklerim açık ve kısadır. Büyük Reiscumhur Hazretleri'nin işaret buyurdıkları gibi, Türk harfleriyle büyük Türk milleti yeni bir nur âlemine girecektir. Biz buna samimiyetle ve vicdanî bir itimatla inanıyoruz. Teşebbüs, esasen milleti cehaletten kurtarmak teşebbüsüdür.

³⁴⁶ Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin o günkü oturumunda hazır bulunan 264 milletvekilinin katıldığı oylama sonucunda Türk Harflerinin Kabul ve Tatbiki Hakkında Kanun tasarısını incelemek ve kanunu hazırlamak üzere kurulan komisyonun üyeliğine seçilen milletvekilleri: Mustafa Fevzi Bey (Manisa), Kemalettin Bey (Kocaeli), Şakir Bey (Edirne), Sabri Bey (Manisa), Refik Bey (Konya), Cemil Bey (Tekirdağ), İsmail Hakkı Bey (Balıkesir), Saffet Bey (Erzurum), Ali Rana Bey (Samsun), Yunus Nadi Bey (Muğla), Ethem Bey (Samsun), Naci Paşa (Cebelibereket), Ahmet Rasim Bey (İstanbul), Ahmet Fikri Bey (Erzurum), Mustafa Şeref Bey (Burdur). Bkz. Palazoğlu, **a.g.e.**, s. 398.

Tecrübelerinizle memleketin her tarafında yakından gördünüz ki; Türk Alfabetiyle bu milletin okuma, yazma mücadelesine girmesi her tarafta büyük bir açılma, büyük bir kolaylık vermiştir. Bugünkü neslin ve büyük yenilikçi mebusların aldığı tedbirleri ve gördüğü işleri istikbalde yazmak için hazırlanan münevverlerin bir noktaya bilhassa dikkatlerini çekmek isterim.³⁴⁷

Hiçbir kanun tasarısı, görüşüldüğü anda, gerçekten uygulanacağına ve büyük sonuçlar vereceğine bu kadar güven vermemiştir. Yani hiçbir kanunun müzakeresi anında, memlekette candan kabul olunacağına, cidden tatbik edileceğine, geniş ve feyizli neticeler vereceğine bu andan daha çok inanmış olmak mümkün değildir. Sebebi açıktır. Çünkü böyle bütün bir milletin hayatına, fikrî ve manevî yaşayışına tesir edecek olan esaslı ıslah, bütün millet içinde, her köşede esaslı olarak işlenmedikçe, teşebbüs edilmeye çok cesaret ister. Teşebbüslerinizle memleketin her tarafında ne kadar esaslı bir ihtiyaca temas ettiğinizi açık olarak gördünüz.

Arkadaşlarım! Bu harfler için millette gördüğümüz ilgi ve hüsnü kabul başlıca şu noktayı izah eder ki; o anda milletin bir an evvel okuyup yazmak, cehaletten sıyrılmak için taşıdığı arzu derin, geniş ve samimîdir. Demek millet, hepimiz böyle bir anahtarı çoktan beri beklemekte idik. İkincisi kolaydır. Kolaylık, hiç ummadığımız muhitlerde, nasıl telâkki edileceğini tahmin edemeyeceğimiz yerlerde, uğraşmak istemeyen vatandaşlarımızda ilk iki, üç harfin ve bir iki saatlik uğraşmanın verdiği teşvik ile öğrenmek ümit ve kanaatini birden vermesindedir.

Arkadaşlarım! Bu kolaylıktan kolaylıkla faydalanmak ve bunun neticelerini birkaç sene içinde gözle görülür bir hâle getirmek için, hükümet ciddî mesai sarf edecektir. Hükümet, bütün memlekette “millet mektepleri” hâlinde, işinde, tarlasında, fabrikasında çalışan vatandaşların ayaklarının ucuna getirilen kolaylıkla öğretecek muallimlerle, kolay tedarik olunacak vasıtalarla bu yeni alfabeden tamamıyla istifade etmeleri için, bütün mesaisini sarf edecektir. Bu mücadeleyi muvaffakiyetle neticelendirmek için, vazife özellikle, hakikaten kendileriyle iftihar ettiğimiz muallimlerin değildir. Memurlarımız ve bu memleketin bütün münevver evlâtları, bu sene, gelecek sene ve birkaç sene zarfında bu alfabe ile vatandaşların tamamen okuyup yazması için ellerinden geleni ifa edeceklerdir.

---

³⁴⁷ TBMM Tutanak Dergisi, III. Dönem, C. 5, s. 7-13.

Kanun tasarısı esas itibariyle, genel hayatı yeni alfabe ile yazı dönemine kolaylıkla geçirmek için işe göre çeşitli dönemleri göstermektedir. Biz bu dönemleri ihtiyaca tamamen uyacak kadar dikkatli seçmeye çalıştık. Yakın bir zamanda genel hayat ve işlemler yeni yazı ile yapılmaya başlayacaktır. Doğal olarak bu gün elimizde kullanmakta bulunduğumuz birçok basılı belgeler vardır ki o belgelerin değiştirilmesine kadar, faaliyet şubesinin cinsine göre, çeşitli süreler konulmuştur. Buna da zorunluluk vardır.

*Bu kanun tasarısıyla Türk milletinin fikrî hayatına yeni bir dönem açılıyorsunuz. Bir sözü tekrar ederek sözlerime son vermek isterim. O da tedbirin hayırlı ve faydalı olduğuna cidden ve samimiyetle inanışımızdır. Büyük işlerde samimî inanmak, o işin muvaffakiyetle neticelenmesi için muhtaç olunan başlıca kuvvettir. Bu kuvvet o kadar mühimdir ki, bunun karşısında yenilmeyecek zorluk ve aşılmayacak tümsek yoktur.*³⁴⁸

Başvekil İsmet Paşa'nın bu konuşmasından sonra söz alan Konya Mebusu Refik (Koraltan) Bey de Kanun lehinde şu konuşmayı yapmıştır:

“...Arkadaşlar; Türk milleti zekidir, kuvvetlidir, kudretlidir. ...Yüce Türk kahramanı milletine en yüksek ve hakkıyla lâyük olduğu yeri hazırlamak için dün savaşlarda, barışta yenileşme ve ilerleme yollarında olduğu gibi bugün de kültür hayatında yepyeni bir dünya yaratacak olan “yeni Türk harfleri” inkılâbını yapmış bulunuyor. ...Milletimizi asırlardan beri ilerleme yollarından geri koyan Arap harfleri yerine Lâtin esasından gelme yeni Türk harflerini alarak milleti yeniden nurlu bir âleme götürüyor. ...Hepimiz seçim bölgelerini köylerine varıncaya kadar gezdik ve şükranla gördük ki büyük dâhinin ilk işareti üzerine kendisine candan bağlı olan soylu milletimiz kelimenin tam anlamıyla ayaklanmışlar. Hiç okumayan, yazmayan gençler ve ihtiyarlar az zamanda yeni harflerle okuyup yazmağa başlamışlardır. ...Şu anda Türk'ün yüksek ve parlak istikbaline gururla bakıyorum...”

Konya Mebusu Refik Bey'in bu konuşmasının ardından tasarının lehinde konuşmak üzere söz alan Şarkıkarahisar Mebusu Mehmet Emin (Yurdakul) Bey de şu konuşmayı yapmıştır:

---

³⁴⁸ Palazoğlu, a.g.e., s. 399.

“...Arap harfleri ilim ve sanatın sesini halkın içerisine götüremiyordu. İlerlemenin ve medeniyetin ruhunu halkın içerisine yayamıyordu. Aydın zümre ile halk zümresi arasında uçurumlar vardı, setler vardı, eğitimi yaymaya, ilim ve sanatı halkın içerisine götürmeye ilerleme ve medeniyeti halkın içerisine yaymaya en büyük araç ve etken bu yeni Türk harfler olacaktır. ...Bu yeni Türk harflerle on dört milyon Türk fikren harekete geçecek, on dört milyon Türk’ün kalbinde yeni bir aşk ve heyecan doğacak, on dört milyon Türk ilerleme ve medeniyet yolunda aydın zümre ile halk zümresi arasında bir millet meydana getirecektir. Bu on dört milyonun içerisinden mütefekkirler çıkacak, ilim ve hakikatin altın anahtarlarını bulacak... Bu on dört milyonun içerisinde âsi ruhlar çıkacak, mazinin yalanlarını, ruhlara vurulmuş zincirlerini parçalayacak....

...Bu on dört milyonun içerisinden yeni yol göstericiler çıkacak yeni ruhun ve yeniçağın ilhamı ile yazılmış kitaplarını getirecek, yeni hayatın unsurlarını incelettirecek, bu on dört milyonun içerisinden, yeni şairler çıkacak, hakikatin ve medeniyetin kahramanlık destanlarını söyleyecek. Bu harflerle Türk milleti yeni bir mukadderat yazacak, yeni kültür ve medeniyetini meydana getirecek, Türk milleti bu yeni harflerle yeni ilmini, yeni sanatını, yeni ilerlemesini ve yeni evrenini yaratacak... ”³⁴⁹

Bu konuşmaların ardından TBMM Başkanı Kazım Paşa’nın, Kanun tasarısının maddeleri üzerinde görüşmelere geçilmesi teklifi, milletvekillerince oybirliği ile kabul edilmiştir. Türk Harflerinin Kabul ve Tatbiki Hakkında Kanun tasarısının gerekçesi de şu şekilde belirtilmiştir:

“Kanununun Gerekçe Tasarısı

“...Türk dili şimdiye kadar yapısına uymayan Arap harfleriyle yazılıyordu. Arap harfleri sistemi bir taraftan dilimizin muhtaç olduğu sesli harfleri kapsamıyor, diğer taraftan Türk halkının gereği gibi söyleyemediği birtakım seslere sahip bulunuyordu. Bu yüzden Türk çocuğu ana dilini yazabilmek için uzun zaman belirli kalıpları öğrenmek zorunda kalıyor, hayali zihninde mevcut olmayan yeni bir kelimeyi doğru yazmak veya okuyabilmek için uzun uzadıya Arap ve Acem dil bilgisi kurallarını bilmesi gerekiyordu. Bu durumun meydana çıkardığı zorluklar herkesçe

---

³⁴⁹ Palazoğlu, a.g.e., s. 401.

biliniyordu. Medenî bir yazının düzgün imlâyâya sahip olması gerektiği hâlde eski yazı ile buna da imkân bulunmuyordu.

Çünkü aslen Türk olan kelimelerin sesli harflerle yazılması gerektiği hâlde eski harf sistemimizde bunun için yeterli işaret yoktu. Mevcut sesli harflerin ayrıca birer sessiz olması yazılan bir Türkçe kelimenin bile başka başka yollarda okunmasını gerektiriyordu. Eski harf sistemi var oldukça yabancı aslından gelen kelimeleri gerek telâffuz ve gerek dil bilgisi bakımından dile mal etmek mümkün değildi. Bu sebeptendir ki Türkçeyi iyi yazabilmek ve yazılanı okuyabilmek için öğrenilmesi uzun senelere muhtaç kurallarla uğraşmak gerekiyor ve yazı yazmak, doğru okumak ancak belirli bir sınıfın imtiyazı hâline geliyordu. Bu güçlük yüzünden millî ve bundan dolayı bütün halk tarafından okunabilecek ve yazılabilecek bir dil için gereken bir gramer meydana gelemiyordu. Buna bir de eski Arap harflerinin Türk matbaacılığını nasıl ilerletmekten alıkoyduğu, telgraf gibi medenî araçları kullanmakta milletimizi boşuna masraf ve zorluklara sürüklediği eklenirse eski harf sistemimizi değiştirmek zorunluluğu ortaya çıkar.

Bu sebeplere dayanarak ki esasen millî dilimizin yapısına uygun bir harf sistemi kabul etmek Cumhuriyet Hükümetinin programı gereği bulunuyordu. Türk dilinin yapısına uygun olmak üzere Lâtin esasından alınacak harfleri belirlemek için geçen yıl Maarif Vekâletinde kurulan Dil Heyetince esasları hazırlanan harf sistemi ile yapılan denemelerde dilimizi en iyi bir şekilde yazmanın mümkün olduğu anlaşıldı.

Kısa bir zamanda milletimizin bu harfleri kolaylıkla öğrenmeleri bu harf sisteminin dilimizin yapısına uygun olduğunu da ayrıca meydana koydu.

Bundan dolayı Cumhuriyet Hükümeti artık tecrübe ile sabit olan Lâtin esasından alınan harf sistemimizin kanun hâlinde belirlenmesini zorunlu görmüş ve ilişik tasarıyı bu amaçla teklif etmiştir.

Türk harf sisteminin kolaylığı son aylar zarfında yapılan tecrübelerden anlaşıldığı için devlet dairelerinde hemen bu harflerle yapılacak başvuruların kabulü ve onun üzerine işlem yapılması mümkün olacaktır.

Zaten yeni harfleri hemen uygulayarak dilin yazılışındaki ikiliği bir an evvel kaldırmak ve yeni Türk harflerinin meydana getireceği iyi neticeyi bir an evvel elde etmek gerektiğinden, kanunun kabulünden itibaren devletin bütün daire ve müesseselerinde ve şirket ve cemiyet ve özel müesseselerde Türk harflerinin kabul olunacağı ve en geç 1929 Ocağında yeni Türk harflerinin devlet işlemlerinde uygulanacağı ikinci ve üçüncü maddelerde açıklanmıştır. Ancak basılı cüzdan, belge ve diğerlerinin yenisi basılabilmesi için 1929 Haziranına kadar eski usulde yazılması devam ettirilmiştir.

Yeni harflerin halk arasında yayılması için birinci şart, halkın en çok okumak zorunda bulunduğu eserlerin yeni harflerle neşredilmiş olmasıdır.

Halk, yeni yayınların eski harflerle izlenmesi imkânına sahip oldukça yeni harflere bir an evvel alışmakta müsamaha gösterebilir. Bunun için 1928 Kânunuevvelinden itibaren levha, tabelâ, ilân, reklâm ve sinema yazıları, süreli, süresiz bütün Türkçe gazete, risale ve mecmuaların Türk harfleriyle basılması ve yazılmasının mecburî olduğu dördüncü maddede gösterilmiştir. Yeni harflerin halk kütlesi arasında çabuk yayılmasını kolaylaştırmak için bu maddenin kabulü zarurîdir. Bununla beraber, devlet dairelerine yazı ile müracaatta bulunan halkın güçlük çekmesine yer bırakmamak üzere 1929 senesi Haziranının birinci gününe kadar eski harflerle devlet dairelerine müracaatlarının kabulü uygun görülmüştür.

Aynı maksatla 1929 senesi ilk gününden itibaren Türkçe basılacak kitapların Türk harfleriyle basılması mecburiyeti beşinci maddede açıklanmıştır.

Resmî ve özel tutanakları tutacak kâtiplerin Türk stenografisini öğreninceye kadar eski harflerle tutanak tutmaları doğal olduğundan bunun için 1930 Haziranına kadar bu yolda tutanak tutulması uygun görülmüştür.

Kitap, kanun, talimatname, defter, cetvel, kayıt ve sicil gibi basılıların yeniden basımı zamana bağlı olduğundan bunlar, 1930 Haziranına kadar kullanılacaktır.

Nüfus kayıtları ve tapu kayıt ve senetleri ve mahkemeler sicil ve ilâmları ile sözleşmeler ve antlaşmaların ve her çeşit hisse senetleri ve senetler gibi hukukî

kıymeti olan belge ve paraların ve yazı, kanun ve tüzüklerin değiştirilmedikçe yürürlükte olması doğal bulunduğundan yedinci madde bu şekilde yazılmıştır.

Bütün bankalar, imtiyazlı, imtiyazsız şirketler, cemiyetler ve müesseseler de devlet dairelerine paralel olarak en geç 1929 Ocağının başından itibaren işlemlerini yeni harflerle yapacak ve yalnız 1929 Haziranına kadar buralara da halk tarafından eski harflerle başvuru yapabilecektir. Buralarda da elde mevcut olan kitap, defter, cetvel, tüzük ve yönetmelikler 1930 Haziranının başına kadar kullanılacaktır.”³⁵⁰

Kanunun gerekçesinin okunmasından sonra kanun maddeleri sırasıyla okunarak milletvekillerinin oy verme işlemine geçilmiştir. Tek tek kanun maddeleri oylanarak kabul edildikten sonra yasanın tümü üzerine yapılan son oylamada, oy birliği ile kabul edilmiştir.

2.3.4. Türk Harflerinin Kabul ve Tatbiki Hakkında Kanun’un Kabulü

Böylece Harf İnkılâbı yasasını oluşturan hükümler, Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin, Üçüncü dönem ikinci yıllık toplantısının yapıldığı 1 Kasım 1928 günü kabul edilmiştir. Hükümetin teklif ettiği yasa tasarısı, TBMM’de kısa sürede gerekli komisyonlar kurularak ve üzerinde müzakereler yapılarak kabul edilmiş, Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Paşa da, 1353 sayılı Türk Harflerinin Kabul ve Tatbiki Hakkında Kanun’u onaylamıştır. 3 Kasım 1928 günü Resmî Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe giren Kanun, şu hükümlerden oluşmaktadır:

“Türk Harflerinin Kabul ve Tatbiki Hakkında Kanun

Madde 1- Şimdiye kadar Türkçeyi yazmak için kullanılan Arap harfleri yerine Lâtin esasından alınan ve merbut cetvelde şekilleri gösterilen harfler “Türk harfleri” unvan ve hukuku ile kabul edilmiştir.³⁵¹

Madde 2- Bu kanunun neşri tarihinden itibaren devletin bütün daire ve müesseselerinde ve bilcümle şirket, cemiyet ve hususî müesseselerde Türk harfleriyle yazılmış olan yazıların kabulü ve muameleye konulması mecburîdir.

³⁵⁰ TBMM Zabıt Ceridesi, III. Dönem, C. 5, s. 13.

³⁵¹ Birinci maddede “merbut cetvel” şeklinde anılan çizelge, 29 harfin el yazısı ve baskı harfleriyle büyük ve küçük harflerin listesinden oluşmaktadır. Bkz. Ülkütaşır, a.g.e., s. 81.

Madde 3- Devlet dairelerinin her birinde Türk harflerinin devlet muamelâtına tatbik tarihi 1929 Kânunusanisinin birinci gününü geçemez. Şu kadar ki evrakı tahkikiye ve fezlekelerinin ve ilâmların ve matbu muamelât cetvel ve defterlerinin 1929 Haziranı iptidama kadar eski usulde yazılması caizdir. Verilecek tapu kayıtları ve senetleri ve nüfus ve evlenme cüzdanları ve kayıtları ve askerî hüviyet ve terhis cüzdanları 1929 Haziranı iptidasından itibaren Türk harfleriyle yazılacaktır.

Madde 4- Halk tarafından vaki müracaatlardan eski Arap harfleriyle yazılı olanlarının kabulü 1929 Haziranının birinci gününe kadar caizdir. 1928 senesi Kânunuevvelinin iptidasından itibaren Türkçe hususî veya resmî levha, tabelâ, ilân, reklâm ve sinema yazıları ile kezaik Türkçe hususî resmî bilcümle mevkut, gayri mevkut gazete, risale ve mecmuaların Türk harfleriyle basılması ve yazılması mecburîdir.

Madde 5- 1929 Kânunusani iptidasından itibaren Türkçe basılacak kitapların Türk harfleriyle basılması mecburîdir.

Madde 6- Resmî ve hususî bütün zabıtlarda 1930 Haziranı iptidasına kadar eski Arap harflerinin stenografi makamında istimali caizdir. Devletin bütün daire ve müesseselerinde kullanılan kitap, kanun, talimatname, defter, cetvel, kayıt ve sicil gibi matbuaların 1930 Haziranı iptidasına kadar kullanılması caizdir.

Madde 7- Para ve hisse senetleri ve bonolar ve tahvilât ve pul ve sair kıymetli evrak ile hukukî mahiyeti haiz bilcümle eski vesikalar değiştirilmedikleri müddetçe muteberdirler.

Madde 8- Bilumum bankalar, imtiyazlı ve imtiyazsız şirketler, cemiyetler ve müesseselerin Türkçe muamelâtına Türk harflerinin tatbiki 1929 Kânunusanisinin birinci gününü geçemez. Şu kadar ki halk tarafından mezkûr müesseselere 1929 Haziranı iptidasına kadar eski Arap harfleriyle müracaat vaki olduğu takdirde kabul olunur. Bu müesseselerin ellerinde mevcut eski Arap harfleriyle basılmış defter, cetvel, katalog, nizamname ve talimatname gibi matbuaların 1930 Haziranı iptidasına kadar kullanılması caizdir.

Madde 9- Bütün mekteplerin Türkçe yapılan tedrisatında Türk harfleri kullanılır. Eski harflerle matbu kitaplarla tedrisat icrası memnudur.

Madde 10- Bu kamın neşri tarihinden muteberdir.

*Madde 11- Bu kanunun ahkâmını icraya İcra Vekilleri Heyeti memurdur.*³⁵²

Bu arada yasanın kabul edildiği oylamanın hemen ardından Meclis Başkanlığına Sivas Mebusu Rahmi Bey bir önerge vererek Mustafa Kemal Paşa'ya, millet adına bir şükran anısı olarak Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından altın bir alfabe tablonun sunulmasını teklif etmiştir. Rahmi Bey'in önergesi özetle şu sözleri içermektedir:

*“Büyük Türk milletine kurtuluş ve ilerleme yolunda olduğu gibi okuma yazma yolunda da nur ve ışık gösteren dâhi Reisicumhur Gazi Mustafa Kemal Hazretleri'ne milletin şükran hatırası olmak üzere, Yüce Meclis tarafından altın levha üzerinde ve yukarısını da Türk alfabesinin yaratıcısı Reisicumhur Gazi Mustafa Kemal Hazretleri'ne yazılı kabartma bir alfabe takdim edilmesini teklif ederim.*³⁵³

Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından Mustafa Kemal Paşa'ya verilmesi kararlaştırılan altın harflerle yazılmış yeni Türk alfabesinden oluşan altın levhanın ihalesini, cevahirci Hrant Babayan almış, tasarımını S. Agayan, imalatını ise kuyumcu Levon Mazlumyan yapmıştır.³⁵⁴

Yaklaşık bir buçuk yılda İstanbul'da yaptırılan levha, 22 Mayıs 1930 Perşembe günü, Mustafa Kemal Paşa'ya, Türkiye Büyük Millet Meclisi Divan Riyaseti tarafından takdim edilmiştir. Çerçevesi altın, zemini gümüş olan levhada yeni Türk harfleri altınla işlenmiştir.³⁵⁵ Harflerin altında mineli bir çerçeve içinde altın harflerle “*Türkiye Büyük Millet Meclisi Tarafından Reisicumhur Gazi Mustafa Kemal Hazretlerine*” yazılıdır.³⁵⁶

³⁵² **TBMM Kanunlar Dergisi**, C. 7, s. 1.; **Resmi Gazete**, 3 Kasım 1928, s. 1030.

³⁵³ **TBMM Zabıt Ceridesi**, III. Dönem, C. 5, s. 7.

³⁵⁴ Haluk Oral, “*Yeni Alfabede Ermeni İmzası*”, **NTV Tarih Dergisi**, S. 21, Ekim 2010 s. 34. Yeni Alfabenin S. Agayan Tarafından Tasarımının Orjinali için Bkz. Ek: 4.

³⁵⁵ **Cumhuriyet**, 23 Mayıs 1930.

³⁵⁶ Günümüzde bu levha Anıtkabir müzesinde sergilenmektedir.

2.3.5. Türk Harflerinin Kabul ve Tatbiki Hakkında Kanun'un Mali Kaynağı

Türk Harflerinin Kabul ve Tatbiki Hakkında Kanun'un kabulünden iki gün sonra, 5 Kasım 1928 günü Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne iki yasa tasarısı daha sunulmuştur. Biri 1354 sayılı 1928 yılı "Gümrük Bütçesine (200.000) Lira Olağanüstü Ödenek Konulması hakkında 1/276 numaralı Kanun Tasarısı" diğeri de 1355 sayılı Maarif Vekâleti (1928) Bütçesine (400.000) Lira Olağanüstü Ödenek Verilmesi Hakkında 1/377 numaralı Kanun Tasarısıdır.³⁵⁷

"Türk Harflerinin Kabul ve Tatbiki Hakkında Kanun"un kabulünden sonra bazı Vekâlet ve dairelerin 1928 yılı bütçelerinin, zorunlu olmayan kalemlerinden kesintiler yapılarak oluşturulan 400.000 liralık ödenek, Maarif Vekili Mustafa Necati Bey'in Meclis'te yaptığı açıklamaya göre, Dil Heyeti tarafından basılan alfabe, gramer, imla lügati vesairesinin her türlü basım masrafı ile Dil Heyeti huzur hakkı ve yeni Türk harfleriyle okul kitapları basmak ve basılı kitaplara ödül vermek için kullanılacaktır. Ayrıca, bu türden yayınları satın almak ve bunun karşılığında da basım masraflarını karşılamak, halk dershanelerine ve millet mekteplerine ilişkin her türlü harcamayı yapmak, yeni harflerle basılmış süreli ve süresiz dergi ve kitapları basmak, devlet matbaasının tesisatı ve inşaatı için de kullanılacaktır.³⁵⁸

Gümrük Bütçesi ve Maarif Bütçesi ile ilgili kanun tasarıları 8 Kasım günü Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde müzakere edilerek kabul edilmiş, Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Paşa tarafından onaylandıktan sonra 13 Kasım 1928 tarihinde Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Maarif Vekâleti Bütçesine 1928 Mali yılı ek ödenek oluşturulmasına dair "1928 Sene-i Maliyesi Maarif Vekâleti Bütçesine Tahsisat-ı Fevkalâde İtasına ve Muhtelif Devair Bütçelerine Mevzu Tahsisattan Bazılarının İmhasına Dair" 1354 sayılı Kanun şu iki maddeden oluşmaktadır:

"Birinci madde- 1928 mali yılında Maarif Vekâleti bütçesinde "Yeni Türk harflerinin gerektirdiği masraf adıyla yeniden açılan "718"inci fasla "400.000" lira olağanüstü ödenek olarak konulmuştur.

³⁵⁷ BCA, Fon Kodu: 30.10.0.0., Yer No: 143.25..23, Dosya No: 1424, Tarih: 14.11.1928. Bkz. Ek: 5.

³⁵⁸ TBMM Zabıt Ceridesi, III. Dönem, C. 5, s.11

İkinci madde- Çeşitli dairelerin 1928 mali yılı bütçelerinin ilişik cetvelde yazılı fasıl ve maddelerinden toplam “400.000” liralık ödenek aktarılmıştır.”

Maarif Vekâleti’ne diğer bakanlıkların bütçelerinden aktarılan 400 000 liralık ödeneğin hangi kurumlardan, ne miktarda olacağı detaylı rakamlarla şu şekilde belirtilmiştir:

“Maliye Vekâleti’nden 160.000, Dâhiliye Vekâleti’nden 20.000, Hariciye Vekâleti’nden 40.000, İktisat Vekâleti’nden 22.000, Matbuat Umum Müdürlüğünden 30.000, Sıhhiye Vekâleti’nden 12.000, Umum Jandarma Komutanlığından 20 500, Tapu Umum Müdürlüğünden 7000, İskân Vekâleti’nden 7000, Maarif Vekâleti’nden 41.500, Nafia Vekâleti’nden 40.000, toplam “400.000” Türk lirası yeni Türk harflerinin gerektirdiği masraf için Maarif Bütçesine aktarılmıştır.”³⁵⁹

Gümrük Bütçesine 1928 Mali yılı ek ödenek konulması ile ilgili “1928 Sene-i Maliyesi Rüsumat Bütçesine Tahsisat-ı Fevkalâde Vaz’ına Dair” 1355 sayılı Kanun da şu iki maddeden meydana gelmiştir:

Birinci madde- Matbaalarda kullanılmak üzere ithal edilecek yeni Türk harflerinin gümrük vergisi karşılığı olarak 1928 mali yılı Gümrük Bütçesinde “Yeni Türk harfleri gümrük resmi karşılığı” adıyla yeniden açılan “306”ncı fasla “200.000” lira olağanüstü ödenek konulmuştur.

İkinci madde -1928 sene-i maliyesi nihayetine kadar memlekete ithal edilecek Türk harflerinden tarife mucibince istifası icap eden rüsüm birinci madde ile yeniden açılan fasla masraf ve taallük ettiği varidat faslına da irat kaydolunur.³⁶⁰

Bu yasa ile ithal edilecek yeni Türk harflerinin gümrük vergisinden muaf tutulması ve bu amaçla bütçeye 200.000 liralık ek bir ödeneğin aktarılması kararlaştırılmıştır. Böylece yeni harfler yasasının uygulaması için tasarlanan 400.000 liralık ödeneğin yarısı, dışarıdan ithal edilecek yeni Türk harflerinin satın alınması için kullanılacaktır. Diğer kalan bölümü de yeni harflere geçişte zarar gören Türk basınına hükümet tarafından pirim olarak verilecektir.

³⁵⁹ TBMM Zabıt Ceridesi, II. Dönem, C. 5, s. 28-29.

³⁶⁰ TBMM Zabıt Ceridesi, III. Dönem, C. 5, s. 29-30.

Yeni Türk alfabesine geçişi sağlayan inkılâp için ayrılan 400.000 lira gibi oldukça kısıtlı bu ödenek, yasada 400.000 lira olarak belirlenmişse de 1928 bütçesi kesin hesap kanununda 464.000 liraya çıkarılmıştır. Bir sonraki yıl için de 1929 yılı bütçesinde “Yeni Türk harflerinin iltizam eylediği masraf” kalemi adı altında 120.000 liralık bir ödenek daha ayrılmıştır. Böylece “Yeni Türk harflerinin iltizam eylediği masraf karşılığı olarak ayrılan toplam miktar 586.000 lirayı bulmuştur.³⁶¹ Ancak Millet Mektepleri açıldıktan sonra karşılaşılan yoğun ilgi nedeniyle artan mali gereksinimler ek bütçe kanunları ve yerel imkânlarla karşılanmaya çalışılmıştır.

Oluşturulan bu kaynaklar, başta ders kitaplarını yeni harflerle basabilmek için yeni makinelerin alınması ve 1928 yılında Ekim ayında açılmış olan ilk ve ortaokulların bütün ders kitaplarının basımı için sarf edilmiştir. Ayrıca Millet Mekteplerinde kullanılacak özel alfabeler, yalın ve iri yazılı okuma kitaplarının ve kursu bitirenler için haftalık bir gazetenin basımı da bu kaynaklardan karşılanmıştır.³⁶² Bu kapsamda Dil Komisyonu tarafından hazırlanan alfabe kitaplarından ilk olarak 100 bin adet basılmıştır. Bunlar sadece yurt içinde dağıtılmamış, örnek oluşturması bakımından bu alfabe ve gramer kitaplarından İran’a da gönderilmiştir.³⁶³

---

³⁶¹ H. Cevahir Kayam, *a.g.m.*, s. 246.

³⁶² Başgöz, *a.g.e.*, s. 121.

³⁶³ *Son Saat*, 27 Ocak 1929.

III. BÖLÜM

YENİ TÜRK ALFABESİNİN YAYGIN EĞİTİM YOLUYLA ÖĞRETİLMESİ

3.1. MİLLET MEKTEPLERİNİN KURULMASI

3.1.1. Millet Mektepleri Açılmadan Önce Halk Eğitimi Uygulamaları

Halk eğitimi ile ilgili ilk çalışmalar Milli Mücadele Döneminde Ankara'da başlatılmıştır. Maarif Vekâleti'nin bünyesinde Yusuf Akçura'nın başkanlığında dönemin önemli fikir adamları ve eğitimcilerinden oluşturulan bir komisyon 16 Haziran 1921 tarihinden itibaren milliyetçilik ve halkçılık anlayışı çerçevesinde vaaz ve konferanslar vermeye başlamıştır. Bu amaçla Serbest Âli Dersler Müessesesi-i İlmiyesi adıyla bir yaygın eğitim kurumu oluşturulmuştur.³⁶⁴

Yaygın halk eğitimine yönelik bu ilk programlı çalışmalar bu kurulun denetiminde yürütülmüştür. Bu konferans ve derslerin en önemli amacı, Anadolu'da Millî Mücadele'nin hedefini, önemini, özelliklerini anlatarak halkı bilinçlendirmektir. Bu amaçla görevlendirilen Ahmed Ağaoğlu Bey, İsmail Hakkı Bey ve Mehmed Emin Bey gibi aydınlar, Ankara Hükümeti'nin kontrolündeki şehir ve kasabalarda halk üzerinde olumlu etki yapan pek çok konferans, vaaz ve ders vermişlerdir.³⁶⁵

Halk eğitimine Mustafa Kemal Paşa da son derece önem vermiş, 15 Temmuz 1921 tarihinde Ankara'da toplanan Maarif Kongresi'nde yaptığı konuşmasında bu konudaki görüşlerini belirtmiştir.³⁶⁶ Mustafa Kemal Paşa'ya göre millî bir eğitim politikası hedeflenmeli ve bu hedeflere uygun bireyler yetiştirilmelidir. Maarif Teşkilatı da bu hedeflere uygun şekilde yeniden düzenlenmelidir. Mustafa Kemal Paşa, TBMM'de 1 Mart 1922 yılında bu konuda yaptığı diğer bir konuşmasında ise, kuruluş aşamasındaki bir devletin halkının eğitiminin gerekliliğini şu sözlerle ifade etmiştir:

³⁶⁴ Cemil Öztürk, "Millî Mücadele Ankara'sında Bir Yüksek Öğretim Kurumu: Serbest Âli Dersler Müessesesi-i İlmiyesi", *Atatürk Yolu*, Yıl:7, C. 4, S.13, Mayıs 1994, s. 55-63.

³⁶⁵ Serbest Âli Dersler Müessesesi'nde kapsamlı bir halk eğitim programı yürütülmeye çalışılmış, Lisaniyat, Tarih, Terbiye, İktisad-ı Nazari, Hukuk-ı Düvel, Maliye, İslâm Güzel Sanatları Tarihi, Devlet, İlahiyat, Sağlık ve Psikoloji gibi alanlarda dersler verilmiştir. Bkz. Ergün, *a.g.e.*, s. 22.

³⁶⁶ *Hâkimiyet-i Milliye*, 17 Temmuz 1921.

“...Bizim takibe mecbur olduğumuz maarif siyasetimizin esas hududu şöyle olmalıdır: ...Bu memleketin asıl sahibi ve heyet-i içtimaiyemizin esas unsuru köylüdür. ...Bugüne kadar maarif nurundan mahrum bırakılmıştır. Binaenaleyh, bizim takip edeceğimiz maarif siyasetinin temeli, evvela mevcut cehli, izale etmektir... Diyebilirim ki bütün köylüye okumak yazmak ve vatanını, milletini, dinini, dünyasını tanıtacak kadar coğrafi, tarihi, dini ve ahlaki malumat vermek ve temel matematiği öğretmek, maarif programımızın ilk hedefidir.”³⁶⁷

Milli Mücadele'nin başarı ile sonuçlanmasının ardından henüz Cumhuriyet ilan edilmeden önce İcra Vekilleri Heyeti Başkanı Ali Fethi (Okyar) Bey döneminde oluşturulan hükümet programında, halk eğitiminin bir devlet politikası haline getirileceğine dair izler görülmektedir. Bu hükümet programına göre: “...Halkın talim ve terbiyesi için gece dersleri ve çırak mektepleri tesis olunacak, halk lisansı ve halkın ihtiyacına muvafık kitaplar yazdırılarak tabı ve teksir ve memleketin her tarafına tevzi edilecektir. Maarif Teşkilatı, milletin her ferdine istidat ve kabiliyetini azami surette inkişaf ettirecek yolu açık bırakacaktır.”³⁶⁸

Maarif Vekili İsmail Safa Bey döneminde Maarif Vekâleti'nin bünyesinde bir Halk Terbiyesi Şubesi kurularak çeşitli faaliyetler yürütülmüştür. Fakat kapsamlı bir eğitim politikası belirlemek için daha büyük bir adım atmak gerekmektedir. Bu amaçla 3 Mart 1924 tarihinde Tevhid-i Tedrisat Kanunu çıkarılmıştır. Kanunun çıkarılması ile aynı zamanda Türkiye’de millî bir devlet kurma ve millî kimliğe sahip vatandaş yetiştirme yolunda önemli bir adım atılmıştır.

Columbia Üniversitesinden John Dewey, Maarif Vekâleti tarafından eğitimde temel amaçlara yol gösterici olması için, Türkiye’ye davet edilmiştir. Dewey, 1924 yılının yaz aylarında yaptığı incelemeler sonucunda Türkiye’nin eğitim sorunları üzerine bir rapor hazırlamıştır. Dewey Raporunda halk eğitiminin önemini vurgulayarak bu konuda Danimarka Halk Mekteplerini örnek göstermiştir. Bu amaçla Danimarka’ya bir komisyon gönderilmesini ve yerinde incelemeler

---

³⁶⁷ **Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi**, I. Dönem, C. 18, Türkiye Büyük Millet Meclisi Matbaası, Ankara, 1943-1981, s. 8.

³⁶⁸ **TBMM Zabıt Ceridesi**, II. Dönem, C. 1, s. 423.

yapılmasını tavsiye etmiştir.³⁶⁹ Bu öneriler doğrultusunda; Danimarka'nın uyguladığı yetişkinler eğitimi temel alınarak bir halk eğitiminin yapılmasına karar verilmiştir. Harf İnkılâbı'nın gerçekleştirilmesinin ardından da Danimarka Halk Okullarından esinlenilerek Millet Mektepleri kurulmuştur.³⁷⁰

Maarif Vekâleti'nin yeniden yapılandırılmasını amaçlayan 22 Mart 1926'da Maarif Teşkilatına Dair Kanun'un 6. maddesine göre, ilköğretim çağını geçirmiş ve hiç öğrenim görmemiş çocukları çalıştıran kuruluşlar bu çocuklara ilköğretimi vermeye mecburdurlar.³⁷¹ Bu kararlar özel kuruluşların da halk eğitimine katkı vermesi sağlanmıştır. Ardından da Maarif Vekâleti'nin halk terbiyesi şubesi tarafından 1927 yılında Halk Dershaneleri ve Konferansları Talimatnamesi hazırlanmıştır. Böylece ilk defa ülke genelinde kapsamlı bir programla, amaçları belirlenmiş bir halk eğitiminin uygulanmasına başlanmıştır.

Talimatnameye göre halk dershaneleri iki kademedede planlanmıştır. Birinci grupta, ilköğretim çağını geçmiş ve hiç eğitim görmemiş çocuklar ile hiç okuma yazma bilmeyen yetişkinler vardır. Bu grubun eğitim süresi iki yıldır. Halk Dershanelerine 20 yaşına kadar ilköğretim görmeyenler devam etmek zorunda, 20-40 yaş arası olanların ise devam zorunluluğu bulunmamaktadır. Umumî Halk Dershaneleri olarak nitelendirilen ikinci grup dershanelerde ise, daha geniş bir kitleye hizmet vermek amacıyla dersler, konferanslar şeklinde herkese açık tutularak yapılmış, devam zorunluluğu getirilmemiştir.

Her bölgede açılması zorunlu tutulan Halk Dershaneleri, karma eğitim hizmeti vermesinin yanı sıra ihtiyaca göre kadın ve erkek dershaneleri olarak da açılabilir. Özel kuruluşlar da bünyelerinde çalıştırdıkları eğitim görmemiş ve ilköğretim çağını geçirmiş olan personelin eğitimini temin etmek zorundadır. Ayrıca hapisanelerde de bu dershanelerden açılarak mahkûmlar da okuma yazma eğitimi görecektir. Halk Dershanelerinde her yıl asgari beş ay öğretim yapılacak, bu sürenin yılın hangi döneminde olacağına dershanelerin bulunduğu bölgedeki maarif

---

³⁶⁹ İhsan Sungu Bey, bu konuda 1922 yılında verdiği bir konferansta yaygın halk eğitimi için Danimarka Halk Mekteplerinin örnek alınması gerektiğini daha önceden belirtmiştir. Bkz. Münir Raşid Öymen, "Muallim Mektepleri ve Terbiye Hareketleri", **Yeni Bilgi**, C. I, S.10, 1948, s. 18.

³⁷⁰ John Dewey, **Türkiye Maarifi Hakkında Rapor**, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1939, s. 13.

³⁷¹ **Milli Eğitimle İlgili Kanunlar**, C. 1, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1953.

eminlikleri karar verecektir. Kadın ve erkek dershanelerinin ders, gün ve saatleri de ayrıca talimatnamede belirtilmiştir. Bu programa göre erkekler için haftada beş gece ikişer saat ders yapılırken kadınlar için haftanın üç günü pazartesi, perşembe ve cuma günleri öğleden sonra iki saat ders yapılacaktır.³⁷²

Halk Dershanelerinde eğitim gören okul çağını aşmış insanların okuma yazma seviyelerini göz önüne alarak özel kitaplar da hazırlanmıştır. Bu amaçla Maarif Vekâleti'ne bağlı Millî Talim ve Terbiye Heyeti 12 Şubat 1928 günü yaptığı toplantıda Halk Mektepleri ve benzeri okullar için "Halk Mekteplerine Mahsus Alfabe" adıyla yetişkinler için bir okuma yazma kitabının yazdırılması kararını almıştır. Bu kararın alınmasından sonra, Mustafa Şefik Bey'in hazırladığı Halk Mektepleri için "Güzel Alfabe" isimli kitap, Talim Terbiye kurulu tarafından incelenerek uygun bulunmuş ve Halk Mekteplerinde ders kitabı olarak okutulmasına izin verilmiştir.³⁷³

Halk Dershaneleri, maarif bölgelerinde bulunan ihtiyaca göre ilkokul binalarında açılacaktır. Bu okulların başmuallimleri aynı zamanda Halk Dershanelerinin de müdürü kabul edilecektir. Maarif müdürleri bu kursların sevk ve idaresinden sorumlu olacak, maarif müfettişleri de denetim görevini üstlenecektir. Bu bilgiler de her yıl Maarif Vekâleti'ne iletilecektir. Görevlendirilen müdürler öğretmenler, müfettişler ve müstahdemler için ayrıca ücret ödenecek, özlük hakları da iyileştirilecektir.³⁷⁴

Her sınıfı başarı ile bitiren öğrencilere istedikleri takdirde eğitim durumunu gösteren bir belge ve ilk Halk Mektebini bitirenlere de törenle bir tasdikname verilecektir. Bu kurumların gelirleri ise Maarif Vekâleti'nin bütçesi, belediyeler ve özel idarelerin ayırdıkları paylar ile cemiyetler, müesseseler ve özel şahıslardan elde edilen bağışlarla sağlanacaktır. Maarif eminlikleri, bölgelerinde halkın dershanelere ilgisini arttırabilmek amacıyla halkın seviyesine uygun konularda yurt sevgisi ve gündelik hayatla ilgili eğitici konferanslar verecektir.

Yaygın halk eğitimi kapsamında açılan bu dershanelerinin genel amacı, farklı sebeplerle hiç okula gidememiş, istediği eğitimi alamamış, bir Cumhuriyet

³⁷² **Maarif Vekâleti Mecmuası**, C. 3, S. 12, Ankara Devlet Matbaası, 1927, s. 131.

³⁷³ **Millî Talim Terbiye Kurulu Kararları**, 12 Şubat 1928-2 Temmuz 1928.

³⁷⁴ Cengiz Dönmez, **a.g.e.**, s. 349.

vatandaşının edinmesi gereken hayati ve medeni bilgileri ile birlikte millî kültüre ait düşünceleri aktarmaktır. Başta maarif teşkilatı olmak üzere çeşitli devlet kurumları ve belediyeler bu amacı gerçekleştirmek için Halk Dershanelerine gereken yardımı sağlamaktan kaçınmamışlardır. Ancak gösterilen tüm bu gayretlere rağmen okuryazar sayısı istenilen düzeye çıkarılamamıştır. 1927-28 yılları arasında 3304 Halk Dershanesi açılmış, 64.302 kişinin okuryazar olması sağlanmıştır.³⁷⁵

Bu sonucun birçok nedeni olmakla birlikte en önemli nedeni temeli Arap alfabesine dayanan Osmanlı alfabesidir. Bu alfabe ile yaygın bir halk eğitiminin gerçekleştirilmesinin mümkün olmadığı anlaşılmıştır. Edinilen bu tecrübelerden sonra gerçekleştirilen alfabe değişikliği sonucunda yaygın halk eğitimi için yeni bir uygulamanın başlatılması öngörülmüştür. Bu amaçla yaygın halk eğitim kurumu olarak daha önce açılmış olan Halk Dershanelerinin yerine “Millet Mektepleri”nin açılmasına karar verilmiştir.

3.1.2. Millet Mekteplerinin Açılması

Alfabe değişikliğini topluma tanıtmak, benimsetmek ve yeni Türk alfabesini halka öğretmek için geniş kapsamlı yaygın eğitim programı uygulayacak bir kurumun oluşturulmasına karar verilmiştir. Başvekil İsmet Paşa, 7 Kasım 1928 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi’nde yaptığı konuşmada Millet Mektepleri adıyla okullar açılacağını belirtmiştir.³⁷⁶

İsmet Paşa’nın açıklamalarına göre, Hükümet tarafından yeni Türk alfabesini öğretmek amacı ile “Millet Mektepleri” adı altında bir halk eğitimi kurumu açılarak, vatandaş işlerini aksatmadan okuryazar duruma getirilecektir. Mekteplerin eğitim öğretim süreleri iki, dört ve altı ay olarak düzenlenecek, okul bulunmayan yerlerde

---

³⁷⁵ Bu dönemde Türkiye’nin 13.648.000 olan genel nüfusunun 1.126.000’i okuryazardır. Bkz. Cemil Öztürk, “*Maarif Vekili Mustafa Necati Bey ve Harf İnkılabı*” **80. Yılında Türk Harf İnkılabı Uluslararası Sempozyumu**, Yeditepe Üniversitesi, Atatürk İlkeleri Ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, İstanbul 10-11 Kasım 2008, s. 158-170.

³⁷⁶ İsmet Paşa, TBMM’de Millet Mektepleri hakkında yaptığı konuşmada amaçlarını şu sözlerle ifade etmiştir: “...Vatandaşların en müsait zamanlarında ve yanlarında ya iki aylık veya dört aylık kurslar açılacak, şehirde ve köyde mekteplere, muayyen içtima mahallerine gelmeye vakitleri müsait olmayan vatandaşlar için seyyar muallim teşkilatı yapılacak. Devletin en büyüğünden en küçüğüne kadar bütün memurları Millet Mektepleri teşkilatında ihtiyaca göre çalışacaklar. Reisicumhur Hazretleri Millet Mektepleri teşkilatının umumi reisliğini ve başmuallimliğini kabul buyurmuşlardır. Bu teşkilat ile bir senede vatandaşların maişet hayatındaki düzeni hiç bozulmaksızın geçkin yaşlarda birkaç yüz bin nüfusu kurtarabileceğimizi hissediyoruz” Bkz. **TBMM Zabıt Ceridesi**, III. Dönem, C. 5, s. 26-29.

yaşayanlar için, gezici Millet Mektepleri açılacaktır. Mekteplerde gerekirse bütün memurlar görevlendirilecek, bu yöntemle yılda bir kaç yüz bin kişinin okuryazar olması sağlanacaktır. Başvekil, bu mekteplerin genel başkanlığını ve başöğretmenliğini Mustafa Kemal Paşa'nın üstlendiğini de söylemiştir.

Alınan bu kararın ardından, Millet Mektepleri teşkilatının kurulması için İcra Vekilleri Heyeti tarafından 7284 sayılı kararname çıkarılarak 52 maddeden oluşan Millet Mektepleri Talimatnamesi hazırlanmıştır. Talimatname, Danıştay³⁷⁷ tarafından incelendikten sonra 11 Kasım 1928 tarihinde İcra Vekilleri Heyeti tarafından onaylanmış ve 24 Kasım 1928 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Amacı “...*Türk harflerinin kısa bir zamanda ve kolay surette her ferde okuyup yazabilmek imkânını bahşeden mahiyetinden Türk Milleti'ni azami surette istifade ettirmek ve büyük halk kütlelerini süratle okuryazar bir hale getirmek maksadiyle Millet Mektebi teşkilatı yapılmıştır*”³⁷⁸ sözleriyle ifade edilen talimatnameden 15.000 adet basılarak bütün Maarif Müdürlüklerine dağıtılmıştır.³⁷⁹ Talimatnameye uygun olarak kısa sürede Millet Mektepleri oluşturulmuş, ilk uygulamalar için hazırlıklara başlanmıştır.³⁸⁰

Millet Mektepleri Talimatnamesinin kapsamını biraz daha genişletmek amacıyla, Maarif Vekâleti'nin isteği ve İcra Vekilleri Heyeti'nin onayı ile 22 Eylül 1929 tarihinde 1928 talimatnamesi üzerinde bazı değişiklikler yapılmıştır.³⁸¹ Bu değişiklikleri içeren 56 maddeden oluşan yeni talimatname aynı tarihte yürürlüğe girmiştir. 1928 talimatnamesinde olduğu gibi çoğaltılarak dağıtım yapıldıktan sonra maarif müdürleri, kaymakamlar ve valiler tarafından bütün ülkede uygulanmaya başlanmıştır.³⁸²

---

³⁷⁷ Cumhuriyet Döneminin yüksek yargı mahkemesi Danıştay, Tanzimat Döneminde kurulan Şura-yı Devlet'in devamıdır. Osmanlı Devleti tarafından ilk defa 1837'de Meclis-i Ahkâm-ı Adliye adıyla oluşturulan yüksek yargı kurumu, 1868'de Meclis-i Ahkâm-ı Adliye (Yargıtay) ve Şura-yı Devlet (Danıştay) adlarıyla iki yüksek mahkemeye dönüştürülmüştür. Meclis-i Ahkâm-ı Adliye'ye sadece yargı yetkisi verilirken, Şura-yı Devlet'e kanun tasarısı hazırlama, inceleme ve idari uyumsuzluklarda yargı yetkisi de verilmiştir. Şura-yı Devlet, 4 Kasım 1922'de İstanbul Hükümeti'nin yetkilerinin Ankara Hükümeti'nin kontrolüne geçmesiyle kapanmışsa da TBMM tarafından çıkarılan 669 sayılı Kanunla 6 Temmuz 1927'de Danıştay adıyla yeniden kurularak faaliyetlerine başlamıştır. Bkz. <http://www.danistay.gov.tr/20.07.2011>.

³⁷⁸ **Millet Mektepleri Teşkilatı Talimatnamesi**, Hakimiyet-i Milliye Matbaası, Ankara, 1928, s. 4.

³⁷⁹ Nihat Sami Özerdim, **Yazı Devriminin Öyküsü**, Ankara, 1978, s. 39.

³⁸⁰ **Cumhuriyet**, 22 Teşrin-i Sani 1928.

³⁸¹ **BCA**, Fon Kodu: 30.18.1. 2, Sayı: 8410, Yer No: 5.48..16, Tarih: 22.9.1929.

³⁸² **Cumhuriyet**, 19 Kânun-ı Evvel 1928.

Yeni talimatnamenin bir önceki talimatnameden temel farklılığı, halka okuma yazma eğitiminin yanı sıra gündelik hayatını kolaylaştıracak temel eğitimin de verilmesinin amaçlanmasıdır. Bu durum talimatnamenin amaç kısmında, “*Türkiye halkını okuyup yazmağa muktedir hale getirmek ve ona hayat maişetinin istilzam ettiği ana bilgileri kazandırmak maksadiyle Millet Mektepleri teşkilatı vücuda getirilmiştir.*”³⁸³ ifadeleriyle belirtilmiştir.

3.1.3. Millet Mektepleri Kurulları ve İdari Yapısı

Millet Mekteplerinin teşkilatlanması, kutsal bir amaç doğrultusunda tüm milletin nasıl örgütlendiğine dair bir örnek teşkil etmesi bakımından son derece önemlidir. İdari, mali ve öğretim yapısı hazırlanan 1928 ve 1929 talimatnamelerine göre oluşturulmuştur. Bu kurum hakkındaki değerlendirmeler bu talimatnamelere göre özellikle de 1929 talimatnamesine göre yapılmıştır.³⁸⁴

Genel Başkanlığı ve Başöğretmenliğini, Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Paşa yürütecektir.³⁸⁵ TBMM Başkanı, Başvekil ve İcra Vekilleri Heyeti, Erkân-ı Harbiye Reisi, Cumhuriyet Halk Fırkası Umumi Kâtibi bu teşkilatın yürütücüleri olarak kabul edilmiştir. Ancak teşkilatlanmasında ve faaliyetlerin yürütülmesinde bütün sorumluluk Maarif Vekâleti’ne bırakılmıştır.³⁸⁶

Maarif Vekâleti’nin belirlediği ilkeler doğrultusunda, bütün ülkede Millet Mekteplerinin kurulması, işleyişi ve idaresi ise valiliklere ait olacaktır. Talimatnameye göre, Millet Mekteplerinin teşkilatlanmasının merkez idaresi, devlet teşkilatlanmasına benzer şekilde düzenlenmiştir. Aynı benzerlik vilayetlerdeki Millet Mektepleri teşkilatlanması için de söz konusudur.³⁸⁷ Her vilayette Millet

³⁸³ **Millet Mektepleri Talimatnamesi**, Maarif Matbaası, İstanbul, 1940, s. 4.

³⁸⁴ Millet Mekteplerinin yapısı hakkında 1928 ve 1929 tarihli talimatnamelerden yararlanıldığı için **MMT**, 1928, **MMT**, 1929 şeklinde kısaltma yapılarak dipnot gösterilmiştir.

³⁸⁵ **Resmi Gazete**, 24 Kasım 1928, s. 1048. Millet Mekteplerinin açılmasını öngören Talimatnamenin, Resmî Gazete’de yayımlanıp yürürlüğe girdiği ve Mustafa Kemal Paşa’nın Başöğretmenliği kabul ettiği gün olan 24 Kasım, Türkiye’de 1981 yılından itibaren öğretmenler günü olarak kutlanmaktadır. Bkz. <http://www.meb.gov.tr.10.06.2011>.

³⁸⁶ Millet Mektepleri Talimatnamesine göre Millet Mektepleri teşkilatının merkezinde yer alan Meclis Başkanı, Başvekil ve İcra Vekilleri Heyeti, Erkânı Harbiye Reisi, Cumhuriyet Halk Fırkası Umumi Kâtibinden oluşan başkanlar, her yıl nisan ayı içerisinde Başvekilin daveti ile toplanarak, valilerden gelen raporları inceleyecek, her valinin çalışmaları ve başarı durumlarını belirleyerek, gereken kararları alacaklardır. Maarif Vekili de bu kurulun raportörlüğünü yapacaktır. Bkz. **MMT**, 1928, s. 5; **MMT**, 1929, s. 5.

³⁸⁷ **MMT**, 1928, s. 6-7; **MMT**, 1929, s. 7.

Mekteplerinin kuruluşu ve idaresi vilayetin idari bölümlerine uygun olarak vilayet, kaza, nahiye, köy veya mahalle heyetlerine bırakılmıştır. Bu yapılmaya göre oluşturulan taşradaki yerel teşkilatlanma ve kurulları şu şekildedir:

Vilayet İdare Heyeti: Valinin başkanlığında, maarif müdürü, vilayet encümeninden bir üye, Cumhuriyet Halk Partisi mutemedi, belediye başkanı ve Türk Ocağı başkanından oluşturulacaktır. Genel sekreterliğini maarif müdürünün yaptığı heyet, gerektiğinde yetkilerini vali, maarif müdürü ve Cumhuriyet Halk Partisi mutemedinden oluşan bir komiteye de devredebilecektir.³⁸⁸

Millet Mekteplerinin her türlü ihtiyacını gidermek üzere vilayet idare heyetleri oluşturulmuştur. Bu heyetlerin görevleri, okulların mali giderlerinin karşılanması için il bütçesinden ödenek ayrılmasını sağlamak, Millet Mekteplerine destek verebilecek Cumhuriyet Halk Fırkası ve Türk Ocağı gibi kamu yararına çalışan kuruluşlarla işbirliği yapmak, yer bulmak, öğretim araçları ve yayınlarını temin etmek, halkı teşvik etmek, devamlarını sağlamaktır.³⁸⁹

Bu amaçla İdare Heyetleri, mahallelerde İhtiyar Heyetleri ile işbirliği yaparak, o bölgede ikamet edip de Millet Mekteplerine devam etmesi gerekenlerin isimlerini aile lakaplarını, yaşlarını mesleklerini ve eski harflerle okuyup yazma bilip bilmediklerini gösterir bir defter, mahalle ihtiyar heyetlerince oluşturularak İdare Heyetine verilecektir. İdare Heyeti de bu bilgileri dikkate alarak, atanacak öğretmen ve açılacak dersane sayısını belirleyecektir. İhtiyar heyetlerinin tuttuğu kayıtlarda, yeni harfleri tamamen öğrendiğini iddia edenler belirtilecek, bu kişiler yapılacak sınavda başarılı olup, belge aldıkları takdirde, Millet Mekteplerinden muaf olacaklardır.³⁹⁰

---

³⁸⁸ Millet Mekteplerinin İl İdare kurullarına 1928 Talimatnamesiyle daha geniş bir üye katılım oluşturulmuş ise de 1929 talimatnamesi ile bu kurul içerisinde yer alan, Müddeiumumî (Savcı), Defterdar, Başmühendis, Sıhhiye Müdürü, Jandarma Komutanı, Muhasebe-i Hususiye Müdürü (Özel İdare Müdürü), Polis Müdürü, üyeler kuruldan çıkarılmış Türk Ocağı başkanı dâhil edilmiştir. Bkz. **MMT**, 1928, s.7; **MMT**, 1929, s. 7.

³⁸⁹ Millet Mektebi, şehir ve kasabaların müsait yerlerinde ve muhtelif semtlerinde kurularak vatandaşın ayağına kadar götürülmüştür. Vatandaşın devamını sağlamak için vilayet idare kurulları, polis, jandarma, belediye memurları, muhtarlar ve esnaf teşkilatlarından da yardım sağlanacaktır. Bkz. **MMT**, 1928, s. 8.

³⁹⁰ Yeni Türk alfabesi ile okuyup yazabilen ve bu harfleri öğretebilir yeterliliğe sahip olan aile reisleri, kendi aile bireylerinden okuryazar olmayanların öğretimini üstlenebileceklerdir. Bu kişiler diğer Millet Mektepleri öğrencileri ile birlikte sınava girip, başarılı olabilirlerse, Millet Mektebine devam etmeyeceklerdir. Bkz. **MMT**, 1928, s. 14.

Vilayet İdare Heyetlerinin, Millet Mektepleri, Köy Yatı Dershaneleri ve Halk Okuma Odaları kurup, buraların döşenmesi, aydınlatılması, ısıtılması gibi sorumlulukları da vardır. Uygulamalarının tamamında ihtiyaç duyulan bina ve dersane sorununu çözmek, dershanelerin ihtiyaçlarını gidermek ve öğretim malzemelerini sağlamak bu heyetlerin esas görevleri olarak belirlenmiştir.

Vilayet İdare Heyetlerinin sorumluluğunda İlköğretim Okulu bulunan her yerde, mevcut İlköğretim öğretmeni sayısı kadar dersane açılacaktır. Dersane için ilköğretim okulları dışında, orta dereceli okulların binalarından ve bölgelerindeki mevcut yüksekokul binalarından da yararlanabileceklerdir. Ayrıca dersane için okul binalarının yanında; gerektiğinde camiler, hükümet salonları, kulüpler, kahveler gibi toplanmaya uygun olan her yer kullanılacaktır. Dersane olarak kullanılacak bu yerlerin öğretim için uygun hale getirilmesini sağlamak da, yine yerel idare heyetlerinin görevleri arasındadır.³⁹¹

Vilayet İdare Heyeti başkanı olarak valiler ise, bu faaliyetlerle ilgili Maarif Vekâleti'ne her yıl iki ayrı rapor göndermek zorundadırlar. 15 Aralık tarihine kadar gönderilmesi gereken birinci raporda, vilayet dâhilinde ne kadar dersane açıldığı, kaç öğretmenin görevlendirildiği, kaç vatandaşın öğrenim gördüğü ve bu vatandaşların devam durumları ile ilgili bilgiler verecektir. 15 Mart tarihine kadar gönderilmesi gereken ikinci raporda ise valiler, birinci raporda gönderdikleri bilgilerde meydana gelen değişiklikleri belirteceklerdir.³⁹²

Kaza İdare Heyeti: Millet Mektepleri Teşkilatının Kaza İdare Heyeti; kaymakam başkanlığında, belediye başkanı, CHF mutemedi, varsa Türk Ocağı Başkanından oluşacaktır. Heyetin genel sekreterliğini kaza maarif müdürü yapacak, kaza idare heyetleri, vilayet idare heyetlerinin görevlerini, kendi yetki alanlarında yerine getirmekle yükümlü olacaklardır.³⁹³

Nahiye İdare Heyetleri: Bu kurulun üyeleri arasında nahiye müdürü, mektep başöğretmeni veya öğretmeni, varsa belediye başkanı ile CHF mutemedinden

---

³⁹¹ MMT, 1928, s.8.

³⁹² MMT, 1929, s.9.

³⁹³ Millet Mekteplerinin kaza idare heyeti; ilk talimatnameye göre, müddei umumi, mal müdürü, jandarma komutanı, polis müdüründen oluşmaktadır, fakat ikinci talimatnameden bu üyeler çıkarılarak varsa Türk Ocağı Başkanı heyete dâhil edilmiştir. Bkz. MMT, 1928, s.7; MMT, 1929, s.10.

oluşturulacaktır. Bu kurullar da il idare heyetlerinin görevlerini kendi yetki alanlarında ve bölgelerinde yerine getirmekle sorumludurlar.³⁹⁴

Köy ve Mahalle İhtiyar Heyetleri: Bu kurullarda köy ya da mahalle muhtarları, ihtiyar kurullarının üyeleri ile öğretmenler, Millet Mektepleri teşkilatının yürütücüsü olarak görev yapacaklardır. Köy ve mahalle heyetleri ile nahiye heyetleri, vilayet idare heyetlerinin ilgili görevlerini kendi bölgelerinde yerine getirmekle sorumludurlar. Bu yapının oluşumundan da anlaşıldığı gibi, Millet Mektepleri resmî olarak, merkezî ve yerel yöneticiler yönetiminde teşkilatlanmıştır.³⁹⁵

Kadın erkek her Türk vatandaşı, Millet Mektepleri teşkilatının yardımcısı ve tabii bir üyesi olarak kabul edilmiştir. Bu anlayışın bir sonucu olarak Maarif Vekâleti müfettişlerinin yanı sıra mülkiye müfettişlerine de, bu okulların her türlü faaliyetini denetleme yetkisi verilmiştir. Ayrıca Maarif teşkilatının bulunmadığı bazı kamu ve özel kurumlarda da Millet Mekteplerinin kontrolünde yeni Türk alfabesi öğretilmiştir.³⁹⁶

Yapılan denetlemeler ve uygulamalar sonucunda görülen eksiklikler, mevcut Millet Mektepleri Talimatnamesine ek talimatname ile tamamlanmaya çalışılmıştır. Bu ek talimatnamede Maarif Vekâleti, Maarif emînleri, Maarif müdürleri, ilköğretim müfettişleri, kaza maarif memurları, başöğretmenler ve öğretmenlerin, Millet Mektepleri teşkilatlanması içindeki görevleri ayrıntılı olarak belirtilmiştir.³⁹⁷

3.1.4. Millet Mekteplerinin Çeşitleri ve Eğitim Öğretim Yapısı

Yaygın bir halk eğitiminin verilmesi amacıyla hazırlanan Millet Mektepleri 1928 Talimatnamesi'ne göre, (A) ve (B) kategorisinde olmak üzere iki tür dersane oluşturularak kurslar düzenlenecektir. Bu talimatnameye göre (A) dersanelerinde hiç okuma yazma bilmeyenlerin; (B) dersanelerinde ise, Arap harfleri ile okuma yazma bilenlerin yeni Türk alfabesini öğrenmesi sağlanacaktır. Yeni 1929 Talimatnamesi'nde de (A) dersanelerinin durumu değişmemiş, yalnızca yeni

---

³⁹⁴ Millet Mekteplerinin 1928 Talimatnamesi'nde nahiye idare heyetinde jandarma komutanı yer alırken 1929 Talimatnamesi'nde yer almamıştır.

³⁹⁵ MMT, 1929, s. 10.

³⁹⁶ MMT, 1929, s. 5

³⁹⁷ MMT, 1929, s. 3-9.

alfabenin öğretilmesi amaçlanmış, fakat (B) dershanelerinde, okuma yazma öğrenmiş kişilere temel yurttaşlık eğitiminin verilmesi amaçlanmıştır.³⁹⁸

Millet Mekteplerinin eğitim süresi 1928 yönetmeliğine göre, (A) dershanelerinde dört, (B) dershanelerinde iki ay olarak belirlenmiştir. Bu süreler 1929 yönetmeliğine göre ise her iki dershane için de dörder ay olarak tespit edilmiştir. Millet Mektepleri ilk önce sabit, gezici ve özel olmak üzere üçe ayrılmakta iken, bunlara ilave olarak 1929 yönetmeliğinde yapılan değişiklikle, Köy Yatı Dershaneleri ve Halk Okuma Odalarının açılması da kararlaştırılmıştır. Bu eğitim birimleri de kendi içinde (A) ve (B) dershaneleri diye isimlendirilerek kategorize edilmiştir.³⁹⁹ Millet Mekteplerinde derslere her yıl 1 Kasım'da başlanması ve Şubat ayı sonunda bitirilmesi öngörülmüştür.⁴⁰⁰

Cuma günleri hariç haftada en az altı saat ders yapılması, katılım olursa karma dershaneler de açılması, bir dershanede bir günde iki saatten fazla ders yapılmaması kararlaştırılmıştır. Ancak bu, gün ve saatler zorunlu olmayıp, mahalli idare heyetleri yerel koşulları göz önünde bulundurarak programı değiştirebilecektir. Her dershane 15 ile 40 öğrenciden oluşacak, talep fazlalığı halinde sınıflardaki öğrenci sayısı arttırılabilecektir. Öğrencilerin, yaş sınırları da 16 ile 45 yaş aralığında olacak, 45 yaşından büyüklerin devam zorunluluğu bulunmayacaktır.⁴⁰¹

Millet Mektepleri idare heyetleri tarafından Millet Mekteplerine ilgi çekebilmek için propaganda çalışmaları yürütülecektir. Bu amaçla Millet Mektepleri Teşkilatı'nın bir parçası olarak propaganda kurulları oluşturulmuştur. Bu kurullar tarafından sinema ve tiyatrolarda, sahne aralarında, okuma yazmanın yararları anlatılacak, kasaba ve köylerde, kahvehane, gazino, panayır, pazar, güreş, koşu,

---

³⁹⁸ M. Rauf İnan, “Yazı Değişimi, Çok Kısa Sürede Gerçekleşmiş Bir Devrim ve Gerçekleştirme Yöntemleri”, **Harf Devrimi'nin 50. Yılı Sempozyumu**, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1991, s. 169-186. Bkz. **MMT**, 1928, s. 4-5, **MMT**, 1929, s. 4-5.

³⁹⁹ **MMT**, 1929, s. 8.

⁴⁰⁰ Türkiye’de tarıma dayalı bir nüfus yapısı göz önünde bulundurularak kursların başlangıç ve bitiş tarihleri buna göre planlanmıştır. Bu nedenle, Millet Mektepleri özellikle Kasım ayında başlatılmış, tarımla uğraşan insanların işleri de böylece engellenmemiştir. Bu durum ilk talimatnamede “Seyyar Talim Heyetleri ve Millet Mektebi İdare Heyetleri, “tedrisatın zamanı icrasının köylünün zirai ve iktisadi faaliyetine katiyyen sekte getirmeyecek zamanlarda yapılmasına riayet edeceklerdir.” ifadeleriyle açıkça belirtilmiştir. Bkz. **MMT**, 1928, s. 20.

⁴⁰¹ İlk talimatnamede Millet Mekteplerinde yaş sınırı 16 ile 30 arası olarak belirlenmiş, ancak yaş 30’dan yukarı olanlar için de gerekirse dersane açılacak denilmiştir. Bkz. **MMT**, 1928. s. 14.

sergi, gibi halkın toplandığı yerlerde konu ile ilgili konferanslar verilecektir. Ayrıca meydanlara panolar, levhalar, afişler broşürler, asılacak, dergi ve gazeteler çıkarılacaktır. İmkân varsa radyo konuşmaları yapılarak caddelere, meydanlara konan hoparlörlerle daha çok insan haberdar edilecektir. Bu değişik faaliyetlerle yeni Türk harfleri topluma tanıtılmaya, öğretilmeye çalışılırken propagandada ölçünün kaçırılmamasına, halkın usandırılmamasına özellikle dikkat edilecektir.⁴⁰²

Bu çalışmalar yapıldıktan sonra, öğretime başlamadan bir kaç gün önce, Millet Mektebi İdare Heyeti tarafından, dönemin her türlü haberleşme imkânlarından yararlanılarak derslerin başlayacağı duyurulacaktır. Millet Mekteplerinin açılış günü özellikle şehir, kasaba ve köyler bayraklarla donatılacak, okullarda konserler düzenlenecek, meydanlarda halka bilgilendirici konuşmalar yapılacak, görkemli açılış törenleri düzenlenecektir.

Bu törenlerin ardından dersanelerde öğretimin ilk günü öğretmen tarafından okuyup yazmanın önemi ile ilgili bir konuşma yapıldıktan sonra Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Paşa'nın yeni Türk harfleri ile ilgili hitabesini içeren plağı gramofondan öğrencilere dinletilerek derslere başlanacaktır. Dersler, örgün eğitim çağını geçmiş yaş gruplarına göre belirlenmiş müfredat programına uygun öğretim metotlarıyla yapılacaktır.⁴⁰³

(A) dersanelerine devam ederek okuma yazma öğrenen öğrencilere, okuryazar olduklarını gösteren bir mezuniyet belgesi, ilk üç dereceye giren öğrencilere, Mustafa Kemal Paşa tarafından imzalanmış bir Anayasa kitabı verilecektir.⁴⁰⁴ Ayrıca Millet Mektebi İdare Heyeti tarafından çeşitli hediyeler verilerek, başarılı olanlar, Maarif Vekâleti yayınlarından ücretsiz olarak yararlanabilecektir. Millet Mekteplerine devam edenler, halka mesleki ve teknik bilgiler vermek amacıyla açılan halk dersanelerine, dil, ticaret ve sanat kurslarına öncelikle alınacaklardır.⁴⁰⁵

Derslerin üçte ikisine devam etmeyenler bitirme sınavlarına alınmayacaktır. Derslere yeterince devam etmesine rağmen sınavlarda başarısız olanlar bir sonraki

---

⁴⁰² MMT, 1928, s. 21.

⁴⁰³ MMT, 1929, s. 12.

⁴⁰⁴ Millet Mektepleri Dershanesi Mezuniyet Vesikası, 4.3.1935. Bkz. Ek: 6.

⁴⁰⁵ Millet Mekteplerinin açılışının ilk yılında B dersanelerinde okuma yazma öğretildiği için yapılan sınavlara bu dersanelere giden öğrenciler de katılmıştır.

dönem açılan kurslara yeniden gideceklerdir. Millet Mekteplerine hiç gitmeyenler ise para cezasına çarptırılarak, kamu görevlisi olmaları da engellenecektir. Ayrıca okuma yazma bilmeyenler, 1931 yılından itibaren köy ve mahalle kurulları, devlet kuruluşları, belediye, banka, tekel, demiryolu, liman idareleri, bankalar, en az yirmi memur, işçi çalıştıran şirket, fabrika ve çiftliklerde çalıştırılmayacaklardır.⁴⁰⁶

Sabit Millet Mektepleri: Genellikle okul olan yerlerde açılan Millet Mekteplerinde 1929 yılından itibaren açılan (A) ve (B) dershanelerinde öğrenim süresi dört ay olarak belirlenmiştir. Bu dershanelerden ihtiyaca göre kadın, erkek ve karma eğitimin yapılabilmesi için sınıfların açılması, idare heyetlerinin kararı ile gerçekleştirilmiştir.

Seyyar Millet Mektepleri: Maarif Vekâleti teşkilatına bağlı okulların bulunmadığı yerlerin halkını okutmak için Seyyar Talim Heyetleri oluşturulmuştur. Bu heyet bünyesinde görevlendirilmiş bir öğretmen, okulu olmayan küçük köylere giderek, köy halkını uygun zamanlarda, köyün uygun bir yerine toplayarak öğretim yapacaktır. Seyyar öğretmenler şehirlerde kahve, gazino gibi toplanmaya uygun yerlerde ders vereceklerdir.⁴⁰⁷

Okulu olmayan yerlerde yalnızca bir dönem için açılan seyyar Millet Mekteplerinde dersler, sabit Millet Mekteplerinde yapıldığı gibi yapılacaktır. Seyyar Millet Mekteplerinde eğitim, öğleden önce 12-16 yaş arasındaki çocukların, öğleden sonra da 16-45 yaş arasındaki yetişkinlerin devam edeceği biçimde ayrı kurslar şeklinde yapılacaktır.⁴⁰⁸

Özel Millet Mektepleri: Bu kurslar, devlet kuruluşları, belediyeler, tekel müdürlükleri, bankalar, demiryolu ve liman idareleri, hapishaneler,⁴⁰⁹ sermayesinin yarısından fazlası devletin denetiminde bulunan şirketler, en az yirmi memur, işçi veya rençper çalıştıran fabrika ve çiftlik sahiplerinin çalışanlarına okuma yazma öğretmeleri zorunluluğu getirilmiştir. Bu gibi yerlerin denetleneceği ve

---

⁴⁰⁶ Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, Maarif, Millet Mektepleri Faaliyeti İstatistiği (1928-1935), İstanbul, 1935, s. 36.

⁴⁰⁷ Seyyar Millet Mekteplerinin 1928 talimatnamesine göre öğretim süreleri en az bir buçuk ay olacaktır. Fakat 1929 Talimatnamesi ile öğretim süreleri dört aya çıkarılmıştır.

⁴⁰⁸ MMT, 1929, s. 13.

⁴⁰⁹ Millet Mektepleri Talimatnamesine göre, altı aydan fazla mahkûmiyeti olan vatandaşlar da cezaevleri müdürlerinin sorumluluğunda okuma yazma kurslarına katılmak mecburiyetindedir.

sorumluluklarını yerine getirmeyenler hakkında soruşturma açılacağı belirtilmiştir. Bu kursların her türlü giderleri ilgili kuruluşlar tarafından karşılanacak, ders programları, öğretim süreleri ve sınavları da sabit Millet Mekteplerindeki uygulamalarla aynı olacaktır.⁴¹⁰

Köy Yatı Dershaneleri: Vilayet İdare Heyetlerinin desteğiyle mali şartlara bağlı olarak, her vilayet ve kaza merkezinde veya uygun görülecek yerlerde birer Köy Yatı Dershanesi kurulacaktır. Bu dershaneler okulu olmayan köylerde yaşayan 12-18 yaşları arasındaki köy çocuklarını okutmak amacıyla, il ve ilçe merkezlerinde açılacaktır. Bu okulların giderlerinin bir bölümü de Millet Mektepleri bütçesinden karşılanarak, yoksul köy çocuklarından ücret alınmayacaktır.⁴¹¹ Türkiye’de çeşitli şehirlerde 1930 yılından itibaren açılmaya başlanan bu okullar, daha sonra açılacak Köy Enstitülerinin ilk nüvesini oluşturmuştur.⁴¹²

Halk Okuma Odaları: Millet Mektepleri öğretimi, sabit ve seyyar dershaneler yanında, Köy Yatı Dershaneleri ve Halk Okuma Odaları aracılığı ile de sürdürülmüştür. Şehir, kasaba ve köylerin uygun yerlerinde, millî emlakta ait binalarda veya halk yararına hizmet veren kuruluşların binalarında Halk Okuma Odaları oluşturulmuştur.⁴¹³ Halkın yararlanabileceği şekilde bu odaları düzenlemek, uygun yayınları temin etmek, Vilayet İdare Heyetlerinin katkılarıyla mümkün olmuştur.

Halk Okuma Odaları için Maarif Vekâleti tarafından kurulan bir “Halk Okuma Odaları Rehberi” hazırlanmıştır. Rehberde okuma odalarının açılma gerekçesi, (A) ve (B) kategorilerindeki odaların uygulama planı, odalarda bulundurulacak kitapların türleri, içerikleri, boyutları hatta ciltlerine varıncaya kadar bütün detaylar belirtilmiştir. Millet Mekteplerinde okuma yazma öğrenenler, odalarda bulunan kitap, dergi, gazete vs. gibi kaynaklardan yararlanacaklardır.

---

⁴¹⁰ MMT, 1929, s. 15-16.

⁴¹¹ Köy Yatı Dershanelerinde sadece durumu uygun olan öğrencilerden yılda dört taksitte olmak üzere, 100 lira alınmıştır.

⁴¹² Hâkimiyet-i Milliye, 23 Şubat 1930.

⁴¹³ Okuma Odalarının mükemmel vesaiti haiz lüks ve konforu yerinde binalar olması hiç lazım değildir. Temiz ve sıhhi olmak şartıyla bir evin odası, boş bir dükkân da bu vazifeyi görebilir. Memleketin ücra köşelerinde, köylerinde; sandalye, masa gibi levazımın bulunmadığı yerlerde bile bu eşya yerine kaim olacak tahta kanepe ve masalar kullanılabilir. Maksat ve gayenin temini yanında şekil daima sonradan gelir. Bkz. **Halk Okuma Odaları Rehberi**, Maarif Vekâleti Yayınları, Ankara, 1929, s. 2.

Ayrıca odalarda pek çok konuda konferanslar düzenlenecek, vatandaşa fikri tekâmül kazandırılacaktır.⁴¹⁴

İdare Heyetlerinin kararıyla özellikle köylerde açılacak okuma odalarında, köylü vatandaşlara köyün, memleketin, dünyanın meseleleri anlatılacaktır.⁴¹⁵ Vergiler, askerlik, köy kanunu, kooperatifler gibi mevzular hakkında bilgiler verilecektir. Odalarda kitap, dergi, gazete bulundurmanın yanı sıra halkı bilgilendirici konularda oda duvarlarına, resimler, afişler, broşürler, asılarak halkın bilinçlenmesi sağlanacak, gerekirse bu konuda maarif teşkilatlarından yardım istenecektir. Odalar için idare heyetlerinin bütçesi uygun olursa bir memur görevlendirilecek, aksi takdirde gönüllülerden yararlanılacaktır.

Halk Okuma Odaları, Millet Mekteplerinde okuma yazmayı öğrenmiş olan vatandaşlara okuma yazma alışkanlıklarını devam ettirmek ve çeşitli konularda daha fazla bilgi sahibi olabilmeleri amacıyla 1930 yılından sonra yoğun olarak açılmaya başlanmıştır. Millet Mekteplerinin bir yan kuruluşu olarak hizmet veren bu okuma odalarından, 1933 yılına kadar 119'u kentlerde, 659'u da köylerde olmak üzere, toplam 778 adet açılmış, buralara 5885'i kadın, 51.294'ü de erkek olmak üzere, 57.179 kişi devam etmiştir.⁴¹⁶

3.1.5. Millet Mekteplerinin Öğretim Kadrosunun Yapısı

Millet Mekteplerinde öğretim kadrosu, genel maarif teşkilatına paralel olarak oluşturulacaktır. Bu kapsamda, ilköğretim okulu bulunan her yerde, öğretmen sayısı kadar dershane açılacaktır. Maarif emînleri, maarif müdürleri, ilköğretim müfettişleri, ilköğretim okullarının müdürleri, başöğretmenleri ve öğretmenleri, asıl görevlerinin yanı sıra Millet Mekteplerinin eğitim ve denetiminden de sorumlu olacaklardır. Yerel örgütlenme çerçevesinde, illerdeki öğretim kadrosunun başında bulunan Maarif emînleri, kendi bölgeleri içinde belirlenen kurallar ve ilkeler

---

⁴¹⁴ Halk Okuma Odaları Rehberi, s. 3.

⁴¹⁵ a.g.e., s.4.

⁴¹⁶ Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, Maarif Halk Okuma Odaları ve Umum Kütüphaneler İstatistiği (1933-1934), İstanbul, 1935.

doğrultusunda, Millet Mekteplerinin öğretim uygulamalarını takip ve kontrol etmekle sorumlu olacaklardır.⁴¹⁷

Maarif müdürleri, Millet Mektepleri Vilayet İdare Heyetinin, talimatnamede belirtilen görevlerini yerine getirmesine yardımcı olmak için gerekli tedbirleri alacaklardır. Öğretmenlerin seçimi, derslerin yürütülmesi, öğrencilerin devamı, sınavların yapılması, mezuniyet belgelerinin düzenlenmesi gibi işleri yerine getirecekler, uygulama sırasında edindikleri izlenimlerini, her ay bir rapor halinde Maarif Vekâleti'ne bildireceklerdir.⁴¹⁸

İlköğretim müfettişleri, Millet Mektepleri öğretiminin talimatnamede belirtilen programa uygun olarak yürütülmesinden ve denetiminden sorumlu olacaklardır. Okulların zamanında açılması ve devamlılığının sağlanması, dersanelerdeki fazla öğrencilerin, az öğrencisi olan dersanelere nakli, öğretmenlerin devamlarının kontrolü, her ay bir durum raporunun Maarif müdürüne verilmesi, ilköğretim müfettişlerinin başlıca görevleri arasında olacaktır.⁴¹⁹

Millet Mektepleri öğretim faaliyetinin asıl uygulayıcısı, ilk mektep müdürleri, başöğretmenleri ve öğretmenleridir. Öğretmenler, görev yaptıkları yerde 15 ile 40 vatandaştan oluşan bir dersane oluşturup, öğretim sürecini başlatacaktır. İlk mektep müdürü ve başöğretmeni de öğretmen ve öğrencilerinin düzenli devamını, öğretim programının titizlikle uygulanmasını sağlayacaklardır.⁴²⁰ Eğitim öğretiminin en önemli sorunlarından biri öğretmen sayısının yetersizliğidir. Bu amaçla, Millet Mektepleri öğretim kadrosuna, resmî ve özel nitelikli Türk okulların öğretmenlerinin yanında, yabancı ve azınlık okullarının Türkçe, Tarih ve Coğrafya öğretmenleri de dâhil edilmiştir.

---

⁴¹⁷ Millet Mektepleri, 1928 Talimatnamesi'ne göre bölgesel nitelikteki 13 Maarif emniyetine bağlı olmaları öngörülürken sonradan Maarif emniyetlerinin kaldırılmasıyla (1931) Maarif Vekâleti'nin il Maarif Müdürlüklerine bağlanmasına karar verilmiştir. Bkz. Mustafa Albayrak, "*Millet Mekteplerinin Yapısı ve Çalışmaları (1928-1935)*", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C. 10, S. 29, Ankara, Temmuz 1994, s. 471-483.

⁴¹⁸ *MMT*, 1929, s. 3.

⁴¹⁹ Bütün vekâletlerin müfettişleri, aynı zamanda Millet Mekteplerinin de müfettişleridir. Bu müfettişler gittikleri yerlerde, Millet Mektebi teşkilatını teftiş ve kontrol ederek, gördükleri eksiklikleri ve gelişmeleri her ay sonunda bir raporla teşkilat merkezine bildireceklerdir. Bkz. *MMT*, 1928, s.11, *MMT*, 1929, s. 5.

⁴²⁰ Millet Mekteplerinde, 1928 Talimatnamesine göre, bir dersanedeki öğrenci sayısı, 30 ile 50 arası olarak belirlenmiştir. Fakat uygulamanın ikinci yılında dersanelerdeki yoğunluğun azalması ile öğrenci sayısı 15 ile 40 arasına indirilmiştir. Bkz. *MMT*, 1929, s. 5.

Bu öğretmenlerin Millet Mekteplerinde yapacakları öğretim ile görev ve sorumlulukları, diğer öğretmenlerle aynı olacaktır. Ayrıca Maarif emini gerekli gördükleri takdirde, bölgesinde bulunan orta dereceli okulun öğretmenlerini de görevlendirecektir. Bu görev, orta dereceli okul öğretmenin asıl görev zamanı dışında ve ihtiyaç halinde öğretmenliğin dışında, müfettişlik şeklinde de olabilecektir. Bunların dışında eğer Maarif emini gerek görürse Maarif Vekâleti'nden özel izin alarak, eğer bölgesinde bulunuyor ise yüksek okul öğretim kadrosundan ve binalarından da Millet Mektepleri adına yararlanabilecektir.⁴²¹

Yeni Türk harfleri ile Millet Mekteplerinde halka okuma yazma öğretimi yapılırken, bir bölgede okuyup yazmak isteyenlerin adedi, o bölgedeki mevcut öğretmenlerin okutabileceklerinden fazla olursa, bölgedeki aydınlardan da yararlanılacaktır.⁴²² Bu kişilere, İdare Heyeti kararı ile oluşturulan bir yeterlilik kurulu tarafından Millet Mektebi Öğretmeni unvanı belgesi verilecektir. Ancak bu belgeyi alanlar hiç okuma yazma bilmeyenlerin devam ettiği (A) kurslarında değil sadece eski yazıyı bilenlerin devam ettiği (B) kurslarında görev yapabileceklerdir. Hiç okuma yazma bilmeyenlerin derslerine sadece meslekten gelen öğretmenler girebilecektir.⁴²³

Millet Mektepleri, yalnızca okul olan bölge ve yerlerde faaliyet göstermemiştir. Okulu olmayan köylerde “Seyyar Talim Heyetleri” şeklinde, cezaevlerinde, çeşitli devlet kuruluşlarında ve özel kuruluşlarda da örgütlenmelere gidilmiştir. Okul niteliği taşımayan bu gibi yerlerin ve okulu olmayan köylerin öğretmen ihtiyacını karşılamak için, seyyar Millet Mektepleri dershaneleri kurularak, seyyar öğretmenler görevlendirilmiştir. Seyyar öğretmenler de sabit kurslarda olduğu gibi bir öğretim programı uygulayacaklardır. Seyyar öğretmenler, kadro fazlası

---

⁴²¹ MMT, 1928, s. 13.

⁴²² Millet Mekteplerinde öğretmen olmak için çeşitli çevrelerden de başvurular yapılmıştır. Örneğin bu amaçla Darülfünunun Tıp Fakültesi 4. Sınıf öğrencilerinden M. Ragıp Efendi 24 Kasım 1928 tarihinde İstanbul Maarif Müdürlüğüne başvurarak Sultanahmet, Beyazıt veya Kumkapı Millet Mekteplerinden birinde muallim olmak istediğini belirtmektedir. Bkz. BCA, Fon Kodu: 180.09, Yer No: 2.11.1., Tarih: 24.11.1928. Bkz. Ek: 7.

⁴²³ MMT, 1928, s. 12-13.

öğretmenlerden, kadro fazlası öğretmen bulunmadığında da, öğretmenlik yapabilecek nitelikteki aydınlardan seçilecektir.⁴²⁴

Devlet kuruluşları, cezaevleri, şirketler, çiftlikler, özel ve kamu hizmeti sunan işletmeler de, memur, hizmetli, hamal, tutuklu olarak bünyelerinde barındırdıkları herkese yeni Türk harflerini öğretmekle yükümlüdürler. Bu kuruluşlar, öğretim faaliyetini kendi imkânları ile yerine getireceklerdir. İhtiyaç duyduklarında ise, bölgelerindeki Maarif Müdürlüklerine başvurarak, oluşturdukları dershaneye harcırahını ve ücretini ödemek şartıyla öğretmen talep edeceklerdir. Ayrıca Türk Ocakları da kendi aydın üyelerini öğretmen yapmak koşuluyla (A) ve (B) dershanesi açabileceklerdir.⁴²⁵

Millet Mektepleri örgütlenmesi orduyu da kapsayacak şekilde genişletilmiştir. Ancak, ordu bünyesinde açılacak dershanelerde ne şekilde öğretim yapılacağı, Millet Mektepleri Talimatnamesi'nde yer almamıştır. Bu eksiklik, Başvekil ve aynı zamanda dönemin Maarif Vekili İsmet Paşa'nın konu ile ilgili talimatı doğrultusunda giderilmiştir. İlgili talimata göre, ordu ve jandarmadaki yeni Türk alfabesini öğretme görevini subaylar üstleneceklerdir.⁴²⁶ Bu subaylar ve jandarmalar Maarif Vekâleti'nin düzenleyeceği konferanslar ve dersler aracılığı ile ders verme yeterliliğine sahip olacaklardır.⁴²⁷

Millet Mekteplerinde 1928-1935 yılları arasında kentlerde, 198.155 dershanede, 19.089 öğretmen, köylerde ise 40.828 dershanede, 32.727 öğretmen, görev yapmıştır. Ancak bu dönemde toplam 60.373 (A) ve (B) dershanelerinde

---

⁴²⁴ Bu tür yerlerde eğitim yapılacak yerin döşenmesi, ısıtılması, aydınlatılması gibi giderleri, varsa köy sandığından yoksa köy halkının katkıları ile sağlanacaktır. Öğretmenler ders araç-gereçlerini götürmekle ve köye en yakın nahiye merkezi ile sıkı ilişki içinde bulunacaklar, götördükleri bu malzemeler için, ayda elli lirayı geçmemek üzere, yönetim kurulunca uygun görülecek miktarda bir ücret alacaklar, köylü için yük olacak ve onu sıkıntıya sokacak isteklerden mümkün olduğunca kaçınacaklardır. Bkz. **MMT**, 1929, s. 15.

⁴²⁵ **MMT**, 1929, s. 5-16.

⁴²⁶ Bu çerçevede Deniz Telsiz Telgraf ve Elektrik Mektebi Müdürü Binbaşı Şemsi tarafından okulunda on jandarma ve beş hava zabitanın yeni Türk alfabesi kursu görmeleri için 9 Eylül 1928 tarihinde İstanbul'da Maarif Müdürlüğünden bir muallim talep edilmiştir. Maarif Müdürlüğü tarafından Şemsi Bey'e verilen cevapta, okulun mevkiinin bilinmemesi sebebiyle öğretmen gönderilemediği, ama bu on jandarma ve beş hava zabitanın isterlerse civarlarında açılacak Millet Mekteplerine devam edebilecekleri bildirilmiştir. Bkz. **BCA**, Fon Kodu: 180.09, Yer Kodu: 2.11. Tarih: 9.12.1928; **BCA**, Fon Kodu: 180.09, Yer Kodu: 2.12., Tarih: 31.12.1928.

⁴²⁷ Sungu, *a.g.m.*, s. 15.

51.816 öğretmene rağmen, 8557 adet öğretmen açığı ortaya çıkmış, bu yüzden birçok öğretmen birden fazla dershanede görev yapmak zorunda kalmıştır.⁴²⁸

Millet Mekteplerinin öğretime başladığı 1928-1929 öğretim döneminde, Maarif Vekâleti'ne bağlı toplam 15.718 İlköğretim öğretmeni vardır. Bu sayı, 1931-1932 öğretim döneminde 16.973 öğretmene çıkarılmıştır. Millet Mekteplerinin yoğun olarak faaliyette bulunduğu 1935 yılına kadar bu sayılarda önemli bir değişiklik olmamıştır. 1928-29 öğretim döneminde, 16.922 öğretmen görev yapmışken, bu sayı 1934-35 öğretim döneminde 3023 kişi azalmıştır.⁴²⁹

Açılan dershane sayısı köylerde fazla olduğu için öğretmen açığı daha çok köylerde ortaya çıkmıştır. Millet Mektepleri öğretiminin yoğun olarak devam ettiği dönemde hiçbir zaman dershane sayısı kadar öğretmen bulunamamıştır. Millet Mektepleri Talimatnamesi'nde belirtilen kaynaklardan sağlanan öğretmen sayısı da yetersiz kalmıştır. Uygulamanın ilk yılından itibaren de, öğretmen sayısındaki eksikliğe paralel olarak açılan dershane sayılarında da düşüşler yaşanmıştır.⁴³⁰

Öğretmen sayısındaki yetersizliklerin yanı sıra mevcut öğretmenlerin büyük bir kısmı da medreselerin alt sınıflarından ayrılmış, yeterli eğitimden yoksun öğretmenlerdir. Cumhuriyet'in ilk yıllarında toplam 10.102 ilköğretim öğretmeninden sadece 2734'ü mesleki eğitim görmüştür. Bu yüzden nicelik ve nitelik bakımından öğretmen yeterliliğini sağlamak, Cumhuriyet'in kuruluşundan itibaren Türkiye'nin çok önemli bir sorunu olarak varlığını sürdürmüştür.⁴³¹

Öğretmenler için, “Alfabe, Kıraat, Yazı ve İmla Tedrisi Usulü” adını taşıyan bir el kitabı hazırlanmıştır. Kitap, “İmla, Kıraat Dersleri”, “Eski Harflerle Okuyup Yazanları Yeni Harflere Alıştırmak Usulü”, “Arap Harfleriyle Okuyup Yazdıkları Halde Garp Lisanlarından Hiçbirinin Alfabesini Bilmeyenleri Yeni Harflere

⁴²⁸ **Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü Kültür İstatistiği (1935-1936)**, Ankara, 1937, s. 70.

⁴²⁹ Yahya Akyüz, **Türk Eğitim Tarihi**, Alfa Yayınları, İstanbul, 1999, s. 329.

⁴³⁰ **BİUM**, 1935, s. 71.

⁴³¹ Maarif Vekili Saffet Arıkan, 1936 yılında TBMM'de yaptığı konuşmada konunun boyutlarını çarpıcı olarak gözler önüne sermektedir. “...Arkadaşlar, ilk muallim mekteplerinin bize takriben 650 kadar mezun verdiğini düşünürsek ve ilköğretim kadrosundan her sene tekaüt, istifa vs. suretlerle çıkanları bundan tenzil edersek, elimize her sene takribi 300-350 muallim geçiyor demektir. Bu, normal senelerdedir. Beş bin köyde muallim bulundurabildiğimize ve memleketimizde 39.000 köy bulunduğuna göre, daha mektebi ve muallimi bulunmayan 35.000 köyümüz kalıyor. Eğer biz bu 35.000 köye muallim bulmak için, her sene çıkan 300-350 muallimi bekleyecek olursak, takribi bir hesaplama bir asır beklememiz lazımdır. Bkz. **Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi**, V. Dönem, C. 11, Türkiye Büyük Millet Meclisi Matbaası, Ankara, 1935-1939, s. 245.

Alıştırma Usulü” adlı bölümlerden oluşmaktadır.⁴³² Millet Mekteplerinde öğretmenlerin, öğrencilere okuma yazma öğretirken uygulayacakları öğretim esasları bu Rehber’de ayrıntılı olarak belirtilmiştir.

Rehber’de öğretmenlerin, özellikle öğrencilerin yaş ve seviye farklarının göz önünde bulundurulması ve gerekirse iki ayrı grubun oluşturulması, derslerdeki örneklerin, öğrencilerin seviyesine ve uğraştıkları işlere uygun olmasına dikkat edilmesi istenmiştir. Ayrıca dershanenin yetersiz ısı ve havalandırma koşulları öğrencinin dikkatinin azaltacağı için, öğretmenin, öğrencinin dikkat ve ilgisini çekecek yöntemler kullanması istenmiştir. Kapsamlı bir yaygın halk eğitimi yürütülürken dönemin bütün olumsuz koşullarına rağmen eğitim öğretim için gerekli olan pedagojik yaklaşımlar göz ardı edilmemiştir.

Mezun olmuş kişilere okuma yazma bilgisini bir alışkanlığa dönüştürmek için Halk Mecmuası adıyla Maarif Vekâleti tarafından haftalık bir dergi çıkartılmıştır. Dergi, 11 Şubat 1929 tarihinden 22 Haziran 1931 tarihine kadar toplam 124 sayı olarak yayımlanmıştır. Başvekil İsmet Paşa’nın Harf İnkılâbı uygulama planının çerçevesinde çıkarılan derginin amacı, ilk sayısında “Halk Mecmuası ve Müessisi” başlığı altında şöyle açıklanmaktadır: “*Bu mecmua millet mekteplerine devam ederek okuma yazma öğrenenler için çıkarılıyor.*” Halk Mecmuası’nın Başyazarı Aka Gündüz’dür. Diğer yazarlar da Kazım Nami (Duru), Mithat Sadullah (Sander), Yusuf Ziya (Özer), Hikmet Şevki, Halit Fahri (Ozansoy), Necdet Rüşü, Kemalettin Kami ve Celal Sahir Beylerdir.⁴³³

Dergide yoğun olarak yer alan yeni Türk harfleri ile ilgili haber, hikâye, şiir ve fotoğraflar okuma yazmayı yeni öğrenenler için hazırlanmış okuma parçaları, halkta okuma yazma istek ve cesaretini artırmayı amaçlamıştır. Ayrıca Halk Mecmuası, daha sonraki aşamada hedef kitlesi olan okuma yazma öğrenenlerin bilgisini ve görgüsünü artıracak yazılarla yayın hayatını sürdürmüş, bu işleviyle Millet Mektepleri öğretmen ve öğrencilerine materyal oluşturmuştur. Bunun yanı sıra

---

⁴³² Millet Mektepleri ve Halk Dershaneleriyle Harf Kurslarında Alfabe, Kıraat, Yazı ve İmla Tedrisi Usulü, Devlet Matbaası, İstanbul, 1928.

⁴³³ Halk Mecmuası, S.1, 11 Şubat 1929, s. 3.

dergide öğrenci sayısı, okul sayısı, sınav tarihleri gibi istatistikî bilgiler, farklı Millet Mektebi dershanelerinden fotoğraflar yayımlanmıştır.⁴³⁴

Maarif Vekâleti'nin çıkardığı Halk Mecmuası ile Millet Mekteplerinin faaliyetleri halka duyurulmuş, vatandaşın okuma yazma alışkanlığı kazanmasına katkıda bulunulmuştur. Dergi, iki buçuk yıl süren yayım hayatı boyunca mütevazı koşullarına rağmen kuruluş amacına uygun olarak sürdürdüğü yayınlarıyla önemli bir eksikliği doldurmuştur. Bu derginin yanı sıra Millet Mektepleri için Ahmet Cevat Emre'nin yayımladığı Muhit Dergisi de Talim Terbiye Kurulu tarafından tavsiye edilmiştir.

3.1.6. Millet Mekteplerinde Okutulan Dersler

Millet Mekteplerinde daha çok vatandaşın günlük hayatında yararlanabileceği konuları içeren bilgilerin aktarıldığı derslerin verilmesi amaçlanmıştır. (A) dershanelerinde haftada altı saatlik eğitimin içinde alfabe, kıraat, imla ve tahrir dersleri ile birlikte iki saat de hesap dersi verilmiştir. (B) dershanelerinde derslerin kapsamı biraz daha genişletilerek, Kıraat, Tahrir, Hesap ve Ölçüler, Sağlık Bilgisi ile Yurt Bilgisi derslerinin verilmesi kararlaştırılmıştır. Haftada altı saat verilecek olan bu derslerin bir saati Yurt Bilgisine, bir saati de Sağlık Bilgisi dersine ayrılmıştır. Bu derslere ait ders kitapları ise Maarif Vekâleti Millî Talim ve Terbiye Heyeti tarafından yapılan incelemeler sonucu belirlenerek öğrencilere dağıtılmıştır.⁴³⁵

Millet Mekteplerinde (A) dershanelerinde daha çok okuma yazma ve temel eğitim üzerine bir program takip edilirken özellikle (B) dershanelerinde daha çok bir

⁴³⁴ **Halk Mecmuası'nda** Millet Mektepleri ile ilgili haberler. Bkz. Ek: 8.

⁴³⁵ Maarif Vekâleti'ne bağlı, Millî Talim ve Terbiye Heyeti tarafından 17.2.1929 günü yapılan toplantıda şu kitapların ders kitabı olarak okutulmasına izin verilmiştir: 27.10.1928 tarihli 223 no'lu kararla Muallim Tahsin Demiray'ın Millet Mektepleri için "Yeni Resimli Alfabe", 17.12.1928. 235 no'lu kararla Muallim Naci Bey'in askerler ve jandarmalar için, "Cumhuriyet Askerlerinin Alfabetesi", 30.12.1928 tarihli 241 no'lu kararla Aka Gündüz Bey'in Millet Mektepleri ve Halk Dershaneleri için "Halk İçin Yazı Kitabı", 5.1.1929 tarihli 10 no'lu kararla Naime Halit Hanım'ın Millet Mektepleri ve Halk Dershaneleri için "Naime Halit Alfabetesi", 19.1.1929 tarihli 5 no'lu kararla Mithat Sadullah Bey'in Millet Mektepleri ve Halk Dershaneleri için, "Resimli Millet Alfabetesi", 16.2.1929 tarihli 9 no'lu kararla Peyami Safa Bey'in Millet Mektepleri ve Halk Dershaneleri için "Alfabe" 17.2.1929 tarihli kararla Millet Mektepleri, Halk Dershaneleri için Muallim Naci Bey'in "En Yeni Alfabe", 17.2.1929 tarihli kararla, askerler ve zabıtlar için Mahmut Yesari Bey'in "Ordu Kıraatı", 11.3.1929, 14 no'lu kararla, Millet Mektepleri ve Halk Dershaneleri için A. İhsan ve Murat Beylerin "Oyunlu Alfabe", 11.3.1929 tarihli 15 no'lu kararla, Millet Mektepleri ve Halk Dershaneleri için İbrahim Hilmi Bey'in "Resimli Millet Alfabetesi", ilk mektepler için A. Hilmi Bey'in "Süslü Alfabe" 2.3.1929 tarihli 11 no'lu kararla, Millet Mektepleri ve Halk Dershaneleri için İbrahim Alaattin Bey'in 2.11.1929 tarihli 42 no'lu kararla "Sevimli Alfabe" isimli kitaplarının uygun olduğuna karar verilmiştir.

vatandaşlık eğitim programı uygulanmıştır. Cumhuriyet'in istediği vatandaş kimliği bu derslerle oluşturulmaya çalışılmıştır. Millet Mekteplerinin bütün birimlerinde okutulan bu derslerin (B) dershanelerine göre düzenlenmiş içerikleri şu şekilde belirlenmiştir:

Kıraat ve Tahrir Dersi: Yeni harflerle okuma yazmayı öğrenmiş olanların düzgün bir biçimde okumalarını ve düşüncelerini en iyi biçimde anlatabilmelerini sağlamaya yönelik olacaktır. Derslerde, kadınlar için ev bilgileri, halk kültüründen ilgi çekici örnekler, gazete haberleri ve dergi yazılarının yanı sıra günlük hayatta kullanılan yazışmalar mektup, dilekçe, telgraf, senet vb. öğretilecektir.⁴³⁶ Ayrıca, imlâ kuralları öğretilerek, tezkere, telgraf, senet, mektup, tarih ve adres yazımında sıkça rastlanılan hataları düzeltilecektir. Bunun yanı sıra derslerde gazetelerden okunan makaleler üzerine tartışmalar yapılarak, öğrencilerin gazete okuma ve güzel konuşma yeteneği geliştirilecektir.⁴³⁷ Böylece çevresindeki gelişmelere ve yaşanan sorunlara duyarlı yurttaşlar yetişmiş olacaktır.

Kıraat ve Tahrir dersinde okutulan “Millet Mektepleri Kıraati” adlı kitapta Mustafa Kemal Paşa ve İsmet Paşa'nın Harf İnkılabı'nın önemini anlatan konuşmalarına yer verilmiştir. Kıraat kitabında şiirler, İslâmiyet öncesi Türk destanlarından örnekler, atasözleri, kısa hikâyeler ve okuma parçaları bulunmaktadır.⁴³⁸

Şiirlerin ve edebî metinlerin konuları daha çok vatan ve millet sevgisi aşılardan türlerden seçilmiş, Türk tarihine vurgu yapılmış ve böylece özgüven duygusu arttırılmaya çalışılmıştır. Ayrıca kitapta, genel kültür, muâşeret adabı ve ahlaki değerlerle ilgili konulara da yer verilmiştir.⁴³⁹

Hesap ve Ölçüler Dersi: Millet Mektepleri (B) dershanelerinde okutulan Hesap ve Ölçüler adlı ders de, Kıraat ve Tahrir dersi gibi, haftada 2 saat yapılmış ve gündelik hayatta gerekli olan basit hesap işlemleri öğretilmiştir. Örneğin, vatandaşa bu derste; dört işlem, uzunluk ölçüleri metre, arşın, okka, dirhem, gram, kilogram,

⁴³⁶ Mücteba İlgürel, “Millet Mektepleri”, **Edebiyat Fakültesi Dergisi**, İstanbul, 1981, s. 25-34.

⁴³⁷ **MMT**, 1929, s. 10-11.

⁴³⁸ Sabri Cemil, **Millet Mektepleri Kıraati**, İkdam Matbaası, İstanbul, 1929, s. 72.

⁴³⁹ Ufuk Ataş, **Millet Mektepleri (1928-1935)**, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir, 2003, s. 90.

para çeşitleri, lira, kuruş, arazi ölçüleri ar, dönüm, evlek gibi birimlerin nitelikleri ve kullanımları öğretilmiştir.⁴⁴⁰

Bu derste öğrencilerin zihinden hesap yöntemi geliştirilmiş, sayı basamakları ve rakamları yazma, okuma, toplama, çıkarma, bölme ve çarpma işlemlerinin öğretimi yapılmış, öğrencilerin ilgisini çekecek örnekler seçilmiştir.⁴⁴¹ Hesap ve Ölçüler dersinde “Millet Mektepleri ile Halk Dershanelerine Mahsus Hesap ve Ölçüler” adlı kitap okutulmuştur. Kitap, sayı sayma, yazma, ağırlık ve uzunluk ölçüleri, paralar, eldeli ve eldesiz hesaplar konularından oluşmuştur. Konular, okul çağını aşmış öğrencilerin seviyeleri göz önünde bulundurularak verilmiştir.⁴⁴²

Sağlık Bilgisi Dersi: Bu dersle kişilere insan vücudu ile ilgili temel bilgilerin kazandırılması, bulaşıcı hastalıklarla savaş yöntemlerinin öğretilmesi, içkinin zararları, hava, su, gıda maddeleri hakkında temel bilgiler verilmesi amaçlanmıştır. Ayrıca çocuk bakımı, açık hava ve güneşin yararları, gündelik yaşamda karşılaşılabilecek kazalar (zehirlenme, hayvan ısırılmaları vb.), çevrenin temiz tutulması ve korunması gibi konular üzerinde durulmuştur.⁴⁴³

Sağlık Bilgisi dersinde, basit bir dille vücudun organları, hayvanların organları ile karşılaştırmalı olarak sunulmuş, organların özellikleri, işlevleri ve sağlıklı işlemeleri için dikkat edilmesi gereken kurallar anlatılmıştır.⁴⁴⁴ Ayrıca sağlıklı bir beden yapısı için sporun önemi, insan vücudunda kan ve kan dolaşımı, sinirler ve duyu organları, şekil ve resimlerle anlatılmış, gıdaların temizliğinin önemi vurgulanmış, frengi, verem, sıtma, bel soğukluğu gibi hastalıklardan korunmanın yolları, zehirlenmeler ve hayvan ısırılmaları, çocuk bakımı, bağımlılık yaratan maddelerin zararları ve bu tür alışkanlıklardan korunma yolları öğretilmiştir.⁴⁴⁵

---

⁴⁴⁰ MMT, 1929, s.12.

⁴⁴¹ MMT, 1929, s.13.

⁴⁴² H. Haki, M. Zeki, **Millet Mektepleri İle Halk Dershanelerine Mahsus Hesap ve Ölçüler**, Tefeyyüz Kitaphanesi, İstanbul, 1930, s. 1-5.

⁴⁴³ MMT, 1929, s. 14.

⁴⁴⁴ Talim Terbiye Kurulu'nun 11.11.1929 tarihli 44 no'lu kararıyla Millet mektepleri B Dershaneleri için Muallim Muhsin Kemal Bey'in “Sağlık Bilgisi”, 23.3.1930 tarihli 4 no'lu kararıyla Dr. Muhittin Celal Bey'in “Sağlık Bilgisi”, ve 23.3.1930 tarihli 5 no'lu kararıyla Fuat Münir ve İbrahim Hilmi Beylerin “Sağlık Bilgisi” kitapları tavsiye edilmiştir.

⁴⁴⁵ Sağlık Bilgisi dersine bazı yerlerde hükümet doktorları da katılarak ilk yardım dersleri vermiştir. Bkz. Ebul Muhsin Kemal, **Sağlık Bilgisi**, Türk Neşriyat Yurdu İş Matbaası, İstanbul, 1930, s. 30.

Yurt Bilgisi Dersi: (B) dershanelerinde haftada bir saat yürütülen bu derste, vatandaşlara Türk bayrağı, tarihi, vatanı, coğrafyası, Türkiye'nin komşuları, Cumhuriyet'in kuruluşu, Mustafa Kemal Paşa'nın kahramanlıkları anlatılmıştır. Ayrıca İstiklal Savaşı, anayasalar, seçimler, cumhurbaşkanı, başvekil, TBMM ve belediyeler, vergiler, milli bayramlar, askerlik, yargı, dilekçe yazma, yönetim biçimleri ile özellikle saltanat rejiminin olumsuzlukları üzerinde durulmuştur.⁴⁴⁶

Yurt Bilgisi ders kitaplarında, sık sık “milliyetçilik” vurgusu yapılmış, milliyetçilik kavramının, Kurtuluş Savaşı'nı başarıya ulaştıran, inkılâpları yaptıran, ulus-devletin inşasını sağlayan, temel dinamik olduğu vurgulanmıştır. Bunun yanı sıra, Türkiye'nin zengin coğrafi özellikleri anlatılarak, topluma bir millet bilinci ve vatan sevgisi aşılanmaya çalışılmıştır.⁴⁴⁷

Ayrıca Yurt Bilgisi dersinde Türk milletinin köklü geçmişi üzerinde de durulmuş, tarihin bilinen en eski Türk devletlerine ait bilgiler verilmiş, Türklerin, tarih boyunca kurmuş olduğu devletlerin kısa tarihleri anlatılmış, böylece ortak bir tarih bilinci ve yeni bir milli gurur oluşturulmaya çalışılmıştır.⁴⁴⁸

Yurt Bilgisi dersinde Cumhuriyet yönetiminin önemi, erdemi, yararları üzerinde durulmuş, milli hâkimiyet konusuna değinilmiştir. Bu derste Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'nun maddeleri verilmiş, anayasada yer alan vatandaşlık tanımı gereğince her türlü zümre, sınıf, aile ve fert imtiyazlarının kaldırıldığı belirtilerek, eşitlik kavramı üzerinde durulmuştur. Ayrıca bu ders konuları ile insanlara, sahip oldukları vatandaşlık hakları ve hürriyetleri öğretilmeye çalışılmıştır.⁴⁴⁹

Bunun dışında Yurt Bilgisi dersinde Millet Mektepleri öğrencilerinin devlet yönetimi konusunda bilinçlendirilmesi için devlet teşkilatının yapısı ve idarecilerin

---

⁴⁴⁶ Yurt Bilgisi dersinin içeriği şu şekilde belirlenmiştir: “Türk bayrağı, Türk bayrağının dalgalandığı yerler; Türkiye, Türkiye'nin hudutları; Türkler, nüfusumuz. Türk milletinin eskiliği, eski zamanlarda Türk devletleri, yeni Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşu, sultanlar istibdadının neticeleri, Büyük Harp, Türkiye'nin düşmanları tarafından istilası, istiklal kavgası, Büyük Gazi'nin hizmetleri, Türk İstiklâl ve Hürriyeti, Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'nun esas maddeleri, Büyük Millet Meclisi, mebus intihabı, reisicumhur, vekiller, vilayetler ve kazalar, belediye teşkilatı ve meclis-i umumi ve belediye intihabları, vergiler, askerlik, mahkemeler, Hükümete nasıl müracaat edilir, istida, iyi bir Türk vatandaşı vatanını sever, milletini sever, vazifesini bilir, çalışır insanidir, Türk milleti bayramları ve manaları, 23 Nisan, 10 Temmuz, 31 Ağustos, 29 Teşrin-i Evvel. Bkz. **MMT**, 1929, s. 15-16.

⁴⁴⁷ İbrahim Hilmi, **Millet Mekteplerine ve Halka Mahsus Yurt Bilgisi**, Marifet Matbaası, İstanbul, 1931. Bu kitap dışında Talim Terbiye Kurulu'nun 2.2.1930 tarihli 2 no'lu kararıyla Millet Mektepleri için Mithat Sadullah Bey'in “Yurt Bilgisi” kitabı tavsiye edilmiştir.

⁴⁴⁸ **MMT**, 1929, s. 15.

⁴⁴⁹ Mithat Sadullah, **a.g.e.**, s. 51.

görevleri hakkında bilgiler verilmiştir. Bu amaçla, TBMM'nin oluşumu, işlevi, milletvekillerinin seçim yöntemi ve sorumlulukları anlatılmış, kanunların nasıl yapıldığı açıklanıp, kanunlara uymanın önemi vurgulanmıştır. Yerel yönetimlerin tanıtımına yer verilmiş, vilayet, kaza, nahiyeye, köy kavramları ile birlikte valilerden, belediye başkanlarına, muhtarlara kadar tüm yöneticiler, meclisler ve memurlar tanıtılmış, halka karşı yüklendikleri görevler ve sorumluluklar belirtilmiştir. Vatandaşlara, vergi verme ve askerlik yapma gibi görevlerinin bulunduğu, vergi çeşitleri ve vergilerin nasıl harcandığı konularında da bilgi verilerek, vergi bilinci oluşturulmaya çalışılmıştır.⁴⁵⁰

Hukuk sistemi ve mahkemeler hakkında da temel bilgilerin verilip tanıtılmasından sonra önemli bir konu olarak, vatandaşların çeşitli nedenlerle resmi makamlarla nasıl iletişim kuracakları açıklanmıştır. Vatandaşların karşılaştıkları sorunları, isteklerini iletmek için Cumhurbaşkanlığından, hükümete, muhtara kadar, her türlü resmi makama başvurabilecekleri belirtilmiş, Yurt Bilgisi kitabına bunun için dilekçe örnekleri de konulmuştur. Millet Mekteplerinde Yurt Bilgisi derslerinde, Türk vatani ve vatandaşlığı konusu ile iyi bir Türk vatandaşının taşıması gereken özellikler sıralanmış, eğitimin kalkınmadaki rolü üzerinde durulmuştur. Millet Mekteplerinde bu yaygın halk eğitimi sonucunda, yurttaşlık eğitimi olarak da nitelendirilecek Yurt Bilgisi dersi ile ulusal değerleri kavramış, Cumhuriyet'e ve inkılâplara bağlı bireyler yetiştirme ideali gerçekleştirilmeye çalışılmıştır.⁴⁵¹

Bu derslerin sona ermesinin ardından sınavlar her dönem sonunda (A) dersanelerinde Alfabe, Okuma, Yazma, Yazım Kuralları ve Basit Hesap İşleri; (B) dersanelerinde ise Okuma Yazma, Hesap ve Ölçüler, Sağlık Bilgileri ve Yurt Bilgisi derslerinden yapılmıştır.⁴⁵²

3.1.7. Millet Mekteplerinin Gelir ve Gider Kaynakları

Millet Mekteplerinin eğitim öğretim faaliyetlerini sürdürebilmek için en önemli gelir kaynakları, genel bütçeden ve il özel idare bütçesinden maarif için ayrılan ödeneklerle, yönetim kurullarının halktan topladığı bağışlar, ziraat, ticaret

⁴⁵⁰ MMT, 1929, s. 16.

⁴⁵¹ Cemil Öztürk, Arzu M. Nurdogan, "Millet Mekteplerinde Yurttaşlık Eğitimi: Öğretim Programı ve Ders Kitapları", *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, S. 5, İstanbul, 2001, s. 175-202.

⁴⁵² Cumhuriyet, 2 Kasım 1929.

odaları, CHP, Türk Ocağı ve benzeri kuruluşlardan alınan yardımlar, yöre belediyelerinden yapılan katkılar, devam etmeyenlerden alınan para cezalarından oluşmuştur.⁴⁵³

Millet Mektepleri Talimatnamesi ile belirlenen yaş grubundaki vatandaşların okuma yazma bilmeyenlerinin, herhangi sağlık ve iş engeli olmadığı halde kurslara katılmayanların, bazı mesleklere ve kurullara seçilmeleri yasaklanacak, idare heyetlerinin belirleyeceği miktarda para cezası ödeyecektir.⁴⁵⁴ Para cezalarından elde edilen gelirlerin dışında, alfabe seferberliğine katkıda bulunmak için hazırlanan “Gazi Hitabesi Plağı”nın satışından elde edilecek paralar da okulların başlıca gelir kaynakları arasında olacaktır.⁴⁵⁵ Tüm bu gelirler, dershanelerin araç-gereç ve donanımı, öğretim malzemelerinin sağlanması ile birlikte öğretim kadrosuna ödenecek ücretler, harcırahlar ve bazı zorunlu masraflar için sarf edilecektir.⁴⁵⁶

Millet Mekteplerinde görev yapan her öğretmene dört aydan oluşan hizmet süresine karşılık en az 50.000 lira ödenecektir. Okulunda ikiden fazla millet mektebi açılan başöğretmenlere ve kaza maarif memurlarına, düzenli görevlerine karşılık 50, ilköğretim müfettişlerine 60.000, maarif müdürlerine de bir dönem için 90.000 lira ücret ödemesi yapılacaktır. Millet Mekteplerinin, Maarif Müdürü ve İlköğretim Müfettişleri tarafından teftişini mümkün kılmak için her sene, vilayet maarif bütçesinin özel giderler bölümüne, yeter miktarda harcırah konulacaktır. Ayrıca

---

⁴⁵³ Millet Mekteplerinin masrafları direk olarak genel bütçeden karşılanmakla birlikte Maarif Vekâleti bütçesinden de “Halkı Tenvir Hizmetleri Masrafları” adı altında, illere yardım amacıyla bir miktar para ayrılmıştır. Bu amaçla 1929 yılında, 7.500 lira, 1930 yılında 28.000 lira ayrılmış, ancak bu yıldan sonra dünya ekonomik krizinin olumsuz etkileri Türkiye’de de hissedilmeye başlanmış ve Millet Mekteplerine ayrılan pay da sembolik bir rakama, 1 lira’ya düşürülmüştür. Bu durum 1938 yılma kadar devam etmiş, aynı yıl ödenek 10.000 liraya çıkarılmıştır. 1940-1944 yılları arasında 8010 lira olarak devam eden bu pay, 1945 yılında 4672 liraya düşmüş, Millet Mektepleri adına Maarif Vekâleti bütçesine son olarak 1947 yılında 8000 lira ödenek konmuş ve o tarihten sonra bir daha konmamıştır.

⁴⁵⁴ Millet Mekteplerine katılıp yeni Türk alfabesini öğrenmeyenlerden 5 ile 25 lira arasında para cezası alınmasına karar verilmiş, muhtar seçilmeleri, ihtiyar heyetlerine üye olmaları ve bazı işlere girmeleri yasaklanmıştır. Ayrıca, devlet kuruluşları, belediyeler, özel idareler, banka, demiryolları ve liman idareleri ile özel şirket, fabrika vb. yerlerdeki hizmetlere, memur, müstahdem, hamal, amale, rençper olabilmek için 1931 Mayısından itibaren, okuryazar olmak gerektiği belirtilmiştir. Bkz. **MMT**, 1929, s. 17.

⁴⁵⁵ **Hâkimiyet-i Milliye**, 23 Şubat 1930.

⁴⁵⁶ Dershanelerin bütün donanımı yanında künye, kayıt ve yoklama defterleri ile yazı tahtası, tebeşir, defter, kalem, kitap gibi ders malzemelerinin sağlanması için harcanacak paralar da mali giderler arasındadır ve İl Özel İdarelerinin ayıracakları paydan karşılanacaktır. Bkz. **MMT**, 1929, s. 10.

dershanelerinde okuma yazma bilmeyenlerin tamamına yeni alfabeyi öğretebilmiş öğretmenler, aldıkları ücretlerinden ayrı olarak para ile ödüllendirilecektir.⁴⁵⁷

Seyyar öğretmenler, gerekli öğretim araç gereçlerini de, beraberinde götürecekler, bu araç gereçlerin bedellerini idare heyetleri karşılayacaktır. Bu nedenle okulu olmayan köylerde seyyar dershaneler açılabilmesi için, önceden gereken paranın vilayet bütçesinde ödenek olarak bulundurulması gerekmektedir. Köy İhtiyar Heyeti, seyyar öğretmenlerin öğretim yapacakları yerin temini ve bu yerin öğretime hazırlanması için gerekli masraflar, varsa köyün yardım sandığından, yoksa köy halkından karşılanacaktır.⁴⁵⁸

Millet Mektepleri yapılacak masrafları karşılamak için, Maarif Vekâleti'nin bütçesine, ilk defa “Türk Harflerinin Kabul ve Tatbiki Hakkında Kanun”un kabulünden sonra bazı vekâletlerin ve dairelerin 1928 yılı bütçelerinin, zorunlu olmayan kalemlerinden kesintiler yapılarak 5 Kasım 1928’de 400.000 liralık ek ödenek konmuştur.⁴⁵⁹ Bu ödenek ile vilayetlerin bütçelerinden ayıracakları paranın, ne şekilde sarf edileceği talimatname ile belirtilmiştir. Gerek Millet Mektepleri öğretiminin devamı gerekse Halk Okuma Odalarının oluşturulması için her türlü kaynaktan yararlanmak, Millet Mektepleri İdare Heyetlerinin görevleri arasındadır.⁴⁶⁰ İdare Heyeti, her vilayet ve kazada, Millet Mektebi teşkilatı masrafları için, bir bütçe düzenleyip, Maarif Vekâleti’ne onaylatacaklardır. Bu bütçe adına elde edilecek gelir kalemleri de talimatnamede ayrıntılı olarak yer almıştır.

Millet Mekteplerinin açıldığı günlerde yaşanan yoğunluk, pek çok okulda fazla sayıda yeni dershane açılmasına neden olmuş, öğretmenlerin ders saatleri de artmıştır. Ancak fazla derse giren öğretmenlerin ücretlerinin ödenmesinde vilayet bütçeleri yetersiz kaldığı için ek malî tedbirler alınmıştır. Örneğin, İstanbul’da Millet Mekteplerinde görev yapan öğretmen ve hizmetlilerin ek ücretlerinin ödenmesi için

---

⁴⁵⁷ Bir dönemi başarıyla tamamladığı belirlenen öğretmenlere ücretinden başka, biri dönem ortasında, biri de sonunda olmak üzere takdirname verilmesi kararlaştırılmıştır. Millet Mektebi öğretmeni belgesi olarak, üstün hizmeti görülen memurlar, Mahallî İdare Heyetinin teklifi ile ödüllendirilecektir. Bkz. **MMT**, 1929, s. 11.

⁴⁵⁸ **MMT**, 1929, s. 14-15.

⁴⁵⁹ Maarif Vekili Mustafa Necati Bey, Millet Mektepleri ve halk dershanelerini kapsayan bu ödeneğin nerelere harcanacağını, “Halk dershanelerine ve Millet Mekteplerine ait her nevi masrafı yapmak, bu dershaneler ve mektepler için yeni harflerle süreli ve belirli aralıklarla çıkan mecmua kitap vesaire basmak” sözleriyle ifade etmiştir. Bkz. **TBMM Zabıt Ceridesi**, III. Dönem, C. 5. s. 11.

⁴⁶⁰ Necdet Sakaoğlu, **Osmanlı’dan Günümüze Eğitim Tarihi**, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2003, s. 184.

önce 50.000 daha sonra 138.000 liralık ek bir ödenek, İcra Vekilleri Heyetinin kararıyla aktarılmıştır.⁴⁶¹ Millet Mektepleri, daha ilk günlerden itibaren, ekonomik sıkıntılarla karşı karşıya kalmış, 1929 Dünya Ekonomik Bunalımı, Türkiye’yi de olumsuz etkilemiş, genel bütçeden İl Özel İdarelerine ve dolayısıyla Millet Mekteplerine ayrılan payın da azalmasına yol açmıştır.⁴⁶²

Millet Mekteplerinin 1928-1935 eğitim öğretim dönemlerinde bütün ekonomik güçlüklerle rağmen, toplam 2.619.439 lira harcama yapılmıştır. 1928-1929 döneminden, 1934-1935 dönemine kadar geçen sürede harcanan bu paranın 1.985.705 lirası maaş ve ücretler için, 6.337.34 lirası da diğer masraflar için sarf edilmiştir.⁴⁶³ Millet Mekteplerine, Maarif Bütçesi içinde ayrılan payın yüzde 3, genel bütçeden ayrılan payın yüzde 0,1’ler seviyelerinde olduğu göz önünde bulundurulursa, alfabe değişikliğinin harcama yükünü il özel idarelerinin üstlendiği görülecektir. Bu yıllarda il özel idareleri bütçelerinden eğitime ayrılan pay, ortalama olarak yüzde 40’lar seviyesindedir. Bu bütçelerin de büyük bir kısmı, bina, donatım, personel giderleri ve ödenekler için harcanmıştır.⁴⁶⁴

3.1.8. Millet Mektepleri Uygulamaları ve Elde Edilen Sonuçlar

Millet Mektepleri, bütün hazırlıkların tamamlanmasından sonra, 1 Ocak 1929 günü törenlerle büyük bir coşkuyla resmen açılmıştır.⁴⁶⁵ Bu coşku, okulların açılmasından bir gün önce beklenmedik bir şekilde Maarif Vekili Mustafa Necati Bey’in hayatını kaybetmiş olmasına rağmen kaybolmamıştır. Yeni Türk harflerinin

⁴⁶¹ **Cumhuriyet**, 24 Ocak 1929.

⁴⁶² Bernard Lewis, **Modern Türkiye’nin Doğuşu**, Çev. Metin Kıratlı, Tarih Kurumu, Ankara, 1993, s. 280-281.

⁴⁶³ Millet Mekteplerine, 1929-1930 döneminde 754.251 lira, 1930-1931 döneminde 542.424 lira, 1931-1932 döneminde 252.012 lira, 1932-1933 döneminde 122.976 lira, 1933-1934 döneminde 51.560 lira ve 1934-1935 öğretim döneminde 14.708 lira kaynak aktarılmıştır. Millet Mektepleri için en fazla para harcanan il sırasıyla, 372.364 lira ile İstanbul, 180.360 lira ile Bursa, 153.999 lira ile İzmir, 109.779 lira ile Ankara, 84.671 lira ile Manisa olmuştur. Harcamada en düşük maliyetli iller ise, 2103 lira ile Seyhan, 4036 lira ile Siirt, 5619 lira ile Kırklareli, 6661 lira ile de Niğde’dir. Bkz. **BİUM**, 1935, s. 80.

⁴⁶⁴ M. Rauf İnan, “*a.g.m.*”, s. 180.

⁴⁶⁵ Millet Mektepleri için hazırlanan yönetmeliği etkin bir biçimde uygulayabilmek için 2 Aralık 1928’de Maarif Vekili Mustafa Necati Bey, “Millet Mektepleri Teşkili Hakkında” valiliklere bir tamim yayımlamış, hazırlıkların tamamlanarak okulların açılması için gerekli tedbirlerin alınmasını istemiştir. Genelgeye göre, tek öğretmeni olan köylerde hem (A) hem de (B) dershanesinin açılması, Millet Mektepleri idare heyetlerinin hemen kurulması, dersanelerde görev alacak öğretmen listelerinin belirlenmesi ve 10 Ocak 1929’da yapılan hazırlıklar ve karşılaşılan sorunlarla ilgili Maarif Vekâleti’ne bilgi verilmesi istenmiştir. Bkz. “*Millet Mektepleri Teşkili Hakkında Valiliklere Yapılan Tamim*”, **Maarif Vekâleti Mecmuası**, S. XVII, Ankara, 1929, s. 89-90.

belirlenmesinde, tanıtılmasında ve Millet Mekteplerinin oluşturulmasında olağanüstü çaba sarf etmiş olan Necati Bey'in ölümü çok büyük üzüntü yaratmışsa da okulların açılması ertelenmemiştir.⁴⁶⁶

Okulların açıldığı ilk gün "Maarif Bayramı" ilan edilmiş, açılış törenleri, okullarda bütün gün devam eden konferanslar, piyeslerle yapılan kutlamalarla bir bilgi şölenine dönüştürülmüştür.⁴⁶⁷ Örneğin, İstanbul'da törene katılan okullar Taksim Meydanı'nda toplandıktan sonra şehir bandosu tarafından çalınan Harfler Marşıyla tören başlamıştır. Kalabalık halk topluluğunun önünde düzenlenen geçit törenine, bando ve izci toplulukları, ilk mektep öğrencileri ellerinde taşıdıkları bayraklar, okuma yazmanın önemini anlatan levhalar, afişler, dövizler, pankartlarla katılmışlardır. Büyük sevgi gösterileri arasında düzenlenen törene yerli basının yanı sıra yabancı basın da yoğun ilgi göstermiştir.⁴⁶⁸

Halk ilk gününden itibaren Millet Mekteplerine yoğun ilgi göstermiştir. Örneğin, İstanbul'da açılan dershaneler yeterli olmamış, 50 kişilik sınıflara 100 kişi alınmıştır. Buna rağmen birçok insan açıkta kalınca, Maarif Müdürlüğü ilk mekteplerin dışında gayri Müslimlere ait mektepleri ve hatta belediyenin bazı salonlarının da Millet Mektebi olarak kullanılmasına karar vermiştir.⁴⁶⁹ Bu tedbirler de yeterli gelmemiş birçok insan bir sonraki devreye ancak kayıt yaptırabilmiştir. Bu ilave tedbirlerin masraflarını karşılamak için, 26 Aralık 1928'de Maarif Vekâleti Bütçesi'ne ek ödenek konulmasına karar verilmiştir.⁴⁷⁰ İstanbul'daki Millet Mekteplerine gösterilen ilgi başkent Ankara'da da devam etmiş, kadın ve erkek katılımcıların sayısı beklenilenin de üzerinde gerçekleşmiştir.⁴⁷¹

Açılan yeni Türk alfabesi kurslarına özellikle kadınlar, yoğun ilgi göstermiş, ilginin devam etmesi için kadın kursiyerlere özel imkânlar sağlanmış, çocukları 2

---

⁴⁶⁶ Maarif Vekili Mustafa Necati Bey, Ankara Sıhhat Yurdunda geçirdiği bir apandisit ameliyatı sonrasında iyileşemeyerek çok genç yaşta (1894-1929) hayatını kaybetmiştir. Başvekil İsmet Paşa, Necati Bey'in cenaze töreni sırasında mezarı başında yaptığı duygusal konuşmasında şunları söylemiştir: "İnkılâpçıların ölürken kalanlardan ve yeni yetenlerden bir tek dileği vardır: Cansız bileklerinde sallanan vazife bayrağının kavranıp daha yüksekte dalgalandırılmasıdır. Necati, aziz Necati, dileğin yerine getirilecektir." Bkz. **Cumhuriyet**, 3 Ocak 1929.

⁴⁶⁷ Necdet Sakaoğlu, **Cumhuriyet Dönemi Eğitim Tarihi**, İstanbul, 1992, s. 46.

⁴⁶⁸ Saime Yüceer, "*Türkiye'nin Aydınlanma Sürecinde Bir Kültür Devrimi Millet Mektepleri*" **Uludağ Üniversitesi Atatürkçü Bakış Dergisi**, C. 1, S. 1, 2002, s. 25.

⁴⁶⁹ **İkdam**, 5 Kânun-ı Sani 1929.

⁴⁷⁰ **BCA**, Fon Kodu: 30.18.1.2, Sayı: 72/78, Yer No: 1.1..6., Tarih:1.11.1928.

⁴⁷¹ **BCA**, Fon Kodu: 30.10.0.0, Dosya No: 13915, Yer No: 142.16..15., Tarih:3.12.1929. Bkz. Ek: 9.

yaşından büyük annelere özel dershaneler açılmış, dersler esnasında çocukların bakımını okullardaki hademeler üstlenmiştir.⁴⁷²

Okulların açıldığı günlerdeki yoğun ilgi yıl sonuna kadar devam etmiş, ilk yıl, 1928-1929 döneminde 17.531 (A) dershanesi, 2958 (B) dershanesi açılmış, bu dershanelere toplam 1.045.500 kişi kayıt yaptırmıştır.⁴⁷³ Kayıt yaptıran öğrencilerden 1928-29 döneminde (A) dershanelerinden 485.632'i, (B) dershanelerinden de 111.378'i başarı belgesi almıştır.

Millet Mekteplerinin daha ilk yılında 1.000.000'dan fazla insanın kayıt yaptırması bunlardan da yaklaşık 600.000 kişinin başarıyla mezun olması Mustafa Kemal Paşa'yı son derece mutlu etmiştir. Bu duygularını 1 Kasım 1929'da TBMM'ni açarken yaptığı konuşmasında şöyle ifade etmiştir: *“Meclisimizin en büyük eseri olan Türk harfleri, memleketin umumi hayatına, tamamen tatbik olunmuştur. İlk müşkülât, milletin mefkûre kuvveti ve medeniyete olan muhabbeti sayesinde kolaylıkla yenilmiştir. Millet Mektepleri, normal tedrisat haricinde, kadın ve erkek yüz binlerce vatandaşın nurlanmasına hizmet etti. Bu mekteplerin daha fazla bir gayret ve şevk ile idame edilmesi lazımdır.”*⁴⁷⁴

Eğitim öğretim faaliyetlerinin değerlendirmesi en yoğun olarak uygulanan 1928-35 dönemi temel alınarak yapıldığında Millet Mekteplerinde Türkiye genelinde başta batı bölgeleri ve illeri olmak üzere önemli sonuçlar elde edilmiştir.⁴⁷⁵

Türkiye genelinde 1928-1935 öğretim döneminde Millet Mekteplerinin (A) dershanelerinden kentlerde 14.036 adet açılmış, 617.200 öğrenci devam etmiş ve bunlardan 316.295'i mezuniyet belgesi almıştır. Ayrıca dışarıdan özel öğrenim gören

---

⁴⁷² **Milliyet**, 6 Kânun-ı Sani 1929. Millet Mektepleri tarafından kadınlar ve erkekler için özel dershaneler açılmıştır. (**Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Arşivi**, Fotoğraf Albümü) Bkz. Ek: 10/1, 10/2.

⁴⁷³ **BİUM**, 1935, s. 36.

⁴⁷⁴ **Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri (I-III)**, s. 378-381.

⁴⁷⁵ Bölgeler bazında en fazla dershane (A) ve (B) dershaneleri olarak toplam 18.785 dershane ile Marmara Bölgesinde, 5579 dershane ile Türkiye genelinde en çok dershane açılan il ise İstanbul olmuştur. Ardından 11.589 dershane ile Karadeniz Bölgesi gelmiş, bölgede, 1531 dershane ile Bolu, en çok dershane açılan il olmuştur. Orta Anadolu Bölgesinde, toplam 9365 dershane açılmış, en fazla dershane açılan il ise, toplam 2750 dershane ile Konya olmuştur. Ege Bölgesinde ise, toplam 8893 dershane açılmış en fazla dershane açılan il ise, toplam 2948 dershane ile İzmir olmuştur. Doğu Anadolu Bölgesinde ise toplam 5892 dershane açılmış, bu bölgede en çok dershane açılan il, 1909 dershane ile Kars olmuştur. Akdeniz Bölgesinde de 4065 dershane açılmış, Adana da 807 dershane ile en çok dershane açılan il olmuştur. Güneydoğu Anadolu Bölgesinde de toplam 1673 dershane açılmış, bölgede en çok dershane açılan il, 660 dershane ile Gaziantep olmuştur. Bkz. **BİUM**, 1935, s. 18-36.

75.676 kişi de mezuniyet sınavlarında başarılı olmuştur. Böylece kentlerde eğitim öğretim veren (A) dershanelerinden toplam 391.971 kişi mezun olmuştur.

Köylerde 1928-1935 eğitim dönemlerinde Millet Mekteplerinin (A) dershanelerinden 34.957 adet açılmıştır. Dershanelere toplam 1.488.692 kişi devam etmiş, bunlardan 653.845'i başarı belgesi almaya hak kazanmıştır. Ayrıca dışarıda özel öğrenim görenlerden, 40.343 kişi, sınavlarda başarılı olmuştur. Millet Mekteplerinin köylerde eğitim öğretim veren (A) dershanesinden ve dışarıdan sınava girip belge alanlarla birlikte toplam 694.188 kişi mezuniyet belgesi almıştır.⁴⁷⁶

Böylece Millet Mekteplerinde 1928-1935 eğitim öğretim dönemlerinde kent ve köylerde toplam olarak 48.993 adet (A) dershanesi açılmış, buralara 2.105.892 kişi devam etmiş ve toplam 970.140 kişi belge almaya hak kazanmıştır. Buna ilave olarak dışarıda özel öğrenim görenlerden, 116.019 kişi de Millet Mektepleri (A) dershanelerinin sınavlarına girip mezuniyet belgesi almıştır. Köy ve kentlerde açılan (A) dershanelerinin tamamından belge alanların toplamı ise, 1.086.159 kişiye ulaşmıştır.

Türkiye'de 1928-1935 öğretim döneminde Millet Mekteplerinin (B) dershanelerinde elde edilen sonuçlara bakıldığında, sayıları sınırlı olsa da daha kapsamlı bir halk eğitim programı uygulandığı görülmektedir. Kentlerde bu dönem içinde açılan 5509 (B) dersliğine, 196.439 kişi devam etmiştir. Devam edenlerden 125.343 kişi mezun olabilmıştır. Ayrıca dışarıda özel öğrenim görenlerden de 23.368 kişi, Millet Mektepleri sınavlarına girerek mezuniyet belgesi almıştır. Böylece Millet Mekteplerinin (B) dershanelerinden kentlerde belge alanların sayısı, bu dönemde toplam 148.711 kişiyi bulmuştur.

Köylerde bu dönemde açılan 5871 Millet Mektebi (B) dershanesine, 184.514 kişi devam etmiş, 115.639 kişi başarılı olmuştur. Bunların yanı sıra, dışarıda özel öğrenim gören 3746 kişi, sınavlara girerek mezuniyet belgesi almıştır. Bu dönemde köylerdeki (B) dershanelerinden belge alanların sayısı toplam 119.385 kişi olmuştur.⁴⁷⁷

---

⁴⁷⁶ **BİUM**, 1935, s. 71.

⁴⁷⁷ Mihriban Kurt, **Millet Mektepleri**, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2000, s. 84.

Millet Mekteplerinin 1928-1935 yılları arasındaki eğitim öğretim döneminde yapılan yoğun çalışmalar sırasında kentlerde ve köylerde toplam 11.380 (B) derslane açılmıştır. Bu dersanelere 380.953 kişi devam etmiş, 244.728 kişi mezuniyet belgesi almıştır. Bunların dışında dışarıda özel öğrenim gören 27.114 kişi de sınavlarda başarılı olmuştur. Böylece Türkiye'nin tamamında köy ve kentlerdeki (B) dersanelerinden 271.842 kişi mezuniyet belgesi almaya hak kazanmıştır.⁴⁷⁸

Millet Mektepleri uygulamasının en yoğun olduğu 1928-1935 arası dönemde, (A) ve (B) olmak üzere toplam 60.373 adet derslane açılmış 2.486.845 vatandaş, okuma yazma öğrenmek için kayıt yaptırmış, bunlardan 1.358.001'i mezuniyet belgesi almıştır. Bu dönemde yapılan sınavlar sonucunda yaklaşık yüzde 54 oranında başarı elde edilmiştir. Bu sonuçlar, dersanelerden beklenen başarı oranının biraz altında kalsa da Millet Mekteplerinde ciddi bir uygulama yapıldığını, öğrenim gören herkese belge verilmediğini, sadece başarılı olanların mezun edildiğini göstermektedir.

Millet Mekteplerinde 1928-1935 yılları arasındaki çalışmalar sonucunda, Türkiye'de 1927 yılında erkeklerde okuryazarlık oranı yüzde 13, kadınlarda yüzde 4 iken, bu oranlar 1935 yılında erkeklerde yüzde 29,3'e, kadınlarda ise yüzde 10,5'e çıkartılmıştır. Sonuç olarak, 1927 yılında toplam nüfusun Türkiye'deki okuryazarlık oranı yüzde 10,5'te iken bu oran, 1935 yılında yüzde 20,4'e ulaştırılmıştır. Bu oranlara bakıldığında Türkiye'de okuryazar oranında yüzde 100 bir artış sağlanmıştır.⁴⁷⁹

Alfabe değişikliği uygulamasının en yoğun yıllarında Millet Mektepleri, okuma yazma öğretmeye ve çağdaş Cumhuriyet kuşağını yetiştirmeye çaba sarf etmiş, okul çağını aşmış büyük halk kitlelerinde bir alfabe kavramının oluşmasına katkıda bulunmuştur. Dersanelerin üçte ikisi köylerde açılmış, yaklaşık iki buçuk milyon kişi eğitim görmüş ve yarısından fazlası okuma yazma öğrenmiştir.⁴⁸⁰

---

⁴⁷⁸ **BİUM**, 1935, s. 70-71.

⁴⁷⁹ Türkiye'de bu dönemde yüzde 20,4 olan okuryazar oranının yüzde 1,3'ü, 1928-35 eğitim öğretim dönemlerinde ilkokulları bitiren öğrencilere, geriye kalan yüzde 19,1'lik oran ise, Millet Mekteplerine aittir. Bkz. Albayrak, **a.g.e.**, s. 482.

⁴⁸⁰ Zafer Toprak, "*Cumhuriyet'in Kilit Taşı Harf Devrimi*", **Toplumsal Tarih**, S. 118, İstanbul, Ekim 2003, s. 68-73.

Halk tarafından ilk yıl gösterilen yoğun ilgi zamanla azalmaya başlamıştır.⁴⁸¹ Bu azalmanın nedenlerini araştırmak üzere Ankara’da Maarif Vekâleti müfettişleri ve Maarif emînleri toplanarak ilk dönemlerdeki başarıların yeniden elde edilmesi için, öğretmenlerin ücretlerinin arttırılması, eğitim araç ve gereçlerinin zenginleştirilmesi gibi birtakım önerilerde bulunmuşlardır.⁴⁸² Fakat Millet Mekteplerine ilk yıllardaki sağlanan ilgiyi bir daha sağlamak mümkün olmamış, Mustafa Necati Bey’in ani ölümü ve ardından yaşanan dünya ekonomik krizinin yarattığı sıkıntılara, uygulamadan sorumlu merkezi ve yerel yöneticilerin olumsuz tavırları da eklenince Millet Mekteplerinde halkın katılımında azalmanın önü alınamamıştır.

1928-1935 Yılları Arasında Millet Mektepleri Hakkında Genel Sayısal Bilgiler⁴⁸³

		Köyler			Şehirler			Genel
		Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Toplam
Dershane sayısı	A	23.748	4678	32.403	9812	4198	14.010	46.413
	B	4678	1121	5799	4401	1101	5502	11.310
Öğretmen sayısı	A	25.848	3426	29.274	9025	4923	13.948	43.222
	B	2955	497	3452	3518	1623	5141	8593
Kayıtlı öğrenci sayısı	A	998.331	480.361	1.478.692	346.243	298.457	644.700	2.092.392
	B	142.193	42.323	184.516	130.718	65.641	196.359	380.955
Belge alan öğrenci sayısı	A	493.706	160.136	653.845	190.852	125.443	316.295	970.140
	B	90.902	24.737	115.639	84.200	41.143	125.343	240.982
Başarı oranı %	A	49.9	33.3	41.6	55.1	42.0	48.6	46.4
	B	64.0	58.8	61.4	64.9	63.2	64.0	63.4
Dışardan belge alanlar	A	28.996	11.347	40.343	64.635	11.141	75.776	116.119
	B	3204	542	3746	20.383	2785	23.168	26.914
Belge alanlar	A	552.705	171.483	694.188	255.487	136.584	392.071	1.086.259
	B	94.106	25.279	119.385	104.583	43.928	148.511	67.896

⁴⁸¹ Örneğin, 1928-29 döneminde toplam 20.489 adet dershane açılmışken, ilerleyen yıllarda bu sayı giderek düşüş göstermiştir. Eğitim öğretim dönemlerine göre dershane sayıları şu şekildedir: 1929-1930: 12.907, 1930-1931: 5915, 1932-1933: 5107, 1933-1934: 2683, 1934-1935: 3670. Bkz, **BİUM**, 1935, s. 70-71.

⁴⁸² **Maarif Vekâleti Mecmuası**, S.19, Devlet Matbaası, Ankara, 1930, s. 31-32.

⁴⁸³ **Millet Mektepleri Faaliyet İstatistiği (1928-1935)**, İstanbul, 1936; Ergün, **a.g.e.**, s. 107.

3.2. ÖRGÜN EĞİTİM KURUMLARININ DIŞINDA DÜZENLENEN OKUMA YAZMA KURSLARI

3.2.1. Kamu ve Özel Kurumlar Tarafından Açılan Okuma Yazma Kursları

Türkiye’de 3 Kasım 1928 günü yürürlüğe giren Türk Harfleri Yasası’na göre, devlet dairelerinin de 1 Ocak 1929’da yeni Türk alfabesine geçmesi gerekirken, bu tarihten önce pek çok kamu ve özel kuruluşlarla vatandaşlar arasında yeni yazı kullanılmaya başlanmıştır. Mustafa Kemal Paşa’nın Sarayburnu Nutku’nun ardından Maarif Vekâleti’nin dışında da kimi kamu kurumları kendi bünyesindeki personele okuma yazma öğretmek için harekete geçmiştir. Bu dönemde, yeni harflerin öğretimi için öğretmenlere, memurlara, müfettişlere, subay ve erlere, muhtarlara, belediye çalışanlarına, işçilere, kadın, erkek, genç, yaşlı tüm vatandaşlara Türkiye’nin her köşesinde kurslar açılmıştır. Bu kurslar, Maarif Vekâleti’nin kontrolünde olmak üzere, Dâhiliye, Maliye, Mülkiye, Sıhhiye, Nafia Vekâleti, belediyeler, müftülükler gibi benzeri resmî kurumlar ile Cumhuriyet Halk Fırkası, Türk Ocakları, Halkevleri, Türkiye Muallimler Birliği, Kızılay gibi kamu yarına çalışan özel kuruluşlarda da açılmıştır.

Bu dönemde öncelikle yeni harfleri öğretecek öğretmenlerin yeni alfabeyi öğrenmeleri için 17 Ağustosta ilköğretim öğretmenlerine, 18 Ağustosta da ilköğretim müfettişlerine yeni Türk alfabesini öğretme kursları açılmıştır.⁴⁸⁴ Bu kapsamda yeni Türk alfabesini devlet memurlarına ve öğretmenlere öğretmek için Ankara’da ilk kurs, Türk Ocağında, Talim Terbiye ve Dil Heyeti üyelerinden İhsan (Sungu) Bey tarafından 23 Ağustos 1928 tarihinde verilmiştir.⁴⁸⁵

Bu çerçevede Maarif Vekâleti tarafından 27 Ağustos 1928 tarihinde, tüm vekâletlere yeni Türk alfabesini öğretmek için ne kadar öğretmene ihtiyaçları

---

⁴⁸⁴ Serpil Sürmeli, “*Türk Basınında Harf İnkılâbı*”, **80. Yılında Türk Harf İnkılâbı Uluslararası Sempozyumu**, Yeditepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü” İstanbul, 10-11 Kasım 2008, s. 281.

⁴⁸⁵ Kursun açılacağı, 22 Ağustosta Maarif Vekâleti’nce bütün vekâletlere önceden duyurulmuştur. Bkz. **BCA**, Fon Kodu: 180..9.0.0, Yer No: 2.11..1., Tarih: 22.9.1928.

olduğunu belirtmelerini isteyen bir yazı gönderilmiştir.⁴⁸⁶ Bu yazı üzerine her vekâlet, yeni Türk alfabesini öğretmek üzere kaç öğretmen ihtiyacı olduğunu belirtmiştir. Örneğin Hariciye Vekâleti açılacak yeni Türk harfleri kurslarında, memurlarına tedrisatta bulunmak üzere iki ve müstahdemleri için de bir muallime ihtiyaç duyduğunu bildirmiştir.

Yeni Türk harfleri kurslarına bütün vekâletler arasında bir eşgüdüm sağlamak amacıyla Başvekâlet ve Vekâlet müsteşarları ile umum müdürler, 12 Eylül 1928 tarihinde Maarif Vekâleti'nde toplanarak, kurumların personeline yeni Türk alfabesinin öğretilmesi için bir uygulama planı hazırlamışlardır.⁴⁸⁷

Uygulama planına göre, memurlara yeni alfabe Maarif Vekâleti'nin belirlediği bir program çerçevesinde öğretilcektir. Bu uygulamanın taşrada da yapılabilmesi için Maarif Vekâleti, Maarif eminliklerine okuma yazma kursları ile ilgili bir genelge göndermiştir. Bu genelge ile bütün memurlar, jandarma zabıtları, ziraat, emlak bankalarıyla, yarısından fazlası devlet sermayesi olan şirketlerin memur ve müstahdemlerinin ekim ayı sonuna kadar yeni Türk harfleriyle okuma yazmayı öğrenmek zorunda oldukları bildirilerek, bu konuda gerekli tedbirlerin alınması istenmiştir.

Bu karar çerçevesinde Hariciye Vekâleti kendi personeline gönderdiği bir yazı ile 15 Ekime kadar yeni Türk alfabesinin bütün memurların, elçilik ve şehbenderlik memurlarının aralarında kurslar tertip edip okuma yazmayı bir an önce öğrenmeleri gerektiğini, alfabe kitaplarının posta ile gönderileceğini bildirmiştir. Hariciye Vekâleti bu amaçla Maarif Vekâleti'nden 500 adet alfabe ve imlâ kaidelerini gösteren kitap talep etmiştir. Bunun üzerine Halk Dershaneleri için devlet

---

⁴⁸⁶ “Halkımıza ve memurlarımıza yeni Türk harflerini öğretmek için her tarafta büyük bir faaliyete şahit olan Vekâletimiz, mezkûr harflerle icra edilecek tedrisatın Dil Encümeninin kabul ettiği usul dairesinde tedrisatını zaruri görmekte olduğundan Vekâlet-i Celilerince açılacak kurslara ders göstermek üzere kaç muallime ihtiyaç görüldüğünün işaretini rica ve bilvesile teyidi hürmet eylerim efendim.” Bkz. Şimşir, **a.g.e.**, s. 217.

⁴⁸⁷ “Yeni harflerin talim ve tedrisi hakkında görüşülmek üzere Heyeti Celile-i Vekile de bil müzakere şifâhen takarrür ettirildiği veçhile, Eylülün on ikinci yarınki Çarşamba günü saat on dört buçukta Maarif Vekâleti Talim Terbiye Dairesinde içtima edeceğinden zat-ı âlilerinin de teşrif buyurmalarını arz ve rica ederim Efendim”. Bkz. **Aynı yer**, s. 217.

ve özel yayınevleri tarafından yazılmış çeşitli yeni Türk alfabe kitapları gönderilmiştir.⁴⁸⁸

Diyanet İşleri Başkanlığı da alınan bu kararı, 18 Eylül 1928 tarihli müftülöklere gönderdiği bir yazı ile duyurmuştur.⁴⁸⁹ Duyuruda, bütün din görevlilerinin, camilerin imam ve hatiplerinin açılan özel ve resmi kurslara devam etmelerini istemiştir.⁴⁹⁰ Bu karar gereğince örneğin Konya’da, Meclis-i Umumi salonunda Konya Müftüsü Hacı Ali Efendi’nin girişimiyle yeni harfler kursu açılmıştır. Açılan kursa öncelikle Konya ve Sultaniye müftüleri ile hoca, imam ve hatipler katılmıştır. Daha sonra da, vilayetin kaza, nahiye ve köylerinde bulunan bütün imam ve hatiplerinin katıldığı okuma yazma kursları açılmıştır.⁴⁹¹

Diğer devlet kuruluşları da kendi bünyelerinde Maarif Vekâleti’nden aldıkları ders araç gereçleri ve öğretmenlerin yardımıyla kısa sürede mensuplarına yeni Türk alfabesini öğretmeye başlamışlardır. Alfabe kursları veya yeni harf kursları adıyla başlatılmış olan kurslar, Türk Ocağı, Millet Mektepleri ve Halkevlerinin yanı sıra bazı resmi kurumlar ve belediyeler gibi toplum kuruluşları tarafından da yürütülmüştür.

Belediye başkanları ve belediye meclisi üyelerinin de yeni harfleri öğrenmesi ve bu kişilerin de devlet memurları gibi düşünülerek, sınava tabi tutulmaları gerektiği Dâhiliye Vekâleti’nce kararlaştırılmıştır. Bu süre içerisinde vilayet ve kaza merkezlerinde memurlar için birisi harfleri tanımayanlara diğeri de tanıyanlara mahsus olmak üzere iki dereceli kursların açılması planlanmıştır. Bu kurslarda görevlendirilecek öğretmenler, maarif emînlikleri tarafından belirlenecektir. Memurlara kurs verecek öğretmenlerin kaligrafi sahibi ve yeni imla kurallarına vakıf olanlardan seçilmesi için çaba sarf edilecek, kursların günü ve saati ise mahalli

---

⁴⁸⁸ **Halk Dershanelerine Mahsus Türk Alfabesi**, Devlet Matbaası, 1928. A. Hilmi Güçlü, **Çok Resimli Süslü Alfabe**, Resimli Ay Matbaası, İstanbul, 1929. Bkz. Ek: 11/1, 11/2.

⁴⁸⁹ Tebligatta, 1 Kasım 1928 tarihinde yeni harflerle yazışmaya başlanacağından dolayı “bilumum rüesa, aza, müstahdemîn, vaizler, imamlar, hatipler, vesair mensub-ı ilmiyenin, resmi veya özel olarak açılmış bulunan kurslara devamları ve okuyup yazacak kadar malumat edinmelerinin kesinlikle gerekli oldu...” belirtilmektedir. Bkz. **BCA**, Fon Kodu: 51..0.0.0, Yer No: 2.14..18., Tarih: 18.9.1928.

⁴⁹⁰ Bu dönemde, 8 Mart 1928’den itibaren camilerde Türkçe hutbe okunması uygulamasına başlanmış, büyük bir kararlılıkla sürdürülmüştür. Bkz. **BCA**, Fon Kodu: 51..0.0.0, Yer No: 12.105.42., Tarih: 10.11.1928. Bkz. Ek: 12.

⁴⁹¹ Dönmez, **a.g.e.**, s. 284.

yöneticilerin kararına bırakılacaktır.⁴⁹² Örneğin, İzmir Belediyesi, yeni harflerin tedrisi için biri yeni harfleri tanıyanlara, diğeri tanımayanlara mahsus olmak üzere iki kurs düzenlemiştir.⁴⁹³

Vilayet merkezlerinde kursa katılacak öğretmenler ve bütün memurların devamlarının sağlanmasından daire müdürleri sorumlu olacak ancak bütün uygulamaları valilerin kontrolünde yapılacaktır. Uygulama aşamasında ortaya çıkan sorunlar valiler tarafından Maarif Vekâleti'ne iletilecektir. Maarif eminlikleri de kursların belirlenen program çerçevesinde yürütülmesinden sorumlu olacaklardır. Daha önceden açılmış ancak olumlu sonuç alınamamış kurslar kapatılarak yerine mekteplerde, hükümet salonlarında veya uygun mekânlarda yeni kurslar açılacaktır.

Kazalarda ise açılacak kurslara öncelikle ilk tedrisat müfettişleri görevlendirilecek eğer sayıları yetersiz kalırsa kaza merkezinde en tecrübeli öğretmenler kurs vereceklerdir. Öğretmenlerin yetersiz oldukları anlaşılırsa da gerekli eğitim verilerek eksiklikleri giderilecektir. Gerekirse de il merkezlerinden kazalara öğretmenler gönderilecektir. Bu uygulamanın belirlenen program çerçevesinde yürütülebilmesi için ilk mektep müfettişleri kaza kaymakamları ile işbirliği yapacak, maarif eminleri de buldukları eğitim bölgelerinin bütün uygulamalarını denetleyerek uygulamada çıkan aksaklıkları Maarif Vekâleti'ne aktaracaklardır.⁴⁹⁴

Hükümetin, devlet memurlarının yeni yazıyı bir an önce öğrenmesi konusundaki kararlı tavrını, 17 Ekim 1928 tarihinde alınan İcra Vekilleri Heyeti kararı ile göstermiştir. Bu karara göre, ülkenin farklı yerlerinde açılan memur kurslarının sonunda memurlar bir sınava tabi tutulacaklardır. Sınavlarda başarılı olanlara yeni harflerle okuyup yazabildiğini gösteren birer belge verilecektir. Bu karar gereği 9 Kasım 1928 tarihinden itibaren kurslara katılan memurlardan sınava tabi tutulup başarılı olanlara belgeleri verilmiştir.⁴⁹⁵

---

⁴⁹² Sadık Sarısaman, “*Taşra’da Harf İnkılâbı’nın Uygulanışı (Afyonkarahisar Örneği)*”, **Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Atatürk’ün Doğumunun 125. Yılına Armağan, Yıl:3, S.VIII, Afyon, 2006, s. 105.

⁴⁹³ Dönmez, **a.g.e.**, s. 283.

⁴⁹⁴ Sarısaman, **a.g.e.**, s. 105.

⁴⁹⁵ Yonca Anzerlioğlu, “*Harf İnkılâbının Uygulanışı*”, **80. Yılında Türk Harf İnkılâbı Uluslararası Sempozyumu**, Yeditepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü”, İstanbul, 10-11 Kasım 2008, s. 396-405.

Bir ay gibi kısa bir sürede devlet memurlarının yeni harflerle okuyup yazmayı öğrenmesi ve beklenin üstünde bir başarı göstermesi uygulamanın doğruluğunu göstermektedir. Bu dönemde bir yandan devlet memurlarına yeni harfler öğretilmeye çalışılırken diğer taraftan kurumlar arası yazışmalar, özellikle de yeni Türk alfabesi ile ilgili olanlar, yeni harflerle yapılmaya başlanmıştır. Bu da devlet dairelerinin yeni Türk alfabesini kullanmaya başlaması gereken 1 Ocak 1929 tarihinden önce kullanmaya hazır hale gelmesine yol açmıştır.

Bu uygulamalara paralel olarak bazı kamu kurum ve kuruluşlarının alt birimlerinde ve toplum yararına hizmet veren kuruluşlarda da Maarif Vekâleti'nin programı kapsamında okuma yazma kursları yürütülmüştür. Örneğin, İstanbul Maarif Müdürlüğü'nün denetiminde, Türk Kadınları Bıçkı Yurdu'nda 1 Ekim 1928 tarihinde bir okuma yazma kursunun açıldığı, kursta görevli olan Muallim Sabri Bey tarafından bildirilmektedir.⁴⁹⁶ Bu konuda bir diğer örnek ise, "İstanbul Kanlıca Posta ve Telgraf Merkezi Maarif Müdürlüğünde açılan kursun sona erdiği, katılanların tümünün başarılı olduğu, sınavlarda Postane Müdürü Vehbi Bey'in çok iyi, tevzi memuru Hasan Efendi'nin iyi ve diğer tevzi memuru Ziya Efendi'nin de orta derece ile mezun olduğu"nun, kurs muallimi M. Sami Bey tarafından İstanbul Maarif Müdürlüğüne bildirildiğidir.⁴⁹⁷

Yeni Türk alfabesi kursundan çok iyi derece ile mezun olan Postane Müdürü Vehbi Bey'e, muallim M. Sami Bey tarafından Mustafa Kemal Paşa'ya yeni Türk alfabesi ile bir de mektup yazdırılmıştır. İlgi çekici bir kaligrafi ve imlaya sahip olan mektup şu şekildedir:

"Muazzaz Reiscumhurumuz Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretleri nutuklarında büyük Türk milletinin, garbın ilm-u fen ve medeniyetinden nasibedar olabilmesi için bütün millet efradının behemahal okuyup yazması lazımdır. Kalbinde aziz yurdumun aşkını taşıyan her münevver Türk bu mukaddes emelin tahakkuku uğruna canla başla çalışmağa vatani bir borç bilmelidir.

Kanlıca Merkezi Posta Telgraf Müdürü Vehbi, 28 Kasım 1928."⁴⁹⁸

⁴⁹⁶ BCA, Fon Kodu: 180.09., Yer No: 2.11.1., Tarih:11.10.1928. Bkz. Ek: 13.

⁴⁹⁷ BCA, Fon Kodu: 180.09., Yer No: 2.11.2., Tarih:28.11.1928.

⁴⁹⁸ BCA, Fon Kodu: 180.09., Yer No: 2.11.3., Tarih:28.11.1928.

Yine bu dönemde İstanbul Jandarma Bölük Komutanlığında 18 Eylül 1928-20 Ekim 1928 tarihleri arasında yeni Türk alfabesi kursları açılmıştır. İstanbul Maarif Müdürlüğü tarafından görevlendirilen Beyoğlu 16. İlk Mektep muallimi Rahmi Bey, 22 Ekim 1928 tarihinde kursun sonuçları ile ilgili bir rapor düzenlemiştir. Rapora göre, başta takım zabiti olmak üzere imtihana giren zabitan beylerden 7'si muvaffak olmuş, küçük zabitan efendilerden de 35'i yeni harfleri öğrenmişlerdir.⁴⁹⁹

Bu kapsamda Dâhiliye Vekâleti'ne bağlı Hapishane-i Umumiye'de de bir okuma yazma kursu açılmıştır. Kursta görevli muallim Fuat İhsan Bey'in İstanbul Maarif Müdürlüğüne gönderdiği raporda, hapishanede görevli memurlardan tamamına yakınının okuma yazma öğrendiği, gardiyanların eğitiminin ise devam ettiği belirtilmektedir.⁵⁰⁰ Yine Maarif Müdürlüğü tarafından Sıhhiye ve Muavenet-i İçtimaiye Vekâleti İstanbul Hıfzıssıhha Müdüriyeti memur ve müstahdemlerine yeni Türk harflerini öğretmek üzere İstanbul Üçüncü Mektep muallimlerinden İsmail Bey görevlendirilmiştir.⁵⁰¹

Yeni Türk Harfleri Kanunu'nun 8. Maddesi gereğince sadece kamu kuruluşları değil, özel bankalar ve şirketler de tüm muamelatını 1 Ocak 1929 tarihinden itibaren yeni Türk alfabesiyle yapacaktır. Bu nedenle yeni Türk alfabesinin öğretimi için kamu kurumlarının yanı sıra özel kurumlar da kurslar açmıştır. Örneğin, Trabzon Nafia Müdürlüğü, "Trabzon Elektrik Türk Anonim Şirketi Müessesine" 16.12.1928 tarihinde personeli için okuma yazma kursu açması ve bu konuda gerekli tedbirleri alması gerektiğine dair bir yazıyı Kanun metni ile birlikte göndermiştir.⁵⁰² Bu yazı üzerine Trabzon Elektrik Şirketinin Nafia Müdürlüğüne gönderdiği yazıda, bünyesinde bulunan müstahdemlerin okuma yazma öğrendiklerini, sınava tabi tutulmalarına gerek bulunmadığını bildirmektedir.⁵⁰³

Bu uygulama çerçevesinde Liman Şirketinde açılan kurslarla mavnacılar da kısa zamanda yeni Türk alfabesini öğrenmiş, İş Bankası da bir ay içerisinde memurlarına yeni alfabeyi öğretme kararı almıştır. Himaye-i Etfal, Hilal-i Ahmer,

⁴⁹⁹ BCA, Fon Kodu: 180.09., Yer No: 2.10., Tarih: 22.10.1928.

⁵⁰⁰ BCA, Fon Kodu: 180.09., Yer No: 3.14.2., Tarih: 20.10.1928.

⁵⁰¹ BCA, Fon Kodu: 180.09., Yer No: 3.14.1., Tarih: 1.11.1928.

⁵⁰² **3 Teşrin-i Sani 1928 Tarih ve 1353 Numaralı Türk Harflerinin Kabul ve Tatbiki Hakkında Kanun.** Bkz. BCA, Fon Kodu: 51., Yer No: 2.7..15., Tarih: 10.11.1928. Ek: 14/1, 14/2.

⁵⁰³ BCA, Fon Kodu: 230.1., Yer No: 145.32.7., Tarih: 22.12.1928.

Tayyare, Maarif ve Matbuat Cemiyetleri, Kadınlar Birliği gibi çeşitli kuruluşlar da haberleşmelerinde yeni Türk harflerini kullanmaya başlamışlardır. Ayrıca Seyr-i Sefain İdaresi, biletlerinin tamamen yeni Türk harfleriyle yazılmasına karar vermiş, halkı yeni harflere alıştırmak için telefon rehberi ve nakliye vasıta tarifeleri, lokanta listeleri, istasyon, vapur iskele levhaları ve ilanlarının yeni alfabeyle basılacağını duyurmuştur.⁵⁰⁴

Bu örneklerden de görüldüğü üzere bütün kamu ve özel kurum personeline Maarif Vekâleti'nin belirlediği program çerçevesinde 1 Ocak 1929 tarihinden önce yeni Türk alfabesinin öğretilmesi için büyük bir çaba sarf edilmiş, bunda da önemli oranda başarıya ulaşılmıştır.

3.2.2. Türk Ocaklarında Açılan Okuma Yazma Kursları

II. Meşrutiyet Döneminde kurulduktan sonra, 1912-1931 yılları arasında faaliyet gösteren Türk Ocakları, yeni Türk alfabesinin topluma benimsetilmesi konusunda pek çok yenilikte olduğu gibi meseleyi sahiplenerek yaklaşık 200 şubesi, donanımlı üyeleri ve örgütlü yapısıyla büyük bir katkı sağlamıştır.⁵⁰⁵ Ayrıca Harf İnkılâbı'nın pratikte toplumsal tabana yerleştirilmesi konusunda literatürde fazlaca yer almamasına rağmen Muallimler Birliği, Ordu, Himaye-i Etfal Cemiyeti de önemli bir rol oynamıştır.⁵⁰⁶

Türk Ocakları, devlet hükümet özdeşliğinin bulunduğu ve aynı zamanda milliyetçilik anlayışının ülke yönetimine hâkim olduğu Cumhuriyet Döneminin ilk yıllarında inkılâpların kitlelere benimsetilmesi, çağdaşlaşmacı temaların vurgulanması aşamasında önemli bir işleve sahip olmuştur.⁵⁰⁷ Bu nedenle Türk Ocakları, rejime ve inkılâplara verdiği desteklerden dolayı kapandıkları tarih olan 1931'e kadar devlet yönetimi tarafından daima teşvik ve maddi yardım görmüştür.⁵⁰⁸

⁵⁰⁴ **Vakit**, 22 Ağustos 1928, **Hâkimiyet-i Milliye**, 22 Ağustos 1928.

⁵⁰⁵ Yusuf Sarınoy, **Türk Milliyetçiliği'nin Tarihi Gelişimi Ve Türk Ocakları (1912-1931)**, Ötüken Yayınları, İstanbul, 1994, s. 331.

⁵⁰⁶ Günver Güneş, Müslime Güneş, "*Türk Ocakları ve Harf İnkılâbı*", **80. Yılında Türk Harf İnkılâbı Uluslararası Sempozyumu**, Yeditepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü" İstanbul, 10-11 Kasım 2008, s. 187-197.

⁵⁰⁷ Füsün Üstel, **İmparatorluktan Ulus-Devlet'e Türk Milliyetçiliği: Türk Ocakları (1912-1931)**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2004, s. 401-402.

⁵⁰⁸ İbrahim Karaer, **Türk Ocakları (1912-1931)**, Türk Yurdu Neşriyatı, Ankara, 1992, s. 70.

Türkiye’de bir alfabe değişikliğinin yapılması için hazırlıklara başlanması üzerine Türk Ocakları da harekete geçmiş, Ankara Türk Ocağı’nda konu ile ilgili pek çok konferanslar düzenlenmiştir. Fakat Türk İslâm birliğini etkileyebileceği ve bin yıllık kültür varlığından uzaklaşılacağı endişesiyle, bazı Türk Ocağı mensubu aydınlar alfabe değişikliğine karşı çıkmış, Başvekil İsmet Paşa’ya bu değişikliğin bazı kültürel ve siyasi mahzurlara yol açabileceğini belirtmişlerdir.⁵⁰⁹

Ancak bu tereddütlü yaklaşımlara karşılık özellikle İzmir Türk Ocağı gibi yeniliklere açık bazı şubelerde ise Latin harflerinin alınması gerektiğini savunan görüşler dile getirilmiştir. Bu arada 1928 yılı Ocak ayı içinde Türk Ocakları Başkanı Hamdullah Suphi Bey Başkanlığında kurulan bir komisyon yeni alfabe meselesini incelemeye başlamıştır. Aynı yıl gerçekleştirilen 5. Türk Ocakları Kurultayı’nda hars heyeti konu ile ilgili araştırmalar yapmaya başlamış, hatta Latin harflerinin Türkçeye tatbiki hakkında üç uzmana üç eser hazırlatarak konu ile ilgili tartışmalara katkıda bulunmuştur.⁵¹⁰

Beynelmîl Rakamların kabulüyle 28 Mayıs 1928’de yürürlüğe girmesi üzerine Türk Ocakları Merkez Heyeti, 8 Temmuz 1928 günü, bir genelge yayımlayarak yeni rakamların kullanılması ve halka öğretilmesi için bütün ocak şubelerinin derhal faaliyete geçmesini istemiştir.⁵¹¹ Bunun üzerine örneğin Karaman, Konya ve Mardin Türk Ocağı şubelerinde dersaneler açılarak Beynelmîl Rakamlar halka öğretilmeye başlanmıştır.⁵¹²

Başvekil İsmet Paşa’nın yeni Türk alfabesini uygulamak için hazırladığı umumi programın “Halk” başlığı bölümünde halka okuma yazma öğretme görevinin

---

⁵⁰⁹ Alfabe değişikliği fikrine karşı çıkan, Ziya Gökalp, Ayaz İshaki, Halide Edip, Veled Çelebi, Necip Asım, Zeki Velidi, Fuat Köprülü gibi Türkçü aydınlar daha sonra fikir değiştirmişlerdir. Bkz. Fuad Köprülü, “*Alfabe İnkılâbı*” **Ülkü**, C. XII, S. 67, Ankara, Eylül 1938, s. 1-2.

⁵¹⁰ Unat, *a.g.m.*, s. 727.

⁵¹¹ Latin Rakamları Hakkında Türk Ocakları Merkez Heyeti’nin Tamimi, “Şimdiye kadar İnkılâp ve teceddüde aid hususlarda halka hizmeti kendisine şiar edinen Ocaklarımız için yeni bir mesai sahası tecelli etmiştir. Eski rakamlara faik olduğu malum bulunan Millet Meclisince kabul buyrulan Kanun mucibince zamanı gelince, bütün muamelatta kullanılacak olan beynelmîl rakamların halka öğretilmesi, tedris edilmesi için Ocaklarımız derhâl faaliyete geçmelidirler. Aynı zamanda bütün Ocaklarımızın muamelatında Beynelmîl Rakamları kullanmasını muvafık bulmaktayız. Bu hususlarda muntazam bir say ile Türklüğe hizmet edilmesini himmet ve gayretlerinizden bekler ve mesai derecesine dair merkeze peyderpey malumat verilmesini reca ederiz. Selam ve muhabbetlerimizi sunarız aziz kardeşlerimiz.” Türk Ocakları Merkez Heyeti Reisi namına Umumi Katibi İzzet Ulvi”. Bkz. Hüseyin Tuncer, Yücel Hacaloğlu, Ragıp Memişoğlu, **Türk Ocakları Tarihi (1912-1997)**, C. 1, Ankara, 1998, s. 253-254.

⁵¹² Karaer, *a.g.e.*, s. 71.

CHF'ye ve onun kültür kuruluğu olan Türk Ocaklarına verildiği görölmektedir.⁵¹³ Bu çerçevede ilk alfabe kursları, Samsun, Ankara, Gelibolu, İnebolu, Keşan Cide, Çivril, Elmalı Adana, Edremit, Kula ve Yozgat Türk Ocağı şubelerinde açılmıştır. Ayrıca kurslarda halka dağıtılmak üzere ocak matbaasında basılan yeni Türk alfabeleri de şubelere gönderilmiştir.⁵¹⁴

Türk Ocakları Merkez Heyeti tarafından 20 Ağustos 1928 tarihinde yayınlanan bir genelge ile Beynelmilel Rakamların öğretilmesinden sonra şimdi de yeni Türk alfabesinin öğretilmesinin ocaklıların bir görevi olduğu belirtilmiştir. Ayrıca genelgede; benimsenen alfabenin Türk milletinin çağdaşlaşması açısından önemi özellikle vurgulanmıştır. Yeni Türk alfabesinin tanıtımı ve öğretimi ile ilgili Maarif Vekâleti'nden önce Türk Ocaklarının böyle bir genelge yayınlaması dikkat çekicidir. Bir başka dikkat çekici husus da Millet Mektepleri Talimatnamesi'nin hazırlanmasından bir ay önce, okuma yazma kursları için köylüler de düşünülerek üç kurdan oluşan kapsamlı bir kurs programının yapılmış olmasıdır.

Yeni Türk alfabesinin halka tanıtılması ve öğretilmesi ile ilgili bu genelgesi üzerine Ocaklardaki okuma yazma öğretimi ile ilgili faaliyetler daha da artarak devam etmiştir.⁵¹⁵ Türk Ocakları şubelerinde, 20 Ağustos-31 Ağustos 1928 tarihleri arasında bir veya birden çok dersaneli kurslar açılmış, yeni Türk harfleri halka tanıtılmaya ve öğretilmeye başlanmıştır. Böylece 1928 yılının Ağustos-Eylül

---

⁵¹³ İsmail Arar, “Gazi Alfabesi”, **Harf Devrimi'nin 50. Yılı Sempozyumu**, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1981, s. 156.

⁵¹⁴ **Hâkimiyet-i Milliye**, 16 Ağustos 1928.

⁵¹⁵ Türk Ocakları Merkez Heyeti tarafından 20 Ağustos 1928'de yayımlanan genelge ile şu görüşlere yer verilmiştir: “Aziz kardeşlerimiz, Lisanımıza büyük bir inkişaf verecek ve Türk'ün her sahada tecelli eden kudretini lisan sahasında da gösterecek olan yeni harflerimizin her sınıf halkımız tarafından süratle öğrenilmesi hepimiz için bir mefkûre olmalıdır. ...Asırlardan beri Arap harflerinin müşkülât ve esareti altında inkişaf edemeyen dilimiz aynı zamanda öğrenilmesi güç bir lisan haline gelmiştir. Yeni harfler sayesinde lisanımız süratle tamim edecek ve okumak yazmak bilmeyenler kısa bir zamanda bu saadete nail olacaklardır. ...Binaenaleyh Büyük Müncinin gösterdiği hedefe doğru Ocaklarımızın derhal seferber olmaları ve bütün halka rehberlik etmeleri lazımdır. Ocaklar için en güzel, en sevimli bir mesai sahası açılmıştır. Derhal bu hususta faaliyete geçerek yeni harflerimizin süratle öğrenilmesi için kurslar açmanızı ve bütün mesai ve kudretinizi bu nokta üzerinde teksif ederek azami miktarda muvaffak olmanızı bekleriz. Kurslar birisi hiç bilmeyenlere ve diğeri de Arap harflerini evvelden bilenlere mahsus olmak üzere iki devreden ibret olmalıdır. Bu kurslar tevali etmekle beraber köylülerle de imkân dairesinde iştigal edilmelidir. Elifbamızın son şeklini leffen size gönderiyoruz. Tedrisatı bu esasat dâhilinde yapmalısınız. Her Ocaklının bu işle alakasını temin etmenizi ve mesainizin derecesini ve harf öğrenmekle meşgul olanların miktarını peyderpey merkeze bildirmenizi ve tamimin alındığına ve ilk teşebbüse dair uzak yerlerden telgrafla, yakın mahallerden tahriratla malumat verilmesini rica ve bilvesile selam ve muhabbetlerimizi tekrar ederiz...” Bkz. Günver Güneş, Müslime Güneş, *a.g.m.*, s.193.

aylarında yeni Türk alfabesini öğretmek için Türkiye genelinde 76 Türk Ocağı şubesinde kurslar açılmış, 50.000 kişiye okuma yazma öğretilmiştir.⁵¹⁶

Türk Ocakları, yeni harfleri öğretmek için 1928 yılının Ağustos, Eylül, Ekim aylarında birçok yerde Muallimler Birliği Cemiyeti ile birlikte kurslar açmıştır. Örneğin, Mardin Türk Ocağı'nın Muallimler Birliği ile açtığı kursa yirmisi kadın toplam 200 kişi katılmıştır. Aynı şekilde Afyon Türk Ocağı şubesi ile Muallimler Birliği Afyon merkezde ve Sandıklı kazasında okuma yazma kursları düzenlemiştir.⁵¹⁷ Ayrıca Türk Ocağı ve Muallimler Birliğinin açtığı kursta Manisa'nın Demirci ve Akhisar kazalarında dersane yetmediği için kahvehanelerde dersler yapılmış Kula kazasının köylerinde de kurslar açılarak yeni Türk alfabesi halka öğretilmeye çalışılmıştır.⁵¹⁸

Türk Ocağının açtığı bu kurslarda karma eğitim yapıldığı gibi kadınlar ve erkekler için ayrı sınıflar da açılmıştır. Bu anlayışa uygun olarak Denizli Türk Ocağı'nda açılan kursa, Cumartesi, Pazartesi, Çarşamba günleri gündüz kadınlar, akşam erkekler devam etmiş, doksan beşi kadın olmak üzere iki yüz kişi mezun olmuştur. Aynı şekilde Mersin Türk Ocağı'nda Arap harflerini bilenler, az bilenler, hiç okuma yazma bilmeyenler için üç kur üzerinden açılan kurslar büyük ilgi görmüş, bu kurslara yirmi beşi kadın olmak üzere üç yüz yirmi kişi katılmıştır. Kurslara ilgi devam edince Mersin Türk Ocağı kendi binasında ocak sinemasında şehrin kenar semtlerinde üç kurs daha açmaya karar vermiştir.⁵¹⁹

---

⁵¹⁶ **Hâkimiyet-i Milliye**, 16 Eylül 1928.

⁵¹⁷ Alfabe kurslarının düzenlendiği bu Türk Ocağı şubeleri şunlardır: Ayaş, Babaeski, Düzce Vezirköprü, Muğla, Balıkesir, Görele, Karaköse (Ağrı), Trabzon, Yenipazar, Gerede, Gönen, Ürgüp, Merzifon, Uşak, Sarıkamış, Niksar, Çal, Emet, Mersin, Şarki karaağaç, Eskişehir, İstanbul, Gediz, Ünye, Dinar, Boyabat, Kayseri, Bilecik, Ödemiş, Bergama, Ordu, Sarayköy, Soma, Urfa, Havza, Menemen, Konya, Mardin, Konya Ereğlisi, Karadeniz Ereğlisi, Kırklareli, Sındırgı, Simav, Sivrihisar, Tarsus, Darende, Polathane, Yalvaç, Mihaliççık, Bursa, Alaşehir, Denizli, İnegöl, Kırşehir, Kilis, Sandıklı ve Türk Ocakları yeni harfleri öğretmek için kurslar açmışlardır. Bu kursların ardından Eylül ayında Akhisar, Demirci, Gaziantep, Karaman, Savur, Kadıköy (Denizli), Kandıra, Şarkışla, Bayramiç, Bornova, Tokat, Diyarbakır, Tire, Ordu, Palu, Sivas, Reşadiye, Iğın, Tekirdağ, Adapazarı, Sürmene, Giresun, Siirt, Mustafakemalpaşa, Afyon Aziziye, Eğridir, Erbaa, Milas, Maraş, Muş, Oltu, Alanya, Bartın, Erzurum, Of, Ulukışla ve Kastamonu. Bkz. Sarısamam, *a.g.m.*, s. 112.

⁵¹⁸ Ömer Karakaş, **Cumhuriyet Döneminde Manisa Vilayeti (1928-1933)**, Celal Bayar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Manisa, 1999, s. 158.

⁵¹⁹ **Hâkimiyet-i Milliye**, 30 Eylül 1928.

Mersin’de de kadınlar için ayrı bir dersane açılmış, benzer biçimde yalnızca kadınlar için Adana, Edremit, Yozgat Türk Ocaklarında da kurslar açılmıştır.⁵²⁰ Tekirdağ Türk Ocağı’nda açılan iki kursun ilk devresine katılan elli erkek ve otuz hanım kursu başarıyla tamamlamış, ardından açılan ikinci bir kursa ise kırk erkek ve on beş kadın devam etmiştir. Darende ve Kadıköy (Denizli) Türk Ocakları yeni harfleri köylülere, Giresun Şubesi de bir gece hiç bilmeyenlere, bir sonraki gece de harfleri tanıyanlara kurslar açmıştır.⁵²¹

Taşrada bulunan bütün şubeleriyle Türk Ocakları yeni Türk alfabesini halka tanıtmaya ve öğretmeye çalışırken ulusal basından olduğu kadar özellikle mahalli basından da ilgi görmüştür. Kendi yayın organı Türk Yurdu’nun yanı sıra Kastamonu’da Açıksöz, Giresun’da Yeşil Giresun, Afyon’da Son Haber, Sivas’ta Kızılırmak, Kayseri’de Kayseri, Balıkesir’de Türk Dili, Çorum’da Çorum, Konya’da Babalık gibi yerel gazeteler Türk ocaklarına bu seferberlikte büyük destek vermişlerdir.⁵²²

Diğer inkılâplarda olduğu gibi Harf İnkılâbı’nın yapılmasında Türk Ocakları üzerine düşen sorumluluğu özenle yerine getirmiştir. Mustafa Kemal Paşa, yeni Türk alfabesini halka tanıtmak amacıyla gittiği şehirlerde uğradığı Türk Ocağı şubelerinde ocaklılar tarafından yoğun ilgi görmüştür.⁵²³ Örneğin, 22 Ağustos 1928’de Ereğli Türk Ocağı, Harf İnkılâbı münasebetiyle Mustafa Kemal Paşa’ya bir telgraf göndererek alfabe değişikliğini desteklediklerini ve alfabe komisyonu tarafından yayımlanacak yeni Türk alfabesini sabırsızlıkla beklediklerini bildirmişlerdir. Mustafa Kemal Paşa da Ereğli Türk Ocağı’nın bu telgrafına yeni Türk harfleri ile bir telgraf göndererek çalışmalarında muvaffakiyetler dilemiştir.⁵²⁴

---

⁵²⁰ **Türk Yurdu**, S. 203, Ankara, Eylül 1928, s. 47.

⁵²¹ Tuncer vd., **a.g.e.**, s. 267.

⁵²² Tuncer vd., **a.g.e.**, s. 269.

⁵²³ Mustafa Kemal Paşa, 1928 yılı Ağustos ve Eylül aylarında yeni Türk alfabesini tanıtmak amacıyla, Tekirdağ, Bursa, Çanakkale Sinop, Samsun, Amasya, Tokat, Sivas ve Kayseri vilayetlerini ziyaret etmiştir. Bkz. Mehmet Önder, **Atatürk’ün Yurt Gezileri**, İş Bankası Yayınları, Ankara, 1975, s. 239.

⁵²⁴ “İstanbul’da Reiscumhur Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretleri’ne

Harflerimiz hakkında Komisyonun neşredeceği kitabı sabırsızlıkla bekliyoruz. Şu layemut eserimizi de pek hararetle ve derin bir alaka ile karşıladık. İnkılâbımızın her türlü tekâmülünü hahişle kabul ile gösterdiğiniz nuru saadet bilen Ocağımızın ezeli nihayetsiz tazimatlarını arz eyeriz, efendimiz hazretleri.” Ereğli Türk Ocağı Reisi. Bkz. Palazoğlu, **a.g.e.**, s. 286.

Mustafa Kemal Paşa, alfabe seferberliği için çıktığı yurt gezisi sırasında 20 Eylül 1928'de Yerköy tren istasyonunda Kırşehir ve Yozgat Türk Ocağı üyeleriyle görüşmüştür. Görüşme sırasında Yozgat Türk Ocağı başkanına yeni alfabeyi öğrenip öğrenmediğini sormuş, istasyonda kurulu bulunan kara tahtaya yeni harflerle Türk Ocağını yücelten şu sözleri, "*Türk Ocakları, milleti tenvir için çok kıymetli bir fırsata malik bulunuyorlar.*"⁵²⁵ yazdırmıştır.

Türk Ocakları çeşitli şubelerinde okuma yazma kursları açtığı gibi yeni alfabenin gündelik hayatta da kullanılmasında da öncü olmuştur. Örneğin, önce Havza'daki Türk Ocaklılar imza ve mektuplarını yeni harflerle yazmaya başlamış, ardından da Ocakların birçoğunda yeni harflerle yazışmaya hazır olduklarını kamuoyuna duyurmuşlardır.⁵²⁶ Anadolu'da pek çok kent ve kasabada düzenledikleri kurslar sonrası birçok kişi yeni Türk alfabesini öğrenirken, yeni alfabe ile yazılmış levhalar dükkânlara asılmış, sokak numaraları, mesken numaraları, resmi, ticari tüm kurumların, levhaları yeni Türk harfleri ile değiştirilmiştir.⁵²⁷

Millet Mekteplerinin 1 Ocak 1929 tarihinde açılacak olması nedeniyle Türk Ocakları şubeleri Mustafa Kemal Paşa'ya gönderdikleri tebrik telgraflarıyla bu yaygın halk eğitim kurumlarının açılmasını desteklemişlerdir. Örneğin, Konya Türk Ocağı Başkanı ile birlikte Meclis-i Umumî Azası, Halk Fırkası, Belediye Başkanı, Tayyare Cemiyeti Başkanı ve Hilal-i Ahmer Başkanı Latin harfleriyle yazdıkları tebrik telgrafını Mustafa Kemal Paşa'ya göndermişlerdir.⁵²⁸

Millet Mektepleri 1 Ocak 1929 tarihinde açıldıktan sonra da Türk Ocakları yeni Türk alfabesini öğretmek için faaliyetlerini devam ettirmiştir. Millet Mektepleri talimatnamesi ile Türk Ocaklarına da bazı sorumluluklar yüklenmiş, oluşturulan Millet Mektepleri idare heyetlerinin üyeleri arasına Türk Ocağı başkanları da dâhil edilmiştir.⁵²⁹ Türk Ocakları bu dönemde Millet mektepleri eliyle yaygın eğitim faaliyetleri yürütülürken mensuplarını ve binalarını bu teşkilatın hizmetine sunmaya

---

⁵²⁵ Palazoğlu, **a.g.e.**, s. 319.

⁵²⁶ **Hâkimiyet-i Milliye**, 1 Eylül 1928.

⁵²⁷ Günver Güneş, Müslime Güneş, *a.g.m.*, s. 194-195.

⁵²⁸ **BCA**, Fon Kodu: 30.10.0.0., Dosya Kodu: 9825, Yer No: 117.816.26., Tarih: 28.12.1928.

⁵²⁹ Talimatnamede, Millet Mektepleri idare heyetlerinin halk eğitimine Maarif teşkilatıyla birlikte hareket eden, amacı halkın seviyesini yükseltmek olan Türk Ocağı gibi milli müesseselerden yardım alması gerektiği belirtilmektedir. Bkz. **MMT**, 1929, s. 7-8.

devam etmiştir. Örneğin Kastamonu’da açılan yirmi dört Millet Mektebinden, ikisi Türk Ocağının binasında açılmıştır.⁵³⁰

Türk Ocağı Merkez Heyeti, 10 Ağustos 1929’da Latin harflerinin kitlelere öğretilmesi ve benimsetilmesine ilişkin bir genelge göndermiş, bu konudaki çalışmaların sürdürülmesini istemiştir. Türk Ocakları Merkez Heyeti Başkanı Hamdullah Suphi Bey, Ocağın 1929 yılı bütçesi ile ilgili yaptığı açıklamada, “*Ocaklar tarafından açılan kursların büyük ilgi görerek devam ettiğini ve büyük inkılâbın ehemmiyetine layık gayret sarf ettiklerini*” belirtmiştir. Türk Ocakları İlim ve Sanat Heyetince 1929 yılında yayınlanan bir başka genelgede de Ocaklarda “Yeni Harfler Ve Türk Dili” hakkında konferanslar verilmesi tavsiye edilmiştir.

Türk Ocakları, 1929 yılından itibaren alfabe değişikliğini topluma benimsetme konusunda düzenlediği konferanslarla önemli bir görevi yerine getirmiştir. Bu konferanslarda üzerinde durulacak konular için Türk Ocakları İlim ve Sanat Heyeti bir broşür hazırlayarak şubelere göndermiştir. Broşürde Latin harflerinin Türkçenin ses yapısına uygun olup olmadığı, okuma yazmaya sağladığı kolaylıklar, Batı medeniyeti ile Türkiye’nin yakınlaşmasına sağlayacağı katkı gibi konularla birlikte Harf İnkılâbı’nın tarihi öneminin vurgulanması istenmiştir. Bu konular çerçevesinde başta, İstanbul, Ankara, Konya ve İzmir Türk Ocağı olmak üzere hemen hemen bütün şubelerinde yeni alfabe ve Harf İnkılâbı konusunda konferanslar verilmiştir. Türk Ocaklarının faaliyetleri yeni Türk alfabesinin tanıtımı öğretimi ile sınırlı kalmamış, derleme faaliyetleri ile de Türkçenin kelime hazinesinin ortaya çıkarılmasında önemli rol oynamıştır.

Ocakların Harf İnkılâbı’nın benimsenmesi ve yeni harflerin halka öğretilmesi hakkında yaptıkları çalışmalar, 1930 yılında toplanan 6. Kurultay’a sunulan Merkez Heyeti raporunda ayrıntılı olarak açıklanmıştır. Bu raporda Türk Ocaklarında açılan kurslara yüzlerce vatandaşın devam ettiği, birçok şubesindeki dersanelerin bu seferberlikte kullanıldığı belirtilmiştir.⁵³¹

---

⁵³⁰ Mehmet Serhat Yılmaz, **Harf İnkılâbı ve Millet Mektepleri 1928-1935 (Kastamonu Örneği)**, Berikan Yayınevi, Ankara, 2009, s. 39-40.

⁵³¹ Türk Ocaklarının kapatılmadan önceki son kurultayında yayınladığı raporda, “Yeni Türk harflerinin kabulü üzerine bütün Ocaklarımız ceahle karşı umumi ve harareti bir cidal açmışlardır. Ocaklarımız bu harflerin neşr-ü tamimi için ellerinde mevcut bütün vesaiti istimal etmişler ve muhtelif salonlarını dersane haline koymuşlardır. Bu mesainin neticesini ve kaç vatandaşa yeni harf

Bu dönemde Türk Ocaklarının 42 şubesinde musiki kolu, 44 şubesinde spor teşkilatı kurulduğu, müzik dersleri verildiği, atıcılık, binicilik, güreş gibi ata sporlarının yanı sıra voleybol, basketbol, izcilik, futbol ve deniz sporları gibi dallarda faaliyetler yapıldığı, Türk Ocakları Merkez Kütüphanesinin 40.000 ciltlik bir ihtisas kütüphanesi hâline geldiği görülmektedir.⁵³² Türk Ocaklarının inkılâplar konusunda halkı aydınlatmak, yeni rejimin ilkelerini ülkede yerleştirmek amacıyla yürüttüğü sosyal kültürel faaliyetleri ile yaygın bir halk eğitim merkezi haline geldiği anlaşılmaktadır.

Yeni Türk alfabesinin topluma benimsetilmesinde Türk Ocağının yayın organı olan Türk Yurdu dergisi de haber ve yazılarıyla önemli bir rol oynamıştır. Türk Yurdu her sayısında Ocakların bünyesinde gerçekleştirilen kurslar hakkında ayrıntılı bilgiler vermiş taşra şubelerinin bu konudaki faaliyetlerini okuyucularına duyurmuştur.⁵³³

Dergi ve kitap yayıncılığı, kütüphaneleri, dil ve edebiyata dair çalışmaları, köycülük faaliyetleri, kır gezileri, sportif müsabakaları, konferans ve film gösterimleri ile kuruluşundan itibaren Türk Ocakları halk eğitimi alanında önemli katkılar sağlamıştır. Ocakların bu özelliklerinin daha da geliştirilmesi fikri, Halkevlerini açma düşüncesinin temelini oluşturmuş, Ocaklarının büyük bir arzuyla yaptığı yeni Türk alfabesini topluma tanıtmaya ve öğretme görevini Halkevleri devralmıştır. Türk Ocaklarının Cumhuriyet'in ilk yıllarındaki bu idealist çalışmaları Türkiye'nin sosyo-kültürel gelişimin temelinde son derece etkili olmuştur.

3.2.3. Halkevlerinde Yürütülen Vatandaşlık Eğitimi ve Okuma Yazma

Kursları

Halkevleri, 19 Şubat 1932'de açıldıktan kısa bir süre sonra Türkiye'nin dört bir yanına yayılmış, özellikle 1932-1951 yılları arasında Türkiye'nin toplumsal ve

---

öğretildiğini rakam istinaden söylemek Merkez Heyeti için çok şerefaver olurdu. Fakat Ocaklarımızın gönderdikleri mesai raporlarında adet yerine daima yüzlerce kelimesi kullanılmıştır. Bu mesai aylarca devam ettikten sonra Maarif Vekâleti'nin tamimi üzerine mahalli Maarif Teşkilatına devredilmiş ve halen birçok ocaklarımızın salonları harf öğrenen vatandaşlara dersanelik yapmakta ve bir kısım ocaklarımız bu dersanelere lazım gelen tedris levazımını vermekteler” denilmektedir. Bkz. Üstel, **a.g.e.**, s. 325.

⁵³² Sarıay, **a.g.e.**, s. 349-352.

⁵³³ Mehmet Tekin, **Harf İnkılâbı:Türk Ocaklarının Çalışmaları ve Hatay'da Yeni Yazı**, Antakya, 1988. s. 78-79.

kültürel tarihinde yaygın halk eğitim ve kültür kurumu olarak önemli bir rol oynamıştır.

Türk Ocakları kapatıldıktan sonra yapılan inkılâpların halka tanıtılması, benimsetilmesi ve halkın eğitilmesi için yaygın bir eğitim ve kültür aktarımı yapabilecek bir teşkilâta ihtiyaç duyulmuştur.⁵³⁴ Ayrıca yeni Türk alfabesi ile okuma yazma öğretmek amacıyla açılan Millet Mekteplerinden mezun olmuş kişilere bir vatandaşlık eğitimi vermek gerekliliği de ortaya çıkmıştır.⁵³⁵ Bu nedenlerle Türk Ocaklarının yerine daha geniş ve daha kapsamlı halk eğitimi programını yürütecek olan halkevlerinin kurulmasına karar verilmiştir.⁵³⁶

Mustafa Kemal Paşa tarafından Halkevlerini kurma görevi Dr. Reşit Galip Bey'e verilmiş, dönemin önde gelen aydınlarından oluşan bir kurula da bir Halkevleri Talimatnamesi hazırlanmıştır.⁵³⁷ Eğitim öğretim boyutu ayrıntılarıyla belirtilmiş bu talimatnamenin hazırlanmasının ardından Afyon, Ankara, Aydın, Bolu, Bursa, Çanakkale, Denizli, Diyarbakır, Eskişehir, İstanbul, İzmir, Konya, Samsun ve Van'da 19 Şubat 1932'de ilk halkevleri törenlerle açılmıştır. Başlangıçta 14 vilâyette açılan Halkevlerinin yıl sonunda sayısı 34'e yükselmiştir. Bu sayı 1933'te 55, 1934'te 80, 1935'te 103, 1936'da 136, 1937'de 167, 1938'de 210 ve 1939'da 373'e ulaşmıştır. 1940'ta Halkevi teşkilâtının kurulamadığı mahalle ve köylerde Halkevlerinin küçük bir modeli olan ve benzer çalışmalar yürüten Halkodaları kurulmuştur. Bu arada yurt dışında ilk ve tek Halkevi Londra'da açılmış, böylece Halkevlerinin sayısı biri yurt dışında olmak üzere toplam 478'e, Halkodalarının sayısı ise 4322'ye yükselmiştir.⁵³⁸

⁵³⁴ Kenan Akyüz, "Türk Ocakları", **Bellekten**, No:196, Ankara,1986, s. 201-228.

⁵³⁵ Türk Ocakları, 10 Nisan 1931'de olağanüstü bir kurultayla kendisini feshetmiş ve bütün gayrimenkullerini Cumhuriyet Halk Fırkası'na devrettiğini açıklamıştır. Cumhuriyet Halk Fırkası'nın 10-18 Mayıs 1931 tarihinde gerçekleştirdiği Üçüncü Büyük Kongresi'nde Halkevlerinin kurulması oybirliğiyle kabul edilmiştir. Bkz. Tunçay, **a.g.e.**, s. 295-299.

⁵³⁶ **Milliyet**, 5 Şubat 1931.

⁵³⁷ Halkevlerinin kurulmasına karar verilmesinin ardından, Ziya Cevher (Etili)'nin başkanlığında Şevket Süreyya (Aydemir), Sadi (Irmak), Tahsin (Banguoğlu), Hamit Zübeyir (Koşay), Hüseyin Namık(Orkun), Kerim Ömer (Çağlar), Namık (Katoğlu) ve Vildan Aşir (Savaşır)'dan oluşan bir komisyon Halkevleri tüzüğünü hazırlamakla görevlendirilmiştir. Bkz. **Cumhuriyet Halk Fırkası Halkevleri Talimatnamesi**, Hâkimiyet-i Milliye Matbaası, Ankara, 1932.

⁵³⁸ Talimatnamedeki şartlara uyan vilâyet, kaza, hatta köylerde bile halkevi açılmıştır. Bir ara adları "ulus evi" yapılmışsa da tekrar halkevi adına dönülmüştür. Bu kurumların ilk açılış günü olan 19 Şubat ve bu günü takip eden ilk pazar günü, sonraki yıllarda ülke genelinde Halkevleri Bayramı olarak kutlanmıştır.

İlk Halkevleri Teşkilâtı İdare ve Mesai Talimatnamesi'ne göre, Halkevlerinden her vatandaş yararlanabilir, fakat Halkevi idare heyetlerine üye olabilmek için Cumhuriyet Halk Fırkası mensubu olunması gereklidir. Halkevlerinin açılma kararı Fırka Umumî İdare Heyetine aittir. Halkevi binaları CHP idare heyetleri tarafından temin, tanzim ve tefriş edilmiş, masrafları vilâyet parti idare heyetleri tarafından karşılanmıştır. Halkevi idare heyetlerinin, faaliyetleri ve hesapları da parti idare heyeti tarafından kontrol edilmiştir. Halka yaygın bir yurttaşlık eğitimi ve çağdaş yaşam kültürünü aktarmak amacıyla kurulan Halkevleri dokuz alanda faaliyet göstermişlerdir. Bu faaliyet kolları, Dil, Tarih, Edebiyat, Güzel Sanatlar, Temsil, Spor, İctimaî Yardım, Halk Dershaneleri ve Kurslar, Kütüphane ve Neşriyat, Köycülük, Müze ve Sergi şubelerinden oluşmaktadır. Bir Halkevinin en az üç şubesinin çalışmasının sağlanması koşuluyla açılmasına izin verilmiştir.⁵³⁹

Dil, Edebiyat, Tarih Şubesi: Bu şubelerin Halkevlerinde yürüttüğü faaliyetlere Millet Mekteplerinde okuma yazma eğitimi almış vatandaşlar etkin olarak katılmıştır. Özellikle (B) kurslarından mezun olanlar okuma ve yazma alışkanlıklarının devamını sağlamak için bu şubelerin sağladığı imkânlardan yararlanmışlardır. Ayrıca millet mektebi mezunlarının yetenekli olanları Dil ve Edebiyat şubelerinin açtığı yarışmalara katılmış derece almış, dergilerde yazıları ve şiirleri yayımlanmıştır.⁵⁴⁰ Dil, Edebiyat, Tarih şubeleri Türk kültürüne ait derleme faaliyetlerinde aktif olarak rol oynamışlardır.

Halkevlerinin bu faaliyet kolu tarafından Soyadı Kanunu'nun çıkmasından sonra soyadı koyma törenleri düzenlenmiş, birçok vatandaşa soyadı bulunmuş, Türkçe olmayan köy ve sokak adlarının bazıları Türkçeye çevrilmiştir. Bu şubelerin en önemli görevlerinden biri de Türk dilinin ve okuma yazmanın bilinmediği bazı yörelerde Türkçe öğretme ve okuma yazma kursları açmak olmuştur. Bu kursların ardından Türkçe konuşma yarışmaları düzenlemiştir. Örneğin Mardin, Diyarbakır, Siirt, Adana, Mersin ve Gaziantep Halkevleri bu konuda çok önemli çalışmalar yapmıştır. Halkevlerinde yapılan dil ve edebiyat çalışmaları, başta Halkevi dergileri

⁵³⁹ CHF Halkevleri Talimatnamesi, s. 5-21.

⁵⁴⁰ Mustafa Özsarı, "Türk Dil Kurumu-Halkevleri Dil Çalışmaları" Türk Dili, Dil ve Edebiyat Dergisi, Türk Tarih Kurumu Basımevi, S. 609, Ankara, 2002, s. 468-469.

olmak üzere, Halkevi faaliyetlerini içeren çeşitli broşür ve kitaplar vasıtasıyla kamuoyuna duyurulmuştur.⁵⁴¹ Bu faaliyetler Millet mekteplerinin başlattığı yaygın halk eğitiminin Halkevlerinin dil, edebiyat, tarih şubelerince daha kapsamlı olarak sürdürüldüğünü göstermektedir.

Güzel Sanatlar Şubesi: Bu şube aracılığıyla yürütülen faaliyetlerle Türk İnkılâbı'nın ruhunu aksettirecek etkinliklerde bulunulmuş hem de halkın sanat zevki yükseltilmeye, çalışılmıştır. Dil ve Edebiyat Şubesinde olduğu gibi bu şubenin de en önemli vazifesi genç yetenekleri korumak ve yetiştirmek olmuştur. Ayrıca Anadolu'da yapılan müzik alanındaki birçok derleme faaliyetleri de bu şube tarafından yürütülmüştür. Çeşitli kurslar açılmış ve kursiyerlerin eserleri sergiler ve yarışmalar vasıtasıyla, halkın sanata ilgi duyması sağlanmıştır.⁵⁴² Yapılan resimler, başta Ankara Halkevi olmak üzere, değişik Halkevlerinde sergilenmiş, böylece sanat vasıtasıyla memleket sevgisi ve sanat zevki geliştirilmeye çalışılarak Millet Mekteplerinde başlatılan vatandaşlık eğitimine devam edilmiştir.

Temsil Şubesi: Bu şube ile Halkevlerinde sergilenen piyeslerde Türk inkılâbını topluma anlatma kavratma ve yaygınlaşmasına katkıda bulunabilecek ilkeler benimsenmiştir. Bu ilkelere uygun, Türk Tarih Tezi'ni ve Türk İnkılâbı'nın önemini anlatan Akın ve Çoban piyesi oynandığında büyük ilgi görmüştür. Ayrıca gerçekleştirilen, balolar ve partiler sayesinde modern batılı bir hayat tarzı halka sunulmaya çalışılmıştır.⁵⁴³ Halkevlerinin açılışını takip eden yıllarda dönemin en önde gelen yazarları, inkılâbı anlatan çok sayıda piyes yazmışlar, bu piyesler Halkevleri aracılığıyla amatör ve profesyonel sanatçılar tarafından temsil edilmişlerdir. Bir Halkevinde hazırlanan temsil, sadece o yöreyle sınırlı kalmayıp, çevre şehir, kasaba hatta köylere gidilerek halkın ilgisine sunulmuştur. Bunların yanı sıra bünyesinde sinema bulunduran Halkevlerinde sinema gösterimleri yapılmış, "Bir Millet Uyanıyor" filmi uzun yıllar muhtelif Halkevlerinde seyrettirilmiştir. Millet Mekteplerinde yeni Türk alfabesini öğrenmiş vatandaşlar arasından yetenekli olanlar

---

⁵⁴¹ Özşarı, *a.g.m.*, s. 471.

⁵⁴² Ergün, *a.g.e.*, s. 162.

⁵⁴³ Özgür Şahap Varnalı, **Türkiye'de 1932-1950 Sürecinde Halkevleri Temsil Şubelerinin Yurttaş Eğitimine Katkıları**, Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İlköğretim Anabilim Dalı, Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Programı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir, 2008, s.11-17.

özellikle şehirlerdeki Halkevlerinin Temsil şubesinde yürütülen bu faaliyetlere yoğun ilgi göstermiş, dönemin birçok sanatçısı buralardan yetişmiştir.

Spor Şubesi: Bu şube Türk halkında sporu millî bir faaliyet haline getirmeyi amaçlamıştır. Bu şubeler senenin belirli günlerinde atletizm ve spor bayramları düzenlemiş, Türkiye İdman Cemiyetleri çatısı altında amatör spor kulüpleri Halkevleri himayesine alınmış, bölgesel ligler oluşturulmuş, bazı halkevlerinde spor salonları yapılmış, buralarda toplu sportif etkinlikler düzenlenmiştir. Mahallî şartlara uygun spor faaliyetleri, özellikle ata sporu olan güreş turnuvaları, çeşitli jimnastik hareketleri, boks, eskrim, judo, basketbol, voleybol, avcılık, bisiklet yarışları, yapılmıştır.⁵⁴⁴ Halkevlerinin bu kolları aracılığıyla yaygın bir vatandaşlık eğitimi verilmeye devam edilmiş, Millet Mekteplerinde öğretilen teorik bilgiler uygulamalı olarak öğretilmiştir.

İçtimai Yardım Şubesi: Çalışmalarını Türk milletini kaynaşmış bir toplum yapmak amacı doğrultusunda yürütmüştür. Halkevinin bulunduğu bölgede yardıma muhtaç, kimsesiz kadınlar, çocuklar, sakatlar, ihtiyarlar tespit edilerek onlara gereken yardımlar yapılmış, şehir ve köylerde fakir hastaların muayene ve tedavileri sağlanmış, ilkokul öğrencilerinin vücut ve diş muayeneleri yaptırılmış, kimsesiz öğrencilere yiyecek, giyecek, kitap vb. yardım yapılmıştır. Sosyal yardımlaşmanın önemini belirten konferanslar verilmiş ve bu konferansların metinleri broşürler halinde halka dağıtılmıştır.⁵⁴⁵

Halk Dershaneleri ve Kurslar Şubesi: Millet Mekteplerinde başlatılan eğitim öğretim faaliyetleri süreci Halkevlerinin bu şubeleri tarafından devam ettirilmiştir. Okuma yazma bilmeyen veya okuma yazma öğrenmiş ama geliştirmek isteyen vatandaşların her türlü okuma yazma etkinliği bu kolun görev alanları içine girmiştir. Ayrıca halkın bilgisini arttıracak, onlara belirli meslekleri öğretecek, el becerilerini geliştirecek, el sanatlarını destekleyecek olan bu kol, bölge halkının gereksinimleri doğrultusunda her türlü eğitim ve kurs düzenleyebilecektir. Bu amaçla açılan kursların çalışmaları özel yönetmeliklerle düzenlenerek, Halkevi üyesi uzmanların kurslarda öğretmenlik yapmaları sağlanmıştır.

---

⁵⁴⁴ Ergün, a.g.e., s. 163.

⁵⁴⁵ CHF Halkevleri Talimatnamesi, s. 15.

Türkiye'nin siyasi, ekonomik, toplumsal ve kültürel yaşamına önemli katkılarda bulunan Halkevleri Halk Dershaneleri ve Kurslar Şubesi, Millet Mekteplerinin etkinliğinin azalmasından sonra okul çağını geçmiş insanlara bir yurttaşlık eğitimi verme amacıyla oluşturulmuş yaygın bir halk eğitim kuruluşudur. Talimatname gereği bütün Halkevleri bu şubeyi kurmak ve devam ettirmek zorundadır.⁵⁴⁶ Halk Dershaneleri ve Kurslar Şubesi, Halkevi binasının yanı sıra cezaevleri ve kahvehanelerle köylerde kurslar düzenlemiş, dersler vermiştir.

Bu şubelerde verilen okuma yazma kurslarının yanı sıra meslekî eğitime yönelik ihtiyaç duyulan yerlerde, şoförlük, motor, dikiş-nakış, tercümanlık gibi kırka yakın kurs açılmış bunlara on binlerce kişinin devam ederek diploma almaları sağlanmıştır.⁵⁴⁷ Bu kursları bitirenlere devlet erkânının katıldığı görkemli törenlerle diplomaları verilmiş, böylece kurslara hem devletin hem de halkın ilgisinin artması sağlanmıştır.

Halkevlerinde Türkçe öğretimine ve yaygınlaşmasına yönelik çalışmaları da Halk Dershaneleri ve Kurslar Şubesi yürütmüştür. Türkçe bilmeyen vatandaşlara anadil bilincini benimsetmek ve Türkçe öğretmek amacıyla bazı Halkevlerinde Türkçe kursları açılmıştır. Diyarbakır, Mardin Gaziantep ve İzmir Halkevlerinde bu alanda ciddi çalışmalar yapılmıştır. Örneğin Diyarbakır'ın köylerinde 42 Türkçe bilen köylü, 55 Türkçe bilmeyen köylüye öğretmen görevlendirilmiş, yıl sonunda Türkçeyi en iyi öğrenen ile en iyi öğretene çeşitli hediyeler verilmiştir.⁵⁴⁸

Mardin Halkevi, 6 ilçede Türk dilini yayma kursları açmış, önce 50 öğretici insan eğitilmiş, bunlar da 700 vatandaşa Türkçe okuma yazma öğretmiştir. Gaziantep Halkevi açtığı Türkçe kursunda 120 kursiyer yetiştirmiş ve bu kurslarda verilen dersleri kitap hâlinde bastırarak kursa gelme imkânı bulamayan vatandaşlara dağıtmıştır. Adana, Mersin ve Siirt Halkevlerinde de Türkçe öğretme hususunda benzer faaliyetler yürütülmüştür. İzmir Halkevi de Ocak-Haziran 1937'de İzmirli Musevî vatandaşlar arasında Türk kültürünü yaymak ve bu vatandaşların Türkçe

---

⁵⁴⁶ CHF Halkevleri Talimatnamesi, s. 16.

⁵⁴⁷ CHF Halkevleri Talimatnamesi, s. 25.

⁵⁴⁸ Çağlar, a.g.e., s. 20.

konuşmalarını sağlamak amacıyla Museviler İçin Türkçe öğretim kursu açmış, kursa 105 Musevi genci katılmıştır.⁵⁴⁹

Okuma yazmayı halk arasında geniş ölçüde yaymak, halkın bilgisini arttıracak dil ve uzmanlık kursları açmak, uygulamalı bilgileri halk arasında yaymak, el sanatlarını özendirme gibi amaçlarla oluşturulan Halkevlerinin Halk Dershaneleri ve Kurslar Şubesi 22 farklı alanda faaliyet yürütmüştür.⁵⁵⁰ Bu faaliyet alanları da okuma yazma kursları, yabancı dil kursları, güzel sanatlar ve pratik bilgiler kazandıran kurslardır.

Halk Dershaneleri ve Kurslar şubesinin açtığı kursların amacı, örgün eğitim vermek değil, belirli zamanlarda kısa süreli başta okuma yazma öğretimi olmak üzere düzenlediği pek çok kursta görev alan öğretmenlerle, gönüllü olarak hizmet vermek olmuştur. Halkevleri, Cumhuriyet Halk Partisinin de desteğiyle bu konudaki çalışmaları bir “Halkevleri Türkçe Okuyup Yazma Kursları Talimatnamesi” hazırlayarak daha da kapsamlı ve programlı hale getirmiştir. Bu talimatnameye uygun olarak 1939 yılında kurulan 184 Halkevinde okuma yazma kursu açılmıştır. Ayrıca Halkevlerinin okuma yazma kursları, işçiler için fabrikalarda, mahkûmlar için hapishanelerde açılmış, topluca çalışılan veya bulunan yerlerde de düzenlenmiştir.

Tıpkı Millet Mekteplerinde olduğu gibi (A) ve (B) olmak üzere iki gruptan oluşan okuma yazma kurslarında hiç okuma bilmeyenler (A) kurslarına, az okuma yazma bilenler veya okuma yazma bilgisini geliştirmek isteyenler ise (B) kurslarına kaydedilmiştir. Ayrıca önceleri Millet Mekteplerine bağlı bir birim olarak açılan halk Okuma Odaları sayısında ciddi bir artış yaşanmıştır. Millet Mekteplerinde okuma yazma öğrenmiş vatandaşların okuma yazma alışkanlıklarını pekiştirmek amacıyla açılan bu odalar da halkevlerinin açılmadığı yerlerde özellikle köylerde faaliyet göstermiş, yaklaşık 500 odada okuma yazma kursları açılmıştır.

Fakat bütün toplumu kapsayıcı örgün eğitim çağını aşmış bu insanlar için düzenlenen yaygın eğitim faaliyetleri yeterince ilgi görmemiş, katılımcı sayısı istenilen düzeye ulaşamamıştır. Örneğin, Türkiye'nin okuma yazma oranının yüzde

---

⁵⁴⁹ Çağlar, **a.g.e.**, s. 21.

⁵⁵⁰ Cevat Geray, **Halk Eğitimi**, Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayını, 73, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1978, s. 349.

30'lar seviyelerinde olduğu bir dönemde 1944 yılında 103 halkevinde açılan kursa 8281 kişi katılmış, bu sayı 1945 yılında ancak 10.000 kişinin üzerine çıkabilmiştir.⁵⁵¹

Kütüphane ve Neşriyat Şubesi: Bu şube, millî kültürü besleyecek ve her kesim tarafından okunacak eserleri çoğaltmak ve okuyucu sayılarını artırmak için çaba sarf etmiştir. Talimatnamede belirtildiği gibi, bir halkevinin açılması için ilk şart kütüphanedir. Bu yüzden kütüphanelere özel önem verilmiş, her halkevinde bir kütüphane yapılmış, şehrin değişik mahallerine, hatta köylere okuma odaları açılmış ve hapishanelere kitaplar gönderilmiştir.

Halkevlerinin kütüphane ve neşriyat şubesinin en önemli faaliyetlerinden birisi de çıkarmış olduğu yayınlardır. Bu yayınlardan bazıları, günlük pratik bilgileri içeren el kitapçıkları, bir kısmı ise ciddî ve emek mahsulü bilimsel eserler olmakla birlikte en önemli yayınları Halkevleri dergileridir. Halkevleri dergileri arasında Ankara Halkevi'nin çıkardığı ve adını Mustafa Kemal Paşa'nın verdiği *Ülkü* dergisinin ayrı bir yeri vardır. Ayrıca, İstanbul Halkevi'nin "Yeni Türk", Gaziantep Halkevi'nin "Başpınar", Çorum Halkevi'nin "Çorumlu", Isparta Halkevi'nin "Ün", Konya Halkevi'nin "Konya", Bursa Halkevi'nin "Uludağ", Manisa Halkevi'nin "Gediz", Niğde Halkevi'nin "Akpınar", Eskişehir Halkevi'nin "Halkevi", Bolu Halkevi'nin "Abant", Trabzon Halkevi'nin "İnan" dergileri Halkevi dergileri arasında seçkin bir yere sahiptir.⁵⁵² Bu dergilerde okuma yazma eğitiminden geçmiş pek çok vatandaş okuma yazma alışkanlığını devam ettirmekle kalmamış, okuyucusu oldukları dergilerin zamanla yazar kadroları arasında da yer almışlardır.

Köycülük Şubesi: Halkevlerinin faaliyetlerini sürdürdüğü dönemde Türkiye nüfusunun dörtte üçünden fazlası köylerde oturmaktadır. Bu yüzden Halkevlerinde memleketi aslî ve asil unsurundan, köyden tanımaya başlamak amacıyla köyün sosyo-kültürel gelişimini sağlayacak çalışmalar yapılmıştır. Bu çerçevede modern köyler oluşturmaya çalışılmış, bazı Halkevleri civarda bulunan köyler örnek köy seçilerek, bu köylerin bayındırlık, temizlik, sağlık ve ziraat ile ilgili bazı sorunlarının çözümüne katkıda bulunulmuştur.⁵⁵³ Ayrıca Köycülük şubesi mensupları köylerde

⁵⁵¹ Selçuk Duman, *Türk Modernleşme Sürecinde Sivas Halkevi (1933-1951)*, Berikan Yayınevi, Ankara, 2008, s.103.

⁵⁵² Mahmut Şakiroğlu, "Halkevleri Dergileri ve Neşriyatı" *Kebikeç Dergisi*, Kebikeç Yayınları, S. 3, Aralık 1996, s. 133.

⁵⁵³ Ergün, a.g.e., s. 165.

okuma odaları açarak okuma yazma bilmeyen vatandaşlara okuma yazma öğretmişlerdir.

Bu dönemde köye ait bu tür yaklaşımlar entelektüel çevrelerde de ilgi görmüş, örneğin Kadrocular hareketinin önde gelen isimlerinden Vedat Nedim Tör, Kadro dergisinin ilk sayısında kaleme aldığı “*Ümmilikle Mücadele İçin Köy Kampları Harf İnkılâbı*” konulu makalesinde cehaletle savaş konusunda radikal bir öneride bulunmuştur: “*Tatil aylarında şehir kenarlarında kamp kuran, avarelikten canı sıkılan, kahvelerde pinekleyen mekteplileri seferber edip köylere gönderemez miyiz? Kamplarını köylere kursunlar ve her okuma yazma bilen mektepli bir ümmi köylüye okumak ve yazmak öğretmek mecburiyetinde olsun. Bu vazifesinde muvaffak olanlara ümmilikle mücadele madalyaları dağıtılarak, bu işe ideal bir mahiyet de verilebilir.*” Yazar bu sayede köyle kentin birbirine yaklaşacağı ve bu kamplarla birer inkılâp kamplarının oluşturulabileceği vurgulanarak kültürel dönüşümün gerçekleştirilebileceğini savunmuştur.⁵⁵⁴

Millet Mektepleri ve Halkevleri öğrencileri için yayımlanan alfabe kitaplarında da sık sık taşra ve köy hayatına ait öğeler kullanılmıştır. Örneğin, kapağını İhap Hulusi Görey’in Ülkü’ye çizdiği, harfleri öğreten sivil kıyafetli Mustafa Kemal Paşa resminin bulunduğu alfabe kitaplarının⁵⁵⁵ ilk sayfalarında da “at”, “al at”, “ana at al”, “ana ata nal” “Altan ata atla”, “Altan ata ot al” cümlelerinde bir at vurgulaması yapılmıştır.⁵⁵⁶ Yeni Türk alfabenin favorisi atın dışında sonraki sayfalarda işlenen bal, kiraz, elma, kedi, kuş, bayram, ayran, fındık, karga, leylek, bahar, yumurta, kır, nine, Türk yavruları, böcek, tren, bayrak, Türkiye, yağmur, tarla,

---

⁵⁵⁴ Temuçin Faik Ertan, “*Kadrocuların Kemalizm Anlayışında Alfabe, Dil ve Edebiyat*”, **Yeditepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü**, İstanbul, 2008, s. 146.

⁵⁵⁵ İhap Hulusi (Görey), (1898 Kahire–1986 İstanbul), Grafik tasarımcı, İllüstratör. Türk grafik sanatının kurucusu ve reklâmcılığın ilk büyük isimlerindendir. Türk markaları için yaptığı tasarımları ile birçok devlet kurumunun kurumsal kimliğini oluşturmuş ve bunları yaparken aslında yeni kurulmuş Türkiye Cumhuriyeti'nin kurumsal kimliğini yaratmıştır. Mustafa Kemal Paşa'nın isteğiyle yeni Türk alfabesinin kapağını (1932) tasarlamış, Ziraat Bankası, Türkiye İş Bankası, Yapı Kredi Bankası, Garanti Bankası, Sümerbank, Emlak Kredi, Türk Ticaret Bankası, Maliye Bakanlığı, Türk Hava Kurumu, Kızılay, Yeşilay, Tarış, Ziraat Donatım Kurumu ve birçok özel kuruluşa ait çeşitli afişler yapmıştır. Çoğu taşbaskı olan yüzlerce çalışma ile Cumhuriyet döneminin endüstri, kalkınma, ticaret ve sosyal yaşamının gelişmelerini belgeleyen yeni kurulmuş bir devletin ilk uzman tasarımcısı, Cumhuriyet'i Afişleyen adam olarak kabul edilmiştir. <http://www.ihaphulusi.gen.tr>.20.07.2011.

⁵⁵⁶ Necdet Sakaoglu, “*Dedelerimiz Çocukken*”, **NTV Tarih Dergisi**, S.17, Haziran 2010, s. 42-43.

ağaç, dağlar, çiçekler, başaklar, kuzular, rüzgâr vb. sözcükleriyle köy yaşamının güzellikleri vurgulanmıştır.⁵⁵⁷

Müze ve Sergi Şubesi: Halkevi tarih ve müze şubeleri kendi bölgelerindeki tarihî eser ve anıtların incelenmesine, kaybolmaya yüz tutan millî etnografya vesikalarının aranıp bulunmasına, yerel müzeler kurulmasına, kurulmuş olanların zenginleşmesine çalışmıştır. Bu komiteler tarihî geziler düzenlemiş, halkın tarih bilincini geliştirmeye gayret etmiştir.⁵⁵⁸ Birçok Halkevi topladığı eserlerle kendi müzesini kurmuş, civardan toplanan tarihî eserler şehirdeki devlet ve Halkevi müzelerinde koruma altına alınmıştır.

Halkevlerinin müzeciliğe dair yaptığı neşriyat da bu kurumların önemli çalışmalarındandır. Halkevleri “Türk Tarih Kurumu”nun kurulması ve Türk Tarih Tezi’nin ortaya atıldığı bir dönemde Türk Tarih Kurumu’nun Anadolu’daki yardımcı kolları olarak tanımlanmıştır. Bu yüzden yapılan tüm araştırma ve tetkikler raporlar halinde kuruma gönderilmiştir. Tarih komiteleri çalışmalarını Türk Tarih Tezi ışığında sürdürmüş, tarihe dair araştırmaları yayımlamışlardır. Türk Tarih Tezi’ni geniş kitlelere anlatmak için konferanslar düzenlemişler; tarih ve dil ile ilgili işlerin millî varlığın temeli olduğu görüşünden hareketle, bünyelerinde tarih arşivleri oluşturmuş, yöredeki tarihî eserleri toplamış ve gönderdikleri belgelerle Türk Tarih Tezi’ne önemli katkıda bulunmuşlardır.

Türkiye genelinde faydalı çalışmalar yapmasına rağmen, II. Dünya Savaşı’nın sona ermesiyle birlikte, halkevi çalışmalarında önemli bir gerileme olmuş, halk da, zamanla Halkevlerinden uzaklaşmaya başlamıştır. Demokrat Parti’nin iktidara gelmesiyle, Halkevlerinin durumu tamamen sarsılmış, ödeneksizlik yüzünden 18 Haziran 1950’de ilk olarak Londra Halkevi’nin faaliyetleri durdurulmuş, ardından da TBMM tarafından 11 Ağustos 1951’de Halkevlerinin mal varlıklarına el konulmasına dair karar alınmış, bu da Halkevlerinin tamamen kapatılmasına yol açmıştır.⁵⁵⁹

---

⁵⁵⁷ Türkiye Cumhuriyeti Kültür Bakanlığı, **Alfabe**, Devlet Basımevi, İstanbul, 1937.

⁵⁵⁸ Ergün, **a.g.e.**, s. 165.

⁵⁵⁹ Hakan Yaşar, “*Yurtdışında Bir Kültür Kurumu: Londra Halkevi*”, **Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, 45, Ankara, Bahar 2010, s. 177-215.

Dönemin bütün imkânsızlıklarına rağmen yeni bir ulus inşa etme sürecinde başlatılan inkılâpları Harf İnkılâbı başta olmak üzere topluma benimsetme konusunda Halkevleri, dokuz ayrı şube çatısı altında yaygın halk eğitimini başarıyla uygulamışlardır.

3.3. YENİ TÜRK ALFABESİNİN SEMBOLLERLE ÖĞRETİMİ

3.3.1. Gazetelerin Yeni Türk Alfabetini Tanıtmaya Yönelik Yayınları

Yeni Türk alfabesinin tanıtımı, öğretimi ve benimsetilmesi konusundaki çalışmalarda en büyük desteklerden biri yazılı basından, özellikle gazetelerden gelmiştir.⁵⁶⁰ Dönemin Türk basını yeni alfabe konusunda çok sorumlu davranmış, dönemin bilim adamları ve aydınlarının alfabe ile ilgili görüş ve düşüncelerini hem kendi arasında hem tartışmış, hem de halka aktarmışlardır. Alfabe değişikliği kabul edildikten sonra gazeteler kısa sürede hazırlıklarını tamamlamış, okuyucularının karşısına yeni Türk alfabesi ile çıkmış, halkın yeni Türk alfabesiyle tanışmasına aracılık etmişlerdir.

Bu dönemde halkın yeni yazıyı öğrenmesi için gazete sütunlarında dersler verilmiş, haber ve yorumlarda da eski yazının öğrenilmesindeki zorluğa karşılık, yeni yazının kolayca öğrenildiği sıkça vurgulanmıştır. Ayrıca yeni Türk alfabesinin tanıtımı ve öğretimi için açılan kurslarla ilgili haberler gazete sayfalarında yer almıştır. Gazeteler aynı zamanda kendi mensupları içinde okuma yazma kursları açıp topluma öncü rolü oynamıştır. Örneğin Milliyet gazetesinde haftada iki gün İbrahim Necmi (Dilmen) ve Nurettin (Artam) Beyler bütün gazete çalışanlarına ders vermişler, diğer gazetelerdeki mürettipler, makinistler, musahhihler ve muharrirler de bu derslere katılarak yeni Türk alfabesini öğrenmişlerdir.⁵⁶¹ Bu çerçevede Son Saat gazetesinden Hakkı Tarık Us da gazetecilere yeni yazı dersleri vermeye başlamıştır.

Gazeteler, Latin esaslı yeni Türk alfabesinin kabul edileceğinin ilan edilmesinden sonra okuyucularına yeni harfleri öğretmek için bazı başlık ve haberleri yeni yazıyla basmışlardır. Bu arada henüz kesinleşmiş yazım kuralları olmadığı için, yeni yazılarda bir karmaşa yaşanmıştır. Kısa sürede, Dil Encümeninin bu konulara

---

⁵⁶⁰ Türkiye’de 3 Kasım 1928 günü yürürlüğe giren Türk Harfleri yasası gereğince, Türk basınının 1 Aralık 1928’de yeni Türk alfabesine geçmesi gerekmektedir.

⁵⁶¹ Korkmaz, a.g.e., s. 167

açıklık getirmesiyle, ilk yeni yazı alfabe ve kıraat kitaplarında rastlanan “kh”, “gh”, “q” harfli ve “-” işaretli yazılar, daha sonraki baskılarda yeni yazım kurallarına göre düzeltilmiştir.⁵⁶²

Bundan sonra gazetelerde önce bazı başlıklar, sonra bazı yazı ve haberler yeni yazıyla yayımlanmıştır. Örneğin İbrahim Necmi (Dilmen) de Milliyet gazetesinde 21-30 Ağustos tarihleri arasında “Yeni Harflerimizle Türkçe Dersleri” başlıklı bir yazı dizisi yayımlayarak yeni harfleri tanıtmaya başlamıştır.⁵⁶³ Cumhuriyet gazetesinde 22 Ağustos 1928 tarihinde “Altı Derste Yeni Harflerimiz” başlıklı bir seri yazı dizisi başlatılmıştır.⁵⁶⁴ İktidam gazetesinde de Celal Nuri (İleri), “Yeni Harfler Hakkında Dersler” başlıklı seri yazılarını yayımlamıştır.

Dolmabahçe Sarayı’nda 29 Ağustos 1928’de yapılan yeni Türk alfabesi ile ilgili konferansa İstanbul basınının pek çok tanınmış ismi katılmıştır.⁵⁶⁵ Burada yeni Türk alfabesi üzerine verilen konferans sırasında basının üzerine düşen görevler üzerinde durulmuş, yeni Türk harflerine basında daha çok yer verilmesine karar verilmiştir.

Gazetelerin bir kısmı bu süreçte Osmanlıca logolarını değiştirmeye başlamışlardır. Örneğin Cumhuriyet gazetesi okuyucuları arasında düzenlediği anket sonrasında dört logodan birinci seçileni kullanmaya başlamıştır.⁵⁶⁶ Ardından 2 Eylül’de Hâkimiyet-i Milliye gazetesi yeni logosuyla yayımlanmıştır. Bu gazeteleri Son Saat, Milliyet ve Vakit gibi diğer gazeteler takip etmiş ve kısa sürede yeni başlıklarıyla çıkarılmaya başlamışlardır. Harf İnkılâbını topluma tanıtmaya ve yeni alfabeyle benimsetme aşamasında gazetelerin yanı sıra Anadolu Ajansı da önemli

---

⁵⁶² Mustafa Duman, “72. Yıldönümü Dolayısıyla Yazı Devrimine Doğru”, **Toplumsal Tarih**, S. 83, Kasım 2000, s. 25-29.

⁵⁶³ Daha sonra bu yazıları kitap haline getirmiştir. Bkz. İbrahim Necmi Dilmen, **Yeni Türkçe Dersleri**, Milliyet Matbaası, İstanbul, 1928.

⁵⁶⁴ Cumhuriyet gazetesinde bu yazılar yayımlandıktan sonra kitap haline getirilmiştir. Bkz. Kemal Salih Sel, **Cumhuriyet’in Türk Alfabesi**, Cumhuriyet Matbaası, İstanbul, 1928.

⁵⁶⁵ Dolmabahçe Sarayı’ndaki yeni Türk alfabesiyle ilgili konferansa, Akşam gazetesinden Necmettin Sadak, Son Saat’ten Hakkı Tarık (Us), Milliyet’ten Ethem İzzet (Benice) ve Ahmet Şükrü (Esmer), Fransızca yayımlanan Milliyet’ten Reşat Nuri, Cumhuriyet’ten Abidin Daver, Vakit’ten Samih Rıfat, Servet-i Fünun dergisinden Ahmet İhsan (Tokgöz) ve çeşitli gazetelerde yazı yazan Ahmet Rasim, Celal Nuri (İleri), Veled Çelebi (İzbudak) ve Kemal Salih Beyler katılanlar arasındadır. Bkz. **Milliyet**, 21 Ağustos 1928.

⁵⁶⁶ Cumhuriyet ilk kez 1 Eylül 1928 tarihinde yeni Türk alfabesiyle yazılmış logoyla çıkmaya başlamıştır. Bu logo, günümüzde de kullanılmaktadır. Bkz. **Cumhuriyet**, 1 Eylül 1928. Bkz. Ek: 15.

katkılarında bulunmuştur. İlk defa logosunu “AA” şeklinde 4 Eylül’de değiştirerek konu ile ilgili haberlerini duyurmaya başlamıştır.⁵⁶⁷

Bu dönemde İstanbul’da Cumhuriyet, İkdam, Vakit, Milliyet, Son Saat, Ankara’da Hâkimiyet-i Milliye gazeteleri bazı haber başlıklarını ve haberlerinde yeni alfabeyi kullanmışlardır.⁵⁶⁸ Ayrıca, 1 Ekim 1928 tarihinden itibaren Pazartesi ve Perşembe günleri, haftada iki defa yazılarının tamamı ve adı da Türkçe olan bir gazete çıkarılmıştır. Türkçe Gazete’de Millet Mekteplerinin faaliyetleri anlatılmış, yeni Türk alfabesinin yararlarından yorumlarda ve haberlerde sıklıkla bahsedilmiştir.⁵⁶⁹

Cumhuriyet gazetesinin 1928 yılı Eylül ayı öncesindeki sayılarında önce “Benim Alfabem” başlıklı seri yazılar, ardından Ekim sayılarında “Yeni Alfabe Dersleri” başlıklı yazılar yayımlanmaya başlanmıştır.⁵⁷⁰ Cumhuriyet gazetesinin 30 Kasım 1928 tarihli son eski yazıyla çıkan sayısında da “Yeni Harflerle Yazıp Okumak Pek Kolaydır” başlıklı yazıda yeni yazı öğretiminin kolay öğrenme yöntemleri anlatılmıştır. Bu yayınlardan anlaşıldığına göre daha yasa çıkmadan yeni harfleri öğretmek amacıyla gazeteler de kiraat sütunları açmışlar, yeni yazı dersleri ve alfabe levhaları yayımlamaya başlayarak alfabe değişikliğine kendilerini ve okuyucularını hazırlamışlardır.

Gazetelerin yeni Türk alfabesini tanıtmak ve öğretmek için yayımladıkları dersler, kitaplar ve alfabe levhalarının yanı sıra dönemin ünlü karikatüristleri tarafından çizilen karikatürlerde, yeni Türk alfabesinin okuma yazmada sağlayacağı

---

⁵⁶⁷ Safa Tekeli, “*Türk Yazı Devrimi ve Anadolu Ajansı*” **Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi**, S. 683, Kasım 2008, s. 403-410.

⁵⁶⁸ Hâkimiyet-i Milliye gazetesinde ilk kez 29 Ağustos’ta yeni harfli kısa bölümler yer almış, 23 Eylül’de ise aynı gazete baş yazısını yeni harflerle basmıştır. 26 Eylül’de baş sayfası, 31 Ekim’de üç sayfası yeni harflerle çıkmıştır. Vakit 15 Eylül’de, Cumhuriyet 29 Eylül’de bazı haberleri yeni harflerle yayımlamıştır. Yine Cumhuriyet gazetesi, 27 Ekim’de ilk yeni harfli başlığını atmış, 28 Ekim’den 1 Kasım’a kadar başlık ve sol sütunu yeni harflerle çıkan gazetenin 2 Kasım’dan itibaren yarısı eski ve yeni harflerle çıkmış ve adı ilk kez yeni harflerle basılmıştır.

⁵⁶⁹ Halka yeni Türk harflerini öğretmek için Mehmet Zekeriya Bey tarafından 1 Ekim 1928’de “Türkçe Gazete” çıkarılmıştır. Türkçe Gazete, hafta içi Pazartesi ve Perşembe olmak üzere haftada iki sayı olarak yayımlanmakta olup, dört sayfadan oluşmaktadır. Yeni harflerle çıkan ilk gazete olma özelliğini taşıyan bu gazete, ilk nüshasında amacını şöyle ifade etmiştir: “Bu gazete, yeni harfleri öğrenen herkese bir nevi kiraat vazifesi görecektir. İçeriği o suretle hazırlanmıştır, okuyucu bıkmaksızın, yorulmaksızın ve büyük bir alaka ve merakla bütün gazeteyi baştanbaşa okuyabilir.” Ayrıca Dil Encümeni’nin faaliyetlerini okuyucuya aktaracağını da ifade eder. Türkçe Gazete, 24 Aralık 1928 tarihli 25. sayısından itibaren haftada bir gün ve Çocuk Gazetesi olarak çıkmıştır. Bkz. **Türkçe Gazete**, 1 Teşrin-i Sani 1928. Bkz. Ek: 16.

⁵⁷⁰ **Cumhuriyet**, 9 Ekim 1928. Bkz. Ek: 17.

kolaylıklar vurgulanmıştır.⁵⁷¹ Özellikle “deve” imgesinin sık sık kullanıldığı çizimlerde eski alfabenin öğreniminin güçlüğü ile yeni alfabenin öğrenilmesinin basitliği ön plana çıkarılmıştır. Bu uygulamalarla yeni Türk alfabesi önce halka tanıtılmış sonra da öğretilmeye çalışılmıştır. Gazetelerin bu uygulamaları ile alfabe değişikliği hakkında kamuoyu yaratmada önemli sonuçlar elde edilmiştir.

Böylece 3 Kasım 1928 tarihinde yürürlüğe giren 1353 sayılı “Türk Harflerinin Kabul ve Tatbiki Hakkında Kanun”la Türkiye resmen Latin harfli Türk alfabesine geçmiş, uygulama, 1 Aralık 1928 tarihinde basının yeni yazıya geçme mecburiyeti ve 1 Ocak 1929 tarihinden itibaren kullanılması zorunluluğu ile aşamalı bir şekilde gerçekleştirilmiştir.

3.3.2. Levhalar, Pullar ve Mühürlerle Yeni Türk Alfabesinin Tanıtımı

Latin esasına dayanan yeni Türk alfabesini tanıtmak ve öğretmek için birçok alfabe ve okuma kitabının yanı sıra yeni yazıyı çabuk ve kolay öğretmek için “Alfabe Levhası”, “Duvar Alfabeti” ya da “Harfler Tablosu” adları ile büyük boy alfabe levhaları, tabloları ve panoları hazırlanmıştır. Hazırlanan bu alfabe levha, tablo ve panoları caddeler, sokaklar, trenler, kaldırımlar, köprüler, iskeleler, istasyonlar, meydanlar, postane önleri gibi halkın rahatlıkla görebileceği yerlerde sergilenmiştir.⁵⁷²

Bu süreçte birçok gazete tarafından yayımlanan alfabe derslerinin yanı sıra “Yeni Türk Harfleri Levhası” da yayımlanarak okuyucularının hizmetine sunulmuştur. Örneğin, İkdam gazetesi 2 Eylül 1928 tarihli sayısında yeni Türk Alfabe Levhası yayımlamış, levhadaki açıklamalar eski yazıyla yapılmıştır.⁵⁷³ Özel yayınevleri özellikle bu levhalardan fazlasıyla üretmiştir. Örneğin, Cemal Azmi Matbaası Türkçe Alfabe Levhaları başlıklı levhada matbaa ve el yazısı yeni yazı küçük harfler, eski yazı karşılıkları ile birlikte yeni yazı rakamlar gösterilmiştir.⁵⁷⁴

⁵⁷¹ **Cumhuriyet**, 28 Ağustos 1928, 30 Teşrin-i Sani 1928; **Akbaba**, 13 Ağustos 1928, **Akşam**, 1 Aralık 1928, Bkz. Ek: 18/1, 18/2, 18/3, 18/4.

⁵⁷² **BCA**, Fon Kodu: 30.10.0.0., Yer No: 66.,442.14., Tarih:21.1.1929. Bkz. Ek: 19.

⁵⁷³ **İkdam**, 2 Eylül 1928.

⁵⁷⁴ Mustafa Duman, “*Latin Harfli Türk Alfabe Levhaları*”, **Tarih ve Toplum**, S. 229, Ocak 2003, s. 19-22.

Türk Harflerinin Kabul ve Tatbiki Hakkında Kanun'un eki olarak "Merbut Cedvel" başlığıyla yayımlanan Türk Alfabeti Levhası'nda Latin kökenli yeni harfler, büyük ve küçük matbaa harfleri ve el yazısı harflerin şekilleri gösterilmiş, fakat bu harfler arasında "Ğ" harfinin matbaa ve el yazısı büyük harf yazı şekilleri gösterilmemiştir. Bunun nedeni anılan yazı şekillerinin, kanunun yayımlandığı tarihte henüz tespit edilmemiş olmasıdır.

"Ğ" harfi ile ilgili sorun daha sonra Dil Encümeninin hazırladığı yayınlarla ortadan kaldırılmış, bu harflerle ilgili bilgiler hazırlanan levhalarda yer almaya başlamıştır. Örneğin, Dil Encümeni tarafından hazırlanan alfabe kitabının sonunda bulunan levhada yeni Türk alfabesindeki bütün harflerin, matbaa ve el yazısı büyük harf ve el yazısı küçük harf şekilleri gösterilmiştir.⁵⁷⁵

Levhelerde sadece harfler tanıtılmamış, aynı zamanda alfabe değişikliğini gerçekleştiren yöneticiler ve temel yazım kuralları da tanıtılmıştır. Örneğin İstanbul'da, Türk Neşriyat Yurdu tarafından 1928 yılında yayımlanan Türk Alfabeti Levhası'nın başında, Mustafa Kemal Paşa'nın, Başvekil İsmet'in Paşa'nın ve Maarif Vekili Mustafa Necati Bey'in resimleri vardır. Ayrıca levhada yeni Türk alfabesindeki büyük ve küçük harfler, matbaa ve el yazısı harflerle birlikte levhanın sonunda "Türk Alfabeti Umumi Kaideleri" başlığı altında temel yazım kuralları anlatılmıştır.⁵⁷⁶

Bazı levhalarda okuma yazma bilmeyen vatandaşların yeni alfabeyle daha kolay kavrayabilmesi için harflerin resimlerle anlatıldığı alfabeti levhaları da hazırlanmıştır. Örneğin, Mustafa Kemal Paşa'nın resminin bulunduğu alfabeti levhasında, yeni harfler ve bazı kelimelerin yazılışı resimler yardımıyla anlatılmıştır. Levhada yeni Türk alfabesinin büyük ve küçük harfleri ile matbaa ve el yazısı şekilleriyle eski yazı karşılıklarıyla verilmiş, rakamların yazılışları da gösterilmiştir.⁵⁷⁷

Bu levhaların dışında bir diğer alfabeti levhası da Latin harfli Türk alfabesini öğrenmek isteyen Ermeni vatandaşlar için hazırlanmıştır. Levhanın sonunda yeni yazı rakamları ve eski yazı karşılıkları vardır. İstanbul'da 1928 yılında, yayımlanan

⁵⁷⁵ Dil Encümeninin hazırladığı Alfabeti Levhası.

⁵⁷⁶ Duman, *a.g.m.*, s. 21.

⁵⁷⁷ **The Times**, 4 Ocak 1929.

levhada yeni Türk alfabesinin matbaa ve el yazısı büyük ve küçük harflerle karşılıkları ve eski yazı elifbanının dışında Ermeni harfleriyle karşılıkları da yer almıştır.⁵⁷⁸

Bu alfabe levhalarından başka, Resimli Ay dergisi tarafından yayımlanan Alfabe Tablosu, Hilmi Bey tarafından hazırlanan ve Hilmi Kitabevi tarafından yayımlanan Alfabe Levhaları 1-2, Mithat Sadullah Bey tarafından hazırlanan ve Tefeyyüz Yayınevi tarafından yayımlanan Yeni Alfabe Levhaları 1-2 ve Milliyet gazetesinin Duvar Alfabesi ile yeni Türk alfabesi halka tanıtılarak okuma yazma öğrenmelerine katkıda bulunulmuştur.⁵⁷⁹

Yeni Türk alfabesini tanıtmak ve öğretmek için hazırlanan levhaların, tabloların yanı sıra çeşitli yayınevleri ve Türk Dili Encümeni de kitaplar yayımlamışlardır. Bu dönemde 1928 yılının Ağustos, Eylül, Ekim ve Kasım aylarında yayımlanan alfabe kitaplarında eski ve yeni yazı bir arada kullanılmıştır.⁵⁸⁰ Kanun'un çıkmasının ardından yalnızca yeni harflerle hazırlanmış alfabe ve okuma kitapları da yayımlanmıştır.⁵⁸¹

Bu uygulamalarla yeni Türk alfabesi önce halka tanıtılmış, sonra da öğretilmeye çalışılmıştır. Yaygın halk eğitim yöntemlerinden olan bu görsel uygulamaların bir örneği de yeni Türk harflerinden yaptırılan ışıklı panolar olmuştur. Panolar, şehir meydanlarına, tren garlarına asılarak halkın yeni alfabeyle tanışması ve öğrenmesi amaçlanmıştır.

Bu görsel uyarıların yanı sıra Latin esasına dayanan yeni Türk alfabesini topluma tanıtmak ve öğretmek için bir diğer görsel araç olan pullar ve mühürler de kullanılmıştır. Yeni Türk alfabesiyle yapılmış pullar tedavüle sokulmuş, resmi ve özel kurumlar için yeni damgalar yapılarak kullanılmaya başlanmıştır. Harf

---

⁵⁷⁸ Duman, *a.g.m.*, s. 22.

⁵⁷⁹ **Neşriyat Katoloğu**, Devlet Matbaası, İstanbul, 1929, s. 17-19.

⁵⁸⁰ Bu kapsamda yayımlanan alfabe ve kıraat kitaplarına, Ahmet Mazhar'ın Yeni Türk Alfabesi Gazi Harfleri, Resimli Ay'ın Cep Alfabesi, Celal Nuri'nin (İleri) Hiç Bilmeyenlere Türkçe Alfabe ve Hecesi, Mehmet Nureddin'in Eski Yazıdan Yeni Yazıya kitabı, İbrahim Hilmi'nin (Çığırçan) Herkese Mahsus Yeni Harflerle Resimli Türkçe Alfabesi örnek gösterilebilir. Bkz. Duman, *a.g.m.*, s. 25-29.

⁵⁸¹ Bu dönemde sadece yeni Türk alfabesi kullanılarak yayımlanan kitaplara, Mithat Sadullah'ın (Sander) Resimli Cumhuriyet Alfabesi, İbrahim Hilmi (Çığırçan)'ın Birinci Alfabesi, Server Ziya'nın Türk'ün Yeni Dili, Falih Rıfkı (Atay) ve Celal Sahir (Erozan)'ın Yeni Kitap'ı örnek gösterilebilir. Bkz. Duman, *a.g.m.*, s. 28.

İnkılâbı'nın onuncu yıldönümünde çıkarılan pullarda alfabe değişikliğinin sembol resmi olan Mustafa Kemal Paşa'nın Sivas'ta halka yeni alfabeyi öğretirken çekilen fotoğrafı kullanılmıştır.

Bu konuda bir diğer örnek, Harf İnkılâbı'nın 50. ve 75. yılında çıkartılan anma pulları ve mektup damgalarıdır. Aynı amaçla bir başka anma pulu ve damgası da Atatürk'ün doğumunun 100. yılında çıkarılmıştır. Bu pul ve damgalarda da yine kompozisyon olarak Mustafa Kemal Paşa'nın halka yeni yazıyı öğretirken çekilmiş fotoğrafı bulunmaktadır.⁵⁸²

Başvekâlet daire ve şubelerinde kullanılan mühürlerin de yeni harflerle yapılmasına karar verilmiş, bunun için gerekli işlem başlatılarak mühürler hazırlanmış ve ilgili birimlere ulaştırılmıştır.⁵⁸³ Benzer şekilde köylerde de köy ihtiyar heyetlerinin mühürlerinin yeni harflerle hazırlanması ve muhtarların da şahsi mühür yerine imza kullanmalarının uygun olacağı şeklinde bir karara varıldığı, Maarif Vekâleti ve Dâhiliye Vekâletleri arasındaki son yazışmalardan anlaşılmaktadır.⁵⁸⁴

Kullanılan bu yöntemlerle halkın yeni Türk alfabesine karşı göz aşinalığı oluşturulmaya çalışılarak vatandaşın bu yeni harfleri daha yakından görmesi ve tanınması sağlanmıştır. Yine bu dönemde, tabelalar, reklâmlar, tarifeler, mühürler, yeni harfli antetli kâğıtlar, resmi ve özel ulaşım araçlarının adları yeni harflerle yazılmıştır. Bu uygulamalarla halk, günlük işlerini sürdürebilmek için yeni Türk harflerini öğrenmek zorunda bırakılmıştır. Kullanılan, bu yaygın öğrenme metotları ve araçları sayesinde halkın yeni Türk alfabesine ilgisinin artırılması sağlanmıştır.

3.3.3. Bir Yaygın Halk Eğitim Aracı Olarak Harfler Marşı

Yeni Türk alfabesinin tanıtımı ve öğretimi için, bütün “örgün” ve “yaygın” eğitim öğretim yöntemleri kullanılmıştır. Bu amaçla bir de Harfler Marşı oluşturulmuştur. Osman Zeki (Üngör) Bey tarafından hazırlanan Harfler Marşı'nın

⁵⁸² Harf İnkılâbı anma pulları. Bkz. Ek: 20/1, 20/2, 20/3, 19/4.

⁵⁸³ BCA, Fon Kodu: 30.10.0.0., Yer No: 28.160.1., Tarih: 7.11.1928; BCA, Fon Kodu: 490.01., Yer No: 1.2..7., Tarih: 7.11.1928. Bkz. Ek: 21/1, 21/2, 21/3.

⁵⁸⁴ BCA, Fon Kodu: 30.10.0.0., Yer No: 66.440.21., Tarih: 8.11.1928.

güftesi Mustafa Kemal Paşa tarafından yazılmıştır. Latin esasına dayanan yeni Türk alfabesinin harflerinden oluşan bu marşın sözleri şu şekildedir:⁵⁸⁵

“Harfler Marşı”

a	o	u	ı	
e	ö	ü	i	
b	c	ç	d	f
g	h	j	k	l
m	n	p	r	s
ş	t	v	y	z

Mustafa Kemal Paşa, daha önceden müzik inkılâbı nedeniyle birlikte çalışmalar yapmış olduğu ve aynı zamanda İstiklal Marşı'nın müzik yazarı Zeki (Üngör) ile birlikte bu Harfler Marşı'nı hazırlamıştır. Zeki Bey, anılarında bu marşın oluşum şeklini şu sözlerle anlatmaktadır:

“...Yeni Türk harfleri çıktığı zaman, eskiye alışmış olan ve özellikle Anadolu'nun bazı yerlerindeki, yeniyi pek doğal olarak, yadırgamışlardı. İşte o sırada bir akşam, Mustafa Kemal Paşa 25 Eylül 1928 Salı günü, Yaver Rusuhi Bey'e telefon ettirip, beni çağırtmıştı. Gittim.

İlk sözü:

“...Yeni harfleri benimsemeyenler var. Sen, şuna bir marş yapsan... İş daha kolaylaşır...” oldu. Düşündüm; “A.B.C...” diye tutturup, nasıl marş yapayım? Bunu bir şeye benzetmek kolay değil... Kötü olursa, bana dudak bükülecek... Hemen:

“Paşam, dedim, siz de katılırsanız yaparım...”

Herhalde, amacımı anladı. Güldü:

“Peki!..” dedi.

Derhal piyanonun başına oturdum. A.B.U.İ... diye bir hava tutturduk, gitti. Marş da bitti. Tekrar çaldım. Beğendi ve Falih Rifki'ya:

⁵⁸⁵ Hâkimiyet-i Milliye, 30 Eylül 1928.

“Yarınki gazeteye bu marşı koyun!” emrini verdi.

O akşam; aşçı, şoför, seyis, kapıcı, odacı... Köşkte kim varsa hepsini ve sofrada arkadaşlarını topladı hep birlikte bu yeni marşı meşkettiler. Görülecek manzara idi bu...

Herkese güzelce belletip öğreninceye kadar tekrar ettik durduk.”

Osman Zeki Bey, ertesi gün Yenişehir’deki Kızılay merkez bahçesinde her akşam bando nöbeti çalan orkestraya ve Ankara Musiki Muallim Mektebi öğrencilerine de bu marşı öğretmiştir. Aynı gün kalabalık bir halk topluluğu önünde Harfler Marşı’nı orkestraya çaldırıp öğrencilere söyleterek Mustafa Kemal Paşa’ya dinletmiştir. Gösteriden son derece memnun kalan Mustafa Kemal Paşa bu konserlerin aralıklarla sürdürülmesini istemiştir.⁵⁸⁶ Bu yöntemle büyük meydanlarda Harfler Marşı çalınarak dünyada pek örneği görülmemeyen bir yöntemle yeni Türk alfabesi öğretilmeye çalışılmış, halkta bu konuda işitsel bir algı yaratılmıştır.⁵⁸⁷

Mustafa Kemal Paşa’nın isteğiyle Riyaset-i Cumhur Orkestra Şefi Osman Zeki Bey tarafından yapılan ve piyanoda çalınmak üzere düzenlenen Harfler Marşı’nın notaları, ordu, mektepler ve halkın alfabe ve harflerin söyleniş şeklini kolaylıkla öğrenmeleri için gazetelerde de yayımlanmıştır.⁵⁸⁸

Yeni Türkiye’nin oluşum aşamasında yapılan yeniliklerin başlıca amacı toplumu Osmanlı dönemi alışkanlıklarından uzaklaştırmaktır. Bunu gerçekleştirmek ve yeni neslin Cumhuriyet ilkelerine uygun bir toplum haline gelmesini sağlamak Cumhuriyet’in devamlılığı açısından son derece önemli olmuştur.

Alfabe değişikliği yeni yapıldığı için Türkiye’de 1930’larda okuma yazma oranının düşüklüğü, devrimleri halka tanıtmada görsel öğeleri zorunlu olarak ön plana çıkarmıştır. Böylece sanat ve sanat dallarından tiyatro, resim ve özellikle müzik, yenilikleri halka anlatma aracı olarak kullanılmaya başlanmıştır.

---

⁵⁸⁶ Zeki Üngör, “Ankara’da İlk Orkestra”, **Nükte, Fıkra ve Çizgilerle Atatürk**, 3. Kitap. Derleyen: Ahmet Banoğlu, Yeni Dünya Özel Sayısı, İstanbul, 1955, s. 77-78.

⁵⁸⁷ Osman Zeki Bey hazırladığı Harfler Marşı’nın notasının 6 nüshasını 2 Ekim 1928 tarihinde Cumhurbaşkanlığı’na teslim etmiştir.

⁵⁸⁸ **Cumhuriyet**, 29 Eylül 1928. Bkz. Ek: 22.

IV. BÖLÜM

YENİ TÜRK ALFABESİNİN KULLANIMININ GÜNDELİK HAYATA

YANSIMALARI

4.1. KAMUSAL ALANLARDA YENİ TÜRK ALFABESİNİN KULLANIMI

4.1.1. Cadde, Sokak ve Ulaşım Araçlarının İsimlerinin Değiştirilmesi ve Uygulamada Ortaya Çıkan Sorunlara Karşı Alınan Tedbirler

Yeni Türk alfabesinin tanıtım ve öğretimi kapsamlı bir program dâhilinde başarıyla tamamlanmıştır. Bu çerçevede yeni Türk alfabesinin topluma benimsetilmesi için cadde ve sokaklarda da önemli uygulamalar yapılmıştır. Bu konuda ilk uygulamayı Mustafa Kemal Paşa başlatmış, Sarayburnu konuşmasından beş gün sonra (15 Ağustos 1928) Cumhurbaşkanlığı makamının kullanımında bulunan Ertuğrul yatı ile Söğütlü deniz motorunun isimlerini, yeni yazı ile yazdırmıştır.⁵⁸⁹ Bunu diğer deniz taşıma araçlarının isimleri takip etmiş, köprülerde ve limanlarda levhalar artık yeni harflerle yazılmaya başlamıştır. Gemi isimlerinin altında aynı zamanda ilk günlerin imla hatalarının bir göstergesi olarak yeni harflerle “İstanbul” gibi isimler yazılmıştır.

Limanlarda iskelelerde gemi isimlerinin ve saatlerinin de yeni harflerle yazılması günlük yaşamda ister istemez yeni harflere aşına olmayı sağlamıştır. Benzer durum istasyonlar için de söz konusu olmuş, artık trenlerin hareket saatlerinin yanında istasyon isimleri de yeni harflerle yazılmaya başlanmıştır. İstasyon ve limanlardaki yeni görünümün yanı sıra cadde ve sokaklar da yeni harflerin uygulama alanları olmuştur. Dönemin basını da bu durumu haberler ve köşe yazarları vasıtasıyla okuyucularına aktarmıştır. Örneğin, Cumhuriyet gazetesindeki köşe yazısında Yunus Nadi (Abalıoğlu) 1929 Ağustosundan itibaren sokak isim ve numaraları ile dükkânların tabelalarının yeni harflerle yazıldığını artık yeni alfabenin toplum tarafından benimsenmeye başladığını belirtmiştir.⁵⁹⁰

⁵⁸⁹ Cumhuriyet, 16 Ağustos 1928.

⁵⁹⁰ Zeynep Korkmaz; vd., Atatürk ve Türk Dili 2, Atatürk Devri Yazarlarının Türk Dili Hakkındaki Görüşleri, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları, Ankara, 1997, s. 12.

Yeni Türk harfleri, Kanun çıkmadan önce uygulama sahasına girmiş, şehirlerde eski harfli tabelalar kalkarken yerlerine yeni harfli tabelalar kullanılmaya başlanmıştır. Ancak, İstanbul'da sokaklarda eski tabelalar kalktığı halde yerlerine yenileri hemen hazırlanamadığı için konulamamıştır. Bir süre de eski ile yeni harfler yan yana kullanılmıştır. Bu ikili uygulamaları ortadan kaldırmak için eski harfli tabela asan işletmelere para cezası uygulanarak olası bir karışıklık önlenmiştir.⁵⁹¹ Ayrıca bu geçiş sürecinde ortaya çıkan kısa süreli tereddütler uygulamada oluşan boşluklar ve yaptırımlardaki hukuki eksiklikler, Türk Harflerinin Kabul ve Tatbiki Hakkında Kanun'un 4. maddesi gereği 1 Aralık 1928'den itibaren levhaların yeni Türk harfleriyle yazılmasının mecburi hale getirilmesiyle ortadan kaldırılmıştır.

Bu arada 1928 Eylül ayında İstanbul'la Ankara'daki ticaret odaları ve borsaları ile esnaf cemiyetlerinde ve tüm şirketlerde tabelaların yeni harflerle yazılması kararı alınmış ve kısa sürede uygulamaya geçilmiştir. Bu konuda diğer bir mesele de fabrika ve ticaret markalarının amblemlerinin yazımında ortaya çıkmıştır. İktisat Vekâleti'nin 1930 yılının ilk ayında aldığı bir kararla bu sorun çözüme kavuşturulmuştur.⁵⁹² Buna göre Türkiye dâhil ve haricinde kullanılacak markaların eski harflerle ve Türk lisanı ile yazılı olanlar ile yine Arap, Acem dillerinde yazılı olan fabrika ve ticaret markalarının yeni Türk harfleriyle yazılması kararlaştırılmıştır.

Yine Türkiye'de kullanılacak markalarda yabancı dille yazılı olan markaların o dilin lisanı ile yazılabileceği fakat yasaklanan Arap harfleri ile yazılı markaların yabancı bir dile ait olsa bile tescil olunmayacağı belirtilmiştir. İhracatla ilgili olarak ise tescili istenen markalarda yeni Türk harflerinin kullanılmasının zorunlu olduğu ancak bu konuda kanuni bir boşluk bulunduğu ve yeni bir düzenleme yapılması gerektiği bildirilmiştir.⁵⁹³

Bankalar, dükkânlar, mağazalar, sinema ve lokantaların isimleri artık yeni Türk alfabesiyle yazılmaya başlanmıştır.⁵⁹⁴ Mektupların özellikle de resmi mektupların adreslerinin yeni Türk alfabesiyle nasıl yazılacağına dair gazetelerde

---

⁵⁹¹ Korkmaz, **a.g.e.**, s. 72

⁵⁹² Şimşir, **a.g.e.**, s. 233.

⁵⁹³ **BCA**, Fon Kodu: 30.10.0.0., Yer No: 172.192..4, Dosya No: 1854, Tarih: 4.2.1930. Bkz. Ek: 23/1, 23/2.

⁵⁹⁴ Türk Harflerinin Kabul ve Tatbiki Hakkında Kanun'un 4. maddesi gereği sinema yazılarının yeni Türk harfleriyle yazılması 1 Aralık 1928 tarihinden itibaren mecburi hale getirilmiştir. Bkz. Ek: 24.

örnekleriyle açıklamalar yapılarak halk bilgilendirilmiştir.⁵⁹⁵ Sinemalarda filmlerin alt ve jenerik yazıları da kanun gereğince yeni Türk harfleriyle yazılması gerekmektedir. Anca bu konuda kanun çıkmadan önce ülkeye getirilen eski alfabeye yazılmış filmlerin ne olacağı konusu sorun olmuştur. Örneğin, İstanbul Film tacirleri tarafından bu konuda yapılan bir başvuru üzerine Başvekâlet, eski yazı ile yazılmış filmlerin sinemalarda gösterilmesinin uygun olmadığı kararına varmıştır.⁵⁹⁶

Ayrıca bu uygulamalar sırasında yeni harfleri herkes hızlı okuyamadığı için, sinemalarda altyazıların uzun ve büyük harflerle yazılması, filmin gayet ağır çevrilmesi, buna uymayanların cezalandırılacağı belediye tarafından sinema müdürlerine bir yazı gönderilerek bildirilmiştir.⁵⁹⁷

Bu şekilde yeni harflerin bir an önce kullanımının yaygınlaştırılması için sokaklarda gereken tedbirlerin alınmasına çalışılırken halk arasında da konu ile ilgili tereddütler oluşturabilecek uygulamalara izin verilmemiştir. Örneğin, yeni harflerle ilgili kanunun çıkmasının üzerinden üç dört ay geçmesine rağmen hâlâ köy çocuklarına Arap harfleriyle ders veren Kocaeli Bahçecik nahiyesi imamı görevden alınmıştır.⁵⁹⁸ Bu konuda bir diğer örnek de İnebolu'da, Taşçı Sabri ve Hakkı Salih isimli mezar taşı ustalarının, Arap harfleri ile yazı yazdıkları ve Türk harfleri kanununa aykırı davrandıkları için mahkemeye verilmiş olmalarıdır. Ancak bu geçiş döneminde mahkemeler bu tür örneklerle hoşgörü ile yaklaşmış ustalar da beraat etmişlerdir.⁵⁹⁹

Yeni Türk alfabesi ile ilgili uygulamalar sadece büyük kentlerde değil Anadolu kentlerinde de büyük bir kararlılıkla yürütülmüştür. Uygulamalarda aksamalar ortaya çıktığında gerekli önlemler ivedilikle alınmıştır. Örneğin, Dâhiliye Vekili Şükrü Kaya, Kayseri, Sivas, Şebinkarahisar'ı kapsayan seyahatleri esnasında yeni Türk harflerinin az kullanıldığını, bunun için yeni tedbirler alınması gerektiğini bildirmiştir.⁶⁰⁰ Bunun üzerine yeni harflerin kullanılmasının yaygınlaştırılması için devlet dairelerinde bazı tedbirlerin alınması için hazırlıklara başlanmıştır.

⁵⁹⁵ BCA, Fon Kodu: 30.10.0.0., Yer No: 159.114.14., Dosya No: 16613, Tarih: 5.2.1929.

⁵⁹⁶ BCA, Fon Kodu: 30.10.0.0., Yer No: 144.32.7, Dosya No: 1477, Tarih: 29.11.1928. Bkz. Ek: 25.

⁵⁹⁷ İkdâm, 15 Ocak 1929.

⁵⁹⁸ BCA, Fon Kodu: 51.0.0.0., Yer No: 8.69.32, Tarih: 24.3.1931.

⁵⁹⁹ BCA, Fon Kodu: 30.10.0.0., Yer No: 88.581.6., Dosya No: 8757, Tarih: 15.4.1933.

⁶⁰⁰ BCA, Fon Kodu: 30.10.0.0., Yer No: 12.73.4., Dosya No: 11141, Tarih: 21.6.1929. Bkz. Ek: 26.

Dâhiliye Vekili Şükrü Kaya imzalı 12.1.1930 tarihli bir genelgeyle bazı vilayetlerden gelen evraklarda Arap harfleriyle yazılan derkenarlar, notlar ve müsveddeler olduğuna dikkat çekilerek devlet memurlarının konuya hassasiyetle yaklaşmaları istenmiştir. Bu konuda müsamahanın inkılâp hareketlerine ters düştüğüne vurgu yapılarak yazışmalarda tüm metinlerin yeni harflerle yazılması ve valilerin teftişlerde bulunması gerektiği belirtilmiştir.⁶⁰¹

Bu genelgeden iki yıl sonra 1932 yılında Temmuz ayında Anadolu Ajansı kanalıyla resmi makam ve kişilere eski harfle yazılı müracaatların dikkate alınmayacağı beyanında bulunulmuş, bunu Kasım ayında hem vekâletlere hem de ilgili tüm makamlara gönderilen bir tamim izlemiştir. Tamimde bazı dairelerde Arap harfleri ile yapılan müracaatlara karşı müsamahakâr olduğu yine müsvedde ve not yazımında Arap harflerinin kullanıldığının anlaşıldığı belirtilirken ilgililerin dikkatli davranması ve eski harfli resmi ve hususi müracaatların okunmadan imhasının gerektiğine ve Arap harflerinin kullanılmasına meydan verilmemesine dikkat çekilmiştir.⁶⁰²

Benzer bir uyarı 1932 yılı Aralık ayında Başvekil İsmet Paşa'nın yurt gezisi sırasında bazı hükümet dairelerinde eski harfli notlara rastlaması üzerine vilayetlere yeni bir tamim gönderilerek tekrar yapılmıştır.⁶⁰³

Türk Harfleri Kanunu'nun kabulü ve uygulamasının üzerinden on yıl geçmesine rağmen 1939 yılına gelindiğinde hâlâ eski harfleri kullanarak resmi makamlara eski yazı ile müracaatta bulunanlara rastlamak mümkündür. Örneğin Tarsus'tan bir terzinin Başvekil İsmet Paşa'ya yazdığı mektup eski harflerle yazıldığından işleme konulmamıştır.⁶⁰⁴ Bu konuda bir başka örnek de 1942 yılında CHP Genel Sekreteri Bilecik Mebusu Memduh Şevket Esandal'ın, Başvekil Refik Saydam'a yazdığı mektupta görülmektedir. Esandal mektubunda, bazı hükümet memurlarının hâlâ Arap harflerini kullandıklarına dair şikâyetlerin bulunduğunu ve yeni tedbirler alınması gerektiğini belirtmektedir.⁶⁰⁵

---

⁶⁰¹ BCA, Fon Kodu: 30.10.0.0., Yer No: 144.32..9., Dosya No: 1479, Tarih: 5.1.1930.

⁶⁰² BCA, Fon Kodu: 30.10.0.0., Yer No: 15.84.2., Dosya No: 1352, Tarih: 28.11.1934.

⁶⁰³ BCA, Fon Kodu: 30.10.0.0., Yer No: 144.32..14., Dosya No: 14714, Tarih: 3.12.1932.

⁶⁰⁴ BCA, Fon Kodu: 30..1.0.0., Yer No: 17.92..29, Dosya No: A7, Tarih: 14.2.1939.

⁶⁰⁵ BCA, Fon Kodu: 30.10.0.0., Yer No: 144.33..11, Dosya No: 14727, Tarih: 17.6.1942.

4.1.2. Makam Adlarının Değiştirilmesi

Arap harflerinin Latin esasına dayalı Türk harfleriyle değiştirilmesinin ardından bürokraside sıkça kullanılan makam adlarının da değiştirilmesine karar verilmiştir. Başvekil İsmet Paşa'nın imzasıyla 26 Eylül 1928 tarihinde tüm vekâletlere bir genelge gönderilerek bu konudaki görüşleri istenilmiştir.⁶⁰⁶

Vekâletlerden gelen görüşlerin ardından bu konuda hazırlıklar yapmak üzere ilgili vekâletlerin müsteşarları ve dil encümeni üyeleri arasında bir toplantı düzenlenmiştir. Bu toplantıdan sonra Arapça ve Farsçadan oluşan 175 makam adının değiştirilerek yerine yeni belirlenen makam adlarının kullanılmasına karar verilmiştir.

Belirlenen yeni makam adlarından bazıları şunlardır: Kalem-i Mahsus-Hususi Kalem, Umuri İdariye Müdiriyeti-Yazı İşleri Müdürlüğü, Umur-ı Hesabiye Müdiriyeti-Hesap İşleri Müdürlüğü, Müessesat-ı Diniye Müdiriyeti-Dini Müesseseler Müdürlüğü, Divan-ı Riyaset-Riyaset Divanı, Tetkik-i Maşahif Heyeti-Mushaflar Tetkik Heyeti gibi.

Eski ve yeni makam adlarının yazılışlarının Osmanlıca ve yeni Türk harfleriyle gösterildiği bir liste hazırlanarak bütün devlet dairelerine gönderilmiştir. Ayrıca yayımlanan bir genelge ile de belirlenen eski makam adlarının yerine yeni makam adlarının kullanılması gerektiği bütün devlet dairelerine duyurulmuştur.⁶⁰⁷

Alfabe değişikliğinin ardından makam adlarındaki bu değişiklik ile aslında kısa bir zaman sonra dil reformunun da yapılmasının öngörüldüğü anlaşılmaktadır. Böylece yeni Türk alfabesi ile sadece yazının değil, dilin de Arapçanın ve Farsçanın etkisinden kurtarılması sağlanmış olacaktır.

Alfabe değişikliğinin ardından Arapça ve Acemce terkiplerden oluşan eski makam adlarının yerine belirlenen yeni makam adlarının bir kısmı tablo halinde şu şekilde gösterilmektedir:

---

⁶⁰⁶ “Umum dairelerde Arapça ve Acemce terkiplerle isim alan makamlara yeni dil ve harflerimize göre unvanlarını tespit ve neticesini bir proje halinde Başvekâlet’e tevdi eylemeleri lüzumunun tebliğini rica ederim efendim” **BCA**, Fon Kodu: 30..10.0.0., Yer No: 144.32..5., Tarih: 26.9.1928.

⁶⁰⁷ **BCA**, Fon Kodu: 230..0.0.0., Dosya No: M104, Yer No: 149.57..3., Tarih: 27.11.1928.

Eski makam adlarının yerini Şu yeni makam adları almıştır.⁶⁰⁸

Eski Makam Adları	Yeni Makam Adları
Kalem-i Mahsus	Hususi Kalem
Divan-ı Riyaset	Riyaset Divanı
Müessesat-ı Diniye Müdiriyeti	Dini Müesseseler Müdürlüğü
Umur-u Tahririye Müdürlüğü	Yazı İşleri Müdürlüğü
Umur-u İdariye Müdiriyeti	İdare işleri Müdürlüğü
Umur-u Hesabiye Müdiriyeti	Hesap İşleri Müdürlüğü
Kuyud-u Vakfiye Müdiriyeti	Vakıf Kayıtları Müdürlüğü
Reis-i Evvel	Birinci Reis
Şura-yı Devlet	Devlet Şurası
Emval-i Eytam Müdiriyeti	Yetim Malları Müdürlüğü
Erkan-ı Harbiye-i Umumiye	Büyük Erkânıharbiye
Müdafaa-i Milliye Vekâleti	Milli Müdafaa Vekâleti
Nüfus Müdiriyet-i Umumiyesi	Nüfus Umum Müdürlüğü
Heyet-i Fenniye Riyaseti	Fen Heyeti Reisliğı
Cemiyet-i Umumiye-i Belediye	Belediye Umumi Meclisi
Muhacirin ve AŐair Müdiriyeti	Muhacirler ve AŐiretler Müdürlüğü
İdare-i Hususiye	Mahalli İdare
Hesabat-ı Atika Kalemi	Eski Hesaplar Kalemi
Rüsumat Müdiriyet-i Umumiyesi	Gümrükler Umum Müdürlüğü
Ticaret-i Bahriye Müdiriyeti	Deniz Ticareti Müdürlüğü
Seririyat-ı Veladiye	Doğum Kliniki
Hazine-i Evrak	Devlet Arşiv Dairesi

⁶⁰⁸ BCA, Fon Kodu: 30..10.0.0., Yer No: 144.32..5., Tarih: 13.10.1928. Bkz. Ek: 27/1, 27/2.

4.1.3. Yeni Türk Stenografisinin Hazırlanması

Yeni yazıya geçiş döneminde resmi yazışmalar bir süre Fransız klavyeli yazı makineleri ile yapılmıştır. Özellikle 1928 Eylül ayının başlarından itibaren elçilik ve konsolosluklardan Hariciye Vekâleti'ne ve Hariciye Vekâleti'nden dış temsilciliklere gönderilen yazılarda geçici bir süre eldeki mevcut Fransız klavyeli makineler kullanılmıştır. Ancak Fransız alfabesinde bulunmayan yeni Türk harflerinin yazımında bazı sorunlar ortaya çıkmıştır.

Bu sorunları ortadan kaldırmak için bir süre yazı imleri elle düzeltilmiş, (I) harfi yerine (İ) harfi kullanılmış, harfin üzerindeki nokta elle silinmiş, (S) harfinin altına bir virgül eklenerek (Ş) harfi ifade edilmiştir. Kimi zaman da Fransızcada noktasız olan büyük (İ) harfleri (I) yerine kullanılmıştır. Henüz bir Türk klavyesi, Türk yazı makinesi olmadığı için bu geçiş döneminde yazı makinesiyle yazılan yazılarda elle düzeltmeler yapılarak sorun çözülmeye çalışılmıştır.⁶⁰⁹

Dil encümeni sorunu köklü olarak çözüme kavuşturmak ve millî bir Türk klavyesi oluşturmak amacıyla hazırlıklara başlanmıştır. Bu amaçla Talim Terbiye Kurulu'nun da onayı ile İstanbul Ticaret Mektebi Müdürü Halil Bey ve İstenografi Avram Ben Aroya ile daktilo Muallimi Hamid Bey görevlendirilmiştir.

Devlet Matbaası Müdürü Faik Sabri (Duran) Bey'in başkanlığında 13 Eylül 1928 tarihinde toplanan komisyon Türk Stenografisi esaslarını tespit etmiştir. Faik Sabri Bey, toplantıda alınan kararları bir raporla Maarif Vekâleti'ne bildirmiştir.⁶¹⁰ Ben Aroya Efendi tarafından Türkçenin şivesine ve fonetiğine göre belirlenen Türk Stenografisi Esasları, Dil Heyeti tarafından da incelendikten sonra kabul edilerek uygulanmasına karar verilmiştir.⁶¹¹

Yeni 42 tuşlu Türk yazı makinesine Türkçe ve diğer lisanları da yazmak için ilaveler yapılmış, 43 ve 45 tuşlu beynelmilel yazı makinelerinin Türk klavyesi ile mümkün olduğu kadar ortak harflerden oluşturulmasına özen gösterilmiştir. Bu

---

⁶⁰⁹ Şimşir, a.g.e., s. 222.

⁶¹⁰ BCA, Fon Kodu: 180.9.0.0., Yer No: 3.16.3., Tarih: 13.9.1928.

⁶¹¹ BCA, Fon Kodu: 180.9.0.0., Yer No: 3.16.6., Tarih: 29.9.1928.

özelliklere sahip yeni Türk yazı makinelerinin üretimi ve ithalatı da serbest bırakılmıştır.⁶¹²

Türk klavyesinin özellikleri belirlendikten sonra yeni yazı makineleri ithal edilerek 1928 Aralık ayından itibaren devlet dairelerinde kullanılmaya başlanmıştır.⁶¹³ Bu amaçla İthal edilen daktilolar öncelikle Maliye Vekâleti'nde uzman bir heyet tarafından tecrübe edilmiş sonra da çeşitli vekâletlere dağıtılmaya başlanmıştır.⁶¹⁴ Yeni yazı makineleri sadece devlet daireleri için değil çeşitli şirketler ve belediyeler için de ithal edilmiştir. Örneğin, İstanbul Belediyesi ithal ettiği daktilo makinelerini belediyenin bütün dairelerine dağıtarak kullanmaya başlamıştır.⁶¹⁵

Bu dönemde Maarif Vekâleti'nin uzmanları, yeni makinelerle yazı yazabilecek memurların eğitilmesini, eski yazı makinelerinin bir kısmının yeni Türk yazı sistemine uygun hale getirilmesini üstlenmiştir. Örneğin, Trabzon'daki Ticaret Lisesinin elinde bulunan daktilolar, yeni Türk klavyesine çevrilmiş, eğitim amacıyla kullanılmaya devam edilmiştir.⁶¹⁶

Yeni Türk harflerinin kabulüne paralel olarak belirlenen Türk klavyesi ile seri ve hızlı yazı yazılmasıyla bürokrasinin rasyonel biçimde yeniden örgütlenmesi sağlanmış, yeni istihdam alanları oluşmaya başlamıştır.⁶¹⁷ Halk Mecmuası'nın ikinci sayısında “Kadınlarımıza Yeni Bir İş İmkânı” başlığıyla verilen haberde artık el yazısı ile yazı yazma anlayışının değiştiğini, bunun yerine gelişmiş memleketlerde olduğu gibi yazı makineleri ile yazılar yazıldığını ve kadınların da bu konuda tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'de de ilerlediklerini belirtmektedir.⁶¹⁸

---

⁶¹² Cumhuriyet gazetesinde yer alan “yeni Türk harfleri ile sizi yegâne memnun edecek yazı makinesi Torpedo” şeklindeki ilanda ithal yazı makinelerinin satışına başlandığı görülmektedir. Bkz. **Cumhuriyet**, 16 Teşrin-i Sani 1928. Ek: 28.

⁶¹³ Maarif Vekili M. Necati Bey, 11 Aralık 1928 günü Hariciye Vekâleti'ne Türk yazı makinesiyle şu yazıyı göndermiştir: Rusya'da bulunan Türk vatandaşlara tevzi edilmek üzere “200” Halk ve “100” imla kaidelerini havi alfabenin vekâletimize gönderilmesi için Devlet Matbaasına tebligat ifa edilmiştir. Bilvesile teyidi hürmet eylerim efendim. Bkz. Şimşir, **a.g.e.**, s. 223.

⁶¹⁴ **Cumhuriyet**, 17 Aralık 1928.

⁶¹⁵ **Cumhuriyet**, 22 Aralık 1928.

⁶¹⁶ **BCA**, Fon Kodu: 180..9.0.0., Yer No: 3.16..7., Tarih: 13.9.1928.

⁶¹⁷ Emre Kongar, “*Toplumun Her Kesimine Etkisi Nedeniyle Büyük Önem Taşıyan Yazı Devrimi Amacına Ulaştı*”, **Milliyet Sanat Dergisi**, S. 296, 6 Kasım 1978. s. 3-8.

⁶¹⁸ **Halk Mecmuası**, S. 2, 18 Şubat 1929. Bkz. Ek: 29.

4.2. YENİ TÜRK ALFABESİNİN EĞİTİM ÖĞRETİME YANSIMALARI

4.2.1. Yeni Türk Alfabesinin Örgün Eğitim Kurumlarına Yansıması

Yeni Türk alfabesine geçişin en olumlu kazanımı, yaygın eğitim kurumlarından ziyade, örgün eğitim kurumlarında yer alan öğrenciler açısından olmuştur. Özellikle ilkokul çağındaki öğrenciler yeni yazıyı Arap yazısından daha kısa sürede kavrayıp öğrenmeye başlamış, yıllardır devam eden eğitimin yaygınlaştırılması konusunda önemli mesafeler alınmıştır.

Yeni Türk alfabesinin geçilmesine karar verilmesi üzerine, Maarif Vekili Mustafa Necati Bey, 9 Eylül 1928 günü yayınladığı genelgeyle bütün mekteplerde yeni Türk harfleriyle tedrisat yapılacağını duyurmuştur.⁶¹⁹ Genelgeye göre öncelikle bütün okullarda yeni harfler ve okuma yazma öğretilecek, daha sonra da mevcut programdaki diğer derslere devam edilecek, 1928-29 eğitim öğretim yılında dersler kesinlikle yeni Türk alfabesiyle yapılacaktır.

Bu karar üzerine Maarif Vekâleti'nde son derece yoğun bir hazırlığa girilmiş, öncelikle öğretmenlere yeni Türk alfabesi öğretilmeye başlanmış, aynı zamanda başta devlet basımevi olmak üzere özel basımevlerine, alfabe ve okuma kitapları bastırılmıştır. Daha sonra da örgün eğitimde okutulan diğer ders kitaplarının hazırlanıp yayımlanması için bir komisyon kurulmuştur.⁶²⁰ Belirlenen kitapların basımı tamamlanarak sekiz-dokuz milyon yeni ders kitabı okullara gönderilmiştir. Türkiye'de bu eğitim öğretim döneminde gerekli hazırlıkların yapılabilmesi için orta ve lise düzeyindeki okulların açılışı bir ay ertelenmiştir. Bu süre zarfında maarif eminlikleri ve maarif müdürlüklerinin çabasıyla öğretmenlerin yeni Türk alfabesini öğrenmesi için verilen eğitim tamamlanmıştır.⁶²¹

İlkokullar, 1928-29 eğitim öğretim döneminde Ekim ayında normal programındaki gibi açılmış, yeni Türk alfabesiyle eğitim öğretime başlanmış,

⁶¹⁹ Şimşir, **a.g.e.**, s. 229.

⁶²⁰ Yeni Türk alfabesiyle ders kitapları basımı için kurulan komisyon, yeni okul kitaplarında mümkün olduğunca sade bir Türkçe kullanılmasını ve gerekmedikçe yabancı dillerden Türkçeye girmiş kavramlara yer verilmemesini kararlaştırmıştır. Bkz. **Cumhuriyet**, 31 Ocak 1929.

⁶²¹ Edirne Maarif Emni 20 Ağustos 1928'de Maarif Vekâleti'ne gönderdiği yazıda bölgesindeki köy ve şehir öğretmenleriyle memurlara ve halka yeni Türk alfabesinin yaz tatilinden de yararlanılarak tanıtılmaya ve öğretilmeye başlandığını bildirmektedir. Bkz. **BCA**, Fon Kodu: 180.9.0.0., Yer No: 3.16..6., Tarih: 20.8.1928.

hazırlıklar tamamlandıktan sonra da diğer bütün okullarda geçilmiştir. 1928-29 ders yılında, Türkçe öğretim yapan bütün okullarda uygulanmaya başlamıştır. Yeni alfabeyle öğretime başlandıktan sonra yasa da çıkarılmış, Türkiye’de yeni Türk alfabesiyle öğretim zorunluluğu getirilmiştir.

Türk eğitiminde sağlanan bu olumlu gelişmelerin aslında 1924 yılında Tevhidi-i Tedrisat Yasası’nın uygulanmasıyla başladığını belirtmek gerekir. Cumhuriyet Döneminin eğitim düşüncesinin temelini oluşturmada 1924’ten sonra Türkiye’ye çağrılan eğitim uzmanı yabancı bilim adamlarının raporları önemli rol oynamıştır. John Dewey, Alfred Kühne, Omar Buyse gibi uzmanların raporlarının da etkisiyle Cumhuriyet dönemi eğitim felsefesinin odağında, aydınlanmacı felsefenin pozitivizmi ve pragmatizmi ile oluşturulmuş eğitim uygulamaları başlatılmıştır.⁶²²

Cumhuriyet Döneminde bu eğitim anlayışı ve alfabe değişikliğinin örgün eğitime önemli yansımaları olmuştur. Örneğin, 1927-1933 yılları arasında ülkedeki ilkokul sayısında yüzde 5, ilkokullara devam eden öğrenci sayısında ise yüzde 27,9 oranında bir artış gerçekleşmiştir. Ortaokul ve liselerin, bu okullardaki öğretmen ve öğrenci sayısında önemli artışlar sağlamıştır. Fakat bu dönemde ilkokul öğretmenlerinin sayıları yüzde 0,4 oranında azalmış, öğretmen okullarında yüzde 30 oranında gerilemeler olmuştur.⁶²³

Yeni Türk alfabesinin kabulünün ardından 1929-1930 ders yılında, okul, öğretmen ve öğrenci sayılarındaki önemsiz azalmalar dışında 1930-1931 ders yılından başlayarak her alanda ilerleme sağlanmıştır. Özellikle orta öğretimde, hem okul ve öğretmen sayısında, hem de bu okullara devam eden öğrenci sayısında yeni Türk alfabesine geçilmeden önceki döneme oranla iki kat artış gerçekleşmiştir.⁶²⁴

Yeni Türk alfabesinin kabulü ile başlatılan örgün ve yaygın halk eğitimi alanındaki uygulamalar kapsamında Millet Mekteplerinin açılması, ilköğretimin zorunlu hale getirilmesi bu süreci daha da verimli hale getirmiştir.

---

⁶²² Gürsen Topses, “Cumhuriyet Dönemi Eğitiminin Gelişimi”, **75. Yılda Eğitim**, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 1999, s. 13-14.

⁶²³ **Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, Maarif İstatistiği (1934-1935)**, Devlet Basımevi, Ankara, 1935, s. 287-288.

⁶²⁴ Suna Kili, **Atatürk Devrimi, Bir Çağdaşlaşma Modeli**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2000, s. 196.

4.2.2. Yeni Türk Alfabesinin Okuma Yazma Oranına Yansıması

Yeni Türk alfabesinin benimsenmesi ile birlikte okuryazarlık oranında ciddi ilerlemeler sağlanmıştır. İnsanların gerek bireysel gelişimini sağlamada gerekse topluma katkıda bulunabilme yetkinliğinde okuryazarlık önemli bir öge olarak kabul edilmiştir. Yeni Türk alfabesinin kabulü, Türkiye'nin eğitim ve kültür yaşantısı üzerinde somut etkiler yaratmış, toplumsal yapıda önemli değişimlere yol açmıştır.

Türkiye'de alfabe değişikliği ile birlikte bir okuma yazma seferberliği ve yaygın halk eğitimi başlamıştır. Başta örgün eğitim kurumları olmak üzere Millet Mektepleri, Türk Ocakları, Halk Odaları, Halk Evleri Ordu gibi kurumlar da bir yaygın halk eğitimi programı yürütülmüştür. Özellikle okuma yazma bilmeyen askerin okuma yazma öğrenmelerine önem verilmiş, okuma yazma öğretiminin yanı sıra gündelik hayatta gerekli yurttaşlık bilgileri de bu eğitimin bir parçası olarak verilmiştir.

Örgün ve yaygın eğitimin diğer kademelerinde olduğu gibi orduda da alınan sonuçlar eski alfabeden yeni Türk alfabesine geçildikten sonra hızla artmaya başlamıştır. Ordu da 1926 yılından 1936 yılına kadar verilen okuma yazma eğitiminin oranları şu şekildedir: 1928'de orduda terhis edilen her askerin yüzde 18'ine okuma yazma öğretilirken bu değer, 1929'da yüzde 20, 1930'da 22,5 1931'de yüzde 25, 1932'de yüzde 59, 1933'de 59, 1934'de yüzde 59, 1935'te yüzde 62'ye 1936'da yüzde 75'e, yükselmiştir.⁶²⁵

Bu kurumlar arasında özellikle Millet Mektepleri, okuma yazma bilmeyen yetişkin kitleyi eğitime işlevini başarıyla yerine getirmiştir. Millet Mekteplerinde salt okuma yazma öğretimi yapılmamış, yaygın bir halk eğitimi de yapılmıştır. Millet Mekteplerinde elde edilen sonuçlarda da görüldüğü gibi, yalnızca 1928-1929 ders yılında bir milyondan fazla kişi derslere devam etmiş, yaklaşık altı yüz bin kişi okuma yazma öğrenmiştir.⁶²⁶

---

⁶²⁵ Servet R İskit, **Türkiye'de Neşriyat Hareketleri Tarihine Bir Bakış**, Milli Eğitim Basımevi Ankara, 2000, s.128-129.

⁶²⁶ Uygur Kocabaşoğlu, *"Harf Devrimi'nin Eğitim ve Kültür Yaşamımız Üzerindeki Kimi Etkilerine Değin Gözlemler"*, **Harf Devrimi'nin 50. Yılı Sempozyumu**, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1991, s. 113-124.

Millet Mekteplerinde ilk yedi yılın verilerine göre, 1928-1935 arası dönemde, (A) ve (B) olmak üzere toplam 60.373 adet dersane açılmış, katılan 2.486.845 kişiden 1.358.001'i başarılı olup mezuniyet belgesi almıştır. 1928-1938 yılları arasındaki on yılda (A) ve (B) dersanelerine toplam 2.745.776 kişi katılmış, 1.504.738 kişi diploma almıştır.⁶²⁷

Eğitimi yaygınlaştırmak için Halk dersaneleri olarak ilk defa 1927-1928 yılları arasında açılan, 1928-1935 yılları arasında yoğun bir halk eğitimi gerçekleştiren Millet Mektepleri, 1936-1951 yılları arasında Ulus Okulları adıyla faaliyetlerini devam ettirmişlerdir.⁶²⁸

Millet Mekteplerinin genel bir değerlendirmesi yapıldığında, 1928-1951 yılları arasında toplam 66.197'si (A) dershanesi, 16.811'i (B) dershanesi olmak üzere toplam 83.008 dersane açılmış, bu dersanelerde 57.227'si erkek, 12.820'si kadın olmak üzere toplam 70.047 öğretmen görevlendirilmiş, (A) dersanelerinden 1.065.581'i erkek, 369.890'ı kadın olmak üzere toplam 1.435.700 kişi, (B) dersanelerinden ise 274.692'si erkek, 80.342'si kadın olmak üzere toplam 355.034 kişi diploma almıştır. Toplamda, 1.790.734 kişi 33 yılda Millet Mektepleri dersanelerinden diploma alarak okuma yazmayı öğrenmiştir.⁶²⁹

Yeni Türk alfabesinin benimsenmesinin ardından Türkiye'de yüzde 10 seviyelerindeki okuma yazma oranı, İstatistik Kurumunun verilerine göre; 1935 yılında yüzde 15, 1945 yılında yüzde 30, 1955 yılında yüzde 40, 1965 yılında yüzde 48, 1975 yılında yüzde 62, 1985 yılında yüzde 63, 1990 yılında yüzde 67, 2000 yılında yüzde 93, 2010 yılında 97 seviyesine çıkmıştır.⁶³⁰

Bu verilerden de anlaşıldığı gibi, Türkiye'de yeni Türk alfabesine geçildiğinde okuryazar oranında bir gerileme olmamış, ilerleyen yıllarda düzenlenen

---

⁶²⁷ Bu dönemde okuma yazma öğrenen 1.504.738 kişinin yanı sıra, Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü'ne göre 100 binden fazla memur, 19 binden fazla öğretmen 800 binden fazla öğrenci, asker, jandarma, banka ve özel şirket çalışanları ile özel öğrenenler de dâhil edildiğinde yeni Türk harfleriyle okuma yazma öğrenenlerin sayısı toplam 3.500.000 kişiye ulaşmıştır. Bkz. **Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, Maarif İstatistiği (1937-1938)**, İstanbul, 1939, s. IV-V.

⁶²⁸ Ulus okullarının da sayısal verilerine bakıldığında Millet Mekteplerinin ilk yıllardaki etkinliğine ulaşamadığı görülmektedir. Bkz. Ergün, **a.g.e.**, s. 105.

⁶²⁹ Bkz. **BİUM, Kültür İstatistiği**, s. 5.

⁶³⁰ İsa Öztürk, **Harf Devrimi ve Sonuçları**, Adam Yayınları, İstanbul, 2004, s. 50.

yaygın eğitim uygulamaları ile okuryazarlık oranı kademeli olarak yükselmiş, günümüzde de istenilen seviyelere ulaşmıştır.

4.3. YENİ TÜRK ALFABESİNİN BASIM YAYIMA YANSIMALARI

4.3.1. Yeni Türk Alfabesinin Gazete Tirajlarına Yansıması

Mustafa Kemal Paşa tarafından 10 Ağustos 1928’de yeni Türk alfabesinin benimseneceğinin duyurulmasından sonra basın yeni yazıya olumlu yaklaşmış, öğrenilmesi ve yayılması için kendini görevli kabul etmiştir. Gazeteler sayfalarında yeni alfabe tanıtmış, kurallarını anlatmış, hatta yeni yazıyı öğretmek için alfabe dersleri adı altında yayınlar yapmaya başlamıştır.

Ancak bazı basın kuruluşları, alfabe değişikliğinin yayın hayatını olumsuz etkileyeceği düşüncesiyle kaygılanmışlardır. Bu kaygılarını dile getirmek amacıyla gazete sahiplerinden oluşan bir grup, Mustafa Kemal Paşa’dan, hazırlıklarını tamamlayabilmek için değişikliğin belli bir süreye yayılarak uygulamaya geçilmesini talep etmişlerdir.⁶³¹ Gazete sahipleri adına konuşan Yunus Nadi ve Hakkı Tarık Bey, özellikle gazetelerde teknik hazırlıkların ve donanımın yapılabilmesi için zamana ve maddi yardıma ihtiyaçları olduğunu belirtmişlerdir.

Mustafa Kemal Paşa da gazete sahiplerinin önerilerini dinlemiş, toplantıda bulunan Maarif Vekili Mustafa Necati Bey’e, “*Bahsettikleri teknik mecburiyetler kararımızı geciktirmemeli, işi medreseye düşüremeyiz.*” demiştir. Bu konu hakkında Hâkimiyet-i Milliye gazetesinin Tahrirat Müdürü Naşit Hakkı (Uluğ) Bey’den bilgi almış, gerekli süreyi tespit etmiş ve gazetelerin yeni Türk harfleriyle çıkış tarihini 1928 yılı Aralık ayı olarak belirlemiştir.

---

⁶³¹ Gazete sahipleri adına konuşan Yunus Nadi Bey Mustafa Kemal Paşa’ya basının yeni Türk alfabesi ile çıkması için gerekli olan hazırlıkların neler olduğunu şu sözlerle belirtmiştir: “Muhterem Paşa Hazretleri, asıl güçlük teknik bakımdandır. Bir gazeteyi, bugünkü Arap harfleri ile yirmi-yirmi beş mürettep dizer, bu hurufat ertesi günü satırlar bozularak harf kasalarındaki gözlerle konur ve ertesi günü yazıları gene aynı sanatkârlar tarafından dizilir, tashihe verilir, başlıklar da bir yandan hazırlanır, sayfalar kalıplarında bağlanır, makineye verilir... Makinede tashih yapıldığı olur, bütün bunu bir günün belli iş saatlerine sıkıştırmak çok pratik isteyen bir iştir. Haydi, yazı işlerini bir yana koyalım, ya gazetelerin dizilmesi işi var. Müretteplerin yeni harfleri öğrenmeleri, mûmareselerini artırmaları harflerin kasalardaki gözlerini tek tek arayıp bulmak için vakit kaybetmeden, tabii bir alışkanlıkla yerlerini bulmaları zarureti tedric, ihtiyacını duyurur. Sonra hiçbir matbaanın elinde yeter miktarda Latin harfi yok. Kadroları hazırlatmak, eğitmek için bile bir hayli harfe ihtiyaç vardır.” Bkz. Naşit Hakkı Uluğ, **Üç Büyük Devrim**, Ak Yayınları, İstanbul, 1973, s. 173.

Bu karar ve Türk Harflerinin Kabul ve Tatbiki Hakkında Kanun'un dördüncü maddesi gereği gazeteler, 1 Aralık 1928 tarihinden itibaren yeni Türk alfabesiyle yayımlanmaya başlamıştır. Genellikle Türk basınının büyük bir kısmı 1 Aralık 1928 günü yeni yazıya geçişi büyük bir sevinçle karşılamıştır. Bu günü Milliyet gazetesi "*Yaşasın İnkılâp*" adlı başyazıyla kutlamış, Yunus Nadi de Cumhuriyet gazetesinde "*Tarihi bir gün*" başlıklı başyazısında Harf İnkılâbı'nın önemini vurgulamıştır.⁶³² Ancak bu olumlu tepkilere rağmen ilk günden itibaren gazeteler tiraj kaybetmeye başlamışlardır.

Gazetelerin önemli bir kısmı bu nedenle kapanma tehlikesi ile karşı karşıya kalmıştır. Yeni Türk alfabesine geçilmeden önce dönemin belli başlı gazetelerin Fransızca baskıları hariç ortalama tirajları 15.000-20.000'ler civarındadır. Örneğin Vakit gazetesi, 17.000, Akşam gazetesi, 12-15.000, Son Saat gazetesi, 8000, Hâkimiyet-i Milliye de 6000 civarında bir okuyucu sayısına sahiptir.⁶³³ Gazetelerin kısa süre içerisinde gerekli yeni teknik donanımları tamamlayamaması ve halkın yeni harfleri henüz öğrenmemiş olması, ciddi sayıda okuyucu kaybının oluşmasına neden olarak gösterilmiştir. Bu yetersizlikler gazetelerin baskı kalitesini de etkilemiş bir süre matbaalardaki yeni hurufat eksikliğinden eksik harflerle yayımlar yapmaya çalışılmış, bu sorun taşra matbaalarında da uzun bir süre devam etmiştir.

Bu sorunlardan sadece Ankara'da yayımlanan hükümetin yarı resmi yayın organı Hâkimiyet-i Milliye etkilenmeyerek ciddi sayılabilecek bir okuyucu kaybı yaşamamıştır. Ancak, Bugün, İkdâm, Vakit, Akın gibi gazeteler bütün çabalarına rağmen kapanmış, Son Saat, Haber, Yeni Gün aralıklarla da olsa devam etmiş, Akşam, Cumhuriyet ve Milliyet ise bu badireden zorlukla kurtulmayı başarmıştır. Aralık 1928'de altı İstanbul gazetesinin bir haftalık baskı ve satış durumları şu şekildedir.⁶³⁴

---

⁶³² **Türk Harflerinin Kabul ve Tatbiki Hakkında Kanun**'un dördüncü maddesi, "...1928 senesi Kânun-ı Evveli'nin iptidasından itibaren Türkçe hususî resmî bilcümle mevkut, gayri mevkut gazete, risale ve mecmuaların Türk harfleriyle basılması ve yazılması mecburidir." hükmünü içermektedir.

⁶³³ Türkiye Cumhuriyeti'nin 1925 Yılı Salnamesi'nde yer alan gazetelere ait bu baskı sayıları Harf İnkılâbı'nın yapıldığı yılda muhtemelen bir miktar yükselmiş olmalıdır. Bkz. Tunçay, **a.g.e.**, s. 232-235.

⁶³⁴ Yavuz Uğur Özdemir, **Türk Yazı Devrimi ve İlk Uygulamalar**, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İzmir, 2001, s. 108.

1-7 Aralık 1928 İstanbul Gazetelerinin Baskı ve Satış Durumu⁶³⁵

Haftalık Tirajlar	1.12.1928		2.12.1928		5.12.1928		7.12.1928	
	Basılan	Satılan	Basılan	Satılan	Basılan	Satılan	Basılan	Satılan
Cumhuriyet	11.500	9000	12.000	9650	10.000	7750	7700	5730
Milliyet	10.000	8500	10.000	8620	10.000	7250	8000	5250
İkdam	4000	2320	8000	5440	7000	3560	5000	3120
Vakit	7000	5500	7000	5440	6000	3850	4000	2780
Son Saat	6000	3420	3000	2670	3000	1885	2000	1500
Akşam	1000	850	4000	2000	3000	1560	3000	1340

Bu verilerden de anlaşıldığı gibi, İstanbul'un en büyük gazetelerinin yeni yazı ile yayımlanmaya başlamasıyla bir hafta gibi kısa bir süre içinde tirajları yüzde 35-50 oranında azalmıştır.⁶³⁶ Türkçe gazetelerin yaşadığı bu olumsuz gelişmeler Fransızca basılan gazetelerin lehine olumlu gelişmelere yol açmıştır. Henüz yeni Türk alfabesini öğrenememiş Fransızca bilen Türk okuyucu, Fransızca gazetelere yönelmiş, Fransızca basılan Milliyet, Akşam, Cumhuriyet, Journal d'Orient gibi gazetelerin okuyucu sayısında önemli bir artış yaşanmıştır.⁶³⁷

Bu gazetelerin bir kısmının Fransızca baskıları neredeyse Türkçe baskılarıyla eşdeğer sayılara ulaşmıştır. Bu olumsuz durum hakkında dönemin önemli gazetecileri makaleleriyle görüşlerini dile getirmişlerdir. Örneğin Yakup Kadri, Milliyet gazetesindeki yazısında halkın okuma alışkanlığının az olduğunu, bu yeni durum nedeniyle neredeyse tamamen kaybolduğunu yazmaktadır. Ali Naci (Karacan) Bey ise, “*Neşriyat buhranı var mı?*” başlığını taşıyan yazısında, tirajların düşüşü ile

⁶³⁵ Şimşir, a.g.e., s. 226.

⁶³⁶ Tabloda Akşam ve İkdam gazetelerinin tirajlarının ortalama sayılarının çok altında olmaları ilk gün yaşanan teknik sorunlar olup yazı değişikliği ile ilgili değildir.

⁶³⁷ Ayrıca, bu dönemde İstanbul'da Rum, Ermeni, Ladino, (Yahudi İspanyolcası) dillerinde de çıkarılan hatırı sayılır bir azınlık basını da mevcuttur. İstanbul'un bu kozmopolit nüfusu nedeniyle çıkarılan Fransızca gazeteler, 6000-8000, Rumca 4000-12.000, Ermenice 4000-8000, Türkçe 10.000-15.000 civarında baskı yaparken bazı ticari ilanlar da dolayısıyla dört ayrı dilde yayımlanmaktadır. Bu arada, bu dönemde ve her dönemde olduğu gibi mizah gazetelerinin diğer gazetelere göre daha yüksek bir tiraja sahip olduğu görülmektedir. Örneğin Akbaba, Papağan ve Karagöz gibi dönemin önemli mizah dergi ve gazetelerinin baskı sayısı 32.000 civarına ulaşmaktadır. Bkz. Tunçay, a.g.e., s. 235.

ilgili endişelerini belirterek, yeni harflerin bir okuma yazma buhranına sebep olduğunu, gazetelerin Harf İnkılâbı'yla okuyucusunun yarısını kaybettiğini, bu sorunun bir an önce çözülmesi için millet mektepleri gibi hizmet gören gazetelerin desteklenmesi gerektiğini ifade etmiştir.⁶³⁸ Celal Nuri de aynı konu hakkında yazdığı iki makalede yine aynı sorunlara değinmiş, okuyucuların azlığından, gazetelerin olgunlaşması için bunun artması gereğinden söz etmiş, vatandaşlık ve demokrasinin en önemli göstergesinin okur sayısı ile doğru orantılı olduğunu belirtmiştir.⁶³⁹

Yeni Türk alfabesine geçişle birlikte tirajlarda yaşanan bu olumsuz gelişmeler üzerine gazete sahipleri, resmi devlet yardımına başvurmak zorunda kalmışlardır. Bu talep üzerine Hükümet, Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne daha önceden Giresun Milletvekili Hakkı Tarık Bey'in verdiği kanun teklifi ile birleştirilerek 20 Mart 1930'da yeni bir kanun tasarısı vermiştir. Hükümetin verdiği kanun tasarısı TBMM'nin 27 Mart 1930 tarihindeki oturumunda yapılan müzakereler sonucu kabul edilmiştir. Gazete primleri hakkında 1557 sayılı Kanun'a göre, gazetelere, baskı sayıları ve tekniğine göre devlet tarafından üç yıl boyunca yardım sağlanacaktır. Buna göre rotatif makinelerle basılan gazetelere 1929 yılında 7000, 1930 yılında 5250, 1931 yılında da 3500 lira para yardımında bulunulacaktır. Düz makinede basılan gazetelere ise sayfa ebatlarına göre değişen miktarlarda 1929 yılı için 5500, 1930 yılı için 4000, 1931 yılı için de 2750 lira devlet desteği verilecektir.⁶⁴⁰

Aynı zamanda kanun tasarısı TBMM'de görüşülürken yerel basına da bu süreçte pirim verilmesi ısrarla bazı milletvekilleri tarafından savunulmuş ve Kanun'a muayyen zamanlarda çıkan mahalli gazetelere yardım koşulu da eklenmiştir.⁶⁴¹ Kanun gereğince, 1929 yılı için ulusal ve yerel gazetelere ödenecek primler için 1929

⁶³⁸ Ali Naci, "Neşriyatta Buhran Var mı?" **İkdam**, 7 Nisan 1929.

⁶³⁹ **İkdam**, 13-16 Nisan 1929.

⁶⁴⁰ Düz makinede basılan gazetelerin sayfa ebatları, 47x62 santimden büyük olanlarına 1929 yılında 200, 1930 yılında 1550, 1931 yılında 1100, 40x56 santimden büyük olanlarına 1929 yılında 1800, 1930 yılında 1350, 1931 yılında 900 lira, 31x47 santimden büyük olanlarına 1929 yılında 900, 1930 yılında 650, 1930 yılında da 450 lira, sayfa ebadı daha da küçük olanlar için de 1929 yılında 600, 1930 yılında 450, 1931 yılında 300 lira yardımda bulunulacaktır. Bkz. İstanbul Araştırma Merkezi, "Basına Verilen Prim", **Belgelerle Türk Tarihi Dergisi**, S. 9-10, Kasım-Aralık 1985, s. 120-127.

⁶⁴¹ Bu koşulun eklenmesine çaba sarf eden ve aynı zamanda İzmit'te "Hür Fikir" adında bir mahalli gazete çıkaran milletvekili Kılıçzade Hakkı Bey, her hangi bir yanlış anlaşılmaya mahal bırakmamak için kendi gazetesine pirim verilmesinden feragat etmiştir. Bu kanun kapsamında, süreli olmayan yayımlar için de devletin yardım etmesini istemişlerdir. Bkz. **Belgelerle Türk Tarihi Dergisi**, a.g.m, s. 127.

yılı bütçesine 60.700 lira tahsisat eklenmiştir. Diğer yıllara ait primler de yılların ikinci altı ayında ödenmek kaydı şartıyla bütçelere ilave edilmiştir.⁶⁴²

Hükümet tarafından basına yapılan yardım konusu, dönemin Amerika Birleşik Devletleri Ankara Büyükelçisi Joseph C. Grew tarafından 19 Nisan 1932’de Washington’a gönderilen raporda bütün ayrıntılarıyla yer almıştır. Büyükelçi, Türkiye’deki gazete tirajlarının ciddi biçimde düştüğünü, bunun üzerine hükümetin önde gelen bazı gazetelere yıllık sübvansiyonlar verdiğini, bu desteğin 1931 yılında gazete tirajlarının Arap harfleriyle yayımlandıkları yıllardaki tirajlara ulaşıncaya kadar da sürdürdüğünü bildirmiştir. Raporda ayrıca 1931 yılına gelindiğinde toplam tirajın yaklaşık 130.000’a ulaştığını, bunun 32.000’inin Rumca, Ermenice ve Fransızca yayımlanan gazetelere ait olduğunu, toplam tirajın 150.000’leri geçtiğini bu tirajların da 1928 yılındaki tirajlarla neredeyse aynı olduğunu yazmaktadır.⁶⁴³

Ayrıca raporda, Türkçe gazete ve dergilerin 7 Aralık 1928’den sonra hükümetten aldıkları yardımların miktarları da belirtilmiştir. Buna göre, Cumhuriyet 2250, Milliyet 2000, Vakıf 850, İkdam 1200, Son Saat 800, Akşam 1100, Karagöz 200 Köroğlu 200, Haftalık Mecmua 100, Resimli Gazete 100, Resimli Ay 100, Akbaba 100 Papağan 100, Millî Mecmua 200, İctihat 50, Üniversite Mecmuası 250 lira yardım almıştır. Rapora göre Hükümet tarafından gazetelere aylık 800 ile 2250 lira arasında, dergilere de aylık 50-250 lira arasında para yardımı yapılmıştır. Aylık 9600 lirayı bulan bu yardımlar, üç yıl boyunca siyasi gazetelere verilmiştir.⁶⁴⁴ Bu yardımlar, basın organlarının hükümetten istediklerinin çok altında olmakla birlikte bazı gazete ve dergilerin ayakta kalmasını sağlamıştır. Bu kapsamda en fazla yardımı Cumhuriyet, Milliyet, İkdam ve Akşam gazeteleri almıştır.

Türk basını yeni yazıya geçiş döneminin sarsıntılarını göğüsleyebilmek için hükümetin yaptığı nakdi yardımların yanında, yeni Türk harflerinin gümrüksüz ithaline izin veren 1355 sayılı yasa ile bütçeye eklenen 200.000 Türk liralık kaynaktan da yararlanmışlardır. Böylece devletin doğrudan doğruya ve dolaylı

---

⁶⁴² BCA, Fon Kodu: 30..10.0.0., Yer No: 83.547.16., Dosya No:85.59., Tarih: 25.10.1928. Bkz. Ek: 30.

⁶⁴³ Rıfat N. Bali, “*Tek Parti Döneminde Gazete Tirajları*” **Tarih ve Toplum**, S. 221, Mayıs 2002, s. 19.

⁶⁴⁴ Alpay Kabacalı, **Başlangıcından Günümüze Türkiye’de Matbaa, Basın ve Yayın**, Literatür Yayınları, İstanbul, 2000, s. 169.

desteğiyle basın, bunalımı çabuk atlattır. Yeni yazıya geçiş sürecinde yazım kılavuzunun zamanında kavranılamaması, matbaalar için yeni harf eksikliği gibi nedenlerle yaşanan çeşitli baskı, dizgi, yazım yanlışları da zamanla giderilmiştir.

Bu dönemde basım işi ile uğraşanların tamamına yakınının, verilen eğitimle kısa sürede yeni Türk alfabesine göre dizgi işlerini, sayfa düzenlemelerini öğrenmeleri sağlanmıştır. Böylece alınan önlemler sayesinde yeni alfabeyle gazetelerin yayınlanmasında yaşanan teknik sorunlar ortadan kalkmaya başlamıştır. Yeni baskı makinelerinin ve harflerin de gelişimiyle basın organlarının görünüşü değişmiş, gazete ve dergiler özenle dizilip basılmaya ve giderek Avrupa gazetelerini aratmayacak bir kusursuzluğa erişmişlerdir.⁶⁴⁵

Türk basını açısından yeni yazımın benimsenmesinin birçok bakımdan yararı olduğu gibi, uzun vadede Türk basın endüstrisinin büyümesine de önemli ölçüde katkısı olmuştur. Yazı değişimi bu alanda tam bir başarıya ulaşmış, Ülkede okuryazar oranına doğru orantılı olarak okuyucu sayısı da hızla artmıştır. Böylece ilk aylarda alfabe değişikliğinden önemli zarar gören gazeteler kâra geçmiş, 1928’de 10 binler dolayında olan tirajları artmaya başlamıştır. Örneğin 1928’de Cumhuriyet gazetesinin tirajı 8000’den 1932’de 14.000’e, Akşam 4000’den 13.000’e, Hâkimiyet-i Milliye 6000’den 25.000’e, Vakit 4200’den 10.000’e, Milliyet 7200’den 15.000’e çıkmıştır.⁶⁴⁶

Gazetelerin bu baskı sayılarına ulaşmasındaki en önemli etkenin batı dünyasında kullanılan basım teknolojisinin ülkeye yerleşmesinin olduğunu belirtmek gerekir. Yeni Türk alfabesine geçişle birlikte baskı teknolojisindeki yeniliklerle harf sayısı ve hurufat kasalarındaki bölme sayısı azalmış, böylece baskı ve dizgi işi kolaylaşmış, hızlanmış ve maliyetler de düşmüştür.⁶⁴⁷ Kısa bir geçiş aşamasının ardından basımevi, gazete ve dergi sayılarıyla tirajları ve basılan kitap ile açılan kütüphane sayısı da zaman içinde artmıştır.

---

⁶⁴⁵ Aykut Arkan, “Bilimsel Yönden Harf Devriminin Haklılığının Kesin Kanıtı Olarak Harf Devriminin Türk Basımına Somut Etkileri” **80. Yılında Türk Harf İnkılabı Uluslararası Sempozyumu**, Yeditepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, İstanbul, 2008, s. 82-88.

⁶⁴⁶ Şimşir, **a.g.e.**, s. 228.

⁶⁴⁷ Eski yazıda harflerin, kelimenin başında, ortasında ve sonunda farklı biçimde yazılması nedeniyle baskı işlerinde kullanılan bir dizgi kasasında 432 bölme bulunurken, yeni harflerle, dizgi kasasında bölme sayısı 104’e inmiştir. Bkz. Fuat Süreyya Oral, **Türk Basım Tarihi 1728-1922**, Yeni Adım Matbaası, 1967, s. 54.

4.3.2. Yeni Türk Alfabesinin Kitap Basım Yayımına Yansıması

Türk Harflerinin Kabul ve Tatbiki Hakkında 1353 sayılı Kanun'un 5. Maddesi ile, "1929 Kânun-ı Sani ibtidasından itibaren Türkçe basılacak kitapların Türk harfleriyle basılması mecburîdir" hükmü getirilmiştir. Kanun'un bu hükmü kapsamında uygulanmaya başlanan yeni Türk alfabesi, Türkiye'deki yayın hayatı üzerinde özellikle kitap basımı ve yayımı ile kütüphaneler ve süreli yayınlara önemli etki yaratmıştır. Yeni Türk alfabesi ile basım ve yayımcılık alanında yaşanan gelişmelere bakıldığında iki asırlık bir geleneğin tamamen değiştirilmesinin göz önünde bulundurulması gerekir.⁶⁴⁸

Tanzimat Döneminde basılan kitapların konuları daha çok askerlik, tarih, Arapça ve Farsça kitaplarla, sözlükler, dinî konulu kitaplar başta olmak üzere, Türk ve Acem şairlerin divanları, masallar ve hikâyelerden oluşmaktadır. Ayrıca eğitim ve kültür alanında yapılan yenilikler sonucu yayın sayısı ve çeşidi artmıştır. Bu dönemde devlet salnameleri, seyahatnameler, dil, edebiyatla ilgili çeviri kitaplar, tarih, coğrafya, kimya, gibi konularda pek çok yayın yapılmıştır. Döneminin sonlarına doğru, roman ve tiyatro başta olmak üzere, hemen her konuda Batı uygarlığına duyulan ilgiyi yansıtan kitaplar basılmıştır.⁶⁴⁹

Osmanlı Devleti'nde matbaanın kuruluşundan itibaren, 1830-1875 yılları arasında 2894 kitap, 1876-1892 yılları arasında 3277 kitap, 1893-1907 yılları arasında 4250 kitap, 1908-1917 yılları arasında 6827 kitap, 1918-1928 yılları arasında 6376 kitap ile birlikte 3603 de basım tarihi belli olmayan kitap

⁶⁴⁸ Bu dönemde yeni Türk alfabesiyle kitapların basılması uygulamasına bazı istisnai durumlarda ara verilerek eski alfabe ile kitaplar basılmıştır. Örneğin oluşabilecek hukuki boşluk düşünülerek Ceza Usul Muhakemesi Kanunu eski harflerle yeniden çoğaltılmıştır. Ayrıca tahsisat darlığına bağlı olarak bazı hukuk kitaplarının yeniden yazılması zaman alacağı için okul kitabı olmayan ama adli sahada yapılan değişiklikleri ihtisas sahiplerine aktarabilmek amacıyla eski harflerle basılmasına izin verilmiştir. Osmanlı Devleti'nde ilk gazete basımı ise, 1831'de Takvim-i Vekayi'nin çıkarılmaya başlanmasıyla köklü bir süreli yayın geleneğinin temelleri atılmıştır. Bkz. Hıfzı Topuz, **Türk Basım Tarihi**, Remzi Yayınevi, İstanbul, 2003, s. 11-19.

⁶⁴⁹ Osmanlı Devleti'nde, İbrahim Müteferrika tarafından 1727'de kurulan matbaa Van Kulu Lügati isimli eseri basarak ilk defa basım yayım faaliyetlerini başlatmıştır. Müteferrika Matbaasından sonra açılan Mühendishane (1796), Darü't Tıbaati'il Cedide (1802), Takvimhane-i Amire (1831), Bab-ı Seraskerî (1831), Harbiye Mektebi (1835), Caillol (1836), Ceride Hane (1840) matbaalarında basım işi gelişmeye devam etmiştir. Bu dönemde matbaaların büyük bir kısmı özellikle İstanbul'da kurulmuşsa da, 1908 yılından sonra matbaalar İstanbul dışında İzmir, Edirne, Bursa gibi şehirlere de yayılmaya başlamıştır. Birinci Dünya Savaşı'na gelindiğinde Osmanlı Devleti'nde matbaa sayısı 368'e ulaşmıştır. Bkz. Meral Alpay, **Harf Devrimi'nin Kütüphanelere Yansıması**, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1976, s. 29-38.

yayımlanmıştır.⁶⁵⁰ Böylece İbrahim Müteferrika'nın ilk bastığı kitaptan itibaren geçen 200 yıl içerisinde toplam 27.227 kitap basılmıştır.⁶⁵¹

TBMM tarafından 7 Haziran 1920'de Matbuat ve İstihbarat Müdüriyet-i Umumiyesi kurulmuştur. Bu kurum kitap basım işini yürüttüğü gibi, Millî Hükümet'in adına istihbarat çalışmalarını sürdürerek aldıkları haberleri her gün düzenli bir şekilde yayımlamıştır. Bu kurumun öcülüğünde Cumhuriyet Döneminde yeni Türk harfleri kabul edilinceye kadar eski harflerle yaklaşık 5000 kitap basılmıştır.⁶⁵² Basılan kitaplar arasında devlet yayınları önemli bir yer tutmaktadır. Kitaplar daha çok hukuk, çağdaş bilimler, halkı eğitici yayınlar ve Anadolu'nun tarihi, coğrafyası, folkloru ile ilgilidir.

Yeni Türk alfabesine geçildikten sonra 1928-1939 yılları arasında Türk Tarih Kurumu, Türk Dil Kurumu gibi bilim ve kültür kurumlarının kurulması ve yayın yapmaya başlaması sonucu, bunlara katılan Halkevleri ile birlikte, Anadolu'nun tarih, coğrafya, etnoloji ve folkloruyla ilgili yayınların sayısı artmıştır. Daha sonraki dönemde ise dünya klasikleri, ansiklopediler ve çeviri türü kitaplar basılmış, yeni Türk alfabesinin kabulünden 1977'ye kadar geçen 50 yılda toplam 182.331 kitap ve broşür yayımlanmıştır.⁶⁵³ Bu veriler, yeni Türk harfleriyle 50 yılda, Arap harfleriyle 200 yılda basılan kitap sayısından 6 kat daha fazla kitap basıldığını göstermektedir.⁶⁵⁴

Kitap basımında kısa sürede sağlanan bu önemli gelişme, alfabe değişikliğindeki kararlılığın yanı sıra gazetelere uygulanan doğrudan ve dolaylı

---

⁶⁵⁰ Baysal, *a.g.m.*, s. 61- 71.

⁶⁵¹ Matbaa ilk kurulduğunda yeterince teknik donanım oluşturulamaması ve idari ve siyasi engellemeler nedeniyle çok fazla kitap yayımlanamamıştır. Matbaanın kuruluşundan kurucusu İbrahim Müteferrika'nın ölümüne kadar 1729 ile 1745 yılları arasında geçen 17 yılda, ancak 17 eser basılabilmektedir. Müteferrika'nın ölümünden sonra 38 yıl kitap basma çalışmaları neredeyse durmuş, 1746-1782 yılları arasında sadece Van Kulu Lügati'nin ikinci baskısı yapılabilmektedir. Daha sonra 1783'ten 1802'ye kadar geçen yirmi yılda ise, 27 kitap basılmıştır. 1803-1839 yılları arasında yılda 10 kitap basılmış bu oran giderek yükselmiş, 1840-1869 yılları arasında 48'e, 1869-1875 yılları arasında 161'e çıkmıştır. Matbaanın kuruluşundan (1729) 1876 yılına kadar geçen 147 yılda basılan kitap sayısı toplam 3066'dır. Bkz. Jale Baysal, "*Harf Devrimi'nden Önce ve Sonra Türk Yayın Hayatı*", **Harf Devrimi'nin 50. Yılı Sempozyumu**, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1981, s. 61- 71.

⁶⁵² Nihat Sami Özerdim, **Elli Yılda Kitap, 1923-1973**, Sevinç Matbaası, Ankara, 1974, s. 21

⁶⁵³ Bu dönemde en çok toplum bilimleri, hukuk, iktisat, istatistik, sosyoloji, askerlik, siyasal bilimler, devlet yönetimi, eğitim, edebiyat ve tarih gibi alanlarda kitaplar yayımlanmıştır.

⁶⁵⁴ Türkiye'de yeni Türk alfabesine geçtikten sonra basım konusunda gazete dergi kitap gibi örnekler için Bkz. **Türk Tarih Kurumunca Düzenlenen Yazı Devriminin 50. Yılı Sergisi**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1979.

sübvansiyonların kitapçılara da uygulanması ile ilgilidir. İki yüz yıl boyunca uygulanan basım tekniğinin tamamen değiştirilmesi için ciddi bir yatırım gerektirmektedir.⁶⁵⁵ Ayrıca yeni teknolojinin sağlanması ve yeni harfleri bilen matbaacıların yetiştirilmesi de gereklidir. Bu yüzden kitapevleri sahipleri, alfabe değişikliği nedeniyle yaşadıkları kayıpların telafisi için devletten yardım talebinde bulunmuşlardır.

Yeni Türk alfabesine geçişle birlikte yayınevlerinin yaşadığı sorunları gidermek amacıyla 1928-1938 yılları arasında devlet, toplam 600.000 TL'lik bir yardım ödeneği ayırmıştır. Bunun yanı sıra kitapevleri ve matbaalara gümrük indiriminde bulunulmamış, kitapevlerinin ellerinde kalan eski harflerle basılmış kitapların bir kısmı Maarif Vekâleti tarafından satın alınmıştır. Böylece zor durumda bulunan yayınevlerine yardım edilmiştir. Ayrıca yeni Türk alfabesinin kabulü öncesi devlet adına bastırılan, daha sonra ise satılmayıp kalan kitaplarla mecmua ve risalelerin ilmî değeri olanları kütüphanelere dağıtılmıştır. Bu konuda 1935 yılında çıkarılan kararnamede, satılmasında mahzur bulunmayan eski harflerle basılmış kitapların, 2490 sayılı kanun hükümlerine göre uzmanların belirleyeceği fiyatlar esas alınarak, Maarif Vekâleti tarafından kitapevlerinden satın alınacağı belirtilmiştir.⁶⁵⁶

Yine bu dönemde okuyucularda eski harfli kitapların oluşturduğu eksikliği gidermek üzere, devlet matbaalarında alfabe ve okuma kitapları bastırılmış ve dağıtılmıştır. Bunlar, İngilizce, Fransızca, Rusça ve Almancadan tercüme edilmiş, edebiyat, sosyal bilimler, felsefe ve fen bilimleri alanında halkın ilgisini çekecek türden kitaplardır. Bu uygulama sayesinde matbaaların önemli bir kısmı kapanmaktan kurtulduğu gibi, İstanbul, Ankara, İzmir gibi büyük şehirlerin dışında da yeni basım ve yayınevleri açılmıştır. Türkiye'de 1928-1938 yılları arasında matbaa sayısı 284'ten 556'ya çıkmıştır.⁶⁵⁷ Bu matbaalarda yeni Türk alfabesiyle 1606 kitap basılarak iki yüz yılda Arap harfleriyle basılan kitap sayısının neredeyse yarısına on yılda ulaşılmıştır.

---

⁶⁵⁵ Örneğin, İstanbul'daki kitapçılar, eski harfli ders kitaplarını yeni harflerle tekrar basınca toplam 500.000 lira zarar ettiklerini beyanla bunun en azından 100.000 lirasının Maarif Vekâleti tarafından karşılanmasını istemişlerdir. Bkz. **Vakit**, 27 Kanun-ı Evvel 1929.

⁶⁵⁶ **BCA**, Fon Kodu: 80..18.1.2., Yer No: 13.51..18., Tarih: 24.7.1930; **BCA**, Fon Kodu: 30..18.1.2., Yer No: 55.45..2., Dosya No:146-49 Sayı: 26.86.2 Tarih: 29.5.1935. Bkz. Ek: 31/1, 31/2.

⁶⁵⁷ Baysal, **a.g.e.**, s. 66.

Yeni Türk alfabesinin kabulüyle, sanılanın aksine Türkiye’de üniversitelerde Arap harfleri öğretilmeye devam etmiş, kütüphanelerde bulunan eski el yazma eserlerin ve kitapların incelenmesine ara verilmemiştir. Ayrıca Arap harfleriyle yazılmış eski kitaplardan hangilerinin yeni harflerle yeniden yazılacağı Birinci Neşriyat Kongresi’nde tespit edilerek çalışmalara başlanmıştır.⁶⁵⁸

Alfabe değişikliği bir yandan okuryazarların artışı nedeniyle kitaba olan gereksinimin artması, bir yandan da yeni harflerin basım tekniğinde kolaylık sağlaması gibi etkenlere bağlı olarak olumlu sonuçlar doğurmuştur. Bu gelişmelerin sonucunda Türkiye’de genel kütüphanelerle, Halkevi ve Halk Odaları kitaplıklarında 1935-36 yılında bulunan kitap sayısı 521.386’e ulaşmıştır. Bunun 183.452’si Arap harfleriyle 215.719’u yabancı dillerde 122.215’i yeni Türk alfabesiyle basılmış kitaplardan oluşmaktadır.⁶⁵⁹

4.3.3. Yeni Türk Alfabesinin Kütüphanelere Yansıması

Kütüphaneler, genellikle Osmanlı Devleti’nde hayırsever insanların vakıfları aracılığıyla kurulmuştur. Ancak vakıf kütüphanelerinin masraflarının vakıf sahipleri tarafından yeterince sağlanamaması üzerine düzenli büyüme gerçekleşmemiştir. Ülke sınırları içerisinde hiçbir kütüphane yazılarak veya basılarak çoğaltılan yayınların hepsinden birer nüsha toplamayı amaçlamadığı için kütüphaneye girecek yeni kitaplar hafız-ı kütübün insiyatiline ve tesadüfe bağlı kalmıştır.

Kütüphanelerin bu yapısı XIX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren değişmeye başlamıştır. Bu dönemde okul sayısı basımevi sayısı ve basılan kitap sayısının artması daha kapsamlı bir kütüphane yapılanmasını gerektirmiştir. Bu amaçla Osmanlı Devleti’nde, batılı anlamda ilk kütüphane Cemiyet-i İlmiye-i Osmaniye tarafından kurulmuştur. Bu gelişmeden sonra vakıf kütüphanelerinin yerini de umumi kütüphaneler almaya başlamış, İstanbul Beyazıt Kütüphane-i Umumî (1882), Balıkesir Umumî Kütüphanesi (1901), İzmir Milli Kütüphane (1911), İstanbul

---

⁶⁵⁸ Zeki Arıkan, “*Harf Devriminin Verimleri On Yıllık Neşriyat Sergisi ve Birinci Neşriyat Kongresi*,” **80.Yılında Türk Harf İnkılâbı Uluslararası Sempozyumu**, Yeditepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, İstanbul, 2008, s. 23-29.

⁶⁵⁹ **Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, Kültür İstatistikleri (1935-1936)**, Ankara, 1937, s. 196-303.

Kadıköy Kütüphane-i Umumî (1913), İstanbul Millet Kütüphanesi (1916), İstanbul Süleymaniye Umumî Kütüphanesi (1918) kurulmuştur.⁶⁶⁰

Cumhuriyet Döneminde Tevhid-i Tedrisat Kanunu öğretimde birliği sağladığı gibi Evkaf Nezareti'ne bağlı vakıf kütüphanelerinin de bir arada toplanmasını sağlamıştır. Bu kanun çerçevesine girmeyen birçok kütüphane de Tekke, Zaviye ve Türbelerin Seddine, Türbedarlıklarla Birtakım Unvanların Men ve İlgasına Dair Kanun'la Maarif Vekâleti'ne devredilerek yazma kütüphanelerin kitapları umumî kütüphanelere devredilmiştir. Bu gelişmelerin yanı sıra, TBMM Kütüphanesi (1920), İstanbul Türkiyat Enstitüsü (1924), Darül Fünun Kütüphanesi (1925), İstanbul İnkılâp Müzesi Kütüphanesi (1929), Türk Tarih Kurumu (1931), Türk Dil Kurumu (1932) kütüphanesi gibi araştırma kütüphaneleri kurulmuş, Türkiye'deki yazma eserlerin kataloglarının yeni Türk alfabesiyle yazılması ve güncellenmesi başlatılmış, araştırmacıların hizmetine sunulmuştur.⁶⁶¹

Yeni Türk alfabesinin benimsenip yaygınlaştığı bu dönemde uzun bir zamandan beri kurulması tasarlanan Millî Kütüphane için önemli bir adım atılarak, 21 Haziran 1934 yılında 2527 sayılı "Basma Yazı ve Resimleri Derleme Kanunu" çıkarılmıştır.⁶⁶² Kanun'un 8. maddesine göre, Türkiye'de her türlü baskı yoluyla çoğaltılan belgelerden beş nüshadan biri, ileride kurulacak Millî Kütüphane için Basma Yazı ve Resimleri Derleme Müdürlüğüne verilecektir.⁶⁶³ Bu uygulama ile daha Millî Kütüphane kurulmadan, Derleme Müdürlüğü tarafından kitapları bir

⁶⁶⁰ Müjgan Cumbur, "Türk Kütüphaneciliğinin Tarihi Kökleri", **Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni**, C.12 S. 3-4,1963, s. 116-117.

⁶⁶¹ Alpay, **a.g.e.**, s. 71

⁶⁶² Millî Kütüphane, ilk önce Harf İnkılâbı Uygulama Planı çerçevesinde düşünülmüş, 1934 yılında kütüphanenin hukuki ve eser alt yapısını oluşturacak kanun çıkarılmış, 1946'da Mili Eğitim Bakanlığı Yayınlar Müdürlüğü'ne bağlı bir büro olarak açılmıştır. 8000 adet arşivin daha da büyüyeceği düşünülerek, bir yıl sonra yeni bir binaya taşınmıştır. Yeni binada arşivi 60.000 adete ulaşmış, daha sonra günümüzde Ankara İl Halk Kütüphanesi olarak kullanılan binaya taşınmış ve 16 Ağustos 1948'de resmî olarak kullanıcılara hizmet vermeye başlamıştır. Bugünkü Milli Kütüphane binası için çalışmalara 1965 yılında başlanmış, binanın tasarlanması sekiz yıl sürmüş, 1973 yılında başlanan inşaat 10 yılda bitmiş ve 5 Ağustos 1983 günü yeni binasında hizmet vermeye başlamıştır. Millî Kütüphane 21.06.1934 tarih ve 2527 sayılı Basma Yazı ve Resimleri Derleme Kanunu ile ülkede yayımlanmış her yapıttan bir nüshasının gönderilmesinin zorunlu olduğu 6 kurumdan biri olduğu için kitap, süreli yayın ve kitap dışı belgelerden oluşan 2.945.009 eserlik bir arşive sahiptir. Bu arşiv varlığının 1.216.255'ü basma eserlerden 56.242'si eski harfli Türkçe basma kitaplardan 27.312'si de el yazması eserlerden oluşmaktadır. Ayrıca günlük gazete, dergi, bülten ve yıllık türü basılı belgelerden oluşan 1.438.502 ciltlik bir süreli yayın arşivi bulunmaktadır. Milli Kütüphane'nin ayrıca toplamda 206.698 adedi bulan afiş, harita, nota, ses kaydı ve resim arşivi de bulunmaktadır. Bkz. <http://www.mkutup.gov.tr>.3.9.2011.

⁶⁶³ **Resmî Gazete**, S. 2741, 2.7.1934.

merkezde toplanmaya başlamıştır. Böylece Başvekil İsmet Paşa'nın hazırladığı Harf İnkılâbı'nın uygulama planında yer alan "Millî Kütüphane" kurulma kararını hayata geçirmek için gerekli ilk somut adım atılmıştır. Ayrıca bu kanun çerçevesinde yeni Türk alfabesiyle basılmış kitapların bibliyografik kayıtları tutularak düzenli bir şekilde okuyucuya sunulmaya başlanmıştır. Yeni Türk alfabesinin kullanılmaya başlamasıyla, klasik kütüphaneler ve araştırma kütüphanelerinin sayıları artmıştır. Alfabe değişikliğiyle birlikte okuma yazma seferberliği ve halk eğitimi için ihtiyaç duyulan kitap, kitaplık ve kütüphaneleri karşılamak üzere Anadolu'nun birçok yerinde Halk Evleri ve Halk Odaları kütüphaneleri kurulmuştur. Örneğin, 1935-1936 yıllarında kentlerde 90 köylerde de 437 Halk Odaları kitaplığı oluşturulmuştur. Bunun yanı sıra Halkevleri için kentlerde de 22 Halkevleri kitaplığı meydana getirilmiştir.⁶⁶⁴ Böylece bu dönemde Halkevleri ve Halk Odaları kitaplıkları, kentlerde ve köylerde toplamda 549'a ulaşmıştır.

Yeni Türk alfabesinin kabul edilip kullanımının yaygınlaşmaya başlamasıyla birlikte, yeni kütüphanelerin kurulması ve yayıncılık sahasındaki olumlu gelişmeler sonrasında "kütüphanecilik" diye yeni bir meslek doğmuş, hafız-ı kütüplükten kütüphanecilik anlayışına geçilmiştir.⁶⁶⁵ Ayrıca yeni Türk alfabesinin benimsenmesi ile Türk Tarih Kurumu (1931), Türk Dil Kurumu (1932), Halk Evleri (1932) gibi kurumlar oluşturulmuş, Basma Yazı ve Resimleri Derleme Kanunu (1934) çıkarılmış ve genel anlamda yaygın halk eğitimi çabaları hızlandırılmıştır.

4.3.4. Yeni Türk Alfabesinin Yabancı Kamuoyundaki Yansımaları

Türkiye'nin Arap esasına dayalı alfabenin yerine Latin esasına dayalı yeni bir alfabeyi alma kararı, yurt içinde olduğu kadar, yurt dışında çeşitli ülkelerde de yakından takip edilmiş ve yankılar uyandırmıştır. Yabancı kamuoyu tarafından bu dönemde Harf İnkılâbı'nın gerçekleştirilmesinden önce hazırlık aşamasında yapılanlar, inkılâbın yapılması ve uygulanmasıyla ilgili çalışmalar her zaman dikkatle izlenmiştir.⁶⁶⁶ Özellikle Mustafa Kemal Paşa'nın yeni harfleri öğretmek

⁶⁶⁴ Kocabaşoğlu, *a.g.m.*, s. 70.

⁶⁶⁵ Meral Alpay, "Harf Devrimi'nin Kütüphaneler Açısından Önemi", **Harf Devrimi'nin 50. Yılı Sempozyumu**, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1991, s. 125-128.

⁶⁶⁶ Şükrü Haluk Akalın, *Cumhuriyet Döneminde Türkçe*, **Türkler Ansiklopedisi**, C. 18, Yeni Türkiye Medya Yayınları, Ankara, 2002, s. 31.

amacıyla çıktığı yurt gezileri sırasında elinde tebeşir karatahtanın başında, vatandaşa okuma yazma öğretmesi neredeyse bütün dünyanın ilgi odağı olmuştur.

Türkiye'deki alfabe değişikliğiyle ilgili gelişmeler, başta İngiltere, Fransa, Almanya, Mısır, SSCB ve ABD olmak üzere büyük ülkeler tarafından yakından takip edilmiş ve bu ülkelerde değişik yankılar bulmuştur.

İngiltere, Türkiye'nin Arap alfabesinden Latin alfabesine geçme kararını Ortadoğu'da bulunan sömürgelerini etkileyebileceği düşüncesiyle gelişmeleri yakından takip etmiştir. İngiliz basınında da sık sık konuyla ilgili haberler yer almış, yapılan değişikliğin metot ve yöntemiyle ilgili sıkça yorumlar yapılmıştır.⁶⁶⁷ Örneğin, Londra'da çıkan The Daily Telegraph gazetesi, yasa çıkmamasına rağmen, okullar açılır açılmaz yeni alfabeyle öğretime başlanacağını, gazetelerin her gün okuyucularına dersler verdiğini, haberlerini yeni harflerle yayınlamaya başladığını, tramvayların, gemilerin, trenlerin ve otobüslerin gidecekleri yerleri gösteren yazılarının yeni yazıya çevrildiğini belirtmektedir. Yine The Times gazetesi de, yeni Türk harflerini tek tek tanıtarak, Halk Partisi, Türk Ocağı, Kızılay, Çocuk Esirgeme gibi önemli kurumların yeni alfabe kursları açtıklarını bildirmektedir.⁶⁶⁸

The Illustrated London News gazetesi de, gerçekleştirdiği büyük işlerin ardından Mustafa Kemal Paşa'yı Rus Çarı Petro ile karşılaştırmış, The Observer ise, Latin harflerinin kabulünün Türk toplumunda dinin yerini büyük ölçüde etkileyeceğini belirtmiştir.⁶⁶⁹ İngiliz basınında çıkan konuyla ilgili haberlerin bazıları Türk basını tarafından da dikkate alınmış ve tercüme edilerek okuyuculara aktarılmıştır. Örneğin, The Times gazetesinde çıkan bu konudaki bir yazı, Cumhuriyet gazetesi tarafından 'Taymıs'ın Mühim Bir Makalesi'⁶⁷⁰ başlığıyla okuyuculara verilmiştir.

İngiltere adına konuya ilgi gösteren sadece İngiliz gazeteleri ve onların okuyucuları olmamış, Türkiye'deki İngiliz büyükelçisi Sir George Clerk de konuyla yakından ilgilenmiştir. Başlangıçta Türkiye'de bir alfabe değişikliğinin pek mümkün

⁶⁶⁷ Mustafa Yılmaz, **İngiliz Basını ve Atatürk'ün Türkiye'si**, Phonix Yayınevi, Ankara, 2002, s. 84.

⁶⁶⁸ Şimşir, **a.g.e.**, s. 164-165.

⁶⁶⁹ Mustafa Yılmaz, *İngiliz Kamuoyu ve Harf İnkılabı*, **80.Yılında Türk Harf İnkılabı Uluslararası Sempozyumu**, Yeditepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, İstanbul, 2008, s. 422-426.

⁶⁷⁰ **Cumhuriyet**, 12 Aralık 1928.

olmadığına dair raporlar göndermiş, ancak daha sonra, Mustafa Kemal Paşa'nın yeni harfleri, topluma benimsetmek için yürüttüğü faaliyetleri bütün ayrıntılarıyla ülkesine aktarmıştır.⁶⁷¹ Büyükelçi Clerk, gönderdiği raporda, Mustafa Kemal Paşa'nın, yeni Türk Harflerini halka öğretmek için Başöğretmen olarak yurt gezilerine çıktığını, gittiği her yerde, insanlara yeni yazıyı tanıtıp öğrettiğini belirtmiştir. Bu arada Glaskov'da "Simplified Spelling Society" adlı imlayı sadeleştirme cemiyeti, gerçekleştirilen Harf İnkılâbı'ndan dolayı Mustafa Kemal Paşa'ya bir tebrik telgrafi göndermiştir.⁶⁷²

Fransa da Türkiye'deki alfabe değişikliği ile ilgili gelişmeleri yakından izlemiştir. Millî Mücadele devam ederken Fransa ile Türkiye arasında iyi ilişkiler kurulmaya başlamıştır.⁶⁷³ Cumhuriyet Döneminde Türkiye'nin Latin esasına dayalı yeni bir alfabeye geçme kararı, Fransız kamuoyunda ilgi uyandırmıştır. Örneğin, Paris'te yayınlanan Le Temps gazetesinde, 21 Mart 1926 tarihinde yayınlanan bir yazıda, Türkiye'de Latin yazısının benimseneceği, kısa süre sonra bu alfabenin kullanılacağı belirtilmiştir.⁶⁷⁴

Yine Fransa'da Le Temps gazetesi yazarı Paul Gentizon Türkiye'de bulunduğu 1922-1928 yıllarına dair gelişmeleri anlatırken, "Türkiye'de yaşanan değişimin dünyada benzerinin olmadığını ve Müslüman Türk halkının Avrupa uygarlığı ile kaynaşacağını, Türkiye'deki alfabe değişikliğinin İran, Afganistan, Mısır ve diğer doğu ülkeleri için model oluşturabileceğini" belirtmiştir.⁶⁷⁵ Yine bu konuda Ekselsiyor gazetesinde de, yeni Türk alfabesinin özelliklerini anlatan bir haber yer almıştır.⁶⁷⁶

Bu dönemde Anadolu'yu dolaşan Fransız yazar Eugene Pittard, okuma yazma seferberliğiyle ilgili gözlem ve izlenimlerini, "Ankara'dan Diyarbakır'a, Sivas'tan Konya'ya kadar gittim. Hemen her köyde ve kasabada durdum. Büyük bir halk kitlesinin gayretine yakından tanık oldum. Gençlerin ve ihtiyarların yeni yazıyı

⁶⁷¹ Dönmez, a.g.e., s. 294.

⁶⁷² CA, A.IV-17-d, D. 71, F.43-1. Bkz. Ek: 32.

⁶⁷³ Bige Yavuz, **Kurtuluş Savaşı Döneminde Türk Fransız İlişkileri Fransız Arşiv Belgeleri Açısından 1919-1922**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1994, s. 157.

⁶⁷⁴ Şimşir, a.g.e., s. 79.

⁶⁷⁵ Paul Gentizon, **Mustafa Kemal ve Uyanan Doğu**, Çev. Fethi Ülkü, Bilgi Yayınevi Yayınları, Ankara, 1994, s. 10.

⁶⁷⁶ Ülkütaşır, a.g.e., s. 124.

öğrenmek için gösterdikleri gayret pek dokunaklı bir görünüm arz ediyordu” diye aktarmıştır.⁶⁷⁷ Aynı konuda Fransa’da uzun yıllar Başbakanlık yapmış ve Türkiye’deki gelişmelerle yakından ilgilenmiş olan Edouard Herriot, “...Latin harfleri Türkiye’yi beş yılda sanki onlarca yıl, yüzlerce yıl ileri götürdü...”. yorumunda bulunmuştur.⁶⁷⁸ Ayrıca, L’illustration dergisi, Türkiye’deki yeni Türk alfabesine geçme konusunu kapak yaparak, Fransız kamuoyu açısından konunun nasıl yankı bulduğunu göstermiştir.

Almanya da Türkiye’deki yeni Türk alfabesi ile ilgili gelişmeleri yakından takip etmiştir. Özellikle 1924-1933 yılları arasında Türkiye’de görev yapan büyükelçi Rudolf Nadolny ülkesine gönderdiği raporlarda, Dil Heyeti tarafından belirlenen 29 harften oluşan yeni Türk alfabesinin Almancaya daha yakın olan Doğu Avrupa ülkelerindeki yazım şekline benzediğini, yeni Türk alfabesinde kelimelerin konuşulduğu gibi yazıldığını, sesli harflerin tamamının Almancadan alındığını bildirmiştir.⁶⁷⁹

Büyükelçi Nadolny’nin raporları dışında Alman basınında da Türkiye’deki alfabe değişikliği ile ilgili yazılar yer almıştır. Örneğin, 16 Ağustos 1928 tarihinde Almanya’da Dr. Vilhelm Feledman imzasıyla bir haber yayımlanmış, daha sonra bu haber, Türk basınına da, “Yeni Bir Türk Alfabesi” başlığıyla okuyucularına aktarılmıştır. Yine bu dönemde 1 Kasım 1928 yılında Prusya Milli Kütüphanesinin Oriyantalistik Bölümünün Müdürü Profesör Dr. Gotthold Weil’in geniş bir değerlendirme yazısı basında yer almıştır. Aynı dönemde Türk Alman Dostluk Derneği’nde Kasım-Aralık 1928 bülteninde Karl Klinghard imzasıyla geniş bir değerlendirme yazısı yayımlanmıştır.⁶⁸⁰ Almanlar, hem diploması hem de basın kaynakları aracılığıyla Türkiye’de gerçekleştirilen alfabe değişikliğini ilgi ile takip etmişler, yeni Türk alfabesinin Fransız alfabesinden ziyade kendi alfabelerine benzemesini siyasi ve ekonomik çıkarları için bir fırsat olarak görmüşlerdir.

⁶⁷⁷ Cemal Avcı, **III. Dönem Türkiye Büyük Meclisi’nin Yapısı ve Faaliyetleri (1927-1931)**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2000, s. 76.

⁶⁷⁸ Dönmez, **a.g.e.**, s. 296.

⁶⁷⁹ Mustafa Çolak, “İstanbul’daki Alman Büyükelçiliği Raporlarına Göre Mustafa Kemal ve Harf İnkılabı”, **V. Uluslararası Atatürk Kongresi** C. 2, 08-12 Aralık 2003, Ankara, 2005, s. 1333-1345.

⁶⁸⁰ Ramazan Çalık, Ali Galip Baltaoğlu, “Alman Kaynaklarında Türk Harf İnkılabı ve Yankıları (Elçilik raporları- Basın ve Diğer Kaynaklar)”, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü **Atatürk Yolu Dergisi**, S. 27-28, Mayıs-Kasım 2001, s. 263-283.

Amerika Birleşik Devletleri de bu dönemde Türkiye'deki gelişmeleri büyükelçisi Joseph Grew'in raporları ile yakından takip etmiştir. Büyükelçi, alfabe değişikliği ile ilgili Beynelmillel Rakamların kabulünden başlayarak gelişmeleri, ülkesine gönderdiği raporlarda aktarmıştır. Büyükelçi Grew, Dil Encümeninin kuruluşu, ilk toplantıları ve özellikle Mustafa Kemal Paşa'nın Sarayburnu konuşması hakkında uzun bir rapor hazırlamıştır. Raporuna, Sarayburnu konuşmasının çevirisini, Türk basınındaki yankılarını ve ilgili gazete kupürleriyle yeni Türk alfabesinin bir örneğini ekleyerek ülkesine göndermiştir.⁶⁸¹ Ayrıca Grew raporunda, Latin alfabesine dayalı yeni Türk alfabesine geçme kararının Türk basınında büyük bir coşkuyla karşılandığını da bildirmiştir.

Türkiye'deki yeni Türk alfabesinin benimsenmesi Amerika basını tarafından da yakından takip edilmiştir. Örneğin The New York Times gazetesi, alfabe değişikliğini bütün ayrıntılarıyla aktarmıştır. Winnipeg Free Press gazetesi "President Kemal Reblaced Arabic Characters With The Latin Alphabet" başlığı altında okuyucularına duyurmuştur. Middletown Times Herald gazetesinde ise "New Alphapet of Turks" başlığı altında Arap alfabesinde Türk dilini konuşmada gerekli bazı karakterlerin özellikle de ünlü harflerin olmadığı, bunun da Türkçenin öğrenilmesini zorlaştırdığı görüşüne yer verilmiştir.⁶⁸²

Yine New York'ta yayınlanan Current History adlı Amerikan dergisi de Türk Harf devrimini konu edinmiş "Türkiye'nin Latin Alfabesini Kabulü", "Türkiye Yirminci Yüzyıl Uygarlığına Ayak Uyduruyor" başlıklı yazılarla alfabe değişikliği konusuna yer vermiştir. O dönem Türkiye'de çıkan gazetelerde ise kamuoyu yaratma amacıyla Batı'da Türkiye hakkında yapılan olumlu yorumlar, haberler manşetlere taşınmıştır. Örneğin Vakit gazetesi, The New York Times gazetesinin "Bir Batında Yeni Bir Millet Yaratın İnkılâp", "Bu İnkılâp Türk İnkılâbidir"⁶⁸³ başlığı altında yayınladığı makaleyi ilk sayfadan okuyucularına aktarmıştır.

Bu örneklerin dışında, Amerika'nın Ünlü The National Geographic dergisinin muhabirlerinden Maynard Owen Williams, yeni Türk alfabesine geçildiği dönemde

---

⁶⁸¹ Şimşir, **a.g.e.**, s. 164.

⁶⁸² Esra Sarıkoyuncu Değerli, "Amerikan Basınında Türk Harf ve Dil Devrimi", **80. Yılında Türk Harf İnkılâbı Uluslararası Sempozyumu**, Yeditepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, İstanbul, 2008, s. 342-347.

⁶⁸³ **Vakit**, 18 Şubat 1930.

İstanbul'da gördüklerini fotoğraflayıp izlenimlerini dergide yayımlamıştır. Dergide yer alan tarihi nitelikteki fotoğraflar o dönemde yaşanan değişimin yabancı bir muhabir tarafından nasıl gözlemlendiğinin önemli bir göstergesidir. "Türkiye Okula Gidiyor"⁶⁸⁴ başlıklı uzun yazısını ulaşım araçlarında ve istasyon adlarında yaşanan değişimi, halkın yeni alfabe öğrenme gayretleri, işyerlerindeki tabelaların yeni yazıyla değiştirilmesini fotoğraf kareleri ile birlikte okuyucusuna sunmuştur. Williams yazısında, "Eğer kalem kılıçtan daha güçlüyse, Türkiye zaferlere koşuyor demektir. Tüm ulus, ...Batı dünyasında kullanılan Latin alfabesinin 29 harfini benimseyerek, kendi A-B-C'sini yeniden öğrenmektedir."⁶⁸⁵ sözleriyle alfabe değişikliğinin Türk toplumu açısından anlamını dile getirmiştir.

Sovyetler Birliği'nde, Milli Mücadele döneminde kurulan iyi ilişkilerin etkisiyle Türkiye'de gerçekleştirilen yenilikler, özelde de alfabe değişikliği, olumlu karşılanmıştır. Örneğin İzvestya gazetesinin 18 Eylül 1928 tarihli nüshasındaki yazı, Kızılırmak gazetesi tarafından "Bir Hatve-i Deha" başlığıyla verilmiş⁶⁸⁶, makalede, Türkiye'deki alfabe değişikliğinin, Sovyetler Birliği tarafından geri kalmış doğu halklarına uygarlık yolunda model olacak bir gelişme olarak nitelendirildiği belirtilmiştir.

Kıbrıs'ta Türkiye'de yeni Türk alfabesinin kabul edilmesinin kararlaştırılması üzerine Kıbrıslı Türkler arasında Söz gazetesinin öncülüğünde yeni alfabeğe geçiş konusunda bir kamuoyu oluşmuş, Ada'daki diğer Türk gazetelerinin de desteğiyle yeni harflerin Kıbrıs'ta Türkiye ile eş zamanlı olarak uygulanması için hazırlıklara başlanmıştır.⁶⁸⁷ Kıbrıs Türk Muallim Cemiyeti'nin 15 Ağustos 1928'de yaptığı toplantıda, adada yeni Türk alfabesi ve Beynelmilel Rakamların Türkiye ile birlikte uygulanmaya başlanmasına karar verilmiştir.⁶⁸⁸ Bu kararı İngiliz yönetimi

⁶⁸⁴ Maynard Owen Williams, "Turkey Goes to School", **The National Geographic Magazine**, Volume LV, Number 1, January 1929, s. 94-108.

⁶⁸⁵ İlbeyi Özer, "Harf Devriminin Dış Basında Yansımaları: *The National Geographic Magazine Örneği*", **80. Yılında Türk Harf İnkılâbı Uluslararası Sempozyumu**, Yeditepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, İstanbul, 2008, s. 356-364.

⁶⁸⁶ Paçacıoğlu, **a.g.e.**, s. 63-68.

⁶⁸⁷ **BCA**, Fon Kodu: 30.10.0.0., Dosya No: 8565, Yer No: 83.548.2., Tarih: 25.1.1929.

⁶⁸⁸ Ali Efdal Özkul-Yurdagül Akçansoy, "Yeni Türk Harflerinin Kıbrıs'ta Kullanılması ve Yaşanan Problemler" **80. Yılında Türk Harf İnkılâbı Uluslararası Sempozyumu**, Yeditepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, İstanbul, 2008, s. 417-420.

engellemeye çalışsa da 1928 öğretim döneminde Kıbrıs'ta bulunan Türk okullarında yeni Türk alfabesinin uygulanmasına başlanmıştır.

Balkan ülkelerinde bu dönemde Türkiye'deki inkılâplar özellikle bu ülkelerde yaşayan Türklerin de etkisiyle daha farklı yankı bulmuştur. Bu dönemde Türkiye'deki gelişmelerden en fazla etkilenen ülkeler, hem Anadolu ile sınır komşusu olmaları ve hem de diğer Balkan ülkelerine göre sınırları içinde daha fazla Türk yaşaması sebebiyle Bulgaristan, Yunanistan, Romanya ve Yugoslavya olmuştur.

Bulgaristan barındırdığı Türk nüfusuyla, Balkan ülkeleri içerisinde Türkiye'deki gelişmelerden en çok etkilenen ülke durumundadır.⁶⁸⁹ Türkiye'de yeni yazıya geçilir geçilmez Bulgaristan Türk Öğretmenler Birliği de Türk okullarında yeni Türk harfleriyle öğretime başlama kararı almıştır.⁶⁹⁰ Bu karar doğrultusunda, yeni ders kitapları hazırlanmış, Türkiye'den öğretmen istenmiş, birkaç Bulgaristanlı Türk öğretmen de Edirne'de yeni yazı kursuna gönderilmiştir. Türk matbaalarında yeni Türk alfabesi ile alfabe ve kitaplar basılmış, bu alfabelerden birini de, Filibeli öğretmenlerden Ahmet Şükrü Bey hazırlamıştır.⁶⁹¹

Bu hazırlıklardan sonra yeni Türk alfabesi ile Bulgaristan Türk azınlık okullarında Türkiye ile aynı dönemde, 1928-1929 ders yılında, yeni yazı ile eğitime başlanmış, okullarda ve okuma evlerinde kurslar açılmıştır. Ancak zamanla Bulgaristan kendi sınırları içinde yaşayan Türklerin Türkiye ile bağlarının devam etmesinden rahatsızlık duymaya başlamıştır. Bulgaristan, atadıkları müftülerin ve Türkiye'den sınır dışı edilen 150'liklerin de etkisiyle 10 Kasım 1928 tarihinde Türk okullarında dört yıl süreyle yeni Türk alfabesini yasaklamıştır. Ancak, Türkiye'nin girişimleriyle Bulgaristan, 14 Ocak 1929 tarihinde kararını geri almış, Türk okullarında 1929-1930 ders yılında tekrar Türk harfleriyle öğretime geçilmiştir.⁶⁹²

---

⁶⁸⁹ Bulgaristan'da bu yıllarda 700.000 Türk yaşamakta olup, 1673 ilkokul, 39 ortaokul 1 öğretmen okulu, 60.540 öğrenci ve 2113 öğretmen bulunmaktadır. Ayrıca, Dostluk, Rehber, Yeni Söz, Deliorman, Yeni Başlangıç, İntibah gibi Türkçe gazeteler çıkartılmaktadır. Bkz. Bilal Şimşir, **Türk Harf Devrimi Üzerine İncelemeler**, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2006, s. 117-141.

⁶⁹⁰ BCA, Fon Kodu: 30.10.0.0., Dosya No: 42670, Yer No: 239.617.3., Tarih: 1.5.1929. Bkz. Ek: 33.

⁶⁹¹ Hüseyin Memişoğlu, **Bulgaristan'da Türk Kültürü**, Ankara, 1995, s. 122.

⁶⁹² Şimşir, **Türk Harf Devrimi Üzerine İncelemeler**, s. 132.

Yunanistan da Türkiye'deki gelişmeleri ilgiyle izleyen ve etkilenen diğer bir Balkan ülkesidir. Özellikle Batı Trakya'da yaşayan Türkler, Türkiye'deki inkılabları yakından izlemişler, 1925 yılında gerçekleştirilen Şapka İnkılâbı sonrasında şapka giymeye başlamışlardır. İskeçe'de 1933 yılında Türk Muallimler Birliğinin kurulmasından sonra, yeni Türk alfabesinin kullanılmasına karar verilmiştir. Bu karar üzerine alalecele bir alfabe bulunmuş ve çoğaltılarak okullara dağıtılmış, 1933 yılında Latin harfleri ile eğitime başlanmıştır.⁶⁹³

Romanya'da yaşayan Türkler de, Türkiye'de gerçekleştirilen inkılabları takip etmişler ve uygulamaya çalışmışlardır. Romanya hükümeti bu dönemde Gagavuz Türklerindeki yenilikleri desteklemiş, fakat Müslüman Türklerin önüne her türlü engeli çıkarmıştır. Ancak bütün olumsuz koşullara rağmen, özellikle Türkiye'de yeni Türk alfabesinin kullanılmaya başlanması üzerine Türkiye'den getirilen okul kitaplarıyla Romanya'daki Türk okullarında yeni Türk alfabesiyle eğitime geçilmiştir. Türk bölgelerinde yeterince kaynak ve öğretmen bulunamaması, Bükreş Büyükelçisi Hamdullah Suphi Tanrıöver'in girişimleriyle çözülmüş, özellikle Gagavuz kasaba ve köylerinde Türkçe eğitim yapan okullar açılması sağlanmıştır.⁶⁹⁴

Yugoslavya Türkleri arasında Türkiye'deki yeniliklerle ilgili tepki ya da yansımaları, 1930'lu yıllarda Yugoslavya Türklerinin bir kaç mahalle mektebi dışında okulu bulunmadığı için diğer Balkan Türklerine göre daha az olmuştur. Bunun yanı sıra Yugoslavya Türkleri, Türkiye'deki değişimler hakkında bilgi alabilecekleri Türkçe gazete, dergi, kitap ve radyo gibi tanıtım araçlarına da sahip değillerdi.⁶⁹⁵ Bu nedenlerle burada yaşayan Türkler, Türkiye'de gerçekleştirilen inkılabları ancak 1940'lı yıllarda takip edip tatbik etmeye başlayabilmiştir.

Ortadoğu ve İslâm ülkelerinde de Türkiye'deki gelişmeler Batı dünyasında olduğu gibi yakından takip edilmiştir. Daha Milli Mücadele döneminden itibaren Kemalizm hareketi bu bölgelerde bir model olarak algılanmaya başlanmıştır.⁶⁹⁶ Türkiye'de yapılan yenilikler özellikle Tunus, Libya, Bangladeş, Mısır, İran, Suriye

---

⁶⁹³ Dönmez, **a.g.e.**, s. 310.

⁶⁹⁴ Adil Dağıstan, "Hamdullah Suphi'nin Romanya Büyükelçiliği ve Gagavuz Türkleri", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, S. 54, C.18, Kasım 2002, s. 74-76.

⁶⁹⁵ Yaşar Nabi Nayır, **Balkanlar ve Türklük**, Ankara, 1936, s. 200-201.

⁶⁹⁶ İzzet Öztoprak, **Qassam Kh. Al-Juamaly, Irak ve Kemalizm Hareketi (1919-1923)**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 1999, s. 20.

ve Afganistan gibi İslâm ülkelerinde yoğun ilgi görmüş, yapılan yeniliklerin bir kısmı bu ülkelerde yeterli alt yapısı olmamasına rağmen uygulanmaya çalışılmıştır.

Örneğin yeni Türk alfabesine geçiş, özellikle Mısır basınında geniş yankı bulmuştur. Türkiye'deki alfabe değişikliği ile ilgili bütün gelişmeler, El-Ahram ve Es-Siyase, El-İttihad ve Kevkeb-uş-Şark gazetelerinde yer almıştır. Konu ile ilgili, Es-Siyase gazetesinin 9 Kasım 1928 tarihli sayısında çıkan yazıda, “Yeni harflere geçilmesi ve bunun yaygınlaşmasının ülkenin yüzünü büyük ölçüde değiştireceği, alfabe değişikliğinin son şark görüntüsünü de ortadan kaldıracığı” ifade edilmektedir. Ancak bazı gazeteler de alfabe değişikliğine eleştirel bir bakışla yaklaşmışlardır. Örneğin Wadiu'n-Nil gazetesine göre, Türkiye geçmişiyle ilgili son bağı da kestiği için bu değişimin doğru mu yoksa yanlış mı olacağını zaman gösterecektir.⁶⁹⁷” denilmektedir.

Türkiye'deki değişimin Arap basınında geniş biçimde yer almasıyla Araplar arasında özellikle Lübnan ve Mısır'da Arapçanın yazımı ile ilgili tartışmalar gündeme taşınmıştır. Bu ülkelerde Arapçanın mevcut yazım şeklinin okumayı ve anlamayı zorlaştırdığı, bu nedenle okuma yazma sürecinin uzadığı ve yaygınlaştırılmadığı iddia edilmiştir. Mısır'da başlayan bu tartışmalar, Osmanlı Devleti'nde XIX. yüzyılda başlayan alfabe tartışmalarına benzemektedir.

---

⁶⁹⁷ Zekeriya Kurşun, “Türkiye'de Harf İnkılâbı ve Arap Dünyası'na Yansımaları”, **80.Yılında Türk Harf İnkılâbı Uluslararası Sempozyumu**, Yeditepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, İstanbul, 2008, s. 371-375.

SONUÇ

Türkiye’de siyasal dönüşümler tamamıyla radikal bir iradenin sonucuyken, kültürel dönüşümler toplum içinde alt yapısı oluşturulduktan, kapsamlı bir hazırlık aşamasından geçirildikten sonra gerçekleştirilmiştir. Yeni Türk harflerine geçiş daha yasal bir zorunluluk olmadan yeni Türk alfabesinin halka benimsetilmesi ve katılım oranının yüksek olması çok yönlü öğretim metotlarının, iletişim araçlarının bir araya getirilmesiyle sağlanmıştır.

İnsanoğlu seslerin sembollerle ile ifade edildiği alfabe yazısı biçimine, yüzyıllarla ifade edilebilecek gelişme evreleri sonunda ulaşmıştır. İlkçağların toplum düzeni kaynakların birleştirilmesini, iş bölümünü zorunlu kılmış, ürünlerin toplanması ve yeniden dağıtılması işi, kayıt sistemini doğurmuştur. Kayıtlar için önce resim yazısı sonra çivi yazısı ve hiyeroglif yazı kullanılmıştır.

Bu gelişmelerin ardından Fenikeliler, tarihte ilk defa (MÖ 1250’lerde) Mısır ve Mezopotamya’dan aldıkları Resim, Hiyeroglif ve Çivi yazılarını geliştirerek harflere dönüştürmeyi başarmışlardır. Tamamı sessiz 22 harften oluşan Fenike alfabesine, Yunanlılar, MÖ VIII. yüzyılda sesli harfler ekleyerek, Grek alfabesini meydana getirmişlerdir. Fenike alfabesi, Greklerden Etrüsklere geçmiş ve İtalya’da kullanılmaya başlanmış, buradan da Latin alfabesi doğmuştur.

Türkler, tarihleri boyunca yaşadıkları coğrafyaların ve kültürlerin etkisiyle pek çok farklı alfabeler kullanmışlardır. Bunlar, İslâmiyet öncesi dönemlerde Göktürk, Uygur, Mani, Brahmi, az da olsa Süryani, Ermeni, Rum, Soğut, Tibet ve Çin alfabeleri, İslâmiyet’in kabulünden sonra ise Latin, Slav ve Arap alfabeleridir. Türkler arasında bu alfabelerin hepsi aynı düzeyde kabul görmemiş, çoğu kısa süreli ve bölgesel olarak kalmış, daha çok Göktürk, Uygur, Arap, Kiril ve Latin alfabelerini kullanmışlardır. X. yüzyıldan itibaren İslâmiyet’i kabul etmeye başladıktan sonra da yaygın olarak Arap alfabesini de kullanmaya başlamışlardır.

Osmanlı Devleti’nde Tanzimat Döneminde artan bürokratik ihtiyaçlar ve eğitimin yaygınlaştırılması isteğinin ortaya çıkması üzerine dönemin aydınları arasında yazı tartışmaları başlamıştır. Tartışmalar genellikle Arap harflerinin Türkçe için yetersiz olduğu ve bir ıslahat yapılması gerektiği noktasında yoğunlaşmıştır.

I. Meşrutiyet Döneminde aynı yoğunlukta devam eden alfabe tartışmaları II. Meşrutiyet Döneminden itibaren daha çok kişi ve kurumun katılımıyla ülke gündemini etkisi altına almaya başlamıştır. Dönemin aydınları bu konuda iki gruba ayrılarak iki farklı görüşü dile getirmişlerdir. Milaslı Dr. İsmail Hakkı Bey, Recaizade Ekrem, Cenap Şahabeddin, Süleyman Nazif, İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu ve Satı Bey gibi bazı aydınlar sorunun çözümü için Arap alfabesinde bir ıslahat yapılmasını savunmuşlar, hatta ıslah edilmiş bu alfabeyle bazı gazete ve dergiler de yayımlamışlardır. Bu dönemde Enver Paşa'nın çabasıyla askerî yazışmalarda yaygın olmamakla birlikte bir süre bu alfabe kullanılmıştır.

Abdullah Cevdet ve Celal Nuri İleri, Hüseyin Cahit Yalçın gibi çoğunluğu Batıcılık düşüncesine mensup aydınlar da Arap alfabesinin reform edilmesi yerine Latin alfabesinin kabul edilmesinin yerinde olacağını savunmuşlardır. Tanzimat ve Meşrutiyet dönemlerinde başlayan alfabe tartışmaları, Kurtuluş Savaşı'nın zaferle sonuçlanmasından sonra yeni Türk Devleti'nin kurulma aşamasında da devam etmiştir. Cumhuriyet ilan edildikten sonra aydınlar ve siyasetçilerin katıldığı alfabe tartışmaları eğitimin yaygınlaştırılmama boyutu üzerinden devam etmiştir.

I. Dünya Savaşı'nın sona ermesi ve Türk Kurtuluş Savaşı'nın başarıyla sonuçlanmasının ardından alfabe konusundaki tartışmalar da yeni bir boyut kazanmıştır. Tanzimat ve Meşrutiyet dönemlerinde daha ziyade var olan Arap alfabesinin ıslah edilmesi yönünde geçen tartışmalar, yeni Türk Devleti'nin kuruluş sürecinde yerini Latin harflerinin kabul edilmesi yönündeki tartışmalara bırakmıştır. Bu dönemde alfabe tartışmaları İzmir'de toplanan Milli İktisat Kongresi'ne Latin harflerinin kabulü konusunda bir önerge verilmesiyle başlamıştır. Ardından da Cumhuriyet ilan edildikten sonra aydınlar ve siyasetçilerin katıldığı alfabe tartışmaları eğitimin yaygınlaştırılmama nedeni üzerinden devam etmiştir.

Uluslararası zaman değerlerinin kabul edilmesi ile birlikte Rumî takvim yerine Miladî takvimin 1925 yılında kullanılmaya başlanması, uluslararası rakamların ve harflerin benimsenmesini de gündeme getirmiştir. Bu gelişmeler üzerine 22 Mart 1926'da Türk dili ile Latin harflerinin uyumunun araştırılması için Maarif Vekâleti içinde bir dil heyeti oluşturulmasına karar verilmiştir.

Bu arada 1926 yılında Akşam gazetesinde yapılan Latin alfabesine ilişkin ankete dönemin birçok düşünürü olumsuz görüş belirterek batılı toplumların yaygın olarak kullandıkları uluslararası bir alfabe fikrine hazır olmadıklarını göstermişlerdir. Ancak aynı yıl Bakü’de gerçekleştirilen I. Uluslararası Türkoloji Kongresi’nde Latin harflerinin kabul edilmesi kararı, Türkiye’de alfabe konusunda olumlu görüşlerin artmasına yol açmıştır.

Aslında toplum ve Mustafa Kemal Paşa, Latin alfabesi konusunda önemli bir birikime sahiptiler. Mustafa Kemal Paşa, alfabe meselesine gençlik yıllarından itibaren ilgi göstermiş, bu ilgisi yaşamının sonuna kadar da sürdürmüştür. İlkokuldan başlayarak aldığı eğitim, alfabe düşüncesini geliştirmiş, mesleki ve kişisel deneyimleri uluslararası bir alfabenin alınması gerektiği fikrini pekiştirmiştir. Türkiye’de alfabenin değişimi fiili olarak 1927 yılında başlamıştır. Uluslararası rakamların 1928 yılında kabulü, Latin harflerinin kabulünü de gündeme getirmiştir. Bu amaçla Latin harflerine geçişi ve uygulanmasını incelemek üzere yeni bir “Dil Heyeti” kurulmuştur. Heyet, çalışmalarını kısa sürede tamamlayarak Latin alfabesi esasına dayanan yeni Türk alfabesini belirlemiştir.

Mustafa Kemal Paşa belirlenen bu yeni Türk alfabesini Gülhane Parkı’nda 10 Ağustos 1928 tarihinde kamuoyuna duyurmuştur. Ardından da yeni Türk harflerini halka tanıtmak ve halkın desteğini kazanmak için 23 Ağustos 1928’den 21 Eylül 1928’e kadar Tekirdağ, Bursa, Çanakkale, Sinop, Samsun, Amasya, Tokat, Sivas ve Kayseri’yi kapsayan yurt gezisine çıkmıştır. Bağımsızlık Savaşı’nın ana duraklarını içeren bu yerlerde başta askeri ve mülki erkân olmak üzere halkı sınava tabi tutmuş, yeni alfabeyle basılmış okuma yazma kitaplarından dağıtmıştır. Mustafa Kemal Paşa’nın cehaletle savaşı da kazanmak için başlattığı bu seferberliğe meclis başkanı, başvekil, maarif vekili ve milletvekilleri de katılmışlardır.

Bu dönemde ülkenin her il, ilçe ve köyünde yeni harfleri öğreten kurslar açılmış, yazı kampanyaları başlatılmıştır. Devlet daireleri, Ordu, Cumhuriyet Halk Partisi, Türk Ocakları, Türkiye Muallimler Birliği hatta hapisanelerde de okuma yazma kursları açılmıştır. Yurt dışından yeni baskı makineleri getirilmiş, ilk ve ortaokulların bütün ders kitapları yeni yazıyla basılarak okullara dağıtılmıştır. Ayrıca yeni alfabeyi tanıtan broşürler ve kitapçıklar yayımlanmaya başlanmıştır.

Bunların yanı sıra yeni alfabenin öğrencilere ve halka daha kolay öğretilmesi için Cumhurbaşkanlığı Orkestrası Şefi Zeki Üngör tarafından Harfler Marşı bestelenmiştir. Orkestra, Harf Marşı'nı Ankara'nın Ulus ve Kızılay Meydanlarında verdiği konserlerle halka tanıtmıştır. Yine bu dönemde, tabelalar, reklâmlar, tarifeler, mühürler, antetli kâğıtlar, resmi ve özel ulaşım araçlarının adları yeni harflerle yazılmıştır. Bu uygulamalarla halk, günlük işlerini sürdürebilmek için yeni Türk harflerini öğrenmek zorunda bırakılmış, kullanılan bu yaygın öğrenme metotları ve araçları sayesinde halkın kısa sürede yeni Türk alfabesini tanınması ve öğrenmesi amaçlanmıştır.

Gazeteler de Latin alfabesine geçiş kararını desteklemiş, sayfalarının bir kısmını yeni harflerle basmış ve yeni harflerle günlük dersler yayımlamışlardır. Ülkedeki tüm resmî, özel Türkçe gazete ve dergiler 1 Aralık 1928'den itibaren yeni Türk harfleriyle ve tek bir yazım kuralıyla çıkmaya başlamıştır. Ayrıca yeni Türk alfabesinin vatandaşa aktarımının sağlanması için Halk Mecmuası ve Türkçe Gazete adıyla iki özel gazete çıkarılmıştır. Bu gazetelerin yayımlarıyla halkın yeni Türk alfabesine ilgisi arttırılmış, okuma yazmayı yeni öğrenmiş kişilere okuma alışkanlığı kazandırılmıştır.

Alfabe öğretiminin yaygınlaştırılması için yürütülen faaliyetlerin ardından Harf İnkılâbı'nın yasal zemini oluşturulmuş ve 1 Kasım 1928'de TBMM'de Türk Harfleri'nin Kabul ve Tatbiki Hakkında Kanun kabul edilmiş, 3 Kasım'da Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Kanun'un uygulanabilmesi için TBMM tarafından Maarif Vekâleti'nin bütçesine çeşitli kamu kurumlarının bütçelerinden ek ödenek ayrılmıştır. Bu ödenek yeni alfabe, imlâ ve okul kitaplarının basımı ve millet mekteplerinin ihtiyaçları için sarf edilmiştir.

Okul çağını aşmış insanlara yeni alfabeyi öğretebilmek için Maarif Vekili Mustafa Necat Bey'in öncülüğünde Danimarka Halk Okulları'ndan esinlenerek Millet Mektepleri kurulmuştur. (A) ve (B) dersaneleri olmak üzere iki kategoride açılmış bu okulların (A) dersliklerinde hiç okuma yazma bilmeyenlere, (B) dersliklerinde ise Arap harfleri ile okuyuzar olanlara yeni Türk harflerinin öğretilmesi amaçlanmıştır.

Millet Mekteplerinin Genel Başkanlığını ve Başöğretmenliğini Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Paşa yapmış, TBMM Başkanı, Başbakan, Bakanlar Kurulu üyeleri, Genel Kurmay Başkanı ve CHP Genel Sekreteri de bu kurulun üyesi kabul edilmiştir. Valinin başkanlığında taşrada kurulan Millet Mektepleri Vilayet İdare Heyetleri ise belediye başkanı, CHF saymanı, maarif müdürü ve Türk Ocağı başkanından meydana getirilmiştir.

İdare Heyetlerinin, il özel bütçesinden kaynak ayrılması, öğretim yeri ve araçlarının sağlanması, halkın kurslara özendirilmesi çalışmalarının yürütülmesi, Halk Okuma Odalarının açılması ve buraların döşenmesi, aydınlatılması, ısıtılması gibi görev ve sorumlulukları bulunmaktadır. Bu örgütlenme biçimi kazalarda ve köylerde de benzer biçimde oluşturulmuştur.

Millet Mekteplerinin (A) dersanelerinde Alfabe, Kıraat, İmla ve Tahrir ile Hesap dersleri; (B) dersanelerinde ise Kıraat, Tahrir, Hesap ve Ölçüler, Sağlık Bilgisi ile Yurt Bilgisi dersleri verilmiştir. Derslerin ardından sınavlar her dönem sonunda yapılmış, özel derslerle okuma yazma öğrenenlerin de bu sınavlara katılması ve belge almaları zorunlu tutulmuştur.

Millet Mekteplerinde, 1928-1951 yılları arasında yürütülen eğitim öğretim faaliyetleri sonucunda 66.197'si (A) dershanesi, 16.811'i (B) dershanesi olmak üzere toplam 83.008 dersane açılmıştır. Bu dersanelerde 57.227'si erkek, 12.820'si kadın olmak üzere toplam 70.047 öğretmen görevlendirilmiştir.

Millet mektepleri (A) dersanelerinden 1.065.581'i erkek, 369.890'ı kadın olmak üzere toplam 1.435.700 kişi; (B) dersanelerinden ise 274.692'si erkek, 80.342'si kadın olmak üzere toplam 355.034 kişi mezun olmuştur. Millet Mektepleri dersanelerinden 33 yılda toplamda, 1.790.734 kişi diploma alarak okuma yazmayı öğrenmiştir.

Millet Mekteplerinde dörder aylık eğitim öğretim süreleri yalnızca okuma yazma öğretimi için kullanılmamış, yeni bir vatandaş yetiştirmenin aracı olarak da kullanılmıştır. Genç Cumhuriyet'in yurttaşlarının yetiştirildiği bu okullar 1936 yılından sonra da Ulus Okulları adıyla halkın eğitimi için faaliyetlerini sürdürmüşlerdir.

Cumhuriyet Döneminde alfabe değişikliğinden sonra yürütülen örgün ve yaygın halk eğitim faaliyetleri ile istatistik kurumunun verilerine göre okuryazar oranında istikrarlı bir artış sağlanmıştır. Türkiye’de yeni Türk alfabesinin kabul edildiği yıl, yüzde 10 olan okuma yazma oranı, 1935 yılında yüzde 15, 1945’de yüzde 30, 1955’de yüzde 40, 1965’de yüzde 48, 1975’te yüzde 62, 1985’de yüzde 63, 1990’da yüzde 67, 2000’de yüzde 93, 2010’da yüzde 97 seviyelerine çıkarılmıştır.

Yeni Türk alfabesine geçişle yaygın eğitim kurumlarından ziyade, örgün eğitim kurumlarında önemli kazanımlar elde edilmiştir. Yeni Türk alfabesinin kabulünün ardından 1929-1930 ders yılında bazı yetersizlikler yüzünden okul, öğretmen ve öğrenci sayılarındaki önemsiz azalmalar dışında 1930-1931 ders yılından başlayarak her alanda ilerleme gerçekleşmiştir. Özellikle orta öğretimde hem okul ve öğretmen sayısında, hem de bu okullara devam eden öğrenci sayısında iki kat artış sağlanmıştır.

Yeni yazının benimsenmesinin uzun vadede Türk basın endüstrisinin büyümesine de önemli katkısı olmuştur. Alfabe değişikliği ile yaşanabilecek malî sorunları telafi etmek için 1931 yılına kadar gazetelere ve yayınevlerine devlet tarafından kredi verilmiş, yeni matbaa harflerinin ithalinde gümrük muafiyeti getirilmiştir.

İlk aylarda alfabe değişikliğinden zarar gören gazeteler kâra geçmiş, 1928’de 10 binler dolayında olan tirajları artmaya başlamıştır. Örneğin 1928’de Cumhuriyet gazetesinin tirajı 8000’den 1932’de 14.000’e, Akşam 4000’den 13.000’e, Hâkimiyet-i Milliye 6000’den 25.000’e, Vakit 4200’den 10.000’e, Milliyet 7200’den 15.000’e çıkmıştır.

Aynı zamanda yeni Türk alfabesi, baskı tekniği açısından yayın hayatına eski harflere nazaran büyük kolaylıklar getirmiştir. Dizgi kasalarındaki bölme sayısı eski yazıya oranla yarı yarıya azalmıştır. Nitekim kitap basımında da herhangi bir durgunluk söz konusu olmamış, eski alfabe ile 1729’dan 1928’e kadar geçen iki yüz yılda otuz bin civarında kitap basılmışken, bu sayıdaki kitap, yeni alfabe ile on beş yılda basılmıştır.

Yeni Türk alfabesinin kullanılmaya başlamasıyla, klasik kütüphaneler ve araştırma kütüphanelerinin sayıları da artmıştır. Alfabe değişikliğiyle birlikte ihtiyaç duyulan kitap, kitaplık ve kütüphaneleri karşılamak üzere Anadolu'nun birçok yerinde Halkevleri ve Halk Odaları kütüphaneleri kurulmuştur. Bu dönemde Halkevleri ve Halk Odaları kitaplıkları, kentlerde ve köylerde toplamda 549'a ulaşmıştır. Türk Tarih Kurumu (1931), Türk Dil Kurumu (1932) kütüphanesi gibi araştırma kütüphaneleri açılmış, Millî Kütüphane'nin kurulması için Basma Yazı ve Resimleri Derleme Kanunu çıkarılmıştır.

Alfabe değişikliği, dil birliğinin sağlanmasına temel teşkil etmiş, dilde sadeleşmeyi sağlamış, dolayısıyla sözlü kültürün yazılı kültüre dönüşmesine de katkıda bulunmuştur. Çok uluslu Osmanlı İmparatorluk kültürünün yerine ulusal Türk kültürünün gelişmesine zemin hazırlamıştır. Yeni Türk alfabesi simgesel olarak Osmanlı'nın yazısından da kopuşu sembolize etmiştir. Bütün bu gelişmeler siyasal ve kültürel açıdan Türk ulusçuluğu düşüncesinin ve ülküsünün gelişmesine uygun bir ortam yaratmıştır.

Yazı değişikliği, okuma yazma kolaylığı getirdiği için merkezi bürokrasinin gücünün artmasını ve yeni devletin kendini daha yaygın ve etkin olarak duyurmasını sağlamıştır. Yeni Türk harflerinin kabulüne paralel olarak belirlenen Türk klavyesi ile seri ve hızlı yazı yazılmış, bürokrasinin rasyonel biçimde yeniden örgütlenmesi sağlanmıştır. Bu gelişmeler sayesinde özellikle kadınlar için yeni istihdam alanları oluşmaya başlamıştır.

Türkiye'nin gerçekleştirdiği alfabe değişikliği, dünya kamuoyunda Amerika, İngiltere, Almanya, Fransa, SSCB, Mısır başta olmak üzere büyük bir ilgiyle izlenmiştir. Gazete ve dergilerde Türkiye'de bu kadar kısa sürede gerçekleştirilen değişimin dünyada bir benzerinin olmadığı hususu özellikle vurgulanmıştır. Yine dış basında Türk halkının Avrupa uygarlığı ile kısa sürede kaynaşacağı, Türkiye'deki alfabe değişikliğinin diğer doğu ülkeleri için model oluşturabileceği ileri sürülmüştür. Bulgaristan, Kıbrıs, Yunanistan, Romanya, Yugoslavya sınırları içinde yaşayan Türk toplulukları da yeni Türk alfabesini Türkiye ile eş zamanlı olarak kullanmaya başlamışlardır. Türkiye, bu ülkelere yeni matbaa harfleri, öğretmen ve kitap göndererek bu sürece katkıda bulunmuştur.

Harf İnkılâbı'nın geniş kapsamı ve toplum üzerindeki etkisi, hiç kuşkusuz onu, inkılâpların en önemlisi ve en zor olanı yapmıştır. Yasal düzenlemelerle gerçekleştirilen öteki inkılâplardan çok farklı olan alfabe değişikliği için hiçbir inkılâp sırasında yapılmayan ölçüde ön çalışmalarda bulunulmuştur. Yapılan çalışmalar sonrasında uygulama başlatılmış, kısa sürede kabul görmüş, son aşama olarak yasa çıkarılmıştır. Böylece alfabe değişikliği, önce yaygın olarak topluma benimsetilmiş, daha sonra yasal uygulamaya geçilmiştir. Uygulama aşamasındaki kararlılık, yöntem-metot çeşitliliği ve gayretli çalışma ile beklenilenden daha az zamanda yeni Türk alfabesine geçilmiştir.

KAYNAKÇA

I. ARŞİVLER

1. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Cumhuriyet Arşivi Daire Başkanlığı (BCA)
2. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı (BOA)
3. Cumhurbaşkanlığı Arşivi (CA)
4. Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Arşivi (ATASE)
5. Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Arşivi (TİTE)

II. RESMÎ YAYINLAR

Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü Kültür İstatistiği, (1935-1936), Ankara, 1937.

Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, Maarif, Halk Okuma Odaları ve Umum Kütüphaneler İstatistiği (1933-1934), İstanbul, 1935.

Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, Maarif İstatistiği (1934-1935), Devlet Basımevi, Ankara, 1935.

Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, Maarif İstatistiği (1937-1938), İstanbul, 1939.

Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, Maarif, Millet Mektepleri Faaliyeti İstatistiği (1928-1935), İstanbul, 1936.

Elifba Raporu, Devlet Matbaası, İstanbul, 1928.

Halk Okuma Odaları Rehberi, Maarif Vekâleti Yayınları, Ankara, 1929.

Millet Mektepleri ve Halk Dershaneleriyle Harf Kurslarında Alfabe, Kıraat, Yazı ve İmla Tedrisi Usulü, Devlet Matbaası, İstanbul, 1928.

Millet Mektepleri Talimatnamesi (1929), Maarif Matbaası, İstanbul, 1940.

Millet Mektepleri Teşkilatı Talimatnamesi (1928), Hakimiyet-i Milliye Matbaası, Ankara, 1928.

Milli Eğitimle İlgili Kanunlar, C. 1, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1953.

Milli Talim Terbiye Kurulu Kararları, (12 Şubat, 2 Temmuz, 25 Ağustos 1928).

Neşriyat Katoloğu, Devlet Matbaası, İstanbul, 1929.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, I. Dönem, C. 1-29, Türkiye Büyük Millet Meclisi Matbaası, Ankara, 1943-1981.

III. KİTAPLAR

- Adivar, Halide Edip; **Türk'ün Ateşle İmtihanı**, Atlas Yayınevi İstanbul, 1992.
- Akşin Sina; **Ana Çizgileriyle Türkiye'nin Yakın Tarihi**, İmaj Yayınevi, İstanbul, 1994.
- Akyüz, Yahya; **Türk Eğitim Tarihi**, Alfa Yayınları, İstanbul, 1999.
- Alfabe**, Türkiye Cumhuriyeti Kültür Bakanlığı, Devlet Basımevi, İstanbul, 1937.
- Alpay, Meral; **Harf Devriminin Kütüphanelere Yansıması**, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1976.
- Atatürk'ün Bütün Eserleri**, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2005.
- Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri (I-III)**, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1997.
- Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri IV**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1991.
- Atay, Falih Rıfki; **Çankaya**, Pozitif yayınları, İstanbul, 2009.
- Avcı, Cemal; **III. Dönem Türkiye Büyük Meclisi'nin Yapısı ve Faaliyetleri (1927-1931)**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2000.
- Aydemir, Şevket Süreyya; **Tek Adam Mustafa Kemal 1922-1938**, C. 3, İstanbul, 1999.
- Baran, Tülay Alim; **Mustafa Necati'nin Söyledikleri**, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2008.
- Başgöz, İlhan; **Türkiye'nin Eğitim Çıkmazı ve Atatürk (Sorunlar-Çözüm Aramaları-Uygulamalar)**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Başbakanlık Basımevi, Ankara, 1995.
- Borak, Sadi; **Atatürk'ün Özel Mektupları**, İstanbul, 2004.
- Bozkurt, Fuat; **Türklerin Dili**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2005.
- Caferoğlu, Ahmet; **Türk Dili Tarihi**, Enderun Yayınevi, İstanbul, 1984.
- Cemil, Sabri; **Millet Mektepleri Kıraati**, İkdam Matbaası, İstanbul, 1929.
- CHF Halkevleri Talimatnamesi**, Hâkimiyet-i Milliye Matbaası, Ankara, 1932.
- Çelik, Hüseyin; **Ali Suavi ve Dönemi**, İstanbul, 1994.
- Devellioğlu, Ferit; **Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lügat**, Aydın Kitabevi, Ankara, 1984.
- Dilmen, İbrahim Necmi; **Yeni Türkçe Dersleri**, Milliyet Matbaası, İstanbul, 1928.
- Dönmez, Cengiz; **Tarihi Gerekçeleriyle Harf İnkılâbı ve Kazanımları**, Gazi Kitabevi, Ankara, 2008.
- Duman, Selçuk; **Türk Modernleşme Sürecinde Sivas Halkevi (1933-1951)**, Berikan Yayınevi, Ankara, 2008.
- Emre, Ahmet Cevat; **İki Neslin Tarihi**, Hilmi Kitabevi İstanbul, 1960.

- Ercilasun, Ahmet Bican; **Başlangıçtan Yirminci Yüzyıla Türk Dili Tarihi**, I. Baskı, Akçağ Yayınları, Ankara, 2004.
- Ergin, Muharrem; **Orhun Abideleri**, Boğaziçi Yayınları, 11. Baskı, İstanbul, 1986.
- Ergin, Osman; **Türk Maarif Tarihi**, C. 5, İstanbul, 1977.
- Ergün, Mustafa; **Atatürk Devri Türk Eğitimi**, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Yayınları, Ankara, 1982.
- Ertem, Rekin; **Elifbe'den Alfabe'ye, Türkiye'de Harf ve Yazı Meselesi**, Dergah Yayınları, İstanbul, 1991.
- Firuzan, Kınal; **Eski Anadolu Tarihi**, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, 3. Baskı, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1991.
- _____ ; **Eski Mezopotamya Tarihi**, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Yayınları, Ankara, 1983.
- Fulman, Carl; **Yazı Kitabı: Tüm Yerkürenin, Tüm Zamanların Yazı Göstergeleri ve Alfabeleri**, Çev. İtir Arda, Türkiye İş Bankası Yayınları, Ankara, 2009.
- Gentizon, Paul; **Mustafa Kemal ve Uyanan Doğu**, Çev. Fethi Ülkü, Bilgi Yayınevi Yayınları, Ankara, 1994.
- Geray, Cevat; **Halk Eğitimi**, Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayını, 73, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1978.
- Güçlü, A. Hilmi; **Çok Resimli Süslü Alfabe**, Resimli Ay Matbaası, İstanbul, 1929.
- Gülensoy, Tuncer; **Türkçe El Kitabı**, Akçağ Yayınları, İstanbul, 2000.
- Gülmez, Nurettin; **Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Harfler Üzerine Tartışmalar**, Alfa Aktüel Yayınları, İstanbul, 2006.
- Gündüz, Altay; **Mezopotamya ve Eski Mısır**, Büke Yayınları, İstanbul, 2002.
- Haki, H.; Zeki, M.; **Millet Mektepleri İle Halk Dershanelerine Mahsus Hesap ve Ölçüler**, Tefeyyüz Kitaphanesi, İstanbul, 1930.
- İğdemir, Uluğ; **Atatürk'ün Yaşamı, 1881-1918**, C.I, Ankara, 1988.
- İleri, Celal Nuri; **Tarih-i Tedeniyat-ı Osmaniye Mukadderatı Tarihiyye**, Yeni Osmanlı Matbaa ve Kütüphanesi, İstanbul, 1331.
- İnan, A. Afet; **Eski Mısır Tarihi ve Medeniyeti**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1992.
- İnönü, İsmet; **Hatıralar**, 2. Kitap, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1987.
- İpekçi, Abdi; **İnönü Atatürk'ü Anlatıyor**, Cem Yayınevi, İstanbul, 1968.
- İskit, R. Servet, **Türkiye'de Neşriyat Hareketleri Tarihine Bir Bakış**, Milli Eğitim Basımevi Ankara, 2000.
- Jean, Georges; **Yazı İnsanlığın Belleği**, Çev. Nami Başer, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2010.
- John Dewey, **Türkiye Maarifi Hakkında Rapor**, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1939.

- Kabacalı, Alpay; **Başlangıcından Günümüze Türkiye’de Matbaa, Basın ve Yayın**, Literatür Yayınları, İstanbul, 2000.
- Karaer, İbrahim; **Türk Ocakları(1912-1931)**, Türk Yurdu Neşriyatı, Ankara, 1992.
- Kemal, Ebul Muhsin; **Sağlık Bilgisi**, Türk Neşriyat Yurdu İş Matbaası, İstanbul, 1930.
- Kili, Suna; **Atatürk Devrimi, Bir Çağdaşlaşma Modeli**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2000.
- Kocatürk, Utkan; **Doğumundan Ölümüne Kadar Kaynakçalı Atatürk Günlüğü**, Ankara, 1999.
- Korkmaz, Zeynep; **Dil ve Alfabe Üzerine Görüşler**, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları, Ankara, 1991.
- _____ ; **Atatürk ve Türk Dili Belgeler**, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları, Türk Dil Kurumu, Ankara, 1992.
- Korkmaz, Zeynep; Ercilasun, Ahmet B. vd.; **Atatürk ve Türk Dili 2, Atatürk Devri Yazarlarının Türk Dili Hakkındaki Görüşleri**, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1997.
- Koryürek, Cüneyt E; **Harf İnkılâbı 70. Yıl 1928-1998**, Arçelik Yayınları, İstanbul, 1998.
- Kramer, Samuel Noah; **Tarih Sümer’de Başlar**, Çev. Muazzez İlmiye Çığ, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 2000.
- Levend, Agah Sırrı; **Türk Dilinde Gelişme ve Sadeleşme Safhaları**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1949.
- Lewis, Bernard; **Modern Türkiye’nin Doğuşu**, Çev. Metin Kıratlı, Tarih Kurumu, Ankara, 1993.
- Mazhar Müfit Kansu, **Erzurum’dan Ölümüne Kadar Atatürk’le Beraber**, C.I, Ankara, 1988.
- Memiş, Ekrem; **Eskiçağ Medeniyetleri Tarihi**, Ekin Kitabevi, Bursa, 2006.
- Memişoğlu, Hüseyin; **Bulgaristan’da Türk Kültürü**, Ankara, 1995.
- Nayır, Yaşar Nabi; **Balkanlar ve Türklük**, Ankara, 1936.
- Oral, Fuat Süreyya; **Türk Basın Tarihi 1728-1922**, Yeni Adım Matbaası, İstanbul, 1967.
- Oy, Aydın; **Tekirdağ’da Atatürk**, Ekim Basımevi, İstanbul, 1965.
- Ökçün, A. Gündüz; **Türkiye İktisat Kongresi (1923)**, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara, 1971.
- Önder, Mehmet; **Atatürk’ün Yurt Gezileri**, İş Bankası Yayınları, Ankara, 1975.
- Özçelik, Nazmi; **İlkçağ Tarihi ve Uygarlığı**, Nobel Yayınları, Ankara, 2002.
- Özerdim, Nihat Sami; **Elli Yılda Kitap (1923-1973)**, Sevinç Matbaası, Ankara, 1974.

_____ ; **Yazı Devriminin Öyküsü**, Ankara, 1978.

Özgül, M. Kayhan; **Münif Paşa**, Elips Yayınları, İstanbul, 2005.

Öztoprak, İzzet, Qassam Kh. Al-Juamaili; **Irak ve Kemalizm Hareketi (1919-1923)**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 1999.

Öztürk, İsa; **Harf Devrimi ve Sonuçları**, Adam Yayınları, İstanbul, 2004.

Öztürk, Kazım; **Türk Parlamento Tarihi, TBMM, III. Dönem**, Türkiye Büyük Millet Meclisi Vakfı Yayını, Ankara, 1995.

Paçacıoğlu, Burhan; **Sivas Basınında Harf İnkılâbı**, Sivas, 1990.

Palazoğlu, Ahmet Bekir; **Atatürk İnkılâpları (Milletin Çağdaşlaşması)**, Türk Hava Kurumu Yayınları, Ankara, 1999.

Payzın, Sabahattin; **Tarihte Dil, Yazı, Bilim ve Toplum**, Doğruluk Matbaacılık, İzmir, 1992.

Safa, Peyami; **Türk İnkılâbına Bakışlar**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 1996.

Sakaoğlu, Necdet; **Cumhuriyet Dönemi Eğitim Tarihi**, İstanbul, 1992.

_____ ; **Osmanlı'dan Günümüze Eğitim Tarihi**, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2003.

Sarınay, Yusuf; **Türk Milliyetçiliği'nin Tarihi Gelişimi Ve Türk Ocakları (1912-1931)**, Ötüken Yayınları, İstanbul, 1994.

Sel, Kemal Salih; **Cumhuriyet'in Türk Alfabesi**, Cumhuriyet Matbaası, İstanbul, 1928.

Somel, Selçuk Akşin; **Osmanlı'da Eğitimin Modernleşmesi (1839-1908) İslâmlaşma, Otokrasi ve Disiplin**, Çev. Osman Yener, İletişim Yayınları, İstanbul, 2010.

Sönmez, Cemil; **Atatürk'ün Yetişmesi ve Öğretmenleri**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2004.

Şahin, Muhammet; **Uygarlık Tarihi**, Gündüz Eğitim Yayıncılık Yayınları, Ankara, 2002.

Şerifoğlu, Osman; **Kültürümüz Açısından İslâm Harflerinin Müdafaası**, Selam Neşriyat, İstanbul, 2000.

Şimşir, Bilal Nuri; **Türk Yazı Devrimi**, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1992.

_____ ; **Türk Harf Devrimi Üzerine İncelemeler**, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2006.

Tekin, Mehmet; **Harf İnkılâbı: Türk Ocaklarının Çalışmaları ve Hatay'da Yeni Yazı**, Antakya, 1988.

Tekin, Talat; **Tarih Boyunca Türkçenin Yazımı**, Simurg Yayıncılık, Ankara, 1997.

Topuz, Hıfzı; **Türk Basın Tarihi**, Remzi Yayınevi, İstanbul, 2003.

Tuncer, Hüseyin; Hacaloğlu, Yücel Memişoğlu, Ragıp; **Türk Ocakları Tarihi (1912-1997)**, C. 1, Ankara, 1998.

Tunçay, Mete; **Türkiye Cumhuriyeti'nde Tek Parti Yönetimi'nin Kurulması (1923-1931)**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1999.

Turan, Şerafettin; **Türk Kültür Tarihi**, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1990.

Türk Tarih Kurumu Yazı Devriminin 50.Yılı Sergisi, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1979.

Uluğ, Naşit Hakkı; **Üç Büyük Devrim**, Ak Yayınları, İstanbul, 1973.

User, Hatice Şirin; **Başlangıçtan Günümüze Türk Yazı Sistemleri**, Akçağ Yayınları, Ankara, 2006.

Ülkütaşır, M. Şakir; **Atatürk ve Harf Devrimi**, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2000.

Ünaydın, Ruşen Eşref; **Atatürk Tarih ve Dil Kurumları: Hatıralar**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1954.

Üstel, Fusun; **İmparatorluktan Ulus-Devlet'e Türk Milliyetçiliği: Türk Ocakları (1912-1931)**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2004.

Yalçın, Bekir Sıtkı; Gönülal, İsmet; **Atatürk İnkılâbı Kanunlar, Kararlar, Tamimler, Bildiriler, Belgeler, Gereke ve Tutanaklarıyla**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1984.

Yavuz, Bige; **Kurtuluş Savaşı Döneminde Türk Fransız İlişkileri Fransız Arşiv Belgeleri Açısından 1919-1922**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1994.

Yıldız, Hakkı Dursun; **İslâmiyet ve Türkler**, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1980.

Yılmaz, Mehmet Serhat; **İnkılâbı ve Millet Mektepleri 1928-1935 (Harf Kastamonu Örneği)**, Berikan Yayınevi, Ankara, 2009.

Yılmaz, Mustafa; **İngiliz Basını ve Atatürk'ün Türkiye'si**, Phonix Yayınevi, Ankara, 2002.

Yorulmaz, Hüseyin; **Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Alfabe Tartışmaları**, Kitabevi Yayınları, İstanbul, 1995.

IV. MAKALELER

Açıkgöz, Halil; *"Türklerin Kullandığı Alfabelerden Göktürk Alfabesi"*, **Yeni Türkiye Dergisi**, S.15, Yeni Türkiye Medya Yayınları, Ankara, 1997, s. 234-250.

_____ ; *"Türklerin Kullandığı Alfabelerden Kiril Alfabeleri"*, **Yeni Türkiye Dergisi**, S. 15, Yeni Türkiye Medya Yayınları, Ankara, 1997, s. 245.

Akalın, Şükrü Haluk, *Cumhuriyet Döneminde Türkçe*, **Türkler Ansiklopedisi**, C.18, Yeni Türkiye Medya Yayınları, Ankara, 2002, s.15-53.

Akçay, Yusuf; “Osmanlı Dönemi Alfabe Tartışmaları Bağlamında Dr. İsmail hakkı Bey ve Islah-ı Huruf Cemiyeti”, **Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Kongresi**, Erzurum, 25-27 Nisan 2007, s. 374.

Akyüz, Kenan; “*Türk Ocakları*”, **Belleten**, No:196, Ankara,1986, s. 201-228.

_____ ; “Atatürk’ün Eğitim Düşüncesinin Kökenleri”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, C. VIII, S. 23, Mart 1992, s. 224.

Alaaddin, İbrahim; “*Harflerimizin Kabahati*” **Resimli Gazete**, 8 Mart 1924.

Albayrak, Mustafa; “*Millet Mekteplerinin Yapısı ve Çalışmaları (1928-1935)*”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, C. 10, S.29, Ankara, Temmuz 1994, s. 471-483.

Ali, Naci; “Neşriyatta Buhran Var mı?” **İkdam**, 7 Nisan 1929.

Ali, Suavi; “*Hattımızın Islahı*” **Muhbir**, 31 Ağustos 1868, s. 1.

Alkım, Bahadır; “*Yazının Başlangıcı*”, **Harf Devriminin 50. Yılı Sempozyumu**, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1991, s.3-15.

Alp, Sedat; “*Eski Anadolu’da Yazı*”, **Harf Devriminin 50. Yılı Sempozyumu**, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1991, s. 19-22.

Alpay, Meral; “*Harf Devrimi’nin Kütüphaneler Açısından Önemi*”, **Harf Devrimi’nin 50. Yılı Sempozyumu**, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1991, s.125-128.

Altun, Mustafa; “*Alfabe Değişiminin Tarihsel Gelişimi Üzerine Bir Değerlendirme*” **Cumhuriyetimizin 81. Yılına Armağan**, Sakarya Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Müdürlüğü, Adapazarı, Aralık 2004, s.57-63.

Ankara Doğu Araştırma Merkezi; “*Dil Encümeni Çalışmaları ve Latin Alfabeti Komisyonunun Modifications’u*”, İstanbul Araştırma Merkezi, **Belgelerle Türk Tarihi Dergisi**, S. 9-10, İstanbul, Kasım-Aralık 1985, s. 63-67.

_____ ; “*Türk Yazısının Uygulanması Milletten Gaziye-Gaziden Millete*”, **Belgelerle Türk Tarihi Dergisi**, S. 9-10, İstanbul, Kasım-Aralık 1985, s. 44-57.

Anzerlioğlu, Yonca; “*Harf İnkılâbının Uygulanışı*”, **80. Yılında Türk Harf İnkılâbı Uluslar arası Sempozyumu**, Yeditepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü”, İstanbul, 10-11 Kasım 2008, s. 396-405.

Arar, İsmail; “*Gazi Alfabeti*”, **Harf Devriminin 50. Yılı Sempozyumu**, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1981, s.156.

Arıkan, Aykut; “*Bilimsel Yönden Harf Devriminin Haklılığının Kesin Kanıtı Olarak Harf Devriminin Türk Basınına Somut Etkileri*” **80.Yılında Türk Harf İnkılâbı Uluslararası Sempozyumu**, Yeditepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, İstanbul, 2008, s. 82-88.

Arıkan, Zeki; “*Harf Devriminin Verimleri On Yıllık Neşriyat Sergisi ve Birinci Neşriyat Kongresi*,” **80.Yılında Türk Harf İnkılâbı Uluslararası Sempozyumu**, Yeditepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, İstanbul, 2008, s. 23-29.

Arslan, Esat; “*Türk Dil Devriminde Agop Dilaçar ve Avram Galanti Tartışması*”, **80. Yılında Türk Harf İnkılâbı Uluslararası Sempozyumu**, Yeditepe Üniversitesi, Atatürk İlkeleri Ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, İstanbul, 10-11 Kasım 2008, s. 74-81.

Ata, Bahri; “*Harf Devrimi Üzerine Yeniden Düşünmek*”, **Kontur Yaşam**, (Aylık Seyahat ve Aktüalite Dergisi), Kasım 2006, s.18-20.

Atay, Falih Rıfki; “*Yeni Yazı*”, **Türk Dili**, C. II, S.23, 1 Ağustos 1953, s. 719.

Avni Başman, “*Latin Harfleri Meselesi*”, **Hayat Mecmuası**, C. I, S. 5, 30 Kanunuevvel, 1926.

Bali, Rıfat N.; “*Tek Parti Döneminde Gazete Tirajları*” **Tarih ve Toplum**, S. 221, Mayıs 2002, s. 19.

Baysal, Jale; “*Harf Devrimi’nden Önce ve Sonra Türk Yayın Hayatı*”, **Harf Devrimi’nin 50. Yılı Sempozyumu**, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1981, s. 61-71.

Bulaç, Sadettin; “*Osmanlılar Devrinde Alfabe Tartışmaları*”, **Harf Devrimi’nin 50.Yılı Sempozyumu**, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1991, s. 47-48.

Canpolat, Mustafa; “*Arap Yazılı Türk Alfabesinin Gelişmesi*”, **Harf Devriminin 50. Yılı Sempozyumu**, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1991, s. 49-54.

Cumbur, Müjgan; “*Türk Kütüphaneciliğinin Tarihi Kökleri*”, **Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni**, C. 12 S. 3-4,1963, s.116-117.

Çalık, Ramazan; Baltaoğlu, Ali Galip; “*Alman Kaynaklarında Türk Harf İnkılâbı ve Yankıları (Elçilik raporları- Basın ve Diğer Kaynaklar)*”, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü **Atatürk Yolu Dergisi**, S.27-28, Mayıs- Kasım 2001, s. 263-283.

Çolak, Mustafa; “*İstanbul’daki Alman Büyükelçiliği Raporlarına Göre Mustafa Kemal ve Harf İnkılâbı*”, **V. Uluslararası Atatürk Kongresi C.2**, 08-12 Aralık 2003, Ankara, 2005, s. 1333-1345.

Dağıstan, Adil; “*Hamdullah Suphi’nin Romanya Büyükelçiliği ve Gagavuz Türkleri*” **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, S. 54, C.18, Kasım 2002, s. 74-76.

Dilaçar, Agop; “*Alfabemizin 30. Yıldönümü*”, **Türk Dili**, C. VII, S. 83, 1 Ağustos 1958, s. 540.

Doğan, İsmail; “*Milli Alfabemiz Göktürk (Runik) Yazısı Doğu Avrupa İle Kuzey Kafkasya’daki Örnekleri ve Yeni Buluntular, Atatürk’ün Harf Devrimi Ve Türk Dünyasına Yansımaları Sempozyumu*”, Karadeniz Teknik Üniversitesi Kafkasya ve Orta Asya Ülkeleri Uygulama Ve Araştırma Merkezi Yayını, Trabzon, 1999, s. 81-108.

Dudu, Ayşe; “*Türk Dünyasında Kullanılan Alfabelere Tarihi Bir Bakış*”, **80. Yılında Türk Harf İnkılâbı Uluslararası Sempozyumu**, Yeditepe Üniversitesi, Atatürk İlkeleri Ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, İstanbul, 10-11 Kasım 2008, s. 60-70.

Duman, Mustafa; “*72. Yıldönümü Dolayısıyla Yazı Devrimine Doğru*”, **Toplumsal Tarih**, S. 83, Kasım 2000, s. 25-29.

_____ ; “*Latin Harfli Türk Alfabe Levhaları*”, **Tarih ve Toplum**, S. 229, Ocak 2003, s.19-22.

Erat, Muhammet; “*Osmanlı’da Alfabe Tartışmaları*” **Türkler Ansiklopedisi**, C. 18, s. 154.

Ertan, Temuçin Faik; “*Kadrocuların Kemalizm Anlayışında Alfabe, Dil ve Edebiyat.*” **Yeditepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü**, İstanbul, 2008, s. 145-148.

_____ ; “*Ahmet Cevat Emre ve Kemalizm’de Öncü Bir Dergi: Muhit*”, **Kebikeç, İnsan Bilimleri için Kaynak Araştırmaları Dergisi**, Yıl: 2, S. 5, 1997, s. 17-35.

Gevgilili, Ali; “*Türkiye Basını*”, **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, C. I, İstanbul, 1983, s. 202-228.

Güneş, Günver; Müslime Güneş, “*Türk Ocakları ve Harf İnkılâbı*”, **80. Yılında Türk Harf İnkılâbı Uluslararası Sempozyumu**, Yeditepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp tarihi Enstitüsü” İstanbul, 10-11 Kasım 2008, s. 187-197.

Henze, Paul; “*İç Asya’da Siyaset ve Yazı*” **Belgelerle Türk Tarihi Dergisi**, S.9-10, Kasım- Aralık 1985, s. 80-89.

İlgürel, Mücteba; “*Millet Mektepleri*”, **Edebiyat Fakültesi Dergisi**, İstanbul, 1981, s. 25-34.

İnan, A. Afet; “*Ellinci Yılında Türk Harf Devrimi(1928)*” **Harf Devrimi’nin 50.Yılı Sempozyumu**, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1991, s. 79-83.

İnan, M. Rauf; “*Yazı Değişimi, Çok Kısa Sürede Gerçekleşmiş Bir Devrim ve Gerçekleştirme Yöntemleri*”, **Harf Devrimi’nin 50. Yılı Sempozyumu**, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1991, s. 169-186.

İstanbul Araştırma Merkezi; “*Basına Verilen Prim*”, **Belgelerle Türk Tarihi Dergisi**, S. 9-10, Kasım-Aralık 1985, s. 120-127.

Kayam, H. Cevahir; “*Harf Devriminde Devlet Harcamaları*”, **80. Yılında Türk Harf İnkılâbı Uluslararası Sempozyumu**, Yeditepe Üniversitesi, Atatürk İlkeleri Ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, İstanbul 10-11 Kasım 2008, s. 245-256.

Kılıçzade Hakkı; “*İzmir Kongresinde Latin Harfleri*” **İçtihad**, 1 Temmuz 1923.

Kocabaşoğlu, Uygur; “*Harf Devrimi’nin Eğitim ve Kültür Yaşamımız Üzerindeki Kimi Etkilerine Değın Gözlemler*”, **Harf Devrimi’nin 50. Yılı Sempozyumu**, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1991, s. 113-124.

Kongar, Emre; “*Toplumun Her Kesimine Etkisi Nedeniyle Büyük Önem Taşıyan Yazı Devrimi Amacına Ulaştı*” **Milliyet Sanat Dergisi**, S. 296, 6 Kasım 1978, s. 3-8.

Köprülü, Fuad; “*Harf Meselesi*”, **Milli Mecmua**, C. 8, S. 75, 1 Aralık 1926, s. 1206-1207.

_____ ; “*Alfabe İnkılâbı*”, **Ülkü**, C. XII, S.67, Ankara, Eylül 1938, s.1-2.

Kurşun, Zekeriya; “*Türkiye’de Harf İnkılâbı ve Arap Dünyası’na Yansımaları*”, **80.Yılında Türk Harf İnkılâbı Uluslararası Sempozyumu**, Yeditepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, İstanbul, 2008, s. 371-375.

Mert, Özcan; “*Atatürk’ün İlk Öğretmeni Şemsi Efendi*”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, C. 3, S. 20, Mart 1991, s. 36.

“*Millet Mektepleri Teşkilî Hakkında Valiliklere yapılan Tamim*”, **Maarif Vekaleti Mecmuası**, S. XVII, Ankara, 1929, s. 89-90.

Müftüoğlu, Ahmet Hikmet; “*Afaki Bir Serzeniş*” **Resimli Gazete**, 30 Ağustos 1924.

Münif Paşa; “*İmla Meselesi*”, **Mecmua-i Fünun**, S.14, İstanbul, 1863, s. 76-77.

Nerimanoğlu, Kamil Veli; “*1926-I. Bakû Türkoloji Kurultayı ve Atatürk’ün Harf Devrimi*” **80.Yılında Türk Harf İnkılâbı Uluslararası Sempozyumu**, Yeditepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, İstanbul, 2008, s. 109-113.

Oral, Haluk; “*Yeni Alfabede Ermeni İmzası*”, **NTV Tarih Dergisi**, S. 21, Ekim 2010, s. 34.

Ortaylı, İlber; “*Harf Devrimi Üzerine Bir Değerlendirme*”, **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, C. 5, İletişim Yayınları, İstanbul, 1983, s. 1296-1304.

Öymen, Münir Raşid; “*Muallim Mektepleri ve Terbiye Hareketleri*”, **Yeni Bilgi**, C. I, S.10, 1948, s. 18.

Özer, İlbeyi; “*Harf Devriminin Dış Basında Yansımaları: The National Geographic Magazine Örneği*”, **80.Yılında Türk Harf İnkılâbı Uluslararası Sempozyumu**, Yeditepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, İstanbul, 2008, s.356-364.

Özkul, Ali Efdal; Akçansoy, Yurdağul; “*Yeni Türk Harflerinin Kıbrıs’ta Kullanılması ve Yaşanan Problemler*” **80. Yılında Türk Harf İnkılâbı Uluslararası Sempozyumu**, Yeditepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, İstanbul, 2008, s. 417-420.

Özsarı, Mustafa; “*Türk Dil Kurumu-Halkevleri Dil Çalışmaları*” **Türk Dili, Dil ve Edebiyat Dergisi**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, S. 609, Ankara, 2002, s. 468-469.

Öztürk, Cemil; “*Milli Mücadele Ankara’sında Bir Yüksek Öğretim Kurumu: Serbest Âli Dersler Müessesesi-i İlmiyesi*”, **Atatürk Yolu**, Yıl:7, C. 4, S.13, Mayıs 1994, s. 55-63.

_____ ; “*Maarif Vekili Mustafa Necati Bey ve Harf İnkılâbı*” **80. Yılında Türk Harf İnkılâbı Uluslararası Sempozyumu**, Yeditepe Üniversitesi, Atatürk İlkeleri Ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, İstanbul 10-11 Kasım 2008, s.158-170.

Öztürk, Cemil; Nurdoğan, Arzu M.; “*Millet Mekteplerinde Yurttaşlık Eğitimi: Öğretim Programı ve Ders Kitapları*”, **Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi**, S. 5, İstanbul, 2001, s.175-202.

Safa, Peyami; “*Atatürk’ün Bir Kadına Mektupları*”, **Milliyet**, 25 Kasım 1954.

Sakaoğlu, Necdet; “*Dedelerimiz Çocukken*”, **NTV Tarih Dergisi**, S.17, Haziran 2010, s. 42-43.

Sarıkoymcu Değerli, Esra; “*Amerikan Basınında Türk Harf ve Dil Devrimi*”, **80.Yılında Türk Harf İnkılâbı Uluslararası Sempozyumu**, Yeditepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, İstanbul, 2008, s. 342-347.

Sarısaman, Sadık; “*Taşra’da Harf İnkılâbı’nın Uygulanışı (Afyonkarahisar Örneği)*”, **Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Atatürk’ün Doğumunun 125. Yılına Armağan, Yıl:3, S.VIII, Afyon, 2006, s.105.

Sürmeli, Serpil; “*Türk Basınında Harf İnkılâbı*”, **80. Yılında Türk Harf İnkılâbı Uluslararası Sempozyumu**, Yeditepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü” İstanbul, 10-11 Kasım 2008, s. 279-286.

Şakiroğlu, Mahmut; “*Halkevleri Dergileri ve Neşriyatı*” **Kebikeç Dergisi**, Kebikeç Yayınları, S.3, Aralık 1996, s.133.

Tansel, Fevziye Abdullah; “*Arap Harflerinin Islahı ve Değiştirilmesi Hakkında İlk Teşebbüsler ve Neticeleri (1862-1884)*”, **Belleten**, C. XVII, S. 66, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1953, s. 223-249.

Tekeli, Safa; “*Türk Yazı Devrimi ve Anadolu Ajansı*” **Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi**, S. 683, Kasım 2008, s. 403-410.

Tekin, Talat; “*Göktürk Alfabesi*”, **Harf Devriminin 50. Yılı Sempozyumu**, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1991, s. 27-29.

Tezcan, Semih; “*Türklerde Yazı Kültürünün Başlangıcı ve Gelişimi*”, **Harf Devriminin 50. Yılı Sempozyumu**, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1991, s. 39-43.

Togan, Zeki Velidi; “*Türklerde Hars Buhranı*”, **Türk Yurdu**, C. 4, S. 24, Aralık, 1926, s. 494-509.

Tongül, Neriman; “*Türk Harf İnkılâbı*”, **Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, S. 53-34, Mayıs-Kasım 2004, s. 103-130.

Toprak, Zafer; “*Cumhuriyet’in Kilit Taşı Harf Devrimi*”, **Toplumsal Tarih**, S. 118, İstanbul, Ekim 2003, s. 68-73.

Topses, Gürsen; “*Cumhuriyet Dönemi Eğitiminin Gelişimi*”, **75. Yılda Eğitim**, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 1999, s. 13-14.

Ulçugür, İsmail; “*Yazım Değişmeleri*”, **Türk Dili**, S. 236, Ankara, Kasım 1978, s. 567.

Unat, Faik Reşit; “*Latin Alfabesinden Türk Alfabesine*”, **Türk Dili**, Ankara, 1 Ağustos 1953, s.727.

Üngör, Zeki; “Ankara’da İlk Orkestra”, **Nükte, Fıkra ve Çizgilerle Atatürk**, 3. Kitap. Derleyen: Ahmet Banoğlu, Yeni Dünya Özel Sayısı, İstanbul, 1955, s. 77-78.

Williams, Maynard Owen; “Turkey Goes to School”, **The National Geographic Magazine**, Volume LV, Number 1, January 1929, s. 94-108.

Yalçın, Hüseyin Cahit; “Latin Harfleri” **Resimli Gazete**, 22 Eylül 1923.

Yaşar, Hakan; “Yurtdışında Bir Kültür Kurumu: Londra Halkevi” **Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, 45, Ankara, Bahar 2010, s. 177-215.

Yılmaz, Mustafa; *İngiliz Kamuoyu ve Harf İnkılâbı*, **80.Yılında Türk Harf İnkılâbı Uluslararası Sempozyumu**, Yeditepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, İstanbul, 2008, s. 422-426.

Yüceer, Saime; “Türkiye’nin Aydınlanma Sürecinde Bir Kültür Devrimi Millet Mektepleri” **Uludağ Üniversitesi Atatürkçü Bakış Dergisi**, C. 1 S. 1, 2002, s. 25.

V. TEZLER

Akpınar, Yavuz; **Mirza Feth-Ali Ahundzade (Bütün Yönleriyle)**, Doktora Tezi, Erzurum, 1980.

Ataş, Ufuk; **Millet Mektepleri (1928-1935)**, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir, 2003.

Karakaş, Ömer; **Cumhuriyet Döneminde Manisa Vilayeti (1928-1933)**, Celal Bayar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Manisa, 1999.

Kurt, Mihriban; **Millet Mektepleri**, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2000.

Özdemir, Yavuz Uğur; **Türk Yazı Devrimi ve İlk Uygulamalar**, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İzmir, 2001.

Tuzkaya, Selma; **Harf İnkılâbı ve Balıkesir Basımına Yansımaları**, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir, 2006.

Varnalı, Özgür Şahap; **Türkiye’de 1932-1950 Sürecinde Halkevleri Temsil Şubelerinin Yurttış Eğitimine Katkıları**, Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İlköğretim Anabilim Dalı, Sosyal Bilimler Öğretmenliği Programı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir, 2008.

Yenişan, Ayça; **Tarih Boyutu İçinde Alfabe Sorunu ve Türk Harf Devrimi (1839-1929)**, Osman Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, T.C. Tarihi Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir, 2005.

VI. SÜRELİ YAYINLAR (GAZETELER, DERGİLER)

Gazeteler

Akşam
Ayn Tarihi
Cumhuriyet
Hakimiyet-i Milliye
Hürriyet
Hürriyet-i Fikriye
İçtihad
İkdam
Milliyet
Muhbir
Resimli Gazete
Resmi Gazete
Son Saat
Tanin
Tasvir-i Efkar
Terakki
Türkçe Gazete
Vakit
Yeni Yazı

Dergiler

Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi
Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi
Belgelerle Türk Tarihi Dergisi
Belleten
Halk Mecmuası
Hayat Mecmuası
Kebikeç
Maarif Vekâleti Mecmuası
Mecmua-i Fünun
Milli Mecmua

Milliyet Sanat Dergisi
NTV Tarih Dergisi
Tarih ve Toplum
TBMM Kanunlar Dergisi
TBMM Tutanak Dergisi
Toplumsal Tarih
Türk Dili
Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi
Türk Yurdu
Ülkü
Yeni Bilgi
Yeni Türkiye Dergisi

VII. İNTERNET KAYNAKLARI

<http://www.danistay.gov.tr>.20.07.2011
<http://www.ihaphulusi.gen.tr>.20.07.2011
<http://www.meb.gov.tr>.10.06.2011
<http://www.mkutup.gov.tr>.3.9.2011
<http://www.tbmm.gov.tr>.10.10.2011

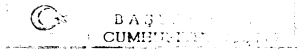
EKLER LİSTESİ

Ek: 1 Huruf-ı Munfasıla Yöntemiyle Yazılmış Kitap	259
Ek: 2 Latin Harflerini Araştırmak Üzere Kurulan Dil Heyeti	260
Ek: 3 Mustafa Kemal Paşa'nın Mustafa Necati Bey'e Telgrafı.....	261
Ek: 4 Yeni Türk Alfabesinin Altın Levhasının Orjinal Tasarımı.....	262
Ek: 5/1 Yeni Harfler İçin Bütçeye İlave Edilen 400.000 Liranın Sarfı.....	263
Ek: 5/2 Yeni Harfler İçin Bütçeye İlave Edilen 400.000 Liranın Sarfı.....	264
Ek: 5/3 Yeni Harfler İçin Bütçeye İlave Edilen 400.000 Liranın Sarfı.....	265
Ek: 6 Millet Mektepleri Dershanesi Mezuniyet Vesikası.....	266
Ek: 7 İstanbul Maarif Müdürlüğünden Öğretmenlik Talebi	267
Ek: 8 Halk Mecmuası'nda Millet Mektepleri ile İlgili Haberler.....	268
Ek: 9 Ankara'da Millet Mekteplerinde Öğrenci Sayıları	269
Ek: 10/1 Millet Mekteplerince Kadınlara Açılan Kurslar	270
Ek: 10/2 Millet Mekteplerince Erkeklerle Açılan Kurslar	270
Ek: 11/1 Halk Dershanelerine Mahsus Türk Alfabesi.....	271
Ek:11/2 Mektepler İçin Çok Resimli Süslü Alfabe.....	272
Ek: 12 İmam ve Hatiplerin Yeni Türk Harflerini Öğrenmeleri Hakkında	273
Ek: 13 Türk Kadınları Biçki Yurdunda Açılan Okuma Yazma Kursu	274
Ek: 14/1 Türk Harflerinin Kabul ve Tatbiki Hakkında Kanun	275
Ek: 14/2 Türk Harflerinin Kabul ve Tatbiki Hakkında Kanun	276
Ek: 15 Cumhuriyet Gazetesinin Yeni Logosu	277
Ek: 16 Yeni Türk Alfabesi İle Yayımlanan Türkçe Gazete.....	278
Ek: 17 Gazetelerde Yeni Alfabe Dersleri	279
Ek: 18/1 Karikatürlerde Yeni Türk Alfabesi.....	280
Ek: 18/2 Karikatürlerde Yeni Türk Alfabesi.....	280
Ek: 18/3 Karikatürlerde Yeni Türk Alfabesi.....	281
Ek: 18/4 Karikatürlerde Yeni Türk Alfabesi.....	281
Ek: 19 Sokak İsimlerinin, Levhaların Yeni Türk Harfleriyle Yazılması.....	282
Ek: 20/1 Harf İnkılâbı 10. Yıl Anma Pulları.....	283
Ek: 20/2 Harf İnkılâbı'nın 50. Yıldönümünde Çıkarılan Pul ve Mühürler ...	283
Ek: 20/3 Atatürk'ün Doğumunun 100. Yıldönümünde Çıkarılan Harf İnkılâbı Temalı Anma Pulu ve Mührü	284
Ek: 20/4 Yeni Türk Alfabesinin Kabul Edilişinin 75. Yıldönümü Anısına Çıkarılan Pul, Mühür ve Amblem.....	284
Ek: 21/1 Mühürlerin Yeni Harflerle Bastırılması	285
Ek: 21/2 Yeni Harflerle Bastırılan Mühür Örnekleri	286
Ek: 21/3 Yeni Harflerle Bastırılan Mühür Örnekleri	286
Ek: 22 Harfler Marşı.....	287
Ek: 23/1 Eski Harflerle Yazılmış Ticaret Markaları Hakkında Alman Karar ..	288
Ek: 23/2 Eski Harflerle Yazılmış Ticaret Markaları Hakkında Alman Karar ..	289
Ek: 24 Tabelaların Yeni Türk Harfleriyle Yazılması	290

Ek: 25 Eski Yazılı Filmler Hakkında	291
Ek: 26 Dahiliye Vekili Şükrü Kaya'nın Alfabe Uygulamalarına Dair Yazısı.....	292
Ek: 27/1 Yeni İsim Almaları Gereken Makamlar Hakkında	293
Ek: 27/2 Yeni Makam Adları.....	294
Ek: 28 Yeni Yazı Makineleri	295
Ek: 29 Kadınlara Yeni İş İmkanları.....	296
Ek: 30 Gazetelere Prim Verilmesi ve Gümrük Vergisi Muafiyeti.....	297
Ek: 31/1 Eski Harflerle Basılmış Kitapların Kütüphanelere Dağıtılması.....	298
Ek: 31/2 Eski Harfli Kitapların Değerlendirilmesi Hakkındaki Kararname....	299
Ek: 32 Simplified Spelling Society'nin Mustafa Kemal Paşa'ya Telgrafı	300
Ek: 33 Bulgaristan'da Yenilik Gazetesine Matbaa Harflerinin Gönderilmesi	301

Ek: 2 Latin Harflerini Araştırmak Üzere Kurulan Dil Heyeti.
(Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Fon Kodu: 30. 18.1.1., Sayı No: 6645, Yer No: 29.032. 20., Tarih: 23.5.1928)

-25-

فرادنامه

6645
29.032.20

لغزده لایحه ترقیب صورت و طمان تظیف در ترمینت و غیره حضور و غیره لایحه بودجه ده موضوع
 در لایحه ترقیب ترمینت و غیره لایحه ترقیب و غیره لایحه ترقیب و غیره لایحه ترقیب و غیره لایحه ترقیب و غیره
 بعد از رسیده اشرف و دارالفنون مدرسه و غیره لایحه ترقیب و غیره لایحه ترقیب و غیره لایحه ترقیب و غیره
 فاضل احمد خواجه و غیره لایحه ترقیب و غیره لایحه ترقیب و غیره لایحه ترقیب و غیره لایحه ترقیب و غیره
 برقیقت نشانی معارف کولت ترقیب و غیره لایحه ترقیب و غیره لایحه ترقیب و غیره لایحه ترقیب و غیره
 و غیره لایحه ترقیب و غیره لایحه ترقیب و غیره لایحه ترقیب و غیره لایحه ترقیب و غیره

تاریخ
 ۱۳۴۷

ایمان

خارجیه وکیل
 داخله وکیل
 مدافعه ملیه وکیل
 عدله وکیل
 باش وکیل
 معیه و معاونت اجتماعیه وکیل
 اقتصاد وکیل
 نامه وکیل
 معارف وکیل
 مالیه وکیل

30 18 01 01 029 32 20

**Ek: 4 Yeni Türk Alfabesinin Altın Levhasının Orijinal Tasarımı.
(NTV Tarih Dergisi, S. 21, Ekim 2010)**

Ek: 5/2 Yeni Harfler İçin Bütçeye İlave Edilen 400.000 Liranın Sarfı.
(BCA, Fon Kodu: 30.10. 0.0., Yer No: 143.25..23, Dosya No: 1424, Tarih:
14.11.1928)

192

Türk harflerinin icap ettirdiği masraflar dolayısı ile verilen 400.000 lira tahsisatın sarfına ait formül :

1 - Dil heyeti azalarının ücret , hakkı huzur ve harcırahları ile bu heyetin işlerinin tanzimi için Maarif vekâletince teşkil olunacak her nevi komisyonların azalarına ve bu komisyonlar emrinde kullanılacak müstahdemlere verilecek ücret , hakkı huzur ve harcırahlar .

2 - Dil heyeti tarafından neşredilecek alfabe , kıraat , gramer , lügat ve sair bu kabil neşriyatın tahrir, tertip, tab , neşir , tevzi ve posta masrafları .

3 - Halk dersaneleri ve millet mektepleri teşkilatı mesaisinin tanzimine tekaddüm eden her türlü faaliyetlerin mütevekkif olduğu masraflar , bu dersanelerin muallim seyyar muallim ve muavinleri ücretleri ile harcırahları dersane ve mekteplerin tenvir , teshin , müteferrika ve idare masrafları ile bu mektepler müdavimlerine meccanen tevzi edilmek üzere satın alınacak neşriyat ve ders vesaiti bedelleri; muallimlere ve müdavimlere verilecek nakdi mükâfatlar ve aynı mükâfat bedelleri .

4 - Halk için Maarif Vekâleti tarafından yapılacak her nevi neşriyatın tahriri , tab , neşir , tevzi , posta, telgraf masrafları ile bu iş için kullanılacak muharrir , mütercim muhabir , ve müstahdemlerin ücretleri , harcırahları ; isticar edilecek binaların icarı , bedelleri ve tesisatı .

5 - Devlet matbaasının Yeni harflerle tab yapabilecek bir hale getirilmesi için bu matbaaya celbolunacak her nevi matbaa, yazı tertip makineleri ile harfler ve diğer teçhizat bedelleri ; bunların matbaa şahilinde yerlerine konulması ve matbaa binasının bunlara göre tanzimi için binada icap eden

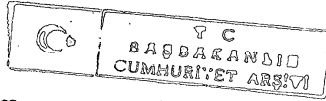
(هر رات مانکی داتره ائده سه بازيان اوراه جواب تکميل ايجديکنک تهریحی رجاوونورد .)

030	10			143	25	23	6
-----	----	--	--	-----	----	----	---

Ek: 5/3 Yeni Harfler İçin Bütçeye İlave Edilen 400.000 Liranın Sarfı.
(BCA, Fon Kodu: 30.10. 0.0., Yer No: 143.25..23, Dosya No: 1424, Tarih:
14.11.1928)

192 .....: آخره:

(2)

tadilat ve inşaat masrafları .

6 - Mektep kitaplarının yeni harflere tebdili ve tekrar basılması için müallif ve mütercimlere verilecek telif hakları ile kitapların yeni harflere tebdili için vekâletin tensibi ile verilecek çevirme ücretleri; bu kitapların her türlü tab, tashih, neşir, tevzi, masrafları ve yeniden-yapdırılacak manüelleri yazmak için münferit olarak ve ya komisyon halinde çalıştırılacak kimselere verilecek telif ve tercüme hakkı, ücretler ve harcırahlar ile bu komisyonlar emrinde kullanılacak müstahdem ve memurların ücret ve aylıkları

030	10			143	25	23
-----	----	--	--	-----	----	----

(عرر اءك مانك ءائء اءءمسه بازلان اوراء ءواب ءءكبل اءءكءك ءءرمى رءا اولوءور .)

7

Ek: 6 Millet Mektepleri Dershanesi Mezuniyet Vesikası.
(4.3.1935)

Cilt 2	No Umumi 60 Hususi 12
MİLLET MEKTEPLERİ DEKSANESİ Mezuniyet vesikası ESKİŞEHİR VİLÂYETİ	
Köyü <i>Zey</i>	Şehiri
Nahiyesi	Semti
Kazası <i>Sisrikisar</i>	Mahallesi
Adı <i>Ab. Ali</i>	Yaşı <i>36</i>
İşi <i>Çiftçi</i>	
<p>1-11-1934 dan 1-31-1935 tarihine kadar <i>Zey köyü</i> Millet Mektebi <i>A</i> dersanesinde okuyan <i>Ab. Ali</i> ^{Hanım} _{Efenk} yapılan imtihanlarda muvaffak olmuş ve kendisine bu mezuniyet vesikası verilmiştir.</p> <p style="text-align: center;"><i>4 1 3 11 1935</i></p>	
Millet Mektebi Muallimi <i>J. Gürbentz</i>	Vilâyet Millet Mektepleri idare heyeti reisi namına Umumi kâtip <i>M. F. Güneş</i>

Ek: 7 İstanbul Maarif Müdürlüğünden Öğretmenlik Talebi.
(BCA, Fon Kodu: 180.09, Yer No: 2.11.1., Tarih: 24.11.1928)

E. C.

İstanbul Maarif müdürlüğüne:

Millet mekteplerinin dört aylık dev-
reli kısmında (Sultanahmet, Beyazıt, Kumkapı)
gibi bir yerde) muallim olmak arzusundayim,
Kabulümü rica ederim efendim.

24-XI-1928

26/11/1928
M. Ragıp

Tıp fakültesi müdavimlerinden

330 M. Ragıp

180.09.-2.11.1.

20/11/28

Ek: 8 Halk Mecmuası'nda Millet Mektepleri ile İlgili Haberler.
(28.10.1929)

SAYI: 38

28 Teşrinivel 1929

3 KURUŞ

HALK

MİLLET MEKTEPLERİ
1 Teşrinisanide Açılıyor

MİLLET MEKTEPLERİNDE HANIMLARIMIZ OKUYOR

Bütün felâketler cehaletten gelir!

Açılan mekteplere koşunuz!

Karanlıktan kurtulunuz!

Ek: 9 Ankara'da Millet Mekteplerinde Öğrenci Sayıları.
(BCA, Fon Kodu: 30.10.0.0, Dosya No: 13915, Yer No: 142.16.15.,
Tarih:3.12.1929)

T. C.	C*	BASBAKANLIK CUMHURİYET ARSIVI	139	3/12/929
DAHİLİYE VEKÂLETİ			15	5
M.İ.	M. U.			

Sayı 2394
III
Görüş 995

Başvekaleti celileye

Ankara şehrinin muhtelif semtlerinde bulunan millet mekteplerinin merasimi mahsusı ile 1/10/929 tarihinde açıldığı ve ankara merkezinde bulunan 42 A . ve 19 B. kurslarına 1427 kadın ve 870 erkek ve mütlhakatta açılan 130 dersaneye kadın ve erkek olmak üzere 4149 şahsın müdevin bulunduğ ve halkın millet mekteplerine devamının temini için i-cepeden tetbirlerin alındığı ve bu yoldaki mesainin mucibi memnuniyet bir halde inkişaf etmekte bulunduğu Ankara vilayetinin 20/11/929 tarihli ve 413 numaralı raporuna atfen arz olunur efendim .
412

Dahiliye vekili
S. Kaya

1

BAS VEKÂLET EVRAKI		
Tarih	Numara	Lef.
3-11-29	7622	

030	10			142	16	15
-----	----	--	--	-----	----	----

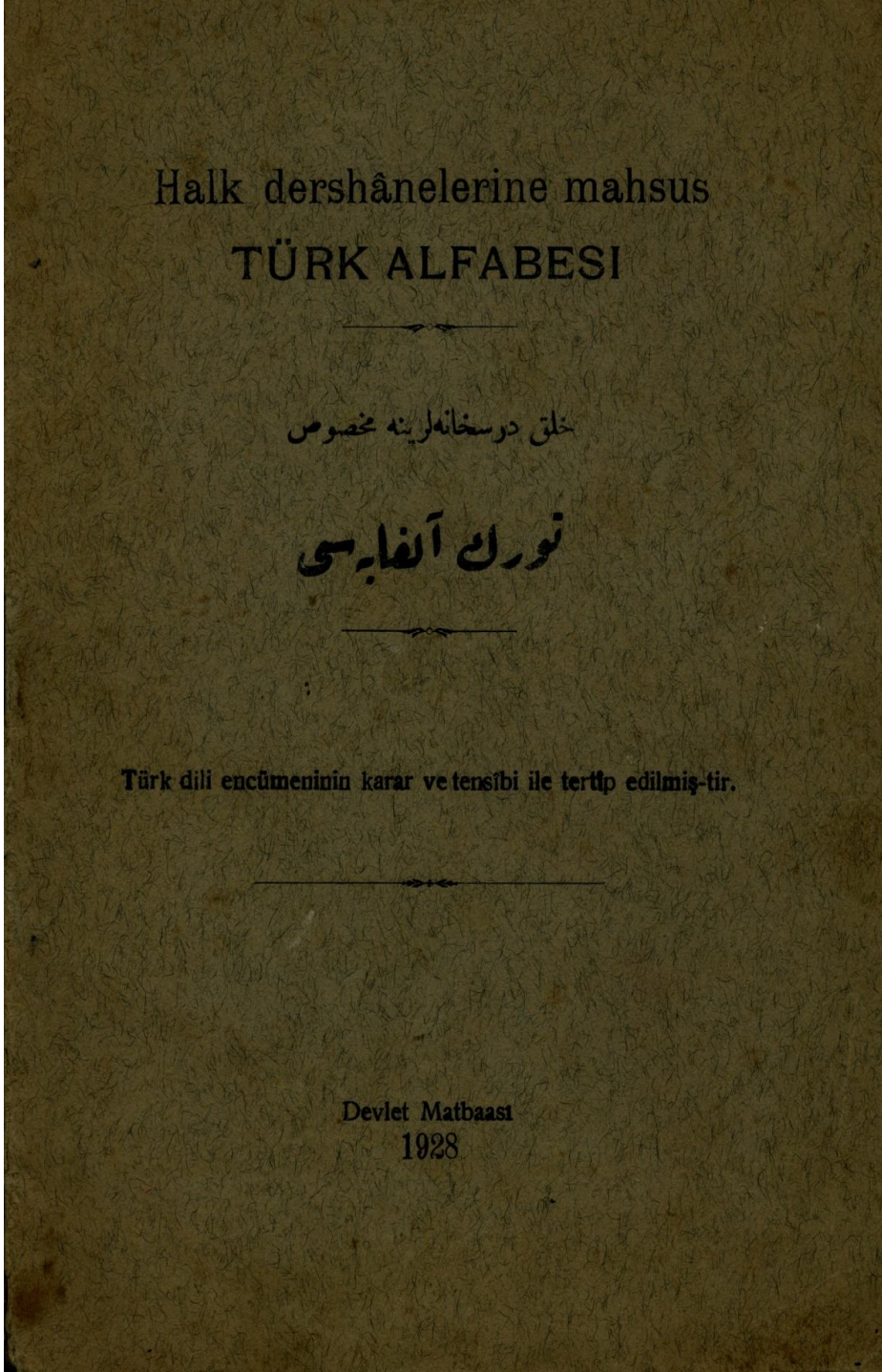
**Ek: 10/1 Millet Mekteplerince Kadınlara Açılan Kurslar.
(Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Arşivi, Fotoğraf Albümü)**

**Ek: 10/2 Millet Mekteplerince Erkeklerle Açılan Kurslar.
(TİTE Arşivi, Fotoğraf Albümü)**

Ek: 11/1 Halk Dershanelerine Mahsus Türk Alfabeti.
(Devlet Matbaası, 1928)

Ek:11/2 Mektepler İçin ok Resimli Süslü Alfabe.
(A. Hilmi Güçlü, ok Resimli Süslü Alfabe, Resimli Ay Matbaası, İstanbul,
1929)

Ek: 12 İmam ve Hatiplerin Yeni Türk Harflerini Öğrenmeleri Hakkında.
(BCA, Fon Kodu: 51..0.0.0, Yer No: 12.105.42., Tarih: 10.11.1928)

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

امد مقتبلکنه

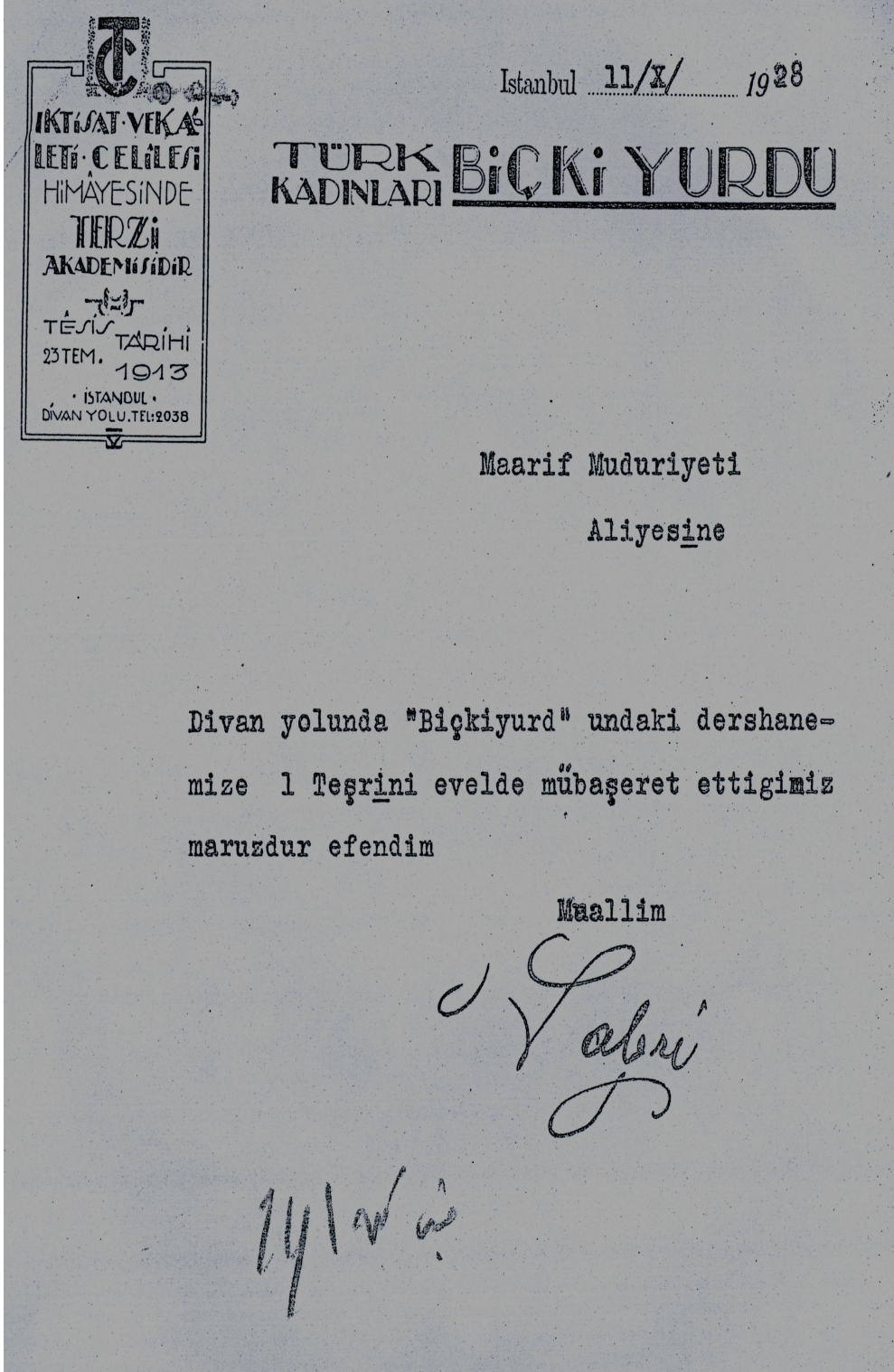
توزیر اعلیٰ دہلی
وزارت اعلیٰ دہلی
تحریرات عدوی
نومبر 1928
خصوصی 1542

1 / 11 / 928 تاریخ و 68 نومرولو تحریراتکز جوابیدر .
موزکز قضا دہ و قرا دہ موجود جوامع شریفہ ائمہ و خطبا سنک بہمہ حال یکی
تورک حوقلرینی اوکر ہمک اوزرہ خصوصی و رسمی کشا د ایدیلن قورسلورہ -
دوام ایلملری و کوندریلن تورکجه خطبہ لورکد ہ و سائٹ ممکنہ ایلہ توزیعی -
بیان اولنور . 928 / 11 / 10 دیانت ایشلری رئیس

051	1743			12	105	42
-----	------	--	--	----	-----	----

بازیلہ حق جوابک ہانکی دائرہ افادہ سیدہ یازیلان نحر برانہ جواب اولدینک نحریری رجا اولنور.

Ek: 13 Türk Kadınları Biçki Yurdunda Açılan Okuma Yazma Kursu.
(BCA, Fon Kodu: 180.09., Yer No: 2.11.1., Tarih:11.10.1928)

تورک حرفلرینک قبولی و تطبیق حقتده قانون

قانون نومروسى : 1353

ماده 1 - شمى به قدر تورکجه يي يازمق ایچین قوللانیلان عرب حرفلری رینه لاتین اساسندن آلتان و مربوط جدولده شکللری کوستریلن حرفلر (تورک حرفلری) عنوانی و حقوقی ایله قبول ایدلمشدر .

ماده 2 - بوقانونک نشری تاریخندن اعتباراً دولتک بوتون دائره و مؤسسهلرنده و بالجه شرکت ، جمعیت و خصوصى مؤسسهلرده تورک حرفلریله یازیلش اولان یازیلرک قبولی و معامله به قونولسى مجبوریدر .

ماده 3 - دولت دائره لرینک هر برنده تورک حرفلرینک دولت معاملاتنه تطبیق تاریخى 1929 کانون نائینسک برنجی کونئی کچه مز . شوقادارکه اوراق تحقیقه و فذلکه لرینک و اعلاملرک و مطبوع معاملات جدول و دفترک 1929 حزیرانى ابتداسنه قدر اسکی اصولده یازلمسى جاژدر . ویریه جک طاپو قیدلری و سندلری و نفوس و اولمه جزؤدانلری و قیدلری و عسکری و هویت و ترخیص جزؤدانلری 1929 حزیرانى ابتداسندن اعتباراً تورک حرفلریله یازیله جقدر .

ماده 4 - خلق طرفندن واقع مرجعتلردن اسکی عرب حرفلریله یازیلی اولانلرینک قبولی 1929 حزیراننک برنجی کونیه قدر جاژدر . 1928 سنه سى کانون اولنک ابتداسندن اعتباراً تورکجه خصوصى و یا رسمى لوحه ، تابه لا ، اعلان ، ره قلام و سینمه یازیلری ایله کذلک توجکه خصوصى ، رسمى بالجه ^{موقوف} ^{موقوف} ، غیر ^{موقوف} غزته ، رساله و مجموعهلرک تورک حرفلریله باصیلماسى و یازیلماسى مجبوریدر .

ماده 5 - 1929 کانون نائینسى ابتداسندن اعتباراً تورکجه باصیلاجق کتابلرک تورک حرفلریله باصیلماسى مجبوریدر .

Ek: 14/2 Türk Harflerinin Kabul ve Tatbiki Hakkında Kanun.
(BCA, Fon Kodu: 51., Yer No: 2.7.15., Tarih: 10.11.1928.)

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

ماده 6 - رسمی و خصوصی بوتون ضبطلرده 1930 حزرانی ابتداسنه قانداق سکی عرب حرفلرینک سته نوغرافی مقامنده استعمالی جاژدر. دولتک بوتون دائره و مؤسسهلرند. قوللانیلان کتاب ، قانون تعلیماتنامه دفتر ، جدول قید و سجیل کبی مطبوعه لک 1930 حزرانی ابتداسنه قدر قوللانیلماسی جاژدر .

ماده 7 - پاره و حصه سندلری و بونولر و تحویلات و پول و سائر قیمتی اوراق ایله حقوقی ماهیتی جاژ بالجمله اسکی و تیقه لر دکیشدیرمه دکلری مدتیجه معتبردرلر .

ماده 8 - بالعموم باقیه لر ، امتیازی و امتیازسز شرکتلر ، جمعیتلر و مؤسسهلرک تورکجه معاملاتنه تورک حرفلرینک تطبیقی 1929 کانون نایدسنک برنجی کونئی کچه مز . شو قدرکه خلق طرفندن مذکور مؤسسهلره 1929 حزرانی ابتداسنه قدر اسکی عرب حرفلریله مراجعت واقع اولدیغی تقدیرده قبول اولنور . بو مؤسسهلرک آلرندمه موجود اسکی عرب حرفلریله باصیلیمش دفتر ، جدول ، قاتالوغ ، نظامنامه و تعلیماتنامه کبی . مطبوعه لک 1930 حزرانی ابتداسنه قدر قوللانیلماسی جاژدر .

ماده 9 - بوتون مکتبلرک تورکجه یاسیلان تدریساتنده تورک حرفلری قوللانیلر . اسکی حرفلره مطبوع کتابلره تدریسات اجراسی ممنوعدر .

ماده 10 - بو قانون نشری نارینجندن معتبردر .

ماده 11 - بو قانونک احکامنی اجرایه اجرا وکیللری هیئتی مأمورددر .

3 تشرین ثانی 1928

Ek: 15 Cumhuriyet Gazetesinin Yeni Logosu.
(Cumhuriyet, 1 Eylül 1928)

**Ek: 16 Yeni Türk Alfabesi İle Yayımlanan Türkçe Gazete.
(22 Teşrin-i Evvel 1928)**

No : 7 – Yıl : 1 Fiatı 5 Kuruştur 22 Teşrinievel 1928

Türkçe Gazete

Abonesi	Senelik: 500 kuruş Altı aylık: 260 « Üç aylık: 130 «	Pazartesi Pazartesi ve Perşembe günleri çıkar
		Naşiri : Resimli Ay Adres: İstanbul Resimli Ay Matbaası Telefon : İstanbul 3607

YENİ HARFLERLE YENİ BİR MEDENİYETİN TEMELİNİ KURAN
BÜYÜK GAZİ İLİM SEFERBER ORDUSUNUN BAŞINDA

Ek: 18/1 Karikatürlerde Yeni Türk Alfabesi.
(Cumhuriyet, 28 Ağustos 1928)

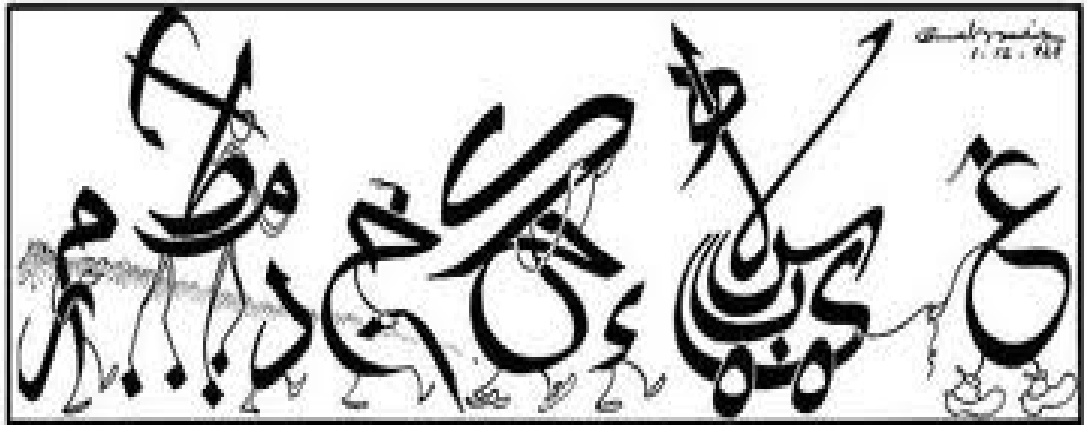
Ek: 18/2 Karikatürlerde Yeni Türk Alfabesi.
(Cumhuriyet, 30 Teşrin-i Sani 1928)

Ek: 18/3 Karikatürlerde Yeni Türk Alfabesi.
(Akbaba, 13 Ağustos 1928)

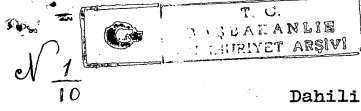

Ek: 18/4 Karikatürlerde Yeni Türk Alfabesi.
(Akşam, 1 Aralık 1928)

Hierat!

**Ek: 19 Sokak İsimlerinin, Levhaların Yeni Türk Harfleriyle Yazılması.
(BCA, Fon Kodu: 30.10.0.0., Yer No: 66.,442.14., Tarih: 21.1.1929)**

Dahiliye Vekâleti Celilesine

I.-Aldığım malûmata nazaran İstanbulda sokak isimlerini havi lâvhalar,eski harflerle yazılmış olmaları sebebiyle kaldırılmıştır. Şu halde şehirlerde sokakların isimlerini havi lâvhalar bulunmasını amir olan kanuna riayet edilmiyor demektir.Bu halin sair şehirlerde de mevcut olup olmadığını bilmiyorum.Mahaza zannediyorum ki sair şehirlerin ekserisinde Ankarada olduğu gibi lâvhalar yeni harflerle tebdil edilmiştir.Esasen kabule şayanolan yegâne şekil de budur.

Zatisamilerine bilhassa İstanbulun vaziyetini arz etmek isterim.Zira sokaklarda lâvha bulunmaması her zaman için halka ve ecebilere mucibi müşkilât olmakla beraber en ziyade tahriri nüfus esnasında tahririn iorasile meşgul makamat için gayri kabili galebe müşkilâtı dai olacaktır.Binaenaleyh en geç (1930)tahriri nüfusuna kadar İstanbulda lâvhaların tecdidi için Şehremanetin 1929-1930 bütoesine bu maksatla hususî tahsisat vaz'ı icap eylediğini zannediyorum.Eğer bu tedbir şimdiye kadar alınmamış ise emanetin şimdiden nazarı dikkatinin celbedilmesi lazımgelir.

Aynı vaziyette bulunan sair mevaki için de bu suretle hareket zarureti vardır.

Bilmünasebe diğer bir noktaya da temasetmek isterim:

Nümerotaj hakkında 1003 nümara ve 10 nisan 1927 tarihli kanunun yedinci maddesi nümerotaj masrafının (ev sahiplerinden) tahsil edileceğini beyan etmektedir.Kanunun bu metnine yani (Ev) kelimesine istinatla sair mebanî sahipleri hisselerine isabet eden masrafi tediye eden imtina etmektedirler.

Vazî kanun güphesiz bu hükmünde bütün bina sahiplerini kastetmiştir.Bu hususta da B.M.M.tarafından kanun kuvvetini haiz bir tefşîr çıkarılması muvafıl olur zannındayım.Bu tefsirde (Nümerotaj kanununun yedinci maddesindeki (Ev) kelimesi devairi resmîye hariç olmak üzere her nevi binalara samildir) denebilir. Bilvesile arzî tazimat eylerim efendim.

20/1/1929

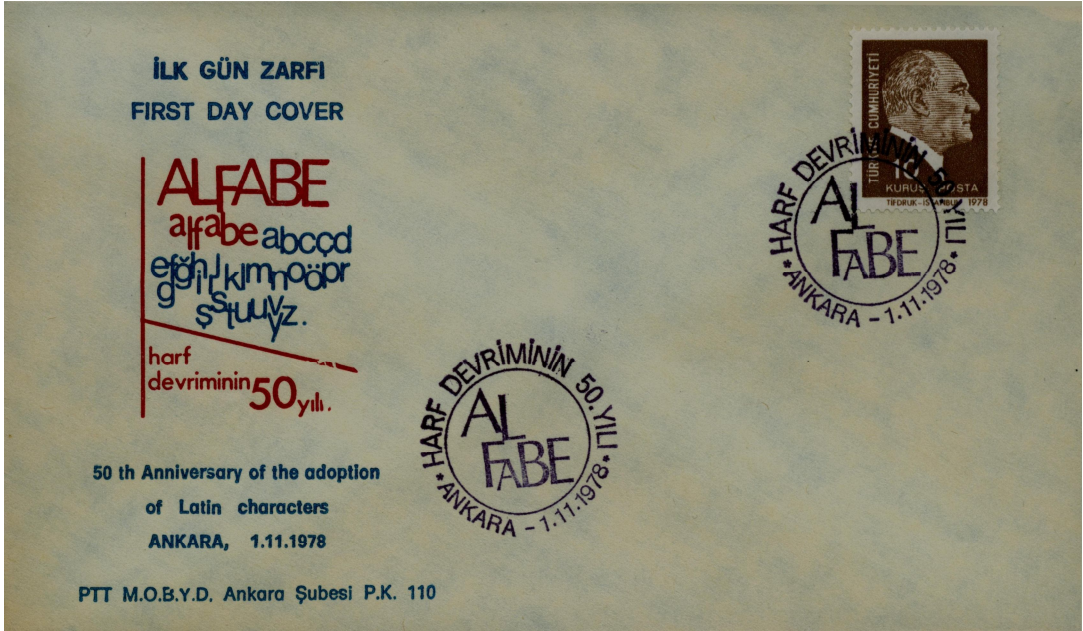
U/M/

030	10			66	442	14
-----	----	--	--	----	-----	----

Ek: 20/1 Harf İnkılâbı 10. Yıl Anma Pulları. (1938)

Ek: 20/2 Harf İnkılâbı'nın 50. Yıldönümünde Çıkarılan Pul ve Mühürler. (1.11.1978)

Ek: 20/3 Atatürk'ün Doğumunun 100. Yıldönümünde Çıkarılan Harf İnkılabı Temalı Anma Pulu ve Mührü. (2.11.1981)

Ek: 20/4 Yeni Türk Alfabesinin Kabul Edilişinin 75. Yıldönümü Anısına Çıkarılan Pul, Mühür ve Amblem. (23.08.2003)

Ek: 21/1 Mühürlerin Yeni Harflerle Bastırılması.
(BCA, Fon Kodu: 490.01., Yer No: 1.2..7., Tarih: 7.11.1928)

DEVLET ARŞİTLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ
CUMHURİYET HALK FIRKASI
KHAZİNİ-İ UMUMİLİĞİ

118
6 - II - 928

7418
Müstaceliyetine
İsmail İslam bende
Zeliç Kicasethanesine
Müfettiş Beyefendilere
TAMİM

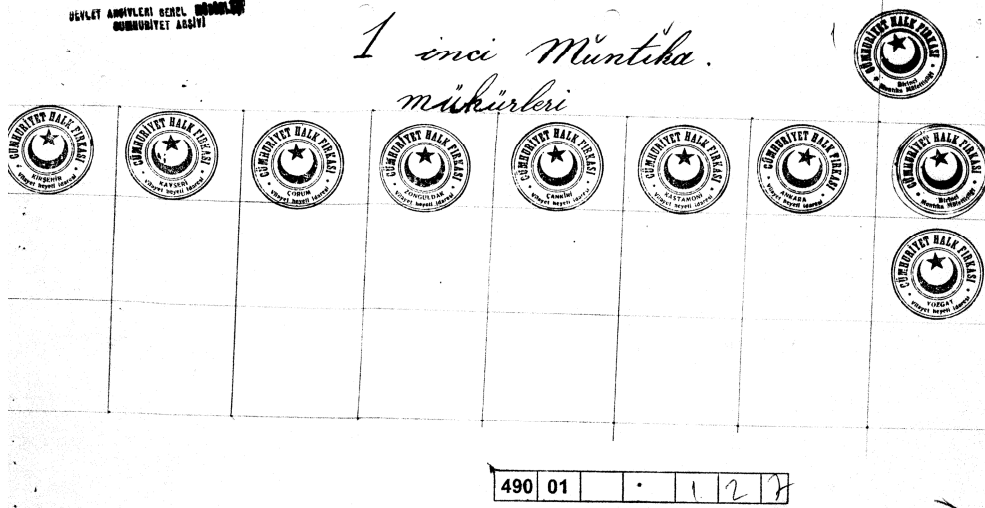
Yeni Türk harflerile yapıdırılan Müfettişlik Mührile Muntikai
Teftişiniz dahilindeki vilayata ait Mühürleri takdim ediyorum;
eskilerin toplatdırılarak imhasını reca eder ve Mühür icab-eder
iğer teşkilat kademelerinin de bu nümune üzerine(yazı ebadı ve
şekil aynı olacaktır) Mühürlerinin imalinin teminini istirham
ve bu vesile ilede hörmetlerimi takdim ederim Efendim .

S. 7 - XI - 928
490 01

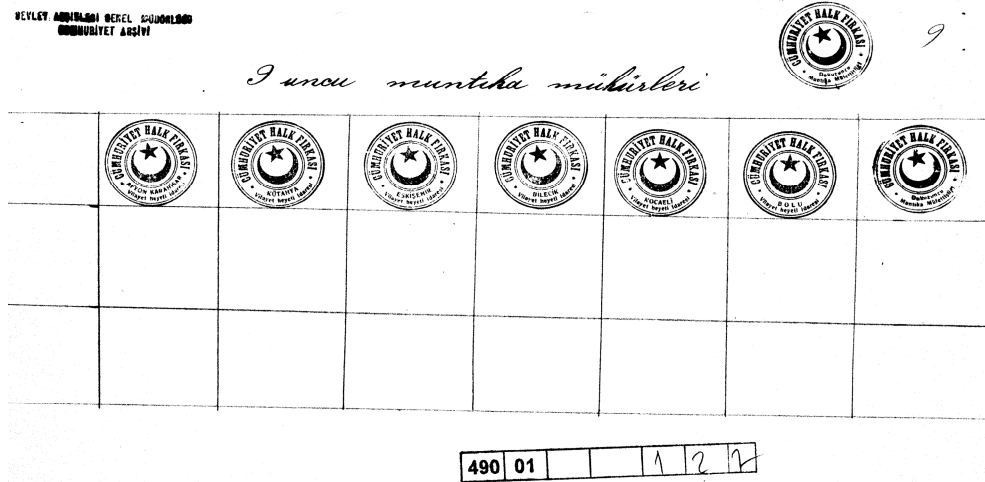
1 + 12 tane Muntika Mührü.

Ek: 21/2 Yeni Harflerle Bastırılan Mühür Örnekleri
(BCA, Fon Kodu: 490.01., Yer No: 1.2..7., Tarih: 7.11.1928)

Ek: 21/3Yeni Harflerle Bastırılan Mühür Örnekleri
(BCA, Fon Kodu: 490.01., Yer No: 1.2..7., Tarih: 7.11.1928)

**Ek: 22 Harfler Marşı.
(Cumhuriyet, 29 Eylül 1928)**

1347 Telefon: ser muharrir: 236, Tahrir bey'ü: 326, idare bey'eti: 235, Kitap Kısmı: 472

Patatez Zirâati

Visbaden : 23 Eylül 1928

Abdülhamit devrinde sansörün iddetinden bizim Ahmet Râsinin karanfil ve patatez gibi ezhâr ve nebâtâta dâir yazdığı bâzi mekâlelerle alay ederken günün birinde kendimin patatezi baş mekâle yapacağım bittabi' hiç hâtırıma gelmezdi. Patatezin umûmî maîşetimizde ve zirâf hayatımızda oynayabileceği çok mühim rola yakîn hâsıl ettikten sonradır ki Avrupanın bu baş gıdâsı ben de bu gün « Cumhuriyet » in başına geçirmek lüzûmünü his etmiş bulunuyorum.

Avrupa memleketleri patatez ihrâatı yaparlar mı bilmem. Her hâlde yaparsa bile bu çok bir şey olmayacaktır; fakat buna mukâbil patatez zirâati Avrupa memleketlerinin zirâatında denile bilir ki birinci mevkiyi teşkil ediyor; çünkü şehrinde ve kövünde belli başlı gıdâ bilhâssa odur. Avrupa memleketlerinde patatez meşhûr istihlâk olunan bir mahsuldür. Onun fazlasından ispirto istihâl olunur ve hattâ hayvanlara yemlik dâhi yapılır; fakat patatezin yenilmek itibârile hâz olduğu mevki' büyüktür, başta ve mühimdir. Avrupa çiçisi yetiştiği patatezin fazla sını şehirlere sevk eder; fakat ilk iş olarak kendi evinin bir senelik ihtiyacını anbarına yerleştirir. Başka yenilecek hiç bir şey olmasa suda ve ya küldü pişirilecek patatez insanlar için her zaman pek lâzîm khâfi bir gıdâ teşkil edebilir. İyi işlenmiş yumuşak topraklarda çok güzel netice veren bu mahsul Avrupa kövüsünün velinmeti gibidir.

Bu sene bâzi yayla memleketlerimizde fazla hüküm süren kuraklığın doğurduğu müşkülât bize zirâat işleriminde çok esâsî tedbirler almak lüzûmünü ihtâr etti.

Köylerimizde zirâati tenevvü' ettirmek icâb ettiğini iyiden iyiye anlamış bulunuyoruz. Bir iki mahsulde sakatlık olursa onların bırakacağı boşluğu diğerlerle telâfi edebilmek için mümkün olan her yere patatez zirâatının fâideli bu yolda sarf edilecek mesâlinin ilk maddelerinden birini teşkil etse gerekir.

İyi işlenmiş bir dönüm topraktan

Harfler Marşı

Gâzî Hz. nin emir ve arzû-ları üzerine tanzîm olunan harfler marşı

Harfler marşının notası

Bu nota Reisicumhûr Hz. nin emir ve arzûları üzerine, Riyaseti cumhûr orkestra şefi Zeki B. tarafından marş olarak yapılmış ve ayrıca piyanoda çalmak için tanzim edilmiştir. Ordu, mektepler ve halk Alfabeyi ve harflerin tarzı telaffuzunu bu sûrette kolaylıkla öğrenecektir.

Notanın ismi « Harfler marşı » dir. Güfte Alfabe de olduğu gibi, yâni şu şekilde söylenecektir : « a , o , u , ı , ö , ü , i , be , ce , ç , de , fe , ge , he , je , ke , le , me , ne , pe , re , se , şe , ve , fe , ye , ze »

Patatez bizim memleketin nerelerinde yetişir? nerelerinde yetişmez? Umûmî sûrette bizim memleketin hiç bir yeri yoktur ki patatez yetişmesin. Ancak daha iyi yetilecek için iki yüz

Ek: 23/1 Eski Harflerle Yazılmış Ticaret Markaları Hakkında Alınan Karar.
(BCA, Fon Kodu: 30.10.0.0., Yer No: 172.192..4, Dosya No: 1854, Tarih:
4.2.1930)

T. C.
ŞURAYİDEVLET
Tanzimat Dairesi
№ 26

Karar No 26 T. 18/12/929

030	10			172	192	4
-----	----	--	--	-----	-----	---

Başvekâleti Celileden muhavvel İktisat Vekâletinin ⁹/₁₀ /12/929 tarihli
ve 33270⁵⁷³ mumaralı tezkeresi .

İşin mevzun :

Fabrika ve ticaret markalarının yeni Türk harfleri hakkındaki kanunun 4 ncü maddesinde yazılı (levha , tabela , ilân , reklam) tabirlerinin şümulü dahilinde bulunup bulunmadığı ve mezkûr kanunun 3 ve 4 ncü maddeleri hükmüne göre tescil istidaları 928 kânunvevel bidayetinden sonra tevdi edilen ve arap harflerile yazılı olan markaların kabul ve tescili caiz olup olmadığı sorulmaktadır .

Tetkikat neticesi ve karar

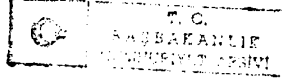
(Türk harfleri hakkındaki 3/11/928 tarihli ve 1353 numaralı kanun görüldü)

1 - Fabrika ve ticaret markaları hususî mahiyeti huiz olmaları itibarile Türk harfleri hakkındaki kanunun 4 ncü maddesinde yazılı (levha , tabela , ilân , reklam) tabirlerinin şümulü dahilinde olmadığı .

2 - Türkçe için yeni Türk harflerinin istimali 1353 numaralı kanun iktizasından bulunmasına nazaran Türkiye dahil veya haricinde mukim kimseler tarafından Türkiye dahilinde kullanılmak üzere tescilleri istenilen Türkçe lisanı ile yazılı markaların yeni Türk harflerile yazılmış olması lâzım geleceği .

3 - Türkiye dahil veya haricinde mukim kimseler tarafından Türkiye dahilinde istimal olunmak üzere tescilleri istenilen acnebi lisanlarla

Ek: 23/2 Eski Harflerle Yazılmış Ticaret Markaları Hakkında Alınan Karar.
(BCA, Fon Kodu: 30.10.0.0., Yer No: 172.192..4, Dosya No: 1854, Tarih:
4.2.1930)

yazılı olan markaların mezkûr lisanlarla yazılabileceği . Fakat memnu olan arap harflerile yazılan markalar ecnebi bir lisana da ait olsa tescil olunmayacağı .

4 - Türkiye dahilinde bulunup Türkiye haricine ihracat yapan müesseseler tarafından munhasıran ecnebi piyasalarında kullanılmak üzere tescili istenilecek olan markalarda yeni Türk harflerinin istimal olunması icap eyleyeceği müttefikan mütalea kılınmış ise de bu hususta kamunun sakit olmasına göre yeni bir madde kanunîyenin tedvini muvafık olduğunun ittifakla Makamı Riyasete arzı tezekkür olundu .

Esat

Reis *Esat* Aza *A. Sabri* Aza *Ali Rıza* Aza *Süleyman Emin paşa* Aza *Asaf beyfendi*
Ali Karar Heyetinde Hasta

030 10 172 192 4

13801 22/12/29

H. N.
23/12/29 210

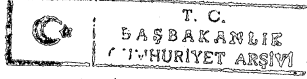
Ek: 24 Tabelaların Yeni Türk Harfleriyle Yazılması.
(The National Geographic Magazine, Volume LV, Number 1, January,1929)

Ek: 25 Eski Yazılı Filmler Hakkında.

(BCA, Fon Kodu: 30.10.0.0., Yer No: 144.32..7, Dosya No: 1477, Tarih: 29.11.1928)

1928/11/29

Sinemacıların mirasları hakkında :

32270
Leffi

I:İstida

Başvekaletete :

İstanbul Filim tacirleri namına Kemal Filim Müessesesi sahibi Şakir imzası ile Maarif Vekâletine verilen bir istidayı mehfufen huzuru samilerine arz ediyorum :

Türk Harflerinin kabulüne dair kanun mucebince 1928 Kanunüvelinin birinci gününden itibaren Türkiye dahilindeki bütün sinemalarda Arap Harfleri ile yazılmış Türkçe yazı gösterilmesi memnu bulunduğuna göre kanunun kabulünden evvel Memlekete celbedilmiş ve yazıları eski Harflerle yazdırılmış olan Filimlerin gösterilmesini de men icap etmektedir.

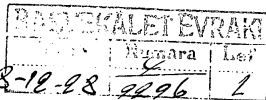
İstida sahiplerinin verdikleri izahata ve vaziyetin icabına göre ittihazı muvafık görülen hareket tarzının emir buyurulmasını arz ederim efendim .

Maarif Vekili

M. Necati

M

J.
hipzi

8-12-28

2296

(مردانك مانكي دائرة اقدميه بازلان اوداه جواب تشكيل ابتدئتك تعريفي دجا اولونود .)

030 | 10 | | | 1/4/1929

Ek: 26 Dâhiliye Vekili Şükrü Kaya'nın Alfabe Uygulamalarına Dair Yazısı.
(BCA, Fon Kodu: 30.10.0.0., Yer No: 12.73.4., Dosya No: 11141, Tarih:
21.6.1929)

T. C.
Dahiliye Vekâleti
Kalemi Mahsus
Müdüriyeti
Sayı

Yazıldığı yer	Şebın Karahisar	Telgraf merkezinin numarası	498
Tarihi	21 / 6 / 1929	Kaleme geldi	22 6 / 1929
Numarası	21	Açıldı	22 6 / 1929

T. C.
BAŞBAKANLIK
CUMHURİYET ARŞIVI

Dahiliye Vekâletine

MAKİNE BAŞINDA

Baş vekil paşa hazretlerine arz olunacaktır

Kayseri, Sivas, Şebın Karahisar ve uğradığım diğer ka-
za merkezlerinde Türk harflerini memurlar istinas etmiş
bulunuyorlar. Resmî muamele onunladır. Fakat halk arası-
nda müteamil değil gibidir. Millet mekteplerinin hasıla-
tı gayet zayıf olmasından sarfınazar okuyanlar da istimal
sizlikten noksan ve yahut unutmak üzere dirler. Halkın en
münevverleri arasındaki bütün muamelât hep arap harfle-
riledir. Lise ve orta mekteplerdeki türkçe kıraat ve im-
lâyı da çok zayıf buldum. Meleke ve mümaresenin az zaman-
da olmayacağını ve halk arasında taammümün çok zamana
muhtaç olduğunu bilirim. Fakat içimde ilk hamlenin tesi-
ri ve kuvveti gevşemiş gibi bir his geldi. Bunun iadesi
için behemehal zati devletlerin yeni bir işaret ve ilha-
mına ihtiyaç vardır muhterem paşam.

Dahiliye vekili
Ş.Kaya

12735

Ek: 27/2 Yeni Makam Adları.

(BCA, Fon Kodu: 30..10.0.0., Yer No: 144.32..5., Tarih: 13.10.1928)

ص 1

تجدید الحالی نام مقام	عربی و عجمی ترکیب و آکونامه مقام	انگلیسی عنوان
	Riyaseticumhur .	ریاست جمهوری
	Kâtibi Umumi .	کتابت عمومی
Hususi Kalem .	Kalemi Mahsus .	کلمه خصوصی
Riyaset Divani .	Divani Riyaset .	دیوان ریاست
	Teşkilati Esasiye Encümeni .	تشیلات اساسی انجمنی
Dini Müesseseler Müdürlüğü .	Müessesati Diniye Müdiriyeti .	مؤسسات دینی مدیریت
Yazı İşleri Müdürlüğü .	Umuru Tahririye Müdiriyeti .	امور تحریری مدیریت
İdare İşleri Müdürlüğü .	Umuru İdariye Müdiriyeti .	امور اداری مدیریت
Hisap İşleri Müdürlüğü .	Umuri Hisabiye Müdiriyeti .	امور حسابی مدیریت
Müşavere Heyeti Azasi .	Heyeti Müşavire Azasi .	هیئت مشاوره در اخصاص
Mushaflar Tetkik Heyeti .	TEtkiki Maşahif Heyeti .	تفتیح مصاحف هیئت
Teberrükler Kayt Heyeti .	Tahriri Teberrükât Heyeti .	تبرکات تحریری هیئت
Cihat Tevcihi Kalemi ,	Tvcihi Cihat Kalemi .	تجدید جلا و تفتیح

21

030	10						
-----	----	--	--	--	--	--	--

**Ek: 28 Yeni Yazı Makineleri.
(Cumhuriyet, 1 Teşrin-i Sani 1928)**

« TRBPEDO 6 »
YENİ TÜRK HARFLERİ İLE SİZİ
YEGÂNE MEMNUN EDECEK YAZI MAKİNASI

« RADIO MEKANİK »
Galata, Yoyvoda caddesi. Agobyan Han.

merkezi, İstanbulda Babı Ali caddesinde Z...

Şimdiden sipariş ederseniz
Pek yakında vürut edecek ve yazı makinelerinin en mükemmeli olan

Remington

Makinelerinin ilk partisinden tedarike muvaffak olunuz.
Türkiye vekili: Galatada Karaköyde Kevork bey hanında:
Sidney Novil ve Şürekâsı

mühendisliğinden:

Ek: 29 Kadınlara Yeni İş İmkânları.
(Halk Mecmuası, Devlet Matbaası, Ankara, 18 Şubat 1929)

HALK

ADRES
M. T. T. Heyeti
Maarif Vekâleti
ANKARA
İSTANBUL Şubesi:
DEVLET MATBAASI

SAYI: 2

MAARİF VEKÂLETİ TARAFINDAN HALK İÇİN ÇIKARILIR HAFTALIK MECMUA

YIL: 1

ANKARA, Pazartesi, 18 Şubat, 1929

3

KURUŞ

KADINLARIMIZA YENİ BİR İŞ

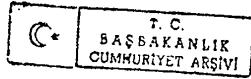
Bir Hükümet Dairesinde Daktilo Hanımlar.

Yeni harfler bir kısım kadınlığımız için yeni bir iş ve kazanç temin etti. Artık müterakki memleketlerde hükümet ve ticaret işlerinde el yazısı kullanılmıyor. Bütün yazılar makina ile yazılıyor. Ve her memlekette yazı makinalarında kadınlar çalışıyorlar. Bu işi kadınlar daha muvaffakiyetle yapıyorlar. Bizde de son günlerde Hanımlar bu işe rağbet etmeye başladılar. Açılan kurslarda makina yazısı öğrenen Hanımlar daire ve yazıhanelerde çok iyi iş buluyorlar.

Ek: 30 Gazetelere Prim Verilmesi ve Gümrük Vergisi Muafiyeti.
(BCA, Fon Kodu: 30..10.0.0., Yer No: 83.547.16., Dosya No:85.59., Tarih:
25.10.1928)

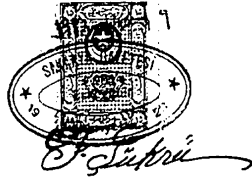
askisakir
16/10/1928

توقان ایشیک

آف ۲۰۰ : مطبوعات مدیریت عمومي سنه

تاریخ ۱۹۲۸ تا تخمیناً اعتباراً غرضاً از تکمیل نمودن امور دولتی و انتشار اخبار و نشریات
ای که در اختیار اینکده می باشد بود که انقضای آنرا تا حدی بر حدت درجه اولی که در خدمت اینکده
سقا یا ایوبه یوزا - سکرانه دهگه - بر نظر نید - دانستنا غنی مصلحتی در خدمت اینکده
استانیه که ملک حروفات مابعدت حاصلست - فقط غرضت ملک ملک وضعی مطابقت یافته
حروفات ثانیة کفایت یافته - سقا یا غرضت با سکن باشی غرضت نشریات ایوبه
اصفیه پیش از این احتیاج دارد - عابریه بر روی غرضت نه حاصلت صانی سی
دوره سقا یا موضوعت اینکده کای کلیه ایوبه بر روی - بکده فصله قایم شده
مصلحتی سکور بر موقوف و نوبت ترخیص و درون غرضت ایوبه حروفت نه عیافت بر م
ایوبه بر غرضت اولی که اونی تطبیق آید در خزانه - بر اعتبار آید - مقام عالی تر
دولت و در سطحی آید اولی که در عده که بر تدریس میوه مفید و نشریات ایوبه
انقضای یافته - تجدید ارز در برهه شیوع رخا بده که نشریات ایوبه بازگشت نه غرضت در
درها تکامل بر طرز در اولی انتشار ایوبه یا اصفیه اولی که در عده که در نشریات
دولت و باخود صور شماره آید تا مابعد معازت بیو میسره رجایبدر عده غرضت ایوبه تمام

Leffle dahilye ve hazine
18/10/1928 -

تاریخ	18/10/1928
شماره	2578
محل	
موضوع	

030	10	89	547	16
-----	----	----	-----	----

Ek: 31/1 Eski Harflerle Basılmış Kitapların Kütüphanelere Dağıtılması.
(BCA, Fon Kodu: 80..18.1.2., Yer No: 13.51..18., Tarih: 24.7.1930)

T.C. BAŞVEKÂLET CUMHURİYETİ	
Türkiye Cumhuriyeti BAŞVEKÂLET Muamele Müdürüğü Şube Sayı: 9753	Kararname
<p>Türk harflerinin kabulünden evvel Vekâlet nam ve hesabına bastırılarak satılmayıp kalmış olan kitap ve mecmua ve risalelerin tasfiyesiyle bunlardan yüksek bir ilmi kıymeti olanların veya miracaat x kitabı olabilecek mahiyette bulunanların umumî kütüphanelere tevzi ve diğerlerinin memleket haricine sevk veya keserek satılmak suretiyle ortadan kaldırılması ve tasfiye edilecek kitap bedelleri tutarının ait olduğu tahsisatlardan imha ve mahsulünün icrası hakkında bir x kanun lâyihası ihzarı , Maarif Vekâletinin 24/7/930 tarih ve <u>1249</u> <u>24402</u> numaralı tezkeresiyle yapılan teklifi üzerine İcra Vekilleri Heyetinin 24/7/930 tarihli içtimaında tasvip ve kabul olunmuştur .</p> <p>24/7/930</p> <p>REİSİCUMHUR</p> <p><i>Yazı M. Kemaly</i></p> <p>Bş. V. <i>İzay</i> Ad. V. <i>M. Z. H.</i> M. M. V. <i>M. M. V.</i></p> <p>Da. V. <i>S. K. H.</i> Ha. V. <i>S. P. H.</i> Ma. V. <i>İmza da bulunmadı</i></p> <p>Mf. V. <i>Cemal H. H.</i> Na. V. <i>R. H.</i> İ. V. <i>S. H.</i> S. İ. M. V. <i>S. H. H.</i></p> <p>080 18 01 02 13 51 18</p>	

Ek: 31/2 Eski Harfli Kitapların Değerlendirilmesi Hakkındaki Kararname.
(BCA, Fon Kodu: 30.18.1.2., Yer No: 55.45.2., Dosya No:146-49 Sayı: 26.86.2
Tarih: 29.5.1935)

T. C.
BAŞVEKÂLET
KARARLAR MÜDÜRLÜĞÜ
Sayı :

KARARNAME

2
2686

Maarif Vekilliğinden yazılan 4/5/935 tarih ve I4II sayılı tezkerede; Türk harflerinin kabulünden önce basılarak satılmamış olan kitapların üzerindeki fiyatları zaman geçtikçe düşmekte olması sebebiyle bunları bu şekilde saklamakdansa elden çıkarıp geliriyle yeni izeler meydana getirmek gerekli görüldüğü bildirilmiş ve bu kitapların uzmanlardan toplu bir komisyon tarafından tetkiki ile bugünkü değerlerinin tesbiti ve aradaki farkın 2133 sayılı kanunun ikinci maddesine göre devlet kitapları mütedavil sermayesinden düşülmesi ve bu gibi kitapların bir an önce sermayeden indirilmek yolu ile genel kitapevlerle kültür kurumları kitapevlerine dağıtılması veya Kültür Bakanlığınca tesbit edilecek şekillerde satılması için bir karar verilmesi istenilmiş ve Maliye Vekilliğinden yazılan 28/5/935 tarih ve - I453I/II3 sayılı mütaleanamede, bu kitaplara yeniden fiyat konularak farkının mütedavil sermayeden düşülmesi ve kitapevlerine dağıtılması muvafık olduğu ve satılmasında mahzur bulunmadığı takdirde bu satışın Kültür Bakanlığınca tesbit edilecek şekilde değil 2490 sayılı kanun hükümlerine göre yapılması gerekli olduğu bildirilmiştir.

Bu iş İcra Vekilleri Heyetinin 29/5/935 toplantısında görüşülerek satışta vaziyetin hususiyetine göre uzmanların koyacağı fiyatların satışta pazarlık sayılması ve kitapevlerine verilecekler için de Maarif Vekilliğinin teklifi dairesinde muamele yapılması onanmıştır.

29/5/935

REİSİCÜMHUR

K. Atatürk

Bş.V.

İ. İ. İ. İ.

Ad.V.

E. Sarıoğlu

M.M.V.

K. Özalp

Da.V.

S. Kaya

Ha.V. V.

S. Kaya

Ma.V.

A. Arslan

Mf.V.ç

B. Özyeşil

Na.V.

A. Çetinkaya

İk.V.

C. Zeynep

S.İ.M.V.

S. R. Aydoğan

G.İ.V.

Rana Erdem

Zr.V.

M. K. Kaya

080 18 01 02 55 45 2

**Ek: 32 Simplified Spelling Society'nin Mustafa Kemal Paşa'ya Telgrafı.
(CA, A.IV-17-d, D. 71, F.43-1)**

Türkiye Cumhuriyeti
Hariciye Vekâleti
I. ncı Daire Umum Müdürlüğü
II. ncı Şube
62777
28

010314-1

Riyaseticümhur Umum Kâtibi Büyük Elçi
Tevfik Beyefendi Hazretlerine

Leffi: I

A	17-12-d
D	71
F	43-1

Glaskovda, imlânın sadeleştirilmesi gayesiyle çalışan "Simplified Spelling Society" ismindeki cemiyet tarafından harf inkilâbımız vesilesiyle Reisi-cümhur Hazretlerine çekilmiş olan tebrik telgrafı hakkında mezkûr cemiyetin Londra Büyük Elçiliğimize vaki olan müracaatından bahis olarak alınan tahriratın bir sureti icabının emir ve inba buyurulması ricasiyle birlikte takdim kılındı efendim.

5.2.

Ankara, 15 nisan 1929. Hariciye Vekâleti Vekili

Mustafâ
Mehmet Kevîrî

İhtidaen adres müracaatı
Ahmedîye Kaydı ile iade edilmiştir
bilahare adres değiştirilerek yazılmak
gönderilmiştir.

20-14-1929

Oysalola Cengiz
H.P.

CUMHURBAŞKANLIĞI ARŞIVI	
Yer No. :	_____
Doc. No. :	_____
Vesika No. :	_____

M.N.

Ek: 33 Bulgaristan'da Yenilik Gazetesine Matbaa Harflerinin Gönderilmesi.
(BCA, Fon Kodu: 30.10.0.0., Dosya No: 42670, Yer No: 239.617.3., Tarih:
1.5.1929)

Türkiye Cumhuriyeti
Matbuat Umum Müdürlüğü
Matbuat Şubesi
Sayı 1406

Ankara I/5/1929

Başvekâleti Celile Müsteşarlığına

Sofya Elçimiz Husrev Beyfendi geçenlerde Ankarada bulunduğu sırada Bulgaristanda Nigbolu kazasında yeni Türk harfleriyle çıkmakta olan "Yenilik" gazetesine yardım edilmesini reca etmişti. Bu defa müşarünileyh Sofyadan gönderdiği 23/4/929 tarih ve 340 numaralı tahriratta mevzubahs gazete sahip ve mes'ul müdürü Fettah Efendiye teslim edilmek üzere kâfi miktar matbaa hurufatının irsalini tekiden iltimas etmiş olduğundan, evelce gene Bulgaristanda çıkan "Rehber" gazetesine olduğu gibi buna da 250 liralık kadar harf mübaya ve irsaline müsade buyrulduğu takdirde bu paranın mekâmı aciziye tevdi yüksek rey ve tensiplerine hürmetle arz olunur efendim.

Matbuat Umum Müdürü

250 lira verilmiştir

4-5-1929

Hüfz K

4-5-1929

BAŞVEKÂLETİ LİRAKİ		
Tarih	Numara	Kesim
4.5.1929	2012	1

030 10 239 617 3

1

ÖZGEÇMİŞ

1966 yılında Elbistan'da doğdum. İlk, orta ve lise eğitimimi burada tamamladım. Daha sonra 1985 yılında Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü'ne girdim. 1989 yılında mezun olduktan sonra aynı yıl, İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsünde yüksek lisans eğitimine başladım. "Milli Mücadele Döneminde Pontus Rum Sorunu" isimli yüksek lisans tezi ile 1994 yılında mezun oldum.

İstanbul Feyziye Mektepleri Vakfı Nişantaşı Işık Lisesi'nde ve Kâğıthane Ticaret Lisesi'nde tarih öğretmeni olarak görev yaptım. 1995 yılında Abant İzzet Baysal Üniversitesi'nde Atatürk İlkeleri İnkılâp Tarihi Okutmanı olarak göreve başladım. Daha sonra 2000 yılında aynı üniversitenin Eğitim Fakültesinde Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Anabilim dalına Öğretim Görevlisi olarak atandım. Halen Eğitim Fakültesinde çalışmaya devam etmekteyim.

Çalışma alanımla ilgili ulusal ve uluslararası sempozyumlarda bildirimlerim ulusal hakemli dergilerde makalelerim ve iki ortak yazarlı kitap çalışmam bulunmaktadır. Evli iki çocuk babasıyım.